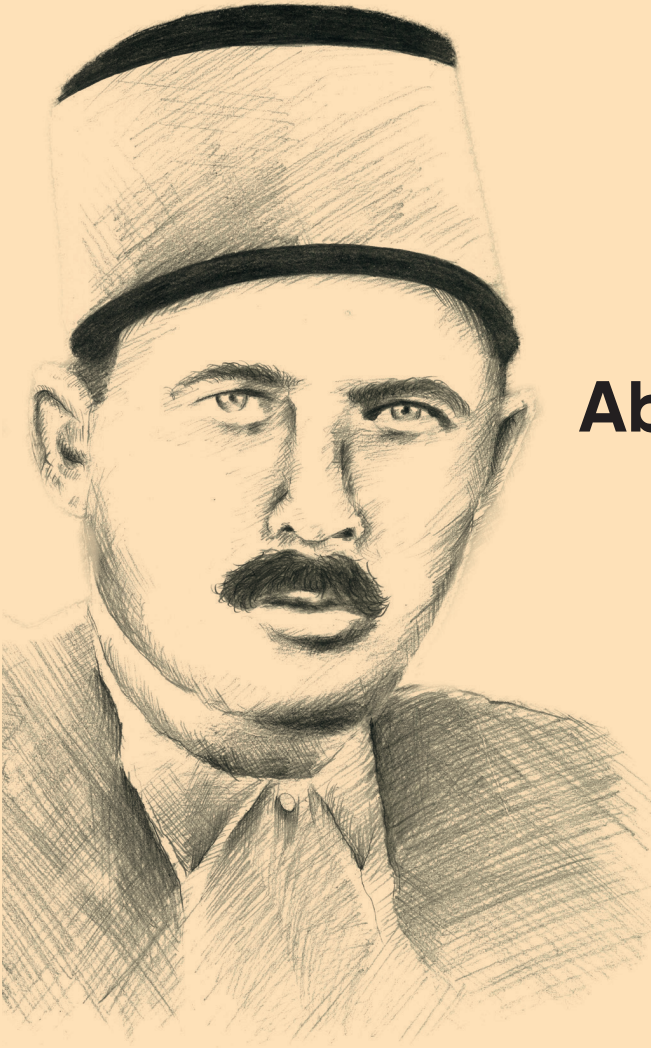

Editör: **Sevba Abdula**

Abdölfettah Rauf

Şiiri,
Düşünce Dünyası
ve Hayatı

İDEFE

ABDÜLFETTAH RAUF

Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı

Editör: Sevba Abdula

ABDÜLFETTAH RAUF

Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı

Editör: Sevba Abdula

Araştırma : 04
Editör : Sevba Abdula
Tashih : Uğur Öztürk
ISBN : 978-608-4944-13-3
Yayıncı : Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği-İDEFE
Tasarım : Seyfullah Bayram
Kapak Resmi : Hafsa Parlakışık
Basım : Ajgraf Skopje, 1000
Çair-Üsküp, Kuzey Makedonya
1. Baskı Üsküp, 2023
Adet: 500

©İDEFE

Bütün yayın hakları saklıdır. Bilimsel araştırma ve tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İDEFE

Makedonska-Kosovska Brigada No:32 1A, Cair-Skopje, North Macedonia

Tel: +38970728470

idefe.org

ABDÜLFETTAH RAUF
Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı

Editör: Sevba Abdula

Sevba Abdula

1984 yılında Üsküp'te doğdu. 2008 yılında lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İktisat bölümünde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında Din ve Milliyetçilik: Sırp Ortodoks Klisesi ve Sırp Milliyetçiliği Örneği başlığı ile yüksek lisansı eğitimini tamamladı. 2022 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "İktidar, Tarih ve Kimlik: Sırp tarih yazımında ve tarih ders kitaplarında Osmanlı ve Habsburg İmparatorluğu Anltası" tezini savunarak doktor ünvanını kazandı. Fettah Efendi Derneği ve Balkan Çalışmaları Vakfı kurucu başkanlığı görevlerini üstlendi. Çalışmalarında Balkanlarda modernleşme, din-devlet ilişkileri, siyasi tarih, ideolojiler, Abdülfettah Rauf merkez konumdadır. Evli, Elif Hanne ile Ahmed Arif'in babasıdır.

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	ix
KRONOLOJİ.....	xiii

GİRİŞ

Vatanını Kaybeden Bir Alim ve Şair: Abdülfettah Rauf	1
<i>Sevba Abdula</i>	

BÖLÜM 1

YARGILAMA VE YAKIN COĞRAFYADAKİ ARKADAŞLARI 31

Abdülfettah Rauf Efendi ile İlgili Mahkeme Dosyası Üzerine	33
<i>Zeki Gürel</i>	

Fettah Efendi'nin Bulgaristanlı Bir Kalemdaşı İçin Yazdığı Mersiyeler ve Hatırlattıkları	57
<i>Vedat S. Ahmed</i>	

Fettah Efendi'nin Dava Arkadaşı Kosova-Gilanlı Haki Efendi Sermacay.....	85
<i>Selim Selimi</i>	

BÖLÜM 2

TÖRELİ ŞAİR ABDÜLFETTAH RAUF**101**

Üsküplü Şâir Abdülfettah Rauf'un "Söztöre"si Üzerine 103

Ertuğrul Karakuş

Üsküp'ün Törelî Şâiri Abdülfettâh Raûf'un Hâtif

Mahlasıyla Söylediği Şiirler 129

Abdülkadir Dağlar

Abdülfettâh Raûf'un Şiirlerinde Töresözler 153

Erhan Çapraz

Abdülfettah Rauf'un Eserlerinde Vatan Teması 163

Taner Güçlütürk

Fettâh Efendi'nin Şiirlerinde Klâsik Edebiyat Unsurları 187

Emrah Gökçe

BÖLÜM 3

ABDÜLFETTAH RAUF ŞİİRİNDE TEMALAR

"Feryâdına İkinci Bir Tûfân Şeklini Verip Çağlayan"

İslâm Âlimi:Fettâh Efendi'nin Şiirlerinde İmânî ve

Kur'ânî Değerlere Atıflar 221

Emre Aracı

Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde Rumeli'nin Tabii Güzelliğine

Övgü, Kaybolan Değerlere Ağıt 245

Mehmet Güneş

Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde Kuş Metaforu 261

Raşit Koç & Mustafa Said Kıymaz

Gelenekten Moderne Fettah Efendi'nin Şiirlerinde Beşerî Aşk	283
<i>Elif Ruşiti</i>	
Fettah Efendi Şiirlerinde İmaj	299
<i>Hanife Muçi & Gülden Mazreku Yirmibeşler</i>	
Üsküplü Şair Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde İstanbul	315
<i>Mümin Ali</i>	

ÖNSÖZ

Abdülfettah Rauf, 20. yüzyılın ilk iki evresinde Balkan coğrafyasında kültürel, ekonomik, siyasi iktidarlarını kaybeden Müslümanların öne çıkan isimlerinden biridir. İslam medeniyetinin bu topraklarda inşa ettiği kurumların ve zihniyetin bir temsilcisi olarak da öne çıkmaktadır. 1927-1963 arasında kaleme aldığı şiirler ise bu topraklardan geri çekilen, izi silinmeye çalışılan, ötekileştirilen tüm kültürel varlığa sahip çıkan, mücadele eden, tarihe not düşen bir manifesto niteliği de taşır. Her ne kadar 2020'lere kadar şiirlerinin çok küçük bir kısmı yayınlansa da 2016'ya kadar Abdülfettah Rauf hakkında büyük bir sessizlik vardır. 1947'deki yargılanma süreci, komünist rejiminin varlığı, İslami düşünceleri, şiirlerini Osmanlıca yazması, şiirlerinin yayınlanması konusunda irade gösterilememesi gibi süreçler bu sessizliğin ana nedenleridir. Bu çalışma Abdülfettah Rauf'un 60. ölüm yıldönümü vesilesiyle İstanbul'da icra edilen sempozyumun bildirileri üzerinden şekillenmiştir. Abdülfettah Rauf hakkında birçok yazarın katkı sunduğu akademik bir çalışma ortaya çıkmıştır.

Eserin bölümlerinden önce ilk kez Abdülfettah Rauf'a dair bir kronoloji düzenlenmiştir. Abdülfettah Rauf'un hayatındaki önemli olaylar ve tarihleri olabildiğince tespit edilmiştir.

Kitabımız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte bendeniz *Vatanını kaybeden bir alim ve şair: Abdülfettah Rauf* başlıklı yazı ile Abdülfettah Rauf'un düşüncesini şekillendiren süreçleri sorunsallaştırdım. Kitabın birinci bölümü yargılama ve yakın coğrafyadaki arkadaşları başlığı etrafında Zeki Gürel, Vedat, Ahmed ve Selim Selimi'nin makalelerinden oluşmaktadır. Zeki Gürel, *Abdülfettah Rauf Efendi ile ilgili Mahkeme Dosyası Üzerine* başlıklı yazısı ile Abdülfettah Rauf'un mahkeme dosyasını, mahkeme dosyasında yer alan sorgu tutanaklarını ve iddianameyi merkeze almaktadır. Vedat Ahmed ile Selim Selimi'nin makaleleri ise Abdülfettah Rauf'un arkadaşlarını konu etmektedir. Bulgaristan Yüksek İslam Şura Başkanı Vedat S. Ahmed *Fettah Efendi'nin Bulgaristanlı Bir Kalemdaşı için Yazdığı Mersiyeler ve Hatırlattıkları* başlıklı yazısı ile Abdülfettah Rauf'un çok sevdiği Mehmet Fikri'yi kaleme almaktadır. Selim Selimi ise Abdülfettah Rauf'un Kosovalı dostu *Fettah Efendi'nin Dava Arkadaşı Kosova- Gilanlı Haki Efendi Sermacay* irdelemektedir.

İkinci bölüm Abdülfettah Rauf çalışmalarında çok önemli bir isim olan Ertuğrul Karakuş'un töreli şiiir ve şairler olarak nitelendirdiği yeni bir perspektifi Abdülfettah Rauf üzerinden incelenmesini sağlamaktadır. Ertuğrul Karakuş *Üsküplü Şâir Abdülfettah Rauf'un "Söztöre"si Üzerine* başlıklı yazı ile bu konuyu irdelerken Abdülkadir Dağlar *Üsküp'ün Törelî Şâiri Abdülfettâh Raûf'un Hâtîf Mahlasıyla Söylediği Şiirler*, Erhan Çapraz'da *Abdülfettâh Raûf'un Şiirlerinde Töresözler* başlıkları ve incelemeleriyle bu yeni teorik çerçeveye katkı sunmaktadırlar. Bu bölümde Prizrenli araştırmacı-şair Taner Güçlütürk *Abdülfettah Rauf'un Eserlerinde Vatan Teması* başlıklı makalesiyle Abdülfettah Rauf'un şiiirlerinde vatan temasını detaylı olarak işlemektedir. Abdülfettah Rauf'un şiiirlerini yayıma hazırlayan ekipte olan Emrah Gökçe ise *Fettâh Efendi'nin Şiirlerinde Klâsik Edebiyat Unsurları* başlıklı yazısı ile Abdülfettah Rauf'un divan şairi, klasik edebiyat ile güçlü ilişkisini ortaya çıkarmaktadır.

Üçüncü Bölüm Abdülfettah Rauf'un şiirinde birçok temayı irdeleyen yazılar yer almaktadır. Şiir kitaplarını hazırlayan ekipte yer alan bir diğer isim olan Emre Aracı, "*Feryâdına İkinci Bir Tûfân Şeklini Verip Çağlayan*" İslâm Âlimi:Fettâh Efendi'nin Şiirlerinde İmânî ve Kur'ânî Değerlere Atıflar başlıklı makalesi ile Abdülfettah Rauf'ta iman konularına odaklanmaktadır. Mehmet Güneş, *Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde Rumeli'nin Tabii Güzelliğine Övgü, Kaybolan Değerlere Ağıt* başlıklı yazısı Fettah Efendi'nin 1954 sonrası kaleme aldığı birçok şehri ve geçmişe olan özlemini irdelemektedir. Raşit Koç ve Mustafa Said Kıymaz ise *Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde Kuş Metaforu* ile Fettah Efendi'nin şiirinde sıklıkla yer alan mertamorlardan kuş metaforu incelenmektedir. Fettah Efendi çalışmalarının genç araştırmacıları Elif Ruşiti, Hanife Muçi, Gülden Mazreku ve Mümin Ali ise *Gelenekten Moderne Fettah Efendi'nin Şiirlerinde Beşerî Aşk, Fettah Efendi Şiirlerinde İmaj ve Üsküplü Şair Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde İstanbul* başlıklı yazılarıyla Abdülfettah Rauf'un şiirlerindeki birçok farklı temalara dikkat çekmektedirler.

KRONOLOJİ

1875, Ataullah Kurtiş Stüdeniçan köyünde doğar.

1893, İshakiye Medresesinin ders halkasını katılır.

1896-1897, Ataullah Kurtiş Fatih Medresesine kaydını gerçekleştirir.

1909-1910, Ataullah Kurtiş Fatih Medresesinden icazet alır.

05 Şubat 1912, Abdülfettah Rauf Üsküp'te doğar. (Doğum tarihiyle ilgili farklı bilgiler bulunmaktadır.)

1 Aralık 1918, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı kurulur.

1922, Ataullah Kurtiş İstanbul'dan Üsküb'e döner.

1923, Ataullah Kurtiş Meddah Medresesine müderris olarak atanır.

1927-1929, Abdülfettah Rauf Sada-i Millet Gazetesinde şiirleri yayınlanır.

13 Nisan 1934, Meddah Medresesinden birinci nesil icazet alır. Abdülfettah Rauf icazet alanlardan biri olur.

1938, Ataullah Kurtiş Ulema Meclisi Azalığını seçilir. Meddah Medresesi başmüderisliğinden ayrılır.

6 Mayıs 1938, Abdülfettah Efendi Emine hanım ile evlenir.

1939, Abdülfettah Rauf Meddah Medresesi Müderis Yardımcılığına getirilir.

Eylül 1940, Meddah Medresesi ikinci nesil icazet töreni gerçekleştirilir.

15 Temmuz 1941, Abdülfettah Rauf'un oğlu Tarık doğar.

15 Nisan 1944, Meddah Medresesi üçüncü nesil icazeti Abdülfettah Rauf'tan alılar fakat tören savaş şartlarından dolayı gerçekleştirilemez.

17 Mayıs 1945, Abdülfettah Rauf'un kızı Refiye doğar.

2 Aralık 1946, Ataullah Kurtiş vefat eder.

1947, Meddah Medresesi kapatılır.

7 Temmuz 1947, Abdülfettah Rauf hakkında tutuklama kararı alınır.

25 Ağustos 1947, Abdülfettah Rauf hakkında iddianame mahkemeye sunulur.

6 Eylül 1947, Abdülfettah Rauf 7 yıl mahkum edilir. İlk yılı hücrede geçirir.

Ekim 1947, Yücelcilere yönelik tutuklamalar başlar.

27 Şubat 1948, Abdülfettah Rauf'un amcaoğlu Aziz Şuayb ve Yücelciler yargılanır ve yargılamalardan idam cezaları çıkar.

1949, Abdülfettah Rauf Bosna-Hersek Doboy kasabasında taş kırar.

1952-1953, Abdülfettah Rauf'un cezası sona erer. Fakat siyasi ve dini yasaklar devam eder.

21 Mayıs 1954, Abdülfettah Rauf'un ikinci kızı Mualla doğar.

1955-1956, Makedonya-Kosova bölgesinden kitlesel göç gerçekleşir.

06 Temmuz 1955, Abdülfettah Makedonya Devlet arşivi ile ilk sözleşmesini imzalayıp çalışmaya başlar.

Nisan 1960, Resmi memur olarak Devlet Arşivinde çalışmaya başlar.

24 Nisan 1963, Abdülfettah Rauf vefat eder.

1980'lerin sonundan itibaren, Abdülfettah Rauf'un bazı şiirleri ilk önce El-Hilal dergisinde 2000'li yıllarda ise Köprü dergisinde yayınlanmaya başlanır.

Eylül 2016, Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği kurulur. Dernek 2022'de Balkan Çalışmalar Vakfı'na dönüşerek bünyesinde Abdülfettah Rauf Araştırma Merkezi'ni kurar.

Ekim 2021, Abdülfettah Rauf'un ilk şiir kitabı, "*Yine Vatan İçin*" İDEFE yayınlarından yayımlanır.

2022, Abdülfettah Rauf'un "*Zulmetten Nura*", "*Garami Parçalar*", "*Vardar*" şiir kitapları İDEFE yayınlarından yayımlanır.

09-10 Haziran 2023, 60. Ölüm Yıl Dönümünde Uluslararası Fettah Efendi Sempozyumu İstanbul'da gerçekleşir.

2023, Abdülfettah Rauf'un "*Nât ve Münâcat*", "*Ey Yurdum*" şiir kitapları İDEFE yayınlarından yayımlanır.

07-08 Kasım 2023, 100. Yılında Uluslararası Meddah Medresesi Sempozyumu Üsküp'te gerçekleşir.

GİRİŞ

VATANINI KAYBEDEN BİR ALİM, ŞAİR VE ENTELEKTÜEL: ABDÜLFETTAH RAUF

Sevba Abdula

Dr., Balkan Çalışmaları Vakfı

19.yüzyıl İmparatorluklar ve İslam dünyası için uzun yüzyıl olarak isimlendirilmiştir, bu tabir 20.yüzyıl Balkan Müslümanları için de rahatlıkla kullanılabilir. 20.yy'da Balkan Müslümanları siyasal, toplumsal, kültürel iktidarlarını kaybedip azınlık, göç, tehcir, asimilasyon gibi devletin modern araçlarıyla karşı karşıya kaldılar. Bu süreç kimliklerinin uluslaşması, sekülerleşmesi, parçalanması, ötekileştirilmesi, düşmanlaştırılması ve yok edilmesi gibi tarihin hızlı, yoğun ve acılı bir şekilde aktığı bir yüzyılı yaşamalarına neden olmuştur. Balkan Savaşları, Dünya Savaşları, Komünizm, Soğuk Savaş, Bosna ve Kosova savaşlarıyla son bulan bu uzun yüzyılda birçok farklı uluslararası sistem, rejim, siyasal sistem, ideoloji ile Müslümanlar yüzleşmek, bu meydan okumalar karşısında varlığını devam ettirebilmek ve olabildiğince yeni formlar üretebilmek ile karşı karşıya kaldılar. Balkan coğrafyası İmparatorluk bakiyesinin miras olarak bıraktığı çeşitliliğe ek olarak 1918 sonrası birçok ulus kimlik ve devlet, birçok rejim ve ideolojiye kapı aralayarak rıza, homojenite, birlik ve bütünlük, irredentizm, ötekilik gibi büyük sorunları da bünyesine dâhil etmiştir.

Balkan Müslüman kimliği 1918 sonrası Boşnak, Arnavut ve Türk ulusal kimlikleri de üreterek yeni bir döneme kapı aralamış oldu. 1918-1945 arası dönem dini kimliğin ulusal kimliğin içinde kayda değer bir pozisyon elde ettiği son dönem olarak görülebilir. Abdülfettah Rauf bu anlamda Balkan Müslümanlarının yaşadığı siyasi, toplumsal, kültürel tüm iniş çıkışları, meydan okumalarını ve sonuçlarını görebileceğimiz bir entelektüel portre olarak önümüzde duruyor. Zihin dünyasını nasıl şekillendiğini incelediğimizde Osmanlı İmparatorluğunu, din-devlet ilişkilerini, din eğitimi, modern döneme ait üretilen cevapları, Balkan Müslümanlarının yeni iktidar alanların ile ilişkilerini, ürettikleri cevapları ve pozisyonları, karşılaştıkları sorun ve sonuçları, koştukları konuları, düşüncelerinin mecralarını, ilişki ağlarını ve beklentilerini ve tüm bu sürecinin sonuçlarının kendilerinde yarattığı travmayı tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyor. Bu çalışmada Abdülfettah Rauf'un yaşadığı dönemin yapısal özellikleri, düşüncesini inşa eden sütunlarını, düşüncesinin çerçevesi, oluşumu ve dışı vurumunu inceleyerek düşünce dünyasına dair bir mukaddimeyi amaçlamaktadır. Özetle, kendisini şekillendiren dışsal şartlar, kendisinin düşüncesini ve kişiliğini belirleyen kişiler, kurumlar ve yapılar ile geliştirdiği ilişkiler ve düşüncesinin ana hatlarının neler olduğu irdelenecektir.

Düşüncesinin Çerçevesi: Siyasal Yapı, Yargılama ve Göç

Abdülfettah Rauf (Fetah İshak ve Fetah İshakoviç imzasını da kullanmıştır. Fakat halk tarafından Fettah Efendi ismiyle hitap edilmiştir.¹

1 Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12, s.483-484

1912² yılında Üsküp'te dünyaya gelmiştir. Babası Üsküp'ün ileri gelenlerinden ve soyu İshak bey ailesine dayanan Rauf Efendi'dir.³ Babası Rauf Efendi manufakturacılık ile geçimini sağlarken annesi Refiye hanım ise saygın kişiliği ile şehrin tanınan kadınlarından biridir. Fettah Efendi'nin ilköğrenimine dair net bilgiler bulunmamaktadır. Hangi ilköğretimde ve hangi dilde eğitim aldığı belli değildir. Abdülfettah Rauf, 6 Mayıs 1938'de Emine hanım ile evlenir. Emine hanım ile evliliğinden Fettah Efendi'nin Refiye ve Mualla isminde ikisi kız çocuğu ve Tarık Rıdvan isminde de bir erkek çocuğu olur.⁴ Eşi Emine hanım ile arasında 12 yaş fark bulunmaktadır, çocukları Tarık ve Refiye İkinci Dünya Savaşı sırasında doğmuşlardır, Fettah Efendi tutuklanırken oğlu 5 yaşında kızı 2 yaşındadır. En küçük kızı hapis hayatından sonra doğmuş ve Fettah Efendi vefat ettiğinde ise 8 yaşındadır.

Abdülfettah Rauf öncelikle birçok siyasi ve toplumsal değişimin yaşandığı dönemde yaşamıştır. *Osmanlı Üskübünde* doğmuş çocukluğu Balkan Savaşları ve Dünya savaşı gibi bölgeyi

-
- 2 Doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgi mevcut değildir. Resmi kayıtlara göre 05 Şubat 1912 yılında doğmuştur. Fakat Fettah Efendinin çok yakın öğrencileri doğum tarihini genelde 1911 yılı olarak göstermektedirler. Bunun yanında 1910 yılına işaret edenler de mevcuttur. Ben yine de mahkeme dosyasında yer alan bilgileri aksi belgelerle ortaya konulmadığı için tercih edeceğim.
 - 3 Şu ana kadar yapılan araştırmalarda Rauf Efendi'ye dair bilgiye rastlanamamıştır.
 - 4 Kızlarının ve oğlunun doğum tarihinde de farklılıklar mevcut: Fahri Kaya ile torunlarının Türkiye'deki nüfus kağıtlarındaki bilgiler örtüşmemektedir. Fahri Kaya devlet arşivine dayanarak verdiği bilgiler şu şekildedir: eşi Emine hanım 1922 doğumludur, Tarık Hatifoğlu 1942, Refiye hanım 17 Mayıs 1945, Mualla Şentürk 01 Nisan 1945. Fettah Efendinin torunlarından elde ettiğim bilgiler ise çocuklarının doğum ve ölüm tarihleri şu şekildedir: Tarık Hatifoğlu 15 Temmuz 1941-29 Temmuz 2007, Refiye hanım 13 Eylül 1945-11 Nisan 2016, Mualla Şentürk 21 Mayıs 1954-14 Mayıs 2023. Abdülfettah Rauf'un eşi Emine hanım ise 14 Ağustos 2013 yılında vefat etmiştir.

tamamıyla yeniden şekillendirmiş süreçlerin ortasında geçirmiştir. Osmanlının bu savaşlar sonucu bölgeden çekilmesiyle beraber özellikle, *Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığında gençliğini, eğitimi, müderrisliğini ve davasını gütmüştür. İkinci Dünya Savaşı ve savaş boyunca ise aktif roller üstelenerek Müslümanların durumunu iyileştireceği bir yapının ortaya çıkmasına yönelik hocası ve arkadaşlarıyla faaliyet göstermiştir. Savaşın sonunda bölgede Komünistlerin iktidarı ele geçirmeleri ise en acılı dönemin kapısını aralamış, Komünist rejimin Üsküp'ünde yargılanan, cezalandırılan, susturulan ve büyük göçü bizzat gören bir kişisel hikayeye sahiptir. 53 yıllık yaşamında sadece siyasal hayat açısından birbirinden farklı üç rejim ile karşılaşmıştır. Müslümanları iktidarını, iktidardan uzaklaştığı dönemi ve iktidardan tamamıyla dışlandığı dönemleri özellikle son ikisini bizzat deneyimlemiştir. Bu açıdan düşüncesinin şekillendiği yıllarda siyasal ve toplumsal yapıda büyük değişimlerin olduğu açıktır. Müslüman nüfus 1918 sonrası Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığında Müslümanlar 600 yıllık tecrübe sonrası ilk kez kendileri dışında tanımlanan bir iktidarın hâkimiyeti altında kaldılar. Balkanların büyük bir bölümünü kapsayan, birçok ulus, din, mezhep, etnisiteyi içinde barındıran ve meşruti monarşi ile yönetilecek olan ülkede Müslümanlar özellikle Sırp baskısı, yayılmacılığı ve ötekileştirme ile karşı karşıya kalmışlardır.*

1918-1939 dönemi Krallığın İmparatorluk bakiyesi bir bölgeyi, imparatorluk paradigması ve modern devlet inşası süreçlerinin bir karışımı çerçevesinde idare etmeye çalıştığını görülmektedir. Krallık imparatorluk geçmişi ve siyasal, toplumsal, idari anlamda kalıntılarının hala devam ettiği bir dönem aralığında hukuk, eğitim, din gibi alanlarında özerklikler ve tanınan yetkiler üzerinden yönetilmekteydi. Şerri mahkemeler, vakıflar, medreseler, Ortodoks okulları, kiliseler gibi birçok yapı kendi özerkliği

içerisinde kurumsallaşması devam etmiştir. 1920 ve 1930'lu yıllar bu bağlamda modern devletin inşa edilmeye çalışıldığı kurumların birliği ve bürokratik devletin inşasının gerçekleştirilmeye çalışıldığı yıllardı. Fakat Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığının birçok çeşitliliğe sahip olması modern devletin inşası için bir zorunluluk olan türdeşlik, birlik ve bütünlüğün önünde en büyük engeldi. Bu bağlamda 1920'lerin sonuna dek ulus ve devlet paradigmasında istikrarsızlık, ülkenin en temel sorunuuydu. Mecliste Sırp-Hırvat çatışmasının sonucu olarak krallık Yugoslavyacılık ideolojisini benimseyerek tüm etnik, ulusal ve dini kimliklere mesafeli davranarak yeni bir devlet, toplum, siyaset, eğitim, kültür politikasını merkeze aldı. Ülkeyi idari olarak da coğrafi özelliklere göre inşa eden Kral Aleksandar meşruti monarşi, merkezi, seküler, bütünleşik Yugoslavyacılığı merkeze alarak devletin bütünlüğünü ve birliğini sağlayacağını düşündü fakat Sırp ve Hırvat milliyetçiliği kısa sürede kendini yeniden toplardı.⁵

Müslümanlar açısından ise kurumsal olarak Yugoslavya Müslüman Örgütü etrafında mevcut rejimle olabildiğince irtibatlı bir politika izleniliyordu. İslam Birliği Teşkilatları ise yeniden yapılanma, gelenekselcilik, modernleşme ve milliyetçilik süreçlerinin içerisindeki tartışmaları bünyesine eklemiş vaziyetteydi. Balkanlarda Müslüman kimliği özellikle iki dünya savaşı arası dönemde uluslaşma sürecinin meydan okumasıyla karşı karşıya kaldı.⁶ Boşnaklar ve Arnavutlar Osmanlı sonrası dönemde ulusal kimlik ve devletlerini inşa süreçlerinde İslam düşüncesinin kırımları, ulusal kimliğin tanımlanmasında dinin konumu gibi birçok sorunlu ve zor süreçlere dair perspektifler geliştirmek zorundaydılar.

5 Jovo Bakić, *Ideologije Jugoslovenstva Između Srpskog i Hrvatskog Nacionalizma 1918-1941*, Gradska narodna Biblioteka "Zarko Zrenjanin", 2004, s. 85.

6 Radmila Radić, *Država i Verske Zajednice 1945-1970*, 1. cilt, Belgrad: Institut Za Noviju Istoriju Srbije, 2002, s. 21.

Boşnaklar kendi kimliklerinin merkezine dini yerleştirirken özellikle Tiran merkezli Arnavutlar dil ve etnisiteyi önceleyen bir kimlik inşasını tercih ettiler. Bunun yanında Müslümanların çağdaş dünya ile ilişkilerinin yapısı, içeriği gibi konularda tüm İslam dünyasında yaşanan süreç Balkan Müslümanları açısından da yaşanarak modernist, gelenekselci, yenileşme ve resmi devletin İslamı gibi ekollerin ortaya çıkmasını da doğurdu.

İkinci Dünya Savaşı sonrası 1946-1963 yılları arasındaki dönem ise siyasal, toplumsal ve kültürel açıdan yepyeni bir dönemi doğurdu. Savaştan Tito ve komünistlerin zaferle ayrılması ve iktidarı ele geçirmeleri sonucu dini ve ulusal kimliklerin tamamı dışlanarak yasaklandı. Devlet ve rejim 1948'e kadar Sovyet tipi bir Marksist ideolojiyi benimsediği dönemde, şeri mahkeme, tekke, vakıflar, özel dini kurumların yasaklandığı gibi yargılamalar ve idamlarla bu yeni yapıyı ile inşa etmeye çalıştı. Öz yönetim, işçi sınıfı, Yugoslavya Komünist Partisi, Tito gibi sütunlar Balkan Müslümanları açısından siyasal, dini, kültürel, demografik iktidarın da kaybedildiği en zorlu dönemi ifade eder. 1963'te İçişleri Bakanı Rankoviç'in görevden alınması ve Yugoslavya'nın Bağılantısızlar Hareketi'ne dâhil olması sonucu yumuşamanın olacağı döneme kadar özellikle Müslüman nüfusa dair ötekileştirme, dışlama ve göçe zorlama politikaları gündemde olmuştur. Bu politikaların sonucu olarak Makedonya ve Kosova bölgesinden 1955-56 yılları arasında resmi rakamlara göre iki yüz bin kişinin üzerinde Müslüman Türk ve Arnavut Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.⁷

Tüm bu çerçevenin oluşturduğu siyasal, toplumsal, dini koşulların içerisinde Meddah Medresesi, Ataullah Kurtiş ve bu sürecin

7 Sevba Abdula, "Balkanlarda Müslüman Kimliği: Ulus/Öteki, Resmi İdeolojiler ve İslam Dünyası", ed. Lütü Sunar, *Çağdaş Dönemde Müslüman Düşünce-Balkanlar*, YTB Yayınları, 2021.

sonucu olarak Abdülfettah Rauf'u değerlendirmek gerekir. Abdülfettah Rauf'un düşüncesi bu siyasal, toplumsal şartlar altında oluşmuştur. Balkan Müslüman kimliğinin dönüşümü, İslam düşüncesine dair tartışmaları, siyasal rejimlerin ideolojik çerçeveleri ve kısıtlamaları, Yugoslavya Komünist Partinin iktidarı, Balkan Müslümanların göçe zorlanması ve bu iktidarın sonucunda kendisinin, düşüncesinin ve arkadaşlarının yargılanması onun düşünce dünyası üzerinde kilit rol oynar.

Abdülfettah Rauf'u en çok şekillendiren yapı, 1922 yılında kurulan Sırp Hırvat ve Sloven Krallığı tarafından bölgeye resmi ideoloji aktaracak dini görevlilerin yetiştirilmesi için kurulan Kral Aleksandar Medresesine karşı Ataullah Kurtiş'in başmüderris atanmasıyla birlikte yeni bir hüvviyet kazanan Meddah Medrese'sidir. Özel eğitim kurumlarını için izin verildiği bu dönemde İstanbul'dan dönen Ataullah Kurtiş Osmanlı döneminde kurulan Meddah Medresesinin yeniden ihya ederek devletin bu yeni politikasına kurumsal bir cevap vermeyi amaçlamıştır.

1918-1939 yılları arasında Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı 1929 sonrası Yugoslavya Krallığı Sırpı, Hırvatları, Slovenleri, Ortodoksları, Katolikleri, Müslümanları bir çatı altında tutacağı Yugoslavyacılık ideolojisini benimsemiştir. Etnisite üzerinden inşa edilen ulusal kimlik, Yugoslavya Krallığı için en temel sorun alanlardan biriydi ve bu güçlü ideolojiye karşıt olarak 19.yy'da inşa edilen Yugoslavyacılık ideolojisini benimseyerek devlet için en temel bütünlük, birlik ve türdeşlik politikası olarak belirlemiştir. Kral ve Yugoslavyacılık iki temel sütun olarak devletin varlığını için kaçınılmazdı. Dinlere eşit mesafe yani sekülerlik de bu işin merkezindeydi. Kültür, sanat ve eğitim bu noktada yeni ideolojinin çerçevesi içerisinde şekillenecekti. Eğitim alanında 1963 anayasasına dek Müslümanları anayasal olarak tanımlanmamışlardır.

1946-1963 yılları arasındaki Sosyalist Yugoslavya'nın siyaset, toplum, din tasavvuru Fettah Efendi'nin düşüncesini belirleyen kritik dönem aralıklarından biri olmuştur. 1945-1946 yılları arasında her ne kadar İslam Birliği etrafından aktif rol alsa da rejim ve dini önderler arasında çıkan ilk tartışmada ipler kopmuştur. Dönemin Kültür Bakan yardımcısı Necati Agoli ile ferace konusunda münakaşaları kısa zamanda kendisine ve çevresine yönelik istihbari bilgi toplanması, soruşturma açılması ve yargılanması ile sonuçlanmıştır.⁸ Yugoslavya devletinin kayıtlarına göre 1946 yılından itibaren Fettah Efendiye yönelik istihbarat toplanmaya başlanır ve yakın takip çerçevesinde bilgiler edinilir. Nihayetinde Fettah Efendi ve arkadaşları olan Riya Celaddin, Menduh Kayım, Mehmed Sadık, Cemal Emin ve Hamdi İbrahim 7 Temmuz 1947 tarihinde tutuklanırlar. Yugoslavya devletinin kayıtlarına göre 1946 yılından itibaren Fettah Efendiye yönelik istihbarat toplanmaya başlanır ve yakın takip çerçevesinde bilgiler edinilir. 1 ay boyunca sorgulamalar devam eder. 25 Ağustos 1947 tarihinde de iddianame hazırlanır. İddianameye göre İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi güçleri ile ilişkide olan çeteci Sül Otlı ile ilişkilendirilir ve devlete karşı eylemde bulunmakla suçlanır, bunun yanında savaş zengini olmakla, Ataullah Kurtiş kahvehanesinde gizli toplantılar yaparak yeni halk idaresine karşı propaganda yapmakla da suçlanırlar. 6 Eylül 1947 yılında mahkeme suçlandıkları suçları kabul ederek Fettah Efendi'yi 7 yıl, Riya Celaddin'i 1 yıl, Menduh Kayım'ı 3 yıl, Mehmet Sadık'ı 4 yıl, Cemal Emin'i 6 yıl ve Hamdi İbrahim'i de 6 yıl hapse mahkûm eder.⁹

8 Kadri Abdula ile söyleşi. Fettah Efendi'yi görmüş, yanında bulunmuş hayatta kalan son cemaatinden biri. Kendisi Üsküb'ün en eski saraçlarından birisidir.

9 Fahri Kaya, *Makedonya Türklerinden İz Birakanlar*, Üsküp: Köprü Derneği Yayınları, 2008., s.131.

Yargılamalar halk açısından uydurma, asılsız ve iftiradan başka bir şey değildir. Fakat rejimin baskıları her geçen gün artarak devam ettiği için her hangi bir tepkiye neden olmaz. Fettah Efendi'nin yargılamasından bir kaç gün sonra Yücel Teşkilatı tutuklamaları ve yargılamaları başlar ve idam kararları gelir. Fettah Efendi'ye isnat edilen hiçbir suça kanıt gösterilemez. Tam aksine Sül Otlı ve silahlı arkadaşlarına 1944 yılında Fettah Efendi'nin Eski Üsküp çarşısının yakınlarında karşı çıktığını o dönemin halkı iyi hatırlar.

1953¹⁰ yılına dek hapishanede kalan Fettah Efendi, ilk yıllarında tek kişilik hücrede tecrit edilir, buzlu sularda işkenceye maruz kalır. 1949 yılının Eylül ayından 1950 yılının sonlarına dek Bosna'ya (Doboy kasabasına) taş kırmaya gönderilir. 1953 yılından sonra her ne kadar serbest kalsa da hiçbir camide vaaz veremez ve halka hitabet edemez. 1963 yılına dek Makedonya Devlet Arşivinde çalışır. Bu göreve gelmesinde Kültür, Eğitim ve Bilim Bakanı olan Metodiye Sokolovski'nin etkisi büyüktür. Fakat bu etkinin o kadar da büyük anlamı yoktur. Çünkü Fettah Efendi Makedonya'da bulunan Osmanlı dönemine ait belgeleri ve yayınları tasnif edecek ve Makedoncaya çevirerek yayınlayacak en donanımlı kişilerden biridir. Arşivde taşradaki cami, tekke, mescit ve bazı eski ailelerde bulunan tarihi belgeleri toplamak tanzim edip listelerini yapmanın yanında ilk yıllarda manastır kadılığı sicillerinin Makedoncaya çevirisi üzerinde yoğun çalışır. Arşivde *Makedon Milletinin Tarihine Değin Türk belgeleri* adlı çalışmada Metodiya Sokolovski ile birlikte çalışır ve bu yayına

10 Fahri Kaya her ne kadar 1952 yılında aftan yararlanarak hapisten çıktığını iddia etse de gerçekliği konusunda şüpheler bulunmaktadır. Resmi hapishane kayıtlarına göre 1953 yılının Aralık ayında kendisi halen hapishanededir. Fakat en küçük kızının 21 Mayıs 1954 yılında doğduğunu göz önüne alırsak 1952-1953 yılı içerisinde hapisten çıktığını söylemek mümkündür.

büyük katkı sunar. Üsküp'teki Rifai Tekkesi çalışmasında Vanço Boşkov ile birlikte hazırladı. Bir diğer çalışması da *XVI. Yüzyıldan Üsküp ile ilgili bir vakıfname*'yi Makedoncaya çevirmesidir.¹¹

Meddah Medresesi çevresinin yargılanması hem yeni rejimin geleneksel dini anlayış ve önderlerine olan bakışı ve sertliği göstermiş hem de din-devlet ilişkileri bağlamında dini hayatın duracağı yeri belirlemiştir. Fettah Efendi ve arkadaşlarına yönelik düzmece suçlamalar, ağır sorgulamalar ve 7 yıllık ağır hapis hayatı kendisini büyük ölçüde etkilemiştir. 37-43 yaş aralığını veya hayatının en verimli dönemini hapiste geçirmiştir. Bu dönem aynı zamanda Meddah Medresesi ve Yücelciler yargılamalarıyla bölgeden Müslüman nüfusun göçünü gerçekleştirme adına büyük bir zemin hazırlamıştır. 1954 yılında hapisten çıkmasıyla beraber kucağında hem göçün sarsıcı sosyal psikolojisi hem de toplumdan tecrit edilmiş, medresesi, camisi, öğrencileri ile buluşma fırsatının elinden alındığı ağır bir süreçle karşı karşıya kalmıştır. 1955-1956 göçü olarak da tarihe geçen bu tarihi kırılmada resmi kayıtlara göre iki yüz bin Müslüman Türk ve Arnavut bölgeden göç ederek Türkiye'ye yerleşir. 1955-1963 yılları arasında kaleme aldığı tüm şiirlerde bu baskının, çaresizliğin, geçmişi özlemle yâd etmenin çerçevesi rahatlıkla görülebilir. Göçe dair haram fetvası da Ataullah Kurtiş ve Meddah medresesinin çevresi tarafından verildiği dile getirilir. Fakat büyük bir hazin hikayesi olarak 1963 sonrası Abdülfettah Rauf'un ailesi de İstanbul'a göç etme kararı alır.

Düşüncenin Oluşumu: Üsküp, Ataullah Kurtiş ve Meddah Medresesi

Abdülfettah Rauf'un düşünce oluşumunu etkileyen en önemli etkenler kuşkusuz büyüdüğü, olgunlaştığı, ayrılmadığı Üsküp

11 Saddak, "Rumeli'de Bir Şair Fettah Efendi", s.27

şehri, 20 yıl boyunca talebeliğini yaptığı ve çok yakın bir ilişki geliştirdiği hocası Ataullah Kurtiş Hoca efendi ve tüm ilmini, arkadaş çevresini, hayata bakış açısını büyük ölçüde belirleyen Meddah Medresesi'dir.

Üsküp kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlarda ilmi, kültürel, ekonomik, siyasi merkezlerindendi. Onlarca medrese ve camii, han, çeşme, köprü ile şehir Osmanlı medeniyetinin ete kemiğe bürünmüş haliydi. Birçok âlim, şair, medrese, tekke, mektep Osmanlı ve İslam kültürünün atar damarlarıydı. Abdülfettah Rauf'un yaşadığı dönem her ne kadar Üsküp'te bu izlerin silinmeye çalışıldığı, yoğun Sırp milliyetçiliği ve zulmün devlet politikasına dönüştüğü dönem olsa da ezanıyla, pratikleriyle, insanıyla ve eserleriyle geçmişin tüm ihtişamını barındırmaktaydı. Abdülfettah Rauf bu bağlamda tüm bu dokunun içerisinde inşa edilen tarihsel hafıza ile kimliğini şekillendirdiğini ifade etmek mümkündür.

Ataullah Kurtiş, Abdülfettah Rauf açısından Osmanlı ve İslam medeniyetini aktarıcısı, Osmanlının son döneminde İstanbul'da cereyan eden din, medrese, toplum, devlet, düşünce tartışmalarını Üsküp ve Balkan Müslümanlarıyla ilişkilendiren, süreçleri şekillendiren dini ve karizmatik şahsiyettir. Ataullah Kurtiş bu bağlamda hem eğitim hem de kişisel aktarımla Abdülfettah Rauf'u İslami düşünce ve gelenek, modernleşme-batılılaşma, tarih, İslam-Osmanlı coğrafyası, din-devlet ilişkileri, Müslümanların yeni dönem siyasetleri, eğitim müfredatları, toplumla ilişkilerini vs. büyük ölçüde şekillendirmiştir.

Ataullah Kurtiş kuşkusuz Üsküp ve civarı Müslüman toplumun komünizm öncesi hayatına önemli katkılar sunmuş birisidir. Üsküp Stüdeniçan köyünde 1872 yılında doğan ilk eğitiminin büyük bir ihtimalle Üsküp İshak Paşa Medresesinde tamamlamıştır. 1896 veya 1897 yılında yüksek eğitim için İstanbul'a giden

Ataullah Kurtiş, Fatih medresesine kaydını yapar ve 1909 veya 1910 yılında Rodomirli Hüseyin Necmettin Efendi'den icazet alarak mezun olur. İcazet alacağı döneme kadar Fatih Medresesi'nde dersler verir.

İstanbul'da II Meşrutiyet dönemi, İttihat ve Terakki dönemi, İstanbul'un işgali ve Kurtuluş savaşı gibi tarihin hızlı aktığı bir dönemde hayatının en önemli yılları geçirir ve büyük bir tecrübe kazanır. Bulunduğu muhitler kendisinin düşünce dünyasını belirler. Rodomirli Hüseyin Necmettin Efendi, Dağıstanlı Abdülfettah Efendi, Manastırlı İsmail Hakki Efendi gibi hocalardan ders alarak gelenekçi İslam ekolü tarafından yetiştirilir. Bu doğrultuda en çok Mustafa Sabri, İskilipli Atıf, Miralay Sadık, Hamdi Paşa gibi geleneğe sınırsız sarılan ve geçmişin mirası dışındaki süreçlere kuşkuyla bakan muhitlerde dostluklar edinir. Birçok konuda pozisyon alır; batıcılık, milliyetçilik, inkılaplar gibi mevzulara sert bir şekilde karşı çıkar. 1911 yılında İttihat ve Terakki karşıtı olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı destekler. 1911-1914 yılları arasında Mısır'da bulunarak dersler verir. 1914 yılında Üsküp'e dönerek Birinci Dünya Savaşını Balkan coğrafyasında geçirir. 1918-1922 yıllarında ise tekrar İstanbul'da bulunarak Milli Mücadele karşıtı bazı duruşlar geliştirir, 1922 yılında ise bir daha İstanbul'a dönmek üzere İstanbul'dan ayrılır.¹²

Ataullah Kurtiş Üsküp'te tüm bu tecrübelerin sonucunda 1918 sonrası azınlıkta kalan ve baskı gören Müslümanların dini hayatını yönlendirme ve dini öncülerini yetiştirmeyi hedefler. 07 Kasım 1923'te Yiğit Paşa Medresesi olarak da bilenen Meddah Medresesinin tarihi derinliği ve sürekliliğinin verdiği imkanlarla medreseye atanarak yeniden ihya eder. 1938'e kadar feli olarak

12 Enes Selam, "Müderriş Ataullah Efendi ve Meddah Medresesi", 100. Yılında Uluslararası Meddah Medresesi Sempozyumu, Yayınlanmamış Bildiri, 2023.

medreseyi yönetir. 1938'e kadar fili olarak medreseyi yönetir, Medresenin kapatıldığı 1946'ya kadar da ki medresenin kapatılmasının yılıdır, tüm sürecini yakından takip eder.

Ataullah Kurtiş Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı döneminde uluslaşmaya başlayan Müslüman kimliğine karşı durarak dini kimliği öne çıkartmaya özen göstermiştir. İslam, ümmet, dindarlık, dini hayat ve pratikleri merkeze alan bir toplum, eğitim, siyaset modelini öncelermiştir. Milliyetçi akımlarla dirsek teması kursa da ümmetçi bakış açısından taviz vermemiştir. Diğer yandan modern dünya ile karşılaşan Müslümanların İslam düşüncesi, yenilenme, batılılaşma hareketlerine karşında sert ve olabildiğince temkinli davranarak gelenek içerisinde sürekliliğe esas alan İslam düşünce ekolü ve pratiğini dillendirmiş ve Meddah Medresesi eğitim müfredatını buna göre şekillendirmiştir. Öğrencisi Bekir Saddak, hocası Ata Efendi hakkında eşsiz tespiti şu şekildedir:

Ata Efendi tıpkı bir erkan-ı harb gibi meselelere umumi planda yaklaşıyor ve taaruz veya müdafaa'nın umumi hatlarını çizmekte başarılı. Ata Efendinin bir başka meziyeti de en buhranlı anlarda telaşa düşmeden ve münakaşalara girmeden isabetli kararlar almak.¹³

Bu bağlamda resmi ideolojiyi temsil eden ve batıcı Kral Aleksandar Medresesi ile yenilikçi İsa Bey medresesinden farklı bir duruş sergilemiştir. 1923-1946 yılları arasında İslam Birliği ve dini örgütlenme ve temsil konularında hep müdahil olmuştur. Ekolleşmenin getirdiği çatallaşma, entrikalar ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda bu dönemde de siyaseti yakından takip ederek Müslümanların genel çıkarına yardım

13 Bekir Saddak, "Biz Oralarda Kalmalydık" (Prof.Dr.Bekir Sadak ile Konuşma), *El-Hilal*, 26 (Mayıs 1991) s.17.

edecek pozisyonlar geliştirmiştir. Bekir Saddak, Ataullah Kurtiş hoca efendinin anlayış ve siyaset ile toplumsal olaylara bakışını ortaya koyan veciz bir aktarımında bulunur. Bu bağlamda Ataullah Kurtiş hoca efendinin yaklaşımı, derinliği ve ileri görüşlülüğünü tespit etmek mümkündür:

Bir işin içinde bulunmak, dışında bulunmaktan daha iyidir. Halka hizmet imkanları çıkabilir. Dışta, bu imkanların çıkmasına ihtimal yoktur. Bu suretle yeni siyasetin temel ilkesi hemen tespit edilmiş oluyordu. Uygulamada başarısızlık olabilir; yeni olaylar istikamet değiştirmeyi gerektirebilir. Önemli olan yeni bir durum karşısında hareket çizgisinin tespiti fazla bocalamadan faaliyete geçiştir.¹⁴

Ataullah Kurtiş, iki dünya savaşı arası dönemde bir başka deyişle birinci Yugoslavya döneminde Üsküp Ulema Meclisi etrafında cereyan eden birçok iktidar mücadelelerinde yer aldı. Ulema Meclisi Azalığına seçilen Ataullah Kurtiş iç çekişmelerden dolayı birçok sıkıntı yaşar. Yugoslav krallığı boyunca iktidar partilerinden yana tavır alarak siyaset geliştirdi. Aynı şekilde II. Dünya Savaşı boyunca Müslümanların yoğun olduğu yerleri işgal eden Alman ve Bulgarlarla uzlaşma yolunu tercih ederek sistem içinde kalmayı yeğlemiştir. Bu doğrultuda Arnavutluk, Kosova, Makedonya ve Bulgaristan Müslümanlarıyla yakın işbirliği geliştirerek eğitim, medrese, Müslümanların dini yaşantıları ve hakları lehine pozisyon almıştır. 1944 yılında Tito ve partizanların savaşı kazanması dini kurumların ve hayatın büyük darbe alacağı korkusunu ve beklentisini beraberinde getirmişti, en çok korktukları ihtimalin savaş sonrası belirmesi kendileri için büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. 1945-1946 dini kurumların yeniden şekillenmesinde

14 Bekir Saddak, “Biz Oralarda Kalmalyıydık” (Prof.Dr.Bekir Sadak ile Konuşma), *El-Hilal*, 26 (Mayıs 1991) s.17.

süreçlerinde yer alsalar da kısa sürede rejimin sert politikaları ve baskısı topluma ve öncü kadrolara yönelik başlamış, yargılamalarla dini ve etnik kimliği öne çıkartanlar sindirilmişştir.

Abdül Fettah Rauf'un düşünce oluşumunu etkileyen bir diğer unsur kuşkusuz Ataullah Kurtiş'in kişiliği, kimliği ve tercihlerinin ete kemiğe bürünmüş hali olan Meddah Medresesidir. Medrese'de büyük oranda son dönem Fatih Medresesi müfredatının kullanılmış, Ataullah Kurtiş hoca bizzat eğitim kadrosunu belirlemiş ve vefatına kadar medresesinin genel süreciyle yakından ilgilenmiştir. Meddah Medresesi tarihi 1923'lerin çok öncesine kadar gider. Üsküb'ü fetheden Yiğit Paşanın hocası olan Meddah Baba fetih sırasındaki destekleri ve mücadelesi ile Üsküb'ün önde gelen manevi şahsiyetlerinden biri olur. Fetihden sonra inşa edilen Camii'nin karşısına yaptırılan medreseye vefa borcu olarak Meddah Baba'nın ismi verilir.¹⁵ Ne zaman yaptırıldığına dair net bilgiler olmamakla birlikte XV. yüzyıla ait bir eser olduğu söylenebilir. Maarif salnameleri, Asım Beyin kitabı 19.yy'daki Meddah Medresesine dair kısa bilgiler sunmaktadır. Bursalı İsmail Hakkı Efendi'nin de 1671-1677 yılları arasında bir dönem medresede başmüderislik yaptığı kaynaklarda görülmektedir.¹⁶ Medresede dini ilimlerin yanı sıra Arap dili grameri, hüsn-i hat ve matematik dersleri okutulmuştur. Meddah Medresesinin 1914-1923 arasındaki faaliyetleri konusunda malumat eksikliği bu güne kadar yapılmış tüm çalışmalarda görülmekteydi, Enes Selam'ın çalışmasına göre 1903'te Meddah Medresesi'sine atanan Abdül baki Efendi 1923 yılına kadar görevinin başındaydı. Meddah Medresesine (resmi adı "Yüksek İslam Okulu"), 1923¹⁷ yı-

15 Bekir Sadak'a göre Meddah Medresesine dair bu bilgiler rivayetlere bağlıdır.

16 Ertan Emin, Üsküp Medreseleri, NEÜ SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023, s.40-45; Bekir Sadak, "Üsküp'te Meddah Medresesi-1", s. 4.

17 Medreselerin kuruluş veya ihya tarihleri ilgili farklı bilgiler mevcut: Bekir Sadak, Muhammed Ali, Mümin Ömer 1923 tarihini verirken Muhammed Aruçi 1925 tarihini öne çıkarmaktadır.

lında Üsküplü Ataullah Kurtiş (Nab-i zade Muhammed Ataullah) başmüderriş olarak atanmıştır. Ataullah Kurtiş'in medreseyi ihya ettiğine dair genel kanı kendisinin medreseye verdiği yeni anlayış ile ilgilidir.¹⁸ Büyük oranda Fatih Medresesindeki müfredat temel alınarak, Osmanlı klasik eğitim sistemi çerçevesinde dersler yürütülmüştür. Üsküp ve Makedonya çapında büyük ilgi gören medrese iki dünya savaşı arası dönemde önemli şahsiyetler ortaya çıkarabilmiştir. Ataullah Kurtiş'in Üsküp Ulema Meclisi Başkanlığına ya da Vardar Makedonya'sı İslam Diyanet Konseyi Başkanlığına seçilmesi ile birlikte 1938 yılında Medresenin başına geçen isim en yakın ve en parlak öğrencisi ve icazet verdiği kişi Abdülfettah Rauf'tur.¹⁹

Meddah Medresesi'nin yetiştirdiği ünlü alimlerden, Fettah Efendi'nin öğrencisi ve üçüncü mezunlardan olan Bekir Saddak'ın kaleme aldığı "Üsküp'te Meddah Medresesi" makalesi ile Ataullah Kurtiş'in torunların biri olan Enes Selam'ın "Müderriş Ataullah Efendi ve Meddah Medresesi", çalışmaları referans kaynaklardır. Çalışmalarının verdiği bilgilere göre medresede medresede okutulan dersler Fatih Medresesi'nin son devrindeki programa göre ayarlanmıştır. Müfredata Hikmet-i Nazariye ve İlm-i Hey'et (astronomi) alınmamış, okutulan kitaplarda farklı tercihlerde bulunulmuştur: Sarf, nahiv, ıstikak, belagat, aruz, ilm-i adab-ı munazara, ilm-i vazı, mantık, fıkıh, usul-ı fıkıh, feraiz, akaid ve kelim, usul-ı hadis, hadis, tefsir.²⁰

18 Enes Selam, "Müderriş Ataullah Efendi ve Meddah Medresesi", 100. Yılında Uluslararası Meddah Medresesi Sempozyumu, Yayınlanmamış Bildiri, 2023

19 Mümin Ömerov & Abdulnontor Musliu, *Balkanlar'da Din Eğitimi*, İstanbul: DEM, 2016, s.19.

20 Dersler hakkında detaylı bilgi için bakınız: Bekir Saddak, "Üsküp'te Meddah Medresesi", s. 8-10; Muhammed Aruçi, "Üsküp'te Meddah Medresesi", ed. Ali Aksu, *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğler*, Sofya, 21-23 Nisan 2000, s.181-198.

Meddah Medresesi'nden mezun olan üç nesil şu şekildedir:

1. 1934 birinci nesil icazet alanlar: Hafız Şaban Efendi, Hafız Necati Efendi, hafız Sadullah Efendi, Fettah Efendi, Mehmed Efendi, Selim Efendi,
2. 1938 ikinci nesli icazet alanalar: Hafız Hasan Efendi, Hafız Abdurrahim Efendi, Hafız Mustafa Efendi, Hafız Hamdi Efendi, Hafız Kadri Efendi, Hasan Efendi, Hakkı Efendi, Osman Efendi, İdriz Efendi, Hüseyin Efendi, Ferhad Efendi,
3. Fettah Efendi'nin icazet alan üçüncü nesli: Hafız Bekir Sadak Efendi, Hafız Sami Efendi, Kemal Efendi, Cemal Efendi, Salih Efendi, Ramadan Efendi²¹

Örgütlenme ve İslam Birliği Teşkilatı içinde görev almalar Ataulah Kurtiş ve talebelerinin bir ekol, siyasal duruş ve tercih üretmelerine neden olmuştur. Dünya Savaşı öncesi ve savaş boyunca girdikleri ilişkiler, geliştirdikleri tavırlar tam olarak açıklanmamıştır. Fakat Müslümanların çıkarına yönelik bir siyaset güttüklerini ifade etmek mümkündür. Türkleri ve Türklerin millî manevî değerlerini esas alan Yücel Teşkilatını aynı zamanda Arnavutları ve Arnavutların millî değerlerini öne çıkartan NDŞ (*Nacional Demokratik Shqiptar*) teşkilatları ile irtibatla olduklarını ifade edebilir.

Abdül Fettah Rauf'un dünyasında Meddah medresesi hem şiirlerine yansımıştır hem de Fahri Kaya'nın bizzat şahitliğinde aktardıkları mevcuttur:

“Yıllar sonra, medresenin kapatıldığı günlerde ne kadar acı çektiğini kendisinden dinlemiştim. O günleri anarken gözlerinin dolduğunu görmek, yüreğinin derinden

21 Muhammed Ali, “Ataulah Kurtiş Yönetiminde Meddah Medresesi”, *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2/1, (2011), s. 96-99.

sızladığını hissetmek hiç de zor değildi. O, İslam dini ve genel kültür alanındaki bilgisi; öğretmenlik ve öğreticilikteki becerisi, duygusallığından kaynaklanan romantik davranışları, doğduğu ülkeye bağlılığı ve dürüstlüğüyle eşine az rastlanır bir aydıındı.”²²

Abdül Fettah Rauf’un 1960 yılında “Medresem İçin” başlıklı şiiri:

*Geldin hayâl-i zârıma ey şanlı medrese!
Doldu tasavvurunla elem rûh-ı bîkese
Kur’ân’ımın tuyûruna bir âşîyân idin
Îmânımın nücûmuna bir âsumân idin
Çınlardı kubbesinde ilahî sadâları
Parlardı revzeninde behîştin ziyâları
Coşkun zekâların şu akan ırmağında biz
Bir damla kalmamış kurumuş kalmamış bir iz
(Medresem İçin, 1960)²³*

Düşüncenin Dışa Vurumu: Şiir

Ataullah Kurtiş, Meddah Medresesi talebeleri ve hatta Abdül Fettah Rauf’un en önemli çıkmazlarından biri tüm bu geleneği, ilmi muktesebatı, düşünceleri, tartışmaları, tarihi olayları esere dönüştürememeleri olarak görülebilir. Meddah Medresesi müfredatı, okutulan eserler, bazı makaleler, Fettah Efendinin sor-gulama tutanakları ve bazı mektupları dışarıda tuttuğumuzda, Abdül Fettah Rauf’un şiirleri 1927-1963 hikâyeye, kendi dünyasına, medreseye, çevresine dair fikirleri ortaya koyacak en önemli kaynak olduğu açıktır.

²² Kaya, a.g.e., s.125.

²³ Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2021, s.40.

İlk başta söylemek gerekirse Abdülfettah Rauf şiirini ve şairliği ni gündelik düşüncelerini ifade edebilecek başka bir mecra bulamadığı için belli ölçülerde feda etmiştir. Şiirine tam manasıyla odaklanabilecek bir çağda yaşıyor olsaydı İslam dünyasının yetiştirdiği en önemli şairlerden biri olabilirdi. Bu bağlamda yine de pür şiirinin gücünü, derinliğini ortaya çıkardığı birçok şiiri mevcuttur. İlmi derinliğinden önce şiire olan kabiliyetini, güçlü, çağlayan bir şair olma potansiyelini 1927-1929 yıllarında 16 yaşında bir genç olarak *Sada-yı Millet* gazetesinde yayınladığı şiirle göstermiştir.²⁴ Ataullah Kurtiş hoca efendinin siyaset, örgütlenme ve mücadeleye yönelik yatkınlığı öne çıkan özellikleri iken öğrencisi Abdülfettah Rauf'un ilme, hilme, şiire olan hâkimiyetini ve yatkınlığını görmek mümkündür.

Bekir Saddak hocası Abdülfettah Rauf hakkında şu tespitlerde bulunur:

Fettah Efendi daha parlak daha zengin bir zekaya ve ufka sahip, hayal ufku geniş, muhakeme gücü yeterli ve susmak bilmeyen bir natıka... Temas ettiği konular umumiyetle ilmi ve edebi. Mesleğinin dışında birçok şeyler okumuş. Ondan en çok dinlediğim dersler mantık ve kelam. Kafası felsefeye yatkın ve bulunduğu mecliste havaya hâkim olmayı sevmesine rağmen ilmi meclislerde tartışmaya açık.²⁵

Abdülfettah Rauf'un şiirleri üzerinden düşüncesinin izleklerini takip ettiğimizde iki dönem ve içerikten bahsetmemiz mümkündür:

24 Enes Selam, "Müderriş Ataullah Efendi ve Meddah Medresesi", 100. Yılında Uluslararası Meddah Medresesi Sempozyumu, Yayımlanmamış Bildiri, 2023

25 Bekir Saddak, "Biz Oralarda Kalmalyıdık" (Prof.Dr.Bekir Sadak ile Konuşma), *El-Hilal*, 26 (Mayıs 1991) s. 17.

1946 öncesi ve 1953 sonrası bir diğer deyişle hapis hayatı öncesi ve sonrası. Hapis hayatı öncesi İDEFE yayınlarından yayınlanan şiir kitaplarını²⁶ incelediğimizde genellikle dini, *Garami Parçalar*, naatları, gazelleri görmek mümkündür. Hapis hayatı sonrası 1963 ölümüne dek kalem aldığı şiirler ise düşünce dünyası, İslam coğrafyası, önemli şahsiyetler, şehirler, tarihi olaylar, geçmişin özlemi gibi birçok yeni konuyu şiirinde mesele edinir.

Abdül Fettah Rauf siyasal ve toplumsal değişimlerin odağında hayat sürmesi kendisinde büyük izlere neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilişi Müslümanlar açısından büyük bir travma yaratması 1953 hapis hayatı sonrası şiirlerinde rahatlıkla görülebilir. Göçü veya doğdukları toprakları her ne pahasına olursa olsun terk etmeyi göze alamayanlar büyük bir değişime direnerek fakat gün ve gün bu değişimin bedellerini yaşayarak ızdırıp çekmişlerdir. Bu ızdırabı herkes adına en iyi şekilde öncü kişilerin yaşadığı da açıktır. Abdül Fettah Rauf bu çalkantılı dönemin ızdırabını ve bedelini bir fikir işçisi olarak şiire dökmüş ve direnmeyi şiirleri üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır. Kendisinin şiirlerine dair yapılan çalışmalarda ortak nokta şiirlerinin dini, toplumsal ve milli-tarihi konuları barındırdığıdır.²⁷

Abdül Fettah Rauf'un şiirlerini İDEFE Yayınlarından yayına hazırladığımız süreçte tüm şiirlerin hangi tarihlerde kaleme alındığının not edilmediğini fark etmiştik. Yayın tarihleri belli

26 Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2021; Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nura*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022; Abdül Fettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022; Abdül Fettah Rauf, *Ey Yurdum*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2023, Abdül Fettah Rauf, *Nât ve Münâcat*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022.

27 Suat Engüllü, Abdül Fettah Rauf, Erişim:12.12.2016 <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3780>

olanlar üzerinden bazı tespitler yapmak mümkün gözükmemektedir. Abdülfettah Rauf'un şiire yansıyan, hangi tarihlerde hangi konuları kaleme aldığı veya almadığı, öne çıkarttığı düşünceler, Makedonya ve İslam coğrafyasına dair şiirlerinin içeriği ve tarihleri kendisine dair bir perspektif geliştirmemize yardımcı olabilmektedir. Şiirlerinde İslami düşünce, gelenekçilik ve Osmanlıcığın izlerini bulmak rahatlıkla mümkündür.

Öncelikle Abdülfettah Rauf hapis hayatı yani 1953 sonrası kalem aldığı şiirler rejimin kendisine verdiği siyasal ve dini yasaklardan dolayı yayınlanmayacağını bile bile Müslümanların güncel siyasal, toplumsal hayatına sessiz kalmıştır. Siyasal ve toplumsal düzlemde yaşanan göç, dini hayatın kısıtlanması gibi olağanüstü bir durum karşısında büyük bir ızdırıp çeken Abdülfettah Rauf kaleme aldığı şiirlerinde bu süreçleri dolaylı bir şekilde aktarmıştır. Döneme dair ızdırabı vatana, Osmanlıya, geçmişe, tarihi kişi ve olayları özlemle ifade eder. Bu bağlamda *Ey Medrese Sana, Kadı Baba Türbesi Önünde* (1957), *Manastır* (1960), *Vrapçişte Dere-sinde Bir Feryad* (1957), *Nerez'de Vardar Karşısında Bahar* (1959), *Vardar* (1956) *Görmez isem Vatanda!*, *Vatan İçin* (1960), *Zavâllı Vatan ve Vatandaşlar* (1959), *Hep Vatan İçin!* (1959) şiirlerini kaleme alır. Bu sessiz dönemde bölgenin tabiatına yönelik şiirlerinde büyük bir artış yaşandığı gözlenir.

Ey asumân-ı û edeb arş-ı feyz u nûr
Nerde senin sitârelerin etmiyor zuhûr
Nerde senin sitârelerin âfil oldu mu
*Senden senin muhiblerin âh gâfil oldu mu (Ey Medrese Sana!)*²⁸

28 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.71.

Önümde çıldırıp çöşmüş, köpürmüş çağlayanlar var
Bu yerlerde galiba benimde çok ağlayanlar var (Vrapçişte'de
Dere Karşısında)²⁹

Gönlüm bu yeşil memleketin parkına kondu
Bülbüllerin nağmesi tâ kalbe dokundu
Türk satvetinin merkez-i ma'mûru imiş imiş bu
Her izde bugün nekbetinin levsî okundu (Manastır'da)³⁰

Gözünde berk-i celâdet yüzünde reng-i celâl
Tecessüm eyledi karşımda şânlı bir timsâl
Elinde seyf-i mehâbet-nümâ-yı dehhâşî
Bu ilk gazanfer-i İslâm o merd-i bî-emsâl
Livây-ı hamd-i hidâyet bu dest-i rahmet ile
Bu kutr-ı kâfire salmıştı sâye-i ikbâl (Paşa Yiğit)³¹

Bugün de pür-hicrân ey Kâdî Baba
Huzûr-ı nûruna geldim merhabâ
Toprağın üstünde hasbîhâl için
Derdleşip, ağlaşıp keşf-i bâl için
Bir hemderd kalmadı ben sana koştum
Türbenden bir ilhâm alarak coştum (Kadı Baba Türbesi
Önünde)³²

29 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.81.

30 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022,s.85.

31 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.59.

32 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.73.

*Ey bahtı kara Koçana
 Ezânların dönmüş çana
 Bir câmi'in, o da öksüz
 Hâlin alev katar câna
 Ne bir diri ne makbere
 Kim kaldı mihrâb, minbere
 Sanki okur akan dere
 Mersiye ni mahzûnâne (Koçana İçin)³³*

Hapis hayatı sonrası İslam dünyasına yönelik şiirlerinde rastlamak mümkün. Kendisinin bölgeyi yakından takip ettiğini, siyasal ve toplumsal olaylara yönelik duygu ve düşüncelerini hemen kaleme aldığı görülmektedir. *Fransızlara* (Cezayir, 1962), *Tatar Kardeşlerime* (1960), *Kahraman Mısır* (1956), *Cezâ'ir'e ve Onun Dışı Arslanı Cemîle'ye*, (Cezayir 1962), *Kahraman Cezayir* (1957) gibi şiirler Abdülfettah Rauf'un Üsküp'te yaşayan bir âlim olarak Müslüman dünyanın olaylarına ve düşüncesine ne kadar yakın olduğunu millet düşüncesinin ümmet anlayışı çerçevesinde şekillendiği göstermektedir.

*Kalbimle hayâlîmle yine ben sana zâ'ir
 Oldum yedi yıl şânlı gazâ yurdu Cezâ'ir
 Erkek ü kadın kalbi birer kenz-i şehâmet
 Her nâsiyede Barbaros'un heybeti zâhir
 Kan yağdı ve yıllarca ölüm şimşegi çaktı
 Milyonla şehîdin bu uğurda kanı aktı
 Milyonla yuva çöktü ve zulm âteşi yaktı
 Târîh buna ta'zîm ile hayret ile baktı (Cezâ'ir'e ve Onun Dışı Arslanı Cemîle'ye)³⁴*

33 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.83.

34 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.101.

Bir Beyâzdan Siyâhlara
Ey bombalarla parçalanan mülk-i târumâr
Zehrîn dumanlara boğulan kavm-i bî-karâr
Ey ordularla çiğnenilen arz-ı bî-nevâ
Vahşî tecâvüzâta zebûn şehr-i ber-hevâ
Tayyâreler ve tanklar ile muzmahil vatan
Ey kanlı süngülerle deşilmiş karın, ciğer
Bombardıman edilmeye mahkûm alîl vatan
Ey kahbe seyflerle oyulmuş dimâğ u ser (Bir Beyâzdan
Siyâhlara)³⁵

Ey dünyâ bakınız ümm-i dünyânın
Gadr ile düştüğü kahr u dehşete
Medeniyet denen kanlı gayyânın
İrtikâb ettiği zulm u vahşete
Yıldırımlar düşer, şimşekler çakar
Nil'inde alevden volkanlar akar
Beş bin yıl evvelki ehrâmlar bakar
Yirminci asırda bu cinâyete
İngiliz adlı bu kaplan bozması
Fransız isimli sırtlan azması
İsrâ'îl denilen yılan sızması
Üç timsâh tynetten bu fecâ'ate (Kahramân Mısır ve Mısırlılar İçin!)³⁶

Ey Sibirya ey bahârı görmemiş kar buz yeri
Ey cihânın gül açılmaz bülbül ötmez ejderi
Bir zamânlar dehre şân vermiş yiğit irfân eri

35 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.119.

36 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.120.

*Kahramân bir ırkın oldun sen mü'ebbed makberi
 Ey güneş doğmaz ufuklar ey ıstık görmez diyâr
 Kuşlar uçmaz, nağme duymaz kör sağır ıssız kenâr
 Bir zamân dünyâyı almış titreten fâatihlerin
 Şimdi bahtsız nesline oldun soğuk meş'ûm mezâr (Tatar
 Kardeşlerime)³⁷*

Abdül Fettah Rauf, İstanbul ve Türkiye'deki süreçleri de yakından takip etmiştir. Osmanlı geçmişi kendisinde hiç görmediği İstanbul sevgisi olarak dışa vurur. İstanbul'a ait şiirleriyle İstanbul'u birçok kişiden daha iyi tasvir eder. Bunun yanında Türkiye'deki İslami düşünürlerin çoğuyla ilgili şiirler kaleme alması durduğu yeri ifade eder. Mehmed Akif kendisi için çok özel bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Ataullah Kurtiş'in mirası olarak *Safahat* ve Mehmed Akif Abdül Fettah Rauf'un şiirinde ve düşünce dünyasına çok büyük bir tesiri vardır.

“Mehmed Âkif Bey'i pür-siteşkâr bir hürmetle pâyânsız sevdim. O'nun i'câzkâr kaleminden doğan derin ve ulvî duyguları, acı ve fecî' kaygıları, rengîn ve zengin tabloları, canlı ve heyecanlı tasvirleri, elemli ve ciğersöz derd-u mâlemleri, hepsini, hepsini, fakirden zengine, ferdlerden ma'şerlere, erkeklerden kadınlara, büyüklerden küçüklerle, mes'ûdlardan bedbahtlara kadar tatlı ve acı, gülünç ve ağlatıcı her şiirini seve- seve, doya-doya okudum.

Her ne zaman ağlamak istersen, âlâm-ı İslâmın müessir eninlerinden solgun dudaklarından Âkif'in, büyük şâirin, bir şiirini okuyarak ağlarım. Her ne zaman âlem-i İslâmın her köşesini lebrîz eden, açılmaz karanlıkların ye's-i engîz manzaralarından mütellim olarak kalbime kuvvet,

37 Abdül Fettah Rauf, *Vardar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.129.

kuvvetime rûh, rûhuma ümit, ümidime beyân, beyânıma belâgat arasam; Büyük İslâm Şairi'nin bir sânihasını terennüm ederek emekyâb olurum...

Safahat'ı açıyorum... Amân Yâ Rabbi! Safahat, o bir şiir mahşeri... Safahât, o bir kâinât aynası; o bir kitabe-i hayat... Âkif Bey yalnız bir şair değildir. O'nun asıl mezâlyây-ı fitriyesini, fikrî değerlerini inkılâpçı azm ü irfânında, tabii ve külfetsiz terânelerinde aramalıdır. Âkif Bey hayâlat-ı vâhiyyeden, emâni-i şehevvaniyyeden, mübâlegât-ı Acemiyyeden ilhâm alan şiiri kurtarmış bir halâşkâr-ı Edeb ve âhî-yi Kahramandır..."³⁸

Bunun dışında kendisinin Türkiye'de ilk dönemde gerçekleşen inkılaplara olan muhalefetini de görmek mümkündür. Abdülfettah Rauf, Necip Fazıl (1962), Mehmed Âkif (1956), Yahya Kemal, Ali Ulvi Kurucu (1962,) Mehmet Fikri (Bulgaristan şairi, 1942)'e ait şiirler kaleme almıştır. Tüm bu düşünür, şair ve âlimlerde, İslami düşünce, gelenek, Osmanlı ve şiir üzerinden ortak bir anlam dünyası bulur ve inşa eder.

*Güneş doğup nuruyla kararnlıklar erirken
Doğan sabâh, bu ölü âleme cân verirken
Cihân, yeni bir hayât âlemine ererken
Seherlerin sihriyle gece, güne girerken
Ağaran ufuklarda açılır bin beyâz gül
Serilir gökyüzüne şi'rindeki "gümüş tül" ("Gümüş Tül"
Şairine)³⁹*

38 Abdülfettah Rauf, "Büyük İslam Şairi Mehmet Akif" El Hilal Gazetesi, 1989 aktaran Sevba Abdula, "Medeniyetin Düşüşü ve İki İslam Şairi: Mehmet Akif ve Fettah Efendi", 100 yılında İstiklal Marşı ve Mehmed Akif Bilgi Şoleni, 2020, s.447.

39 Abdülfettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022, s.87.

Âkif denilince koca bir heykel-i irfân
 Bir âbide, gûyâ ki oyulmuş kayalardan
 Kalbinde kudurmuş gibi volkan
 Rûhunda köpürmüş gibi tûfân...
 Her nâlesi bir sâikadır arş- ı Hudâ'ya;
 Her âhı birer bârikadır arz u semâya.
 Seller gibi sahrâlara, dünyâlara erzân;
 Volkan gibi bir âteş-i sûzân u fûrûzan. (Büyük Şâ'ir Mehmed
 Âkif)⁴⁰

Yedi ay mahbese düştük ve mükedder mazlûm
 İnledik ka'r-ı siyâhında a şâ'ir! Mahkûm
 Yedi yıl Yûsuf-ı Ken'ân gibi kaldım orada
 Yedi ayla yedi yıl farkına bir bak arada
 Ben de Yûsuf gibi bî-cürm ü kabahattim âh
 Beni de mahbese atmış idi a'dâullâh.. (Necîb Fâzıl Kısakürek'e!..)

SONUÇ

Abdulfettah Rauf İslam medeniyetinin Balkanlardaki âlim-en-telektüel-şair temsilcilerinden biridir. Düşüncesinin çerçevesi, oluşumu ve dışa vurumu tamamen bu medeniyetten beslenmiş ve şekillenmiştir. Hocası Ataullah Kurtiş'in mirası, Fatih Medresesi ve irtibatlı olduğu muhitler son dönem İslami düşünce, siyaset ve pratikleri barındırır. Bu pratikleri de kolaylıkla Meddah Medresesi ve 1923-1946 döneminde bulmak mümkündür. Abdulfettah Rauf'un şiir ise tüm bu sürecin belli ölçülerde kayda alınması, duygu ve düşüncelerin dışa vurumu olarak değerlendirilmesi mümkündür.

40 Abdulfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2021, s.66.

Abdulfettah Rauf 2000'lı yıllara kadar Üsküplü Türk, Müslüman ve Türkiye entelijansıyası ile kamuoyu tarafından birçok sebepten dolayı bilinçli ve bilinçsiz görmezden gelinmiştir. Kendisini 60 yıl sonra hatırlatan durum toplumsal hafızadaki sarsılmaz yeridir. Her ne kadar onu, Meddah Medresesini, Ataullah Kurtiş hoca efendiye şahitlik eden nesil dünyadan göç etmiş, şahitliklerini kayda alacak bir zemin üretilmemiş olsa da ki bu araştırmaları büyük ölçüde sınırılıyor, olabildiğince ikincil kaynaklar, eldeki belgeler, şiirler üzerinden konuya dair perspektifler geliştirilmeye başlanmıştır. Abdulfettah Rauf ve Ataullah Kurtiş hocaların Müslüman düşünce ve hayatıyla ilgili pozisyonları, siyasi faaliyetleri muhakkak eleştiriye tabidir fakat yaşadıkları dönemin çerçevesini iyi değerlendirerek tüm bu süreçleri yorumlamak gerekir. Eleştiriden daha çok ortaya koydukları tutum, davranış ve eylemlerin Balkan coğrafyasının güney bölgelerinde önemli bir etki oluşturduğunu İslam medeniyetinin bu coğrafyadaki sürekliliğine hayatlarıyla ve yaşadıklarıyla katkı verdiklerini ortaya koymak gerekir.

KAYNAKÇA

- Abdula, Sevba “Medeniyetin Düşüşü ve İki İslam Şairi:Mehmet Akif ve Fettah Efendi”, *100 yılında İstiklal Marşı ve Mehmed Akif Bilgi Şöleni*, 2020, s.433-450.
- Abdula, Sevba, “Balkanlarda Müslüman Kimliği: Ulus/Öteki, Resmi İdeolojiler ve İslam Dünyası”, ed. Lütfi Sunar, *Çağdaş Dönemde Müslüman Düşünce-Balkanlar*, YTB Yayınları, 2021.
- Ali Muhammed. “Ataullah Kurtiş Yönetiminde Meddah Medresesi”, *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2/1(2011), s.85-106.
- Aruçi Muhammed, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 12. Cilt. Ankara: TDV Yayınları,1995.

- Aruçi, Muhammed. “Osmanlı Sonrası İki Dünya Savaşı Arasında Makedonya’daki Müslüman Toplum ve İslami Eğitim Kurumlar”, *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2/2(2011), s.11-38.
- Aruçi, Muhammed. “Üsküp’te Meddah Medreses” ed. Ali Aksu. *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğler* (21-23 Nisan 2000), Sofya, s.181-198.
- Bakiç, Jovo. *İdeologije Jugoslovenstva Izmeğu Srpskog i Hrvatskog Nacionalizma 1918-1941*, Gradska narodna Biblioteka “Zarko Zrenjanin”, 2004.
- Kaya, Fahri. *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Üsküp: Köprü Derneği Yayınları, 2008.
- Ömerov, Mümin & Musliu, Abdulnente. *Balkanlar’da Din Eğitimi*, İstanbul: DEM, 2016.
- Radmila, Radiç. *Država i verske zajednice 1945-1970*, 1. cilt, Belgrad: Institut Za Noviju İstorijsku Srbiju, 2002.
- Rauf Abdülfettah, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf Abdülfettah, *Vardar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf Abdülfettah, *Yine Vatan İçin*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2021.
- Saddak, Bekir. “Üsküp’te Meddah Medresesi-1”, *Mlada Mesecina*, 14/105, 2000.
- Saddak, Bekir. “Rumeli’de Bir Şair Fettah Efendi”, *İslami Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 4 (1989), s.27-29.
- Saddak, Bekir. “Biz Oralarda Kalmalydık” (Prof. Dr. Bekir Sadak ile Konuşma), *El-Hilal*, 26 (Mayıs 1991), s.15-17.
- Wachtel, Andrew. *Making a Nation, Breaking a Nation: Literature and Cultural Politics in Yugoslavia*, Stanford University Press, 1998.

BÖLÜM 1

YARGILAMA VE YAKIN COĞRAFYADAKİ ARKADAŞLARI

ABDÜLFETTAH RAUF EFENDİ İLE İLGİLİ MAHKEME DOSYASI ÜZERİNE

Zeki GÜREL

Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi

Abdülfettah Rauf'un Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Devlet Arşivinde Bulunan Mahkeme Dosyası

Biz, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Devlet Arşivinde Fettah Rauf'a ait bir dosyanın varlığından 24 Nisan 2016 tarihinde Fettah Rauf'un Üsküp'teki Butel Mezarlığındaki kabrini ziyarete gittiğimi gün haberdar oldum. Söz konusu dosyayı o hafta içerisinde gördüm ve inceledim ama bir kopyasını maalesef alamadım. Bu dosyanın bir nüshasını resmî olarak ancak 13 Şubat 2017 tarihinde alabildim.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Devlet Arşivindeki 405/2 nolu dosyanın kapağında "ISAK RAUF FETA" yazmaktadır. Bu kapağın içinde yer alan dosyanın başlığında ise "Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti İçişleri Müsteşarlığı Devlet Güvenlik Kurumu" yazmaktadır. Başlığın hemen altında sağ köşede de "Strago Dovelıvo" (Çok Gizli belge) ibaresi dikkati çekmektedir. Bu çok gizli belgelerin yer aldığı dosyanın mahkeme kayıt numarası ise 53000146'dır. Bu dosya A4 ebadında çoğu pelür kâğıda daktilo ile yazılmış (Kril harfleriyle Sırp-Hırvat) 56 sayfadan ibarettir.

Sayfalardan bazıları Fettah Rauf ve ilgililer tarafından mürekkepli kalemle ıslak imzalıdır. Dosyadaki sayfaların bir kısmının pelür kâğıt olması asıl orijinal nüshanın bir başka yerde olduğu anlamına gelmektedir diye düşünüyoruz.

Kapak içindeki ilk sayfada Isak Rauf Feta'nın vesikalık bir fotoğrafı bulunmaktadır. Bu fotoğraf, muhtemelen tutuklamanın yapıldığı gün çekilmiştir. Dosyanın içinde bir de 22. Sayfada fotoğraf vardır; bu vesikalık fotoğraf ilk fotoğrafın aksine yandan çekilmiştir ve aynı gün çekilmiş olmalıdır. 2. Sayfada ise bu dosyada bulunan hangi evrakların/sayfaların mikrofilmlerinin yapıldığı bilgisi yer almaktadır. Bu bilgilerden söz konusu dava ile ilgili dosyadaki bazı sayfaların arşivde mikrofilminin de olduğunu öğreniyoruz.

Fettah Rauf'a ait 53000146 numaralı "Oparatif Dosya"daki evraklar Devlet Güvenlik İdaresi, Üsküp Cumhuriyet Savcılığı ve İdrisova Hapishanesi tarafından düzenlenmiştir. İlk evrak 1946 yılında düzenlenmiştir. Bu evrakta gün ve ay belirtilmemiştir. İdrisova Hapishanesi tarafından düzenlenen son evrak ise 05.12 1952 tarihli ve "Ek Bilgiler" başlığını taşımaktadır. Üsküp'te Devlet Güvenlik İdaresi tarafından 09.11 1973 tarihli "Açıklama" başlığıyla düzenlenen 4 satırlık evrak ise bu dosyanın kapandığına işaret etmektedir diye düşünüyoruz. Bu evraktan Fettah Rauf davasının onun vefatına kadar devam ettiğini de öğreniyoruz. Çünkü bu evrak Fettah Rauf'un vefatından 10 yıl sonra düzenlenmiştir.

Biz bu dosyayı yeminli bir tercümana okutup Türkçeye tercüme ettirdik. Yorumlarımızı ve tespitlerimizi de bu dosyadaki bilgiler üzerinden yapacağız.

MSC – DGK

Kişisel dosya numarası: 53000146

Operatif dosya

MALZEME ENVANTERİ

Sıra no.	Malzeme numarası ve tarihi	Malzeme türü	Malzemeyi hazırlayan birim	Sayfa sayısı	Açıklama
1	1946	Bilgiler	Devlet Güvenlik İdaresi – Üsküp	3	
2	1946	Rapor	“	4	
3	1946	“	“	3	
4	20.03.1946	“	“	1	
5	23.04.1946	“	“	1	
6	17.05.1946	“	“	1	
7	14.06.1946	“	“	1	
8	1947	Kişisel bilgiler	“	3	
9	06.07.1947	Tutanak	“	9	
10	08.07.1947	Kararname	Cumhuriyet Savcılığı, Üsküp	1	
11	09.07.1947	İfade devamı	Devlet Güvenlik İdaresi – Üsküp	2	
12	10.07.1947	“	“	2	
13	26.07.1947	Tutanak	“	5	
14	04.08.1947	İfade devamı	“	1	
15	25.08.1947	İddianame	Cumhuriyet Savcılığı	8	
16	06.09.1947	Karar – Hüküm	İdrizova Hapishanesi	6	
17	22.10.1952	Bilgiler	“	1	
18	05.12.1953	Ek bilgiler	“	1	
19	09.11.1973	Not	Devlet Güvenlik Kurumu	1	

Bu Dosyadaki Bilgiler Işığında Fettah Rauf'un Adı, Doğum Tarihi ve Milliyeti Meselesi

Abdül Fettah Rauf, 1910 yılında Üsküp'te doğdu. Bazı kaynaklarda doğum tarihiyle ilgili olarak farklı bilgilere rastlanmaktadır: Öğrencilerinden Bekir Sadak, hocasının 1911 yılında doğduğunu yazmaktadır. Makedonya Devlet Arşivi'ndeki dosyasındaki evraklarda ise doğum tarihiyle ilgili olarak 1912 rakamı öne çıkmaktadır. Bu dosyadaki evraklarda doğum tarihi 1912 olarak gösterilirken doğum günü için iki farklı bilgi bulunmaktadır. Bir evrakta 5 Şubat 1912'de doğduğu yazılıyken başka bir evrakta; gün belirtilmeksizin ay ve yıl olarak IX.1912 tarihi verilmiştir. Dosyadaki son evrakta ise 08.11. 1912 tarihi doğum tarihi olarak yer almaktadır. Doğum yeri olarak bütün evraklarda Üsküp/Skopje yazmaktadır.

Asıl adı Abdül Fettah'tır. Halk arasında Fettah Efendi adıyla tanındı. "Bazı belgelerde adı ve soyadı; Fettah İsak, ya da İshak, Fettah Hacı İsak, Fettah R. H. İshak olarak da geçer."¹

Makedonya Devlet Arşivinde 405/2 sayılı dosyanın üzerinde yazan isim "İsak Rauf Feta"dır. Dosyanın 2. Sayfasında soyadının İsak, baba adının Rauf ve isminin de Feta olduğu belirtilmiştir. Bu dosyanın içindeki evraklarda ise şu isimlerle kaydedildiğine şahit olduk: "Feta Rauf Hacı İsak", "Feta Rauf", "İsak Rauf Feta". Söz konusu dosyanın 18. Sayfasında yer alan ve Federal Yugoslavya Halk Savunma Bakanlığı Halkı Koruma Bakanlığı (OZNO) tarafından 1947 yılında düzenlenen 7941 nolu "Çok Gizli" ibareli "Kişisel Bilgiler başlıklı evrakta soy isim ve isim Hacı İsak Feta (Rauf) olarak kaydedilmiştir. Aralık 1953 tarihinde tahliyesinden önce düzenlenen ve 56. Sayfada yer alan belgede "Suçlu Feta

1 Nazlı Rana Gürel-Zeki Gürel, "Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf", *Fahri Kaya Hayatı Sanatı Eserleri*, Üsküp: Yeni Balkan Yayınları, 2015, s.42.

Rauf Hacı İsak” adı yazılmıştır. Söz konusu dosyada bir evrak var ki bu evrakta Fettah Rauf’un mürekkepli kalemle atılmış kendi imzası bulunmaktadır. Bu imza “Fettah Rauf” olarak atılmıştır.

Fettah Rauf’un milliyeti konusunda da söz konusu dosyada bazı yerlerde “Türk” bazı yerlerde de “Arnavut” olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. 18. Sayfada milliyeti için “Arnavut” yazılmışken 23. Sayfada yer alan tutanakta ise adının Feta Rauf Hacı İsak olduğu ve millî kökeninin “Türk” olduğu belirtilirken parantez içinde (Baba Arnavut) yazmaktadır. Söz konusu bilgilerin altında da Fetah Rauf’adı yazılı ıslak imzası bulunmaktadır.

12 Şubat 2017’de Kuzey Makedonya’nın başkenti Üsküp’te Fettah Rauf’un kardeşi Atıf İsak ile yüz yüze yaptığımız görüşmede bana baba tarafının Türkiye’nin Konya şehrinden geldiğini ve Makedonya’da ilk yerleştikleri yerin de Debre olduğunu söylemiştir. Aile daha sonra Üsküp’e gelip yerleşmiştir.²

2 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihan Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara: Berikan Yayınları, 2023, s.25-26.

Fettah Rauf İçin Yapılan Suçlama

Cezalandırmak İçin Fettah Rauf'un Seçilmesinin Sebebi

Dosyadaki kayda alınan bilgilerden ilki Fettah Rauf hakkındaki bilgilerdir. Bu bilgilerden anlaşılıyor ki; Fettah Rauf suçlu bulunur ve mahkûm edilirse toplum mühendisliği açısından Müslüman halk üzerinde büyük bir korku iklimi yaratılabilecektir. Fettah Rauf'un seçilmesinin sebebi olarak onun hâlihazırda etkili olduğu ve ilerde de lider bir kimlik olmasından korkulmasını görmekteyiz. Dosyada bu konuda şu tespitlere yer veriliyor:

“Kişisel: Ulema Meclisi (Müslümanların dini yaşam, dini eğitim ve dini kültür yaşamlarının yönetimi ve kontrolünü gerçekleştiren ana organ) üyesidir. Reis – Ul – Ulema'nın (SFYC Müslümanlarının dini lideri) olmamasından dolayı, en ileri gelen dini adamlar olan (hepsi de düşmanca tavır içerisindeler) toplam yedi üyeden oluşan bu organ, şu anda Makedonya içerisindeki Müslümanların en yüksek dini organı olarak kabul görmektedir. Kanun uyarınca Ulema Meclisi'nin tüm üyeleri birbirine eşittir, ancak fiili olarak özellikle de önemli konular söz konusu olunca, ileri gelen kıdemli üyelerin (onlardan biri de Feta Rauf'tur) fikirlerine saygı duyulur.”

“Bunun yanında Feta Rauf müderris (İslami bilimleri Yüksek Okulu hocası/öğretmeni) görevini de yürütmektedir ve Ata Hoca sayesinde, bu görevi yapan en başarılı kişilerden biridir. Müderris unvanını tamamen hak etmektedir, çünkü bu unvanı hak edecek tüm özelliklere sahiptir. Aslında kendisini diğer müderris unvanı taşıyanlardan da ayırt etmek gerekir, çünkü Yüksek Dini Okullarda

eğitim veren herkes müderris olarak adlandırılmaktadır, oysaki onlardan çoğunun özelliklerine baktığınızda, bu unvanı hak edecek özelliklerden çok uzak olduklarını görürsünüz.”

“Feta Rauf halk arasında büyük otoriteye sahiptir. En başta din adamı olarak saygı görür, ancak bunun yanında Ata Hoca’nın öğrencisi – halefi olduğu için de, siyasi açıdan da halk arasında otoriteye sahiptir.”

“Ulema Meclisi üyesi son derece yüksek bir unvandır. Bunun kanıtı da, eski Yugoslavya döneminde Ulema Meclisi üye seçiminin bizzat kral tarafından onaylanmış olmasıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, İslam dinindeki disiplin diğer dinlerdeki kadar katı değildir, bundan ötürü de Feta Rauf’un uzaklaştırılması, Ata Hoca partisinin daha güçlü etkilerinin olduğu Üsküp dışında fazla büyük tepkilere neden olabilecek bir olay olmayacaktır.”

“Ata Hoca grubunun başlıca yöneticilerinden biri, Ata Hoca’nın vefatından sonra onun halefi. Müslümanlar Kongresi öncesinde, Hasan efendinin evinde Ata Hoca grubunun yöneticilerine konuşma yapmış ve bu konuşma sırasında komünistlerin Müslümanların dini kurumlarına sızma tehlikesi olduğunu vurgulamıştır. Bunun engellenmesi için de önlemlerin alınmasının gerekli olduğunu ve kongrede çoğunluk oluşturulması için çalışılması gerektiğini, bu amaçla da Üsküp’teki kendi insanları arasında çalışıldığı bilgisini vermiştir. Destekçilerin konu ile ilgili bildirilmesi görevini üstlenmiştir ve Ata Hoca’nın öğrencilerini toplantı kararları hakkında yazılı şekilde bilgilendirmiştir.”

“En yüksek dini yönetici olarak sahip olduğu saygın kişi özelliği sayesinde Ata Hoca kahvesindeki insanlara yaptığı

konuşmalarda, daha etkili olmak için dini kitaplardan yararlanmış ve örnekler vermiş, devlet hüküm ve kanunlarını dine saldırı öğeleri olarak göstermiş ve iktidardan onların değiştirilmesinin istenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu yürüttüğü çalışmalar sonucunda, Ata Hoca siyasetinin takipçisi olan hocalar, camilerde açıkça bu düzenin İslam'a olan zararlarından bahsetmeye başlamışlardır.”

“1945 yılında Slupçan köyünde düzenlenen dini törene Ata Hoca grubunun tüm yöneticileri ile birlikte katılmıştır ve buradaki yöneticilerden bazıları ayrıntılı şekilde vermiş oldukları çalışmalar hakkında açıkça söylemlerde bulunmuşlardır.”

“Ata Hoca'nın talebesidir ve hocası ile aynı siyasî düşünceye sahiptir. Aktif irticacıdır ve günümüz düzenine uyum sağlamamaktadır. Kendisi genç ve zeki biri olup hocasından daha tehlikelidir. Bugün Müslüman olarak Türk irticacıları ile de bağlantısı vardır.”

Fettah Rauf İçin Yapılan Suçlamalar

Fettah Rauf'un Ata Hoca ekibinden olduğu ve ilerde de onun yerine geçeceği varsayılmıştır. Hâl böyle olunca da Ata Hoca ekibinin faaliyetlerinin aynıları Fettah Rauf için de suçlama sebepleri arasında yer almıştır. Nedir bunlar, bunlar mahkeme dosyasında şöyle yer almıştır:

“Düşmanlık faaliyetleri: Ata Hoca grubunun başlıca yöneticilerinden biri, Ata Hoca'nın vefatından sonra onun halefi. Ata Hoca grubunun çalışma metotları şu şekildedir:

I. Eski Yugoslavya döneminde: Kendi çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla Yüksek Sırp rejimine hizmet etmiştir,

II. İşgal sırasında: Halk Kurtuluş Ordusu ile hareketin ana yöneticilerine karşı düşmanî tavır, destekçileri ise işgalciler ile ortaklaşa, aktif olarak HKO ile savaşmışlardır. (Mula Hamid, Ferhat Efendi).

III. Kurtuluş sonrasında:

1. Yöneticilerin güvenini kazanmak ve düşman savaşını maskeleyebilmek için cepheye ve halk iktidarına dâhil olma. Bu sayede de içerden güçsüzleştirme.
2. Cephe içerisinde bölünmeler meydana getirmek ve kıdemlilere karşı kıskırtma.
3. Evlilik yönetmelikleri, dini okulları, şeriat mahkemelelerinin kaldırılması gibi örnekleri halk iktidarının dine karşı yapmış olduğu doğrudan saldırı örnekleri olarak sunup, Anti Ulusal Savaş içerisinde dini kullanma,
4. Bu yönetmeliklerle ilgili olarak, kitlelerin bu yönetmeliklerin kaldırılmasını talep etmesi amacıyla, kitleleri ayaklandırma.
5. Halkın kültürel açıdan geri kalıp kendilerinin etkisi altında kalabilmesi amacıyla, laik eğitim görmemiş ahlak-sızlık ile İslam'dan uzaklaşmaya neden olacağını söyleyerek, laik eğitilmiş kitlelerin özellikle de eğitilmiş kadınların yetişmesinin önlenmesi
6. Kardeşlik ve birliğin bozulması amacıyla Makedonya halkı arasında dini ve milli kini tetiklemek.
7. Panislamizm (Ümmetçilik) esasına dayalı olarak yüksek düzeydeki Türk irticacıları ile ilişkide olmak.
8. Düzenin güvensiz olduğu, yeni savaşın başlayacağı, Anglo-Amerika'nın galip geleceği ve eski rejimi getirteceği gibi konularda panik yaratıcı haberleri yayma.

Bu metotları kullanarak Feta Rauf cephe organizasyonuna dâhil olmuştur ve diğerlerini de bu cepheye dâhil olup cephe faaliyetlerini sabote etmek için kandırmıştır.”

“Üsküpten gelen yazılı veya sözlü talimatlar doğrultusunda, Kumanova civarı köylerde Ata Hoca siyasetini yürütmüştür. Ata Hoca Partisinin yöneticilerinin iktidarın din ve dini okullara saldırdıklarına dair açık söylemler yürüttükleri Slupçan köyündeki hafızlık törenine katılmıştır.”

“Ünlü dönek ve hain Sulo Hotle birliklerinde yer almıştır ve onun karargâhına gitmiştir. Bu birlikler-çeteler, işgalcinin çekilmesinin ardından Anglo-Amerikalıların geleceğine dair beklentilerle partizanlarla çatışmaya devam etmiştir.

Raporlara göre Sulo Hotle çetesi ile bağlantıyı koparmıştır ve Şmayser marka bir silahı da vardır.”

Ümmetcilik esasına dayalı olarak ve düzene karşı daha iyi çalışmalar yürütebilmek amacıyla, Türk propagandasının etkisi altında Boyalı Han Grubu ile yakınlaşma kursu düzenlemiştir.”

Fettah Rauf’a Verilen Ceza

Makedonya için Devlet Güvenlik Dairesi’nin 8.8.1947 tarihli 61.40 numaralı gerekçe ile savcılık kanununun 2. Maddesi uyarınca; Üsküp’te 123. Cadde no. 20’de ikamet eden manifaturacı şimdi hoca olan 1912 doğumlu, şu anda hapisyanede olan Hacı Feta Rauf İsak hakkında “Halk İle Devlete Karşı Suçlar Kanunu’nun 3. Ve 9. Maddeleri uyarınca Halk İle Devlete karşı Suçlar Kanunu’nun 4. Maddesi uyarınca hapis cezası öngörülmüştür.

Üsküp Halk Mahkemesi Hacı Feta Rauf İshak ve onunla birlikte Üsküp’ten beş kişinin daha (Rıza Hamdi Celadin, Mendu

Kazım Amed, Memed sadık Memed, Cemal Cemalili Eminov, Ferat Hamidi İbrahimov) hakkında Suç Kanununun 49. Maddesi, Mahkemeleri Düzenleme Kanununun 13. Maddesi, insanlara ve Devlete Karşı Yapılmış Suçlar Kanunu'nun 11. Maddesi uyarınca Savcılık, Makedonya Cumhuriyeti Savcısı Üsküp Çevresel Halk Mahkemesi'ne gönderilmek üzere bir iddianame düzenlemiştir ve suçlu bulunmalarının sebepleri maddeler halinde tek tek yazılmıştır.³

334/47 numaralı suç dosyası uyarınca 5 ve 6 Eylül 1947 tarihinde düzenlenen ana duruşma sırasında 3/47 numaralı iddianame Savcı Dimo Kantarciski tarafından sunulmuştur. Mahkeme başkanı Panta Marina, hâkimler Memed Şakir ve Remzi İsmail ile tutanakçı Cvetkovski'den oluşan mahkeme, sonunda halk adına şu kararı verir:

“TÜM SANIKLAR SUÇLUDUR

I.

Sanıklar halk iktidarına karşı gösterdikleri düşmanî tavır ve aralarında bağlantı kurup SFYC'nin mevcut devlet yapısını bozup, devletin federal yönetimi, eşitlik ve halk iktidarının kardeşlik ile birliği gibi kurtuluş savaşının sağlamış olduğu temel demokratik, siyasi, millî ve ekonomik kazançlara zarar vermeye çalıştıklarından dolayı suçlu bulunmuşlardır.

II.

Kurulmuş olan bu grubun tek amacı, SFYC'nin mevcut devlet yapısını devirmek olup, tüm sanıklar demokratik vatandaşlık hakları ile ülkemizdeki dini sembolleri kötüye kullanıp kışkırtma

3 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihan Diyarı balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara: Berikan Yayınları, 2023.

ve propaganda yapmışlardır. Gerçekleştirdikleri bu faaliyetler sonucunda tüm sanıklar, Halk ve Devlete Karşı Suç Kanunu'nun 3. Maddesinin 8.fıkrası ve 9. Maddesi uyarınca suçlu bulunmuşlardır.

Belirtilenlerin yanı sıra, sanık Feta Rauf, Memed Sadık, Cemal Cemali ve Ferhat İbraimov ayrı ayrı olmak üzere aşağıdaki suçları da işlemişlerdir:

Sanık Feta Rauf:

1. Eski Yugoslavya'dan beri gerici fikirlere sahip, işgal sırasında Halk Kurtuluş Partisi ve halkın siyasi mücadelesine karşı düşmanî tavır sergilemekte, işgalci ile siyasi işbirliği yapmakta ve bu şekilde gerici grup temsilcisi olarak Üsküp'te Alman subaylar tarafından eğitilen ve yönetilen, amaçları da oluşturulacak olan silahlı çetelerin Halk Kurtuluş hareketine karşı Alman işgalcisinin yürüttüğü savaşta, Almanlara destek olmak olan sözde "Ulusal Komite"ye dâhil olmuştur. (Madde 6)
2. Aynı amaçla sanık Feta ismi anılan grubun adına ve belirtilen "Ulusal Komite" üyesi olarak Üsküp'teki yasadışı çalışmalar yapan eşkiya Sulo Otlyla ile bağlantı kurmuştur, Mateyçe köyündeki eşkiya- balist karargâhına gidip eşkiya Sulo ile onun karargahıyla ilerleyen zamanlarda Almanların yardımıyla Halk Kurtuluş Ordusu'na karşı yürütecekleri savaşın şekli hakkında anlaşma sağlıyorlar. (Madde 4)."

Hüküm ise şu olmuştur: "Sanık Feta: 7 yıl ile özgürlükten mahrum edilmiş zoraki çalışmalı hapis cezasına çarptırılmıştır. Bunun yanında 3 yıl süreyle siyasi haklarını da kaybetmiştir."

Dosyadaki bilgilerden Fettah Rauf'un hapis cezasını çektiği sürece ilgili de bilgiler verilmiştir:

“Hapis cezasını çektiği sırada zararlı kişi olarak diğer mahkûmlardan izole edilmiştir. Bu durumu 1948 yılının ikinci bölümünden başlamış ve 1949 yılının Eylül ayına kadar sürmüştür. Kişi bunun ardından çalıştırılmak üzere Doboy'a gönderilmiştir ve 1950 yılının sonlarına doğru geri getirilmiştir. İşçi olarak zayıf duruş sergilemiştir.

Burada, şu anda bulunduğu III. Bölümde de tamamen yanlış siyasi duruş sergilemektedir.

Bunun yanında yönetim tarafından birkaç defa disiplin cezası almıştır.”

Fettah Rauf, cezasını çekmiş hapisneden çıkmıştır ama takip bitmemiştir. Dosyada bir belgede İdrisova Hapishanesinden V. Konevski'nin imzasını taşıyan Aralık 1953 tarihli bilgi şöyledir:

“Tahliyesinin ardından kontrol edilmesi gerekmektedir”

Fettah Rauf Davası Bir Toplum Mühendisliği mi? Bu Davanın Yücelciler Davasıyla ilgisi, Fettah Rauf Yücelcilerden mi?

Türkler. M.Ö. 700 yılından beri Balkanlarda yerleşmeye başladılar. Müslüman Türkler, adı bile “yüksek dağ” anlamına gelen “Balkanlarda” Osmanlı adıyla 512 sene hâkim millet olarak yaşadılar, bu coğrafyada Türk-İslâm kültür havzası oluşturdular. Balkanlarda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya'da 1945'ten sonra Müslüman Türkler üzerinde dinî baskılar, ardından da Türklerin millî kimlikleri konusunda sıkıntılar oluşmaya başladı. İşte bu süreçte Türkler, kültürel bir hareket olarak

teşkilatlanmaya ve haklarını savunmaya başladılar. Yücelciler adıyla bilinen teşkilat ve Abdül Fettah Rauf Efendi bu süreçte söz konusu mücadelenin sembollerinden oldular. Yücelcilerden olup olmadığı tartışma konusu olan Fettah Efendi, Yücelcilerin başkanı Şuayb Aziz'in amcası oğludur.

Dolayısıyla amcaoğlu ile güttükleri dava üzerinde görüş alış ve-rişinde bulunmamış olmalarını düşünemeyiz. Bu konuda sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; Fettah Rauf'un Yücelcilerden olduğuna dair, Fettah Rauf'un mahkeme dosyasında bu teşkilatla ilgisine değinilmemiştir. Yücelciler ile ilgili yazılan ve yayınlanan kitap ve diğer yazılarda da Fettah Rauf'un Yücelcilerden olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, henüz Yücelciler davasının mahkeme tutanakları ele geçirilip okunup yayınlanmamıştır, hâl böyle olunca da bu dosya içinde Fettah Rauf adının geçip geçmediğini henüz bilemiyoruz.

Biz Fettah Rauf ile ilgili olarak hazırlayıp yayınladığımız kitabımızda “Yücelcilerden” ifadesini özellikle ve bilerek kitabın adında verdik, istedik ki bu iki dava sebep ve sonuçları itibariyle birlikte düşünölsün.

Sonuç

Fettah Rauf'un hayatında ve Fettah Rauf Davasında kilit şahıs Ataullah Kurtiş Efendi, kurumlar ise Meddah Medresesi ve Üsküp Ulema Meclisi'dir. Makedonya'nın tanınmış ulemasından ve Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında milletvekili görevinde bulunmuş olan Ataullah Hoca, 1924 yılında resmî ideolojinin açtığı Kral Aleksandar Medresesi'nin gidişatından hoşlanmayan Müslümanlar Üsküp'teki eski Meddah Medresesini tekrar canlandırıp faaliyete geçirirler ve başına da Ataullah Hoca'yı getirirler. Meddah Medresesi Üsküp Fatihî Paşa Yiğit'in de Türbesinin bulunduğu yerdir ve medreseye adını veren Meddah Baba'nın

kabri de burada bulunmaktadır. Meddah Medresesinde sadece Üsküplülerin değil bütün bir Balkanların saygıyla andığı ve Balkanlarda sözü dinlenen kanaat önderi ulema yetişir, bunlardan en önde geleni ve dikkat çekenini de Fettah Rauf'tur.

Ataullah Hoca, 1938 yılında Üsküp Ulema Meclisi Başkanlığına ikinci defa seçilince, Meddah Medresesi'nin başına da Fettah Rauf geçer, medrese kapatılınca kadar da medresenin başında bulunur. 1944 yılında Meddah Medresesi kapatılınca Fettah Rauf da boş durmaz, 1945'de Makedonya Müslümanlarının düzenledikleri geniş çaplı bir toplantıya katılır ve buradaki tavrı onu 29 Haziran 1945 günü Üsküp'te Gazi İsa Bey Medresesinde yapılan kurultayda açılış konuşmasını yapan kişi olmasını sağlar. Bu süreçler Fettah Rauf'un Müslüman halklar arasında önder bir kimlik olduğunu ortaya koyunca da takipler ve mahkeme süreci başlar. Fettah Rauf, devlet tarafından Ataullah Hoca'nın yerine geçecek kişi olarak öngörülür, lider ve sözü dinlenen kişiliği onu sistemin "tehlikeli" kişiler arasına almasına sebep olur. Halka ve vatana ihanet suçlamasıyla tutuklanır ve hapis cezasına çarptırılır. Aslında bütün bunlar Yugoslavya'daki Müslüman halklar üzerinde bir korku iklimi yaratmaya ve dirençlerini kırmaya yönelik bir operasyondan başka bir şey değildir. Eş zamanlı olarak Yücelciler adıyla bilinen bir dava da aynı gerekçelerle ve aynı sonuca yönelik olarak başlatılır ve sonuçlandırılır. Amaç Balkanları Türklerden ve Müslümanlardan arındırmaktır. Her iki dava sonucunda maksat hâsıl olmuş mudur? Evet olmuştur. Bu davaların ardından Türkiye ile yapılan göç antlaşmasını bu bağlamda düşünmeden yorum yapanlara diyecek bir sözümüz yoktur.

Yugoslavya zamanında Cumhurbaşkanlığı Konsey Üyeliği yapmış olan Fahri Kaya, Fettah Rauf davası için yaptığı yorumu da önemsedığımızı burada belirtmeliyiz:

“Üsküplülerin çoğu için bu dava uydurma, asılsız ve iftiradan başka bir şey değildi. Mahkemede Fettah Rauf ve arkadaşlarının Nazileri desteklediğine ve hatta basbayağı bir çeteci olan Sul Otlâ’nın kurmayına katıldığına dair hiç bir delil gösterilmemişti. Bunun aksine Fettah Efendi’nin; Eylül 1944’te Bulgarların teslim olarak Makedonya’dan çekilmeleri sırasında bugünkü Bit Pazarı yanındaki Boyalı Han çevresinde toplanarak idareye geçmek isteyen Sül Otlâ’nın silahlı taraftarları karşısına çıktığını ve *“Yapmayın, etmeyin, niyetinizden vazgeçin. Nerdeyse Almanlar da buradan çekilecek. Başımıza belâ açmayın”* dediğini eski Üsküplüler çok iyi hatırlar.

Sözün kısası bu davanın amacı, o günlerde güçlü otoriteleriyle göze batan ve davranışlarıyla kimi eylemleri benimsemeyerek bunlara, *-sessiz de olsa-* karşı koyan bir grup ulemayı susturmak ve etkinliklerini önlemekten başka bir şey değildi. O yıllarda yeni yöneticilerin başlıca hedefi, her türlü muhalefete ve tutucu zannettikleri kimi din adamlarına engel olmaktı. Bununla yeni siyasete ayak uydurmaya çalışanların yolunu açmak istiyorlardı.”⁴

Fettah Rauf’un ulemadan olmanın yanı sıra bilim adamı ve araştırmacı kimliğini, özellikle de şairliğini de söz konusu davadan bağımsız düşünemeyiz. O, bu özellikleriyle Pakistan-Hindistan Müslümanları için Muhammed İkbâl ne anlam ifade ediyorsa, Osmanlı’dan Cumhuriyete geçişte Mehmed Âkif Türkler için ne anlam ifade ediyorsa, Bulgaristan Türkleri için Mehmed Fikri ne anlam ifade ediyorsa, Müderris Fettah Rauf da özellikle de Makedonya odaklı Balkanlardaki Türk ve Müslüman halklar için aynı anlamı ifade ediyordu desek mübalağa etmiş olmayız

4 Nazlı Rana Gürel – Zeki Gürel, “Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf”, *Fahri Kaya Hayatı Sanatı Eserleri*, Üsküp: Yeni Balkan Yayınları, 2015, s.146.

diye düşünüyoruz. Müderris, şair, bilim insanı Abdülfettah Rauf Efendi, hayatı ve davası imanına şahit, eserleri de davasının sedası olan bir mütefekkir şair dava adamıdır.

“Vatan sevgisi imandandır” hükm-i katisi, müşahhas unsurlarla insanın gönlüne nakşolunmazsa, iman da vatan da münakaşa götürür hale gelir. Şair, bakan göz değil, gören gözdür. Şiir gönlün özüdür. Şair, bakan gözümüz, mısralaşan sözümüzdür. Tarihin, tabiatın Müslüman Türk’ün eliyle yoğurarak binlerce yıllık bir muhassala haline getirdiği Balkanları; bu kültür coğrafyamızın Makedonya diye anılan kısmını bu şiirin ve anlamlı beldeyi nazmın imkânlarından istifade edip sevdirmeye çalışan vatan şairimizdir Fettah Rauf.

Fettah Rauf, yaşadığı dönem itibarıyla Osmanlı’nın Balkanlar’dan çekilişi, vatanımız Balkanların zaman zaman farklı milletler tarafından işgal edilişi ve İkinci Dünya Savaşı günlerinin yaşanı ve şahidi bir şairimizdir. O, bu dönemde yıkılmışlığın mahzunluğunda diriliş kararlılığıyla şiirlerini kaleme almıştır. Belki de son şiirlerindeki karamsarlık da aslında bu durumun geçiciliğini vurgulamak, gafleti uyanışa evirmek istemesindendir. Nazmın sabit şekilleri ve ahenk unsurları açısından olduğu kadar özellikle de bedîi tefekkür açısından Fettah Rauf’un şiirleri, İkinci Dünya öncesi ve sonrasında Balkanlar Türk Edebiyatında zirvedir dense yeridir. Bilhassa dili, aruzu ve heceyi kullanmadaki başarısı, konu zenginliğiyle beraber dinî, millî ve tasaffufî derinlik onun şiirlerinin temel özelliklerindendir.

Fettah Rauf Davası ve eş zamanlı başlatılan Yücelciler davası ile yaratılan korku iklimi yıllarca devam etmiştir. Bu korku Makedonya başta olmak üzere Balkanları Türk ve Müslümanlardan arındırma sürecini tetiklemekle kalmamış bu iki dava ve men-suplarıyla ilgili araştırma ve yayın yapmayı da geciktirmiştir. Fettah Rauf’un şiirleriyle ilgili kendi ülkesinde hala bir lisans,

yüksek lisans ve doktora tezinin yapılmamış olmasını başka türlü nasıl izah edebiliriz? Dava dosyasına baktığımızda bu korkunun niçin devam ettiğini de açıkça anlayabilmekteyiz çünkü Fettah Rauf cezasını çekip hapisten çıktıktan sonra da takip devam etmiştir. Hatta ölümünden sonra bile dava dosyası açık kalmış ve son evrakın 1972 tarihli olması da bunu göstermektedir. Dosya incelendiğinde görülüyor ki Fettah Rauf, dava öncesinde, dava sırasında, hapisanede ve hapisaneden çıktıktan sonra da peşine adam takılarak, hatta yakın çevresine ajan yerleştirilmek suretiyle çok yakından takip edilmiştir.

Şimdi yapılması gereken Fettah Rauf Davası ve eş zamanlı acılan Yücelciler Davasını; dün-bugün-yarın çizgisinde Balkanlarda Türklük ve Müslümanlık bağlamında ele alarak bütün bilgi ve belgeleri, Fettah Rauf'un eserlerini yeni baştan incelemek ve yorumlamaktır. Yaşananlar bir daha yaşanmasın istiyorsak bunu yapmaya da mecburuz.

Vatan Balkanlarda Türk-İslâm kimliğinin devamlılığında hizmetlerde bulunan ve bu hizmetlerinin karşılığında hapis yatan hatta idam edilen Yücelciler başta olmak üzere Abdül Fettah Rauf İsak Efendiyi de rahmet ve minnetle anıyorum. Bu konularda bilgi sahibi olmak, araştırma yapmak, tefekkür etmek isteyenlere bu kitap vasıtasıyla bir kapı aralayabilmişsem ne mutlu bana...

Yücelcilerin Başkanı Şuayb Aziz İsak'ın amcası oğlu, Abdül Fettah Rauf İsak Efendi'nin vefat etmeden önceki son sözleri şunlar olmuştur:

*“Yarabbi ben bahar devrinde sararmış solmuşum
Hasma teslim olmam ama Hakk’a teslim olmuşum.”*

Bizler de bugün onun davasının yolcuları olarak hem ona olan saygımızı dile getiriyor hem de onu ve davasını unutmadığımızı,

unutturmayacağımızı da alenen haykırıyoruz. Şu an gerçekleştirdiğimiz bu sempozyum da bu mücadelemizin bir nişanıdır... Sen rahat uyu “merd-i vatan olan yiğit. Bil ki davan devamız, yolun yolumuzdur... Seni Fatihalarımızla anıyor, anlamaya ve anlatmaya çalışıyoruz... Kabrin sine-i yârâdadır!..

Bugüne kadar Fettah Rauf ve eserleri üzerinde ve yine Yücelciler ile ilgili çalışma yapıp bunları yayına çevirenlere teşekkür ediyorum. Bundan sonraki süreçte Fettah Rauf üzerinde çalışacak olanlara da kolaylıklar diliyorum. Beni sabırla ve dikkatle dinlediğiniz için, Fettah Rauf’un ve Yücelcilerin davasına sahip çıktığınız için de hepinize saygılarımı sunuyorum.

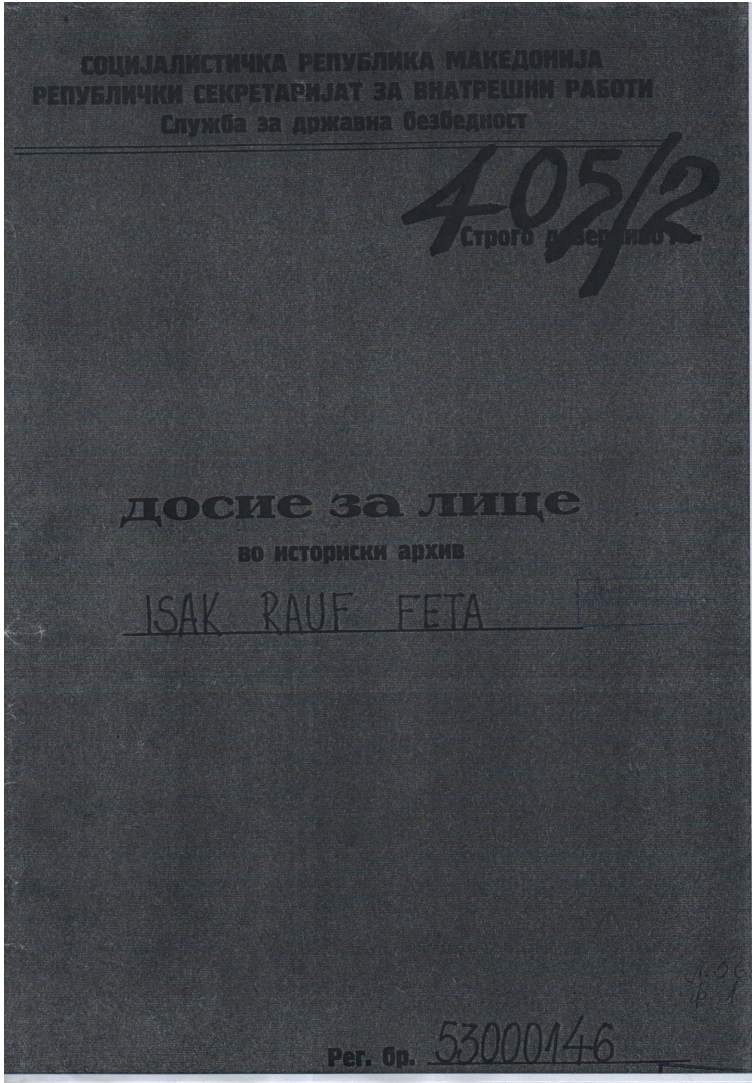
KAYNAKÇA

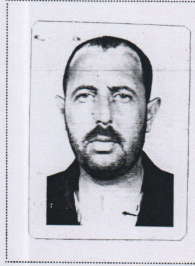
Gürel, Nazlı Rânâ-Gürel, Zeki. “Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf”, *Fahri Kaya Hayatı Sanatı Eserleri*, Üsküp: Yeni Balkan Yayınları, 2015.

Gürel, Zeki. *Evlâd-ı Fatihan Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara: Berikan Yayınları, 2023.

Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti Cumhuriyet İşçileri Müsteşarlığı Devlet Güvenlik Kurumu’nda “Çok Gizli Belge” olarak kayıtlı 53000146 numaralı Isak Rauf Feta Dosyasının orijinalinin kopyası (1946-1972).

EKLER

MAHKEME EVRAKLARININ VE TUTANAKLARIN
ORJİNALLERİNDEN BİRKAÇ SAYFA

ВРХОВЕН СУД НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
СКОПЈЕ

ИСАК Рауф ФЕТА

2

РЕПУБЛИЧКИ СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ НА СР МАКЕДОНИЈА
СЛУЖБА ЗА ДРЖАВНА БЕЗБЕДНОСТ

СТРОГО ДОВЕРЛИВО

Рег. бр. 53000146

ИСАК Рауф ФЕТА

(презиме, татково име и име)

05.02.1912 год. Скопје

(дата и место на раѓањето)

Умрен

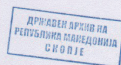
(адреса на живеење)

МИКРОФИЛМУВАЊЕТО Е ИЗВРШЕНО:

на _____ страници од оперативната документација

на _____ страници од документ. од операт. документација

на _____ страници од оригиналната и судска документација

РСВР-СРМ-СДБ

Број на личното досие 53000146

ПОПИС НА МАТЕРИЈАЛОТ

Од Operativna dokumentacija

Ред. број	БРОЈ И ДАТА НА МАТЕРИЈАЛОТ	ВИД НА МАТЕРИЈАЛОТ	Организациона единица која го изготвила материјалот	Број на страници	ЗАБЕЛЕШКА
1	1946	Podatoci	UDB Skopje	3	
2	1946	Izveštaj	"	4	
3	1946	"	"	3	
4	20.03.1946	"	"	1	
5	23.04.1946	"	"	1	
6	17.05.1946	"	"	1	
7	14.06.1946	"	"	1	
8	1947	Lični svedenija	"	3	
9	06.07.1947	Zapisnik	"	9	
10	08.07.1947	Rešenje	Jav.obvinitel. Skopje	1	
11	09.07.1947	Nastavak na saslu- šanja	UDB Skopje	2	
12	10.07.1947	"	"	2	
13	26.07.1947	Zapisnik	"	5	
14	04.08.1947	Nastavak saslušanja	"	1	
15	25.08.1947	Obvinitelen akt	JO- NRM	8	
16	06.09.1947	Presuda	KPD Idrizovo	6	
17	22.10.1952	Podatoci	"	1	
18	05.12.1953	Dopuna podataka	"	1	
19	09.11.1973	Zabeleška	RSVR-SDB	1	

Работено во УДБ за Македонија на 6.VII.47г
почнато во 13,45

З А П И С Н И К

Од саслушањето на ФЕТА РАУФ ХАЛИ ИСАН, бев манифактурен, сета она, по народноста турчин (татко албанец) роден IX 1912 год. во Скопје, Југословенски поданик, мајка Рафија Абдула, женет за Елена Јаја со две деца, има еден дуќан, а живее од приходите од муслиманите што дават за рамазан, има 8 години учено верска школа при Атаџа, живее во ул. "123" бр. 20-Скопје

Пошто лицето е предупредено да говори истината, се приступи кон саслушање.

Потпис:

Фетмах Рауф

Што сте работеле за време стара Југославија ?

За време стара Југославија до 1935 год. сум учил медреса при Ата она, а во слободно време сум работел при таткоми, кој држеше манифактура-дуќан.

Од 1935 год. кога заврши верската школа што работете ?

Од 1935 год. до 1938 год. се спремав војската медреса за верски учител изучувајќи го арапскиот и турскиот јазик, а после станав помошник учител и као таков бев се до капитулацијата на стара Југославија.

Се занимавте ли со политика во тоа време ?

Во тоа време се занимавав со политика нарочно во време кога имаше избори и тогаш Ата-она ми велеше да гласам за државната партија. Така јас сум гласал 1930 год. за Петар Милевиќ, 1935 год. за Једитин, а 1938 год. за ЈРЗ за Стојановиќ. За овај странки за који сум гласал сум агитирал во разговори со моји пријатели и познати, говорејќи да е најдобро да гласат за нив.

Од какви разлози си гласал за тија партији ?

За тија партији сум гласал затоа што ми велеше така Ата-она а пак он гласаше за нив, затоа што тија бева владајуќи партији со који мије оакавме да живееме во слота за да не ни ги затварат школите а затоа да ни учинат услуга кога не имаме нужда.

Каква услуга ви направија тија партији ?

Кога бева избори за ЈРЗ во тоа време го тужева мојот професор Ата -онајко он турски државјанин и како он треба да си оди во Турција. Ово нарочито го правеше Шефки Рамиз. За да би се спасиле од тоа Ата-она, јас, Риза Целадин, Мемед Садик и мислам да беше Мемду Казимоти доведе во Куманово на предизборен ЈРЗ-овски предизборен митинг, да би присуствувале на него и со својето присуство да утичине на муслиманските маси да гласат за ЈРЗ. Овај митинг го беше одржал Министерот Симонвиќ, кој со

ДРЖАВНА АГЕНЦИЈА ЗА
ИНТЕЛИГЕНЦИЈА
СКОПЈЕ

1/.

Фетмах Рауф

FETTAH EFENDİ’NİN BULGARİSTANLI BİR KALEMDAŞI İÇİN YAZDIĞI MERSİYELER VE HATIRLATTIKLARI

Vedat S. Ahmed

Bulgaristan Müslümanlar Diyaneti

Giriş

Bugün adına Balkanlar denen Osmanlı’nın Rumeli toprakları, beş asır boyunca İslâm Türk kültürünün gelişip yayıldığı önemli bir bölge olmuştur. Ancak dünya görüşünde meydana gelen farklılaşmalar, Osmanlı Devletinin içten içe kan kaybetmesi ve uluslararası dengelerin değişmesi sonucu XIX. asrın sonlarına doğru Rumeli topraklarında bağımsızlığını ilân eden ayrı devletler oluşmaya başlamıştır. Bulgaristan, 1878 yılında başlayan bağımsızlık sürecinin 1909 yılında tamamlanması ve Balkan Savaşları sonucunda Rodoplar bölgesinin de sınırlarına dâhil olmasıyla bugünkü şeklini almıştır. Uzun bir süreçten sonra Balkan Savaşları sonucunda günümüzdeki adıyla Kuzey Makedonya da Osmanlı’dan koparak yoluna bağımsız veya Yugoslavya’nın bir parçası olarak devam etmiştir.

Bu topraklarda meydana gelen ve aynı bütünün parçaları olan Müslüman toplulukları asırlardır varlıklarını sürdürmüş, ama sınırların yeniden çizilmesi sonucunda her iki devletin sınırları içerisinde büyük birer kitle olarak kalmışlardır. Fakat arada sınırların olması sebebiyle aralarındaki ilişkiler zayıflamış,

hatta yok derecesine inmiştir. Bu azınlıklar arasındaki ilişkiler siyasî bakımdan kaybolmuşsa da hayatın farklı alanlarında zayıf da olsa birtakım ilişkilerin sürdüğünü görmekteyiz. Ancak bunların hangi alanlarda ve ne ölçüde olduğu konusunda kesin bir şey söylemek için şu ana kadar dişe dokunur çalışmalar yapılmamıştır.

Rumeli’de yaşayan Müslümanlar arasında güçlü bir bağın olması birbirileri arasında etkileşimi artıracak ve güzel işbirlikleri doğuracak kanaatineyiz. Bunun önemine binaen yaşanan tarihî süreç içerisinde iki şair, fikir ve gönül adamı ile onların çevresi üzerinden İslâm ve Türk medeniyetinin birer parçası olan Bulgaristan ve Makedonya Müslümanları arasındaki ilişkilere ışık tutarak bu topluluklar arasındaki ilişkileri aydınlatmanın geleceğe dönük farklı iş birliklere temel teşkil edebileceğini düşünmekteyiz.

Makedonya’nın Kılıçlaşan Kalemi Fettah Efendi ile Bulgaristan’ın Hakikatperver Mücahidi Mehmed Fikri’ye Dair

Fettah Efendi veya Abdülfettah Rauf nâmıyla bilinen Üsküplü Fettah Rauf İshak, resmî belgelere göre, 5 Şubat 1912 tarihinde doğmuştur, fakat farklı kaynaklarda 1910 veya 1911 yılında doğduğu yönünde bilgiler de bulunmaktadır.¹ 1923 yılında Ataullah

1 Muhammed Aruçi, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/483; Sevba Abdula, “Medeniyetin Düşüşü ve İki İslam Şairi: Mehmed Akif ve Fettah Efendi”, 100. Yılında İstiklâl Marşı ve Mehmed Âkif, ed. Mehmet Tuğrul vd., Ankara: TBMM Yayınları, 2022, 434; Zeki Gürel, *Evlâd-i Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi: Hayatı-Sanatı-Eserleri* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2023), 25, 415-416, 420.

Kurtiş (Ata Efendi) tarafından kurulan Meddah Medresesinde² iyi bir eğitim gördükten sonra 1934 yılında icazet alarak mezun olmuştur.³ Hemen mezun olduğu medreseye müderris olmuş ve 1934-1938 yılları arasında hocalık, 1938 yılından kapatıldığı 1945 yılına kadar da medresenin müdürlüğünü yapmıştır. Daha sonra devletin sert yüzüyle karşılaşp çetin sorunlarla yüz yüze gelmiş ve yargılanarak tutuklanmıştır. Serbest bırakıldığında ise hareket alanı daraltılarak susturulmuştur. Bütün kısıtlamalara rağmen vefat ettiği 24 Nisan 1963 tarihine kadar kalemi susmamış, duygularını, dertlerini, Makedonya Müslümanları ve ümmetin dertlerini manzum olarak satırlara dökerek bir anlamda kalemini ni kılıçlaştırmak suretiyle cihadını yürütmüştür.⁴

Fettah Efendinin çağdaşı olan Bulgaristan'ın Osmanpazarı kasa-bası doğumlu Mehmed Fikri, 1908 yılında dünyaya gelmiş, 1922 yılında Emrullah Feyzullah müdürlüğünde kurulan Şumnu Nüv-vâb Medresesinde beş yıllık eğitim sürecini dört yılda başarıyla tamamlayarak 1931 yılında mezun olmuştur. Okul sıralarında

2 Meddah Medresesinin kuruluş tarihiyle ilgili farklı kaynaklarda 1920, 1921, 1923 ve 1925 gibi çelişkili bilgiler görülmekle birlikte Fettah Efendi Derneğinin 2023 yılında medresenin 100. yılına hasrettiği ilmî bir etkinlik düzenlemesi 1923'ün esas alınması için önemli bir sebeptir. Bu konuda bk: Muhammed Aruçi, "Üsküp'te Meddah Medresesi", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya, 21-23 Nisan 2000)*, ed. Ali Çaksu (İstanbul: IRCICA, 2002), 191; Muhamed Ali, "Ataul-lah Kurtiş Efendi Yönetimindeki Meddah Medresesi", *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2/1, 2011, 91; Ataullah Ramadan, "Üsküplü Ataullah Efendi, Meddah Medresesi ve Talebeleri", *II. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Kongresi*, ed. Muhiddin Okumuşlar (Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2016), 2/315-316; Süleyman Baki, "Üsküp Meddah Medresesi ve Kapatılmadan Önce Yetişen Müderrisler", *Balkanlar ve İslâm – Balkanlar'da İslâm Dini ve Kültürel Hayat*, ed. Abdullah Taha İmamoğlu vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 2/277-278.

3 Mezuniyet merasiminin tarihi ve icrası ile ilgili geniş bilgi için bk. "Üsküp'te Muhteşem Bir İcâzet Cemiyeti", *Medeniyet* 21 (4 Mayıs 1934), 3- 4.

4 Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi", 483-484.

kendisini ilmî ve fikrî anlamda çok iyi yetiştirmiştir ki, buna bir Macar misyoneri daha şahitlik etmiştir.⁵ Tahsilini Bulgaristan, Türkiye ve Mısır'da devam ettirme çabaları akamete uğradığı için öğretmenlik, hatiplik ve vaizlik mesleklerine intisap etmiş, üç yıl kadar da Sofya'da neşredilen “Medeniyet” gazetesinde yazarlık ve idarecilik yapmıştır. Kısıtlamalar, zorluklar ve sürgünlerle dolu heyecanla yaşanmış kısa bir hayatın sonunda 23 Haziran 1941 tarihinde fânî dünyaya veda etmiştir.⁶

İki Mersiye'nin Bir Araya Getirdiği İki Mefkûreci Şair

Balkanlarda iki farklı ülkede azınlık olarak yaşamış iki Müslüman şair, ilim ve fikir adamının şahsında bu ülkelerdeki Müslümanların etkileşimine bir mukaddime olarak çok kısaca hayatlarına değinmeye çalıştığımız Fettah Efendi ve Mehmed Fikri gibi münevverlerimizin “buluşması”na şahadet eden iki mersiye bulunmaktadır.⁷ Yeri gelmişken burada şu hususu da belirtmekte fayda görmekteyim: Üsküplü Hümayî ve Kütahyalı Hüsnü Yusuf'un da Mehmed Fikri hakkında kaleme aldıkları ve belirli bir dönemde Mehmed Fikri'nin baş muharrirliğini yaptığı “Medeniyet” gazetesinde yayınlanmış olan mersiyele de bulunmaktadır

5 Lajos Döbrössy, *Misiyata na edin ungarets na balgarska zemya*, ed.Veneta Yankova, (Sofya: İK “Arka”, 2018), 131.

6 “Mehmed Fikri Hayatı ve Şahsiyeti”, *Medeniyet* 269 (30 Haziran 1941), 1-2; Yusuf Kerim, “Daima Rahmetle Anacağımız İsimler: Mehmet Fikri”, *Ümit* 2 (1995), 32-34; İbrahim Hatiboğlu, “Mehmed Fikri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/471; Vedat S. Ahmed, “Mehmed Fikri'nin Şahsiyeti ve Davası”, *Mehmed Fikri Şiir ve Hikâyeler*, nşr. Halil Uzunoğlu (Bursa: y.y., 2009), 15-23.

7 Bu vesileyle eserlerin korunup günyüzüne çıkmasında önemli rolleri bulunan muhterem Prof. Dr. İbrahim Hatiboğlu Hocama teşekkür ediyor, bu dünyadan göç eden Doç. Dr. Muhammed Aruçi Hocaya da Allah'tan rahmet diliyorum.

ki, başka “buluşma”ların da olduğuna işaret etmektedirler.⁸ Bir parantez açarak Üsküplü Hümâyî olarak kayda geçen şahsın, Meddah Medresesi mezunlarından olup Fettah Efendinin tanıtılmasında önemli hizmeti geçen ilim adamı Hâfız Bekir Sadak olduğunu düşündüğümüzü belirtmeliyiz.

Mehmed Fikri’nin çok erken yaşta vefat etmesi üzerine bu acıklı ölümün tesirini kalbinin derinliklerinde hisseden Fettah Efendi, biri 44 kıta, diğeri ise 7 bent hâlinde 93 beyitten oluşan iki mersiye nazmetmiştir. “Mehmed Fikri İçin Mersiye” başlıklı eser, aruz vezninin “mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün” kalıbıyla kaleme alınmış ve 44 kıtadan oluşmaktadır. “Fikri İçin” başlığını taşıyan mersiye ise “mef’ülün mefâ’ilün fe’ülün” vezniyle kaleme alınmış 7 bent hâlinde 93 beyitten oluşmaktadır ve altında 1942 tarihi bulunmaktadır. Fettah Efendi tarafından yazılan ve 2000 yılında İbrahim Hatiboğlu Hocam tarafından bir sureti alınarak bize de temin edilen şiirlerin aslı, rahmetli Muhammed Aruçi’nin arşivindendir. Bu iki mersiyenin ilkini daha önce Mehmed Fikri hakkında hazırladığımız bir kitaba da koymuştuk, fakat eseri neşredenler bizce malûm olmayan bir sebepten dolayı şiiri çıkararak kitabı basmışlardır.⁹ Fettah Efendinin şiirleri yazma hâlinde bulunduğu için yıllarca çok kısıtlı olarak tanınmış ve tanıtılmıştır. Ancak daha geniş kitlelerle tanıştırma adına Üsküp Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği ve Sevba Abdula öncülüğünde yürütülen özverili çalışmalar sonucu “binin üzerinde şiire sahip Abdülfettah Rauf külliyyatı peyderpey” yayınlanmaya başlamış¹⁰ ve şimdiye kadar dört cilt hâlinde 372 şiiri basılmışsa

8 Hümâyî, “Bir Sima-yı Münevverin Gurûb-ı Cânsûzu”, *Medeniyet* 272 (24 Temmuz 1941), 3; Kütahyalı Hüsni Yusuf, “Mehmed Fikri İçin”, *Medeniyet* 272 (24 Temmuz 1941), 3.

9 *Mehmed Fikri Şiir ve Hikâyeler*, nşr. Halil Uzunoğlu (Bursa: y.y., 2002, 2009).

10 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021. s.7.

da çalışmamıza konu olan mersiyeler bu eserlerde de yer almamıştır.¹¹ Bundan sonra yayınlanması beklenen yeni ciltlerde bu iki değerli mersiyenin de yerlerini alacaklarını ümit etmekteyiz.

Farklı Sınırlarda Yaşayan İki Münevverin Aynı Dava Etrafında Buluşması

Fettah Efendinin kaleme aldığı bu mersiyeler edebî açıdan önemli olmakla birlikte biz bu konu üzerine durmayacağız. Asıl değinmek istediğimiz konu daha önce ifade edilen Rumeli’de yaşayan Müslümanların ortak ve etkileşim noktalarıdır.

Abdülfettah Rauf ile Mehmed Fikri’nin hayatları, ömürlerinin uzunluğu bakımından yirmi yıl farklı olsa da birtakım benzerliklere sahiptir. Doğum tarihleri itibarıyla ikisi de devletlerinin tam bağımsızlıklarından kısa bir zaman önce dünyaya gelmişler, Osmanlı kültürünün hâlâ canlı olduğu bir döneme şahit olmuşlardır. Fettah Efendi ve Mehmed Fikri, Rumeli Türklerinin ilim ve irfan kaynağı olan İstanbul’da Osmanlı’nın son demlerinde tahsil gören müderris ve müdürleri Ata Efendi ile Emrullah Efendi tarafından kurulup idare edilen medreselerde eğitim görmüşlerdir, ayrıca Osmanlı ilim geleneğinden beslenen ve bulundukları şartlarda bu geleneği devam ettirme gayreti içerisinde olan bu iki değerli ilim adamı, Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi ve onun refiki Muhammed Zahid el-Kevserî’nin çevresinde bulunmuş ve

11 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.; Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcat*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023.

fikren onların tesiri altında kalmışlardır.¹² Bu fikirlerin başında medreseler etrafında şekillenen Osmanlı ilim geleneğini yaşatmak ve ümmet şuurunu canlı tutarak Müslümanlar arasında birliği sağlamak gelmektedir.

İki şairimizin birbirilerinden ayrılan noktalarından da söz etmek mümkündür. Mehmed Fikri'nin doğduğu Bulgaristan, her ne kadar bağımsız bir devlet olarak 1909 yılında tanınmışsa da aslında 1878 yılından itibaren Osmanlı'ya bağlılığı sadece formale icabıdır. O yüzden doğduğu yıllarda Bulgar etnik yapısı ve Hıristiyan dininin güçlü etkisi Bulgaristan devleti içerisindeki eğitim ve kültür hayatına yerleşmiş, Müslümanlar asimile edilmesi hedeflenen bir iş gücü olarak belirli alanlara hapsedilmiştir.

Fettah Efendinin eğitim gördüğü Üsküp Meddah Medresesi tamamen geleneğe bağlı bir eğitim kurumudur ve yıkılmakta olan Osmanlı medrese uygulamasını Rumeli'de yaşatma ve belirli ölçüde ihya etme çabasının bir ürünüdür. Ataullah Efendi ise bu medreseyi yeni şartlarda ayağa kaldıran şahsiyettir. Şumnu Nüvvâb Medresesi ise kısmen geleneğe bağlı olmakla birlikte Bulgaristan devleti içerisindeki eğitim mevzuatı ve yeni oluşan şartlara göre düzenlenmiş bir eğitim kurumudur. Her ne kadar uygulamada geleneksel medrese eğitimini sürdürme arzusu olmuşsa da bunun mümkün olmayacağı anlaşılarak yeni duruma göre bir yol izleme düşüncesi benimsenmiştir. Daha kuruluşu sırasında tamamen Osmanlı'nın son dönemindeki medrese sistemini Nüvvâb'a taşımak isteyenler buna muvaffak olamamışlardır. Bu konuda okulun İstanbul Darü'l-Fünun mezunu Emrullah Efendi orta yolu izlemiştir.¹³

12 “Merhûmun Hayâtı ve Hizmetleri”, *Medeniyet* 280 (8 Teşrin-i Evvel 1941), 1-2; Süleyman Baki, *Üsküp Meddah Medresesi*, 278.

13 İbrahim Hatiboğlu, *Bulgaristan Müslümanlarında Dinî Islâhat Düşüncesi* (Bursa: Emin Yayınları, 2007), 91-93, 124-128.

Fettah Efendi ile Mehmed Fikri'nin ortak noktaları olmakla birlikte fiilî bir buluşmalarının olduğuna dair elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber böyle bir buluşmanın olması muhtemeldir ve kanaatimizce olmuştur. Bunun olmuş olması yönünde Fettah Efendinin kaleme aldığı mersiyelerde ipucu bulunabilir diye düşünmekteyiz.

Bu arada özellikle 1936 yılından itibaren Bulgaristan devleti, ülkenin uluslararası tecridinin önüne geçmek, Bulgaristan'daki Müslümanlara sağladığı özgürlükleri ortaya koyarak Türkiye'nin eleştirilerine cevap vermek ve içeride Kemalistlerin önünü almak için farklı hamleler yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda Bulgaristan Müslümanlarının dinî teşkilâtına bazı görevler yüklenmiş, Mısır'a öğrenci gönderme ve bazı şahsiyetleri ön plana çıkararak Yugoslavya'daki Müslümanlarla işbirliği yapma imkânları oluşturulmuştur.¹⁴ 23 Ocak 1937 tarihinde Belgrad'da Bulgaristan ile Yugoslavya arasında ebedî dostluk anlaşması imzalanması bu ilişkileri kolaylaştırdığını da belirtebiliriz. Bu minvalde daha 1936 yılın sonlarına doğru geniş katılımlı bir ulema heyeti Sarayevo'yu ziyaret ederek Gayret Cemiyetinin yeni binasının açılışına katılmışlardır. Bu delegasyonda Mehmed Fikri de Fili-be Vaizi olarak yer alarak orada Din-i İslâm Müdafileri Cemiyeti adına heyecanlı ve ateşin konuşmalar yapmıştır. Bu ziyaret sırasında Makedonya'dan birileri ile görüşme yapılmış olması muhtemeldir, zira geniş zamanlı ve büyük etkinliklerin olduğu bir ziyaret söz konusudur.¹⁵ Bunun sonucunda belirli bir etkileşimin

14 Dimitar Gyudurov, *Balgariya, myusyulmanskoto maltsinstvo i turskata propaganda (1923-1944 g.)*, Sofya, Nov balgarski universitet, 2020, s. 68-77.

15 Ziyaret hakkında geniş bilgi için bk: Hâfız Yusuf Şinasî, "Sarayevo'da Gördüklerim", *Medeniyet* 104 (29 Eylül 1936), 2; "Sarayevo'da Gördüklerim 2", *Medeniyet* 105 (10 Teşrîn-i Evvel 1936), 2; "Sarayevo'da Gördüklerim 3", *Medeniyet* 106 (28 Teşrîn-i Evvel 1936), 3-4; "Sarayevo'da Gördüklerim 4", *Medeniyet* 108 (17 Teşrîn-i Sâni 1936), 2.

meydana geldiğini söyleyebiliriz, zira ondan sonraki dönemde Bulgaristan'daki Müslüman ulemanın mürevvic-i efkârı olan ve aynı zamanda bazı dönemlerde Kemalist devrimlere karşı çetin bir fikrî mücadele veren “Medeniyet” gazetesinde Üsküp Gâzi İsa Bey Medresesi, Üsküp Meddah Medresesi, Sarayevo Gayret ve el-Hidaye Cemiyetleri, Yugoslavya Müslümanları hakkında sıkça haber ve yazılar yayınlanmış, oralarda neşredilen dergi ve gazetelerden alıntılar yapılmıştır. Bu durum Mehmed Fikri'nin gazetede yazmaya başladığı 1938 yılının başından itibaren ve bil-hassa gazetenin başına geçtiği 23 Mayıs 1938 tarihinden sonra yoğunluk kazanmıştır.

Böyle gelişmelerin yaşandığı ve Sarayevo ziyareti sonrasına denk gelen bir zamanda bizzat Fettah Efendinin bir şiiri de yine “Medeniyet” gazetesinde yayınlanmıştır. “Medeniyet” gazetesinin 6. 02. 1937 tarihli sayısında yayınlanan bu şiir, Mehmed Âkif'in vefatı üzerine kaleme alınmış bir mersiye mahiyetindedir. Manzume, “İslâm Âlemine Ağlayan Büyük İslâm Şairine” başlığıyla ve şu açıklama cümleleriyle basılmıştır: “Bugün ziyâ-ı ebedîsiyle İslâm âlemi ağlıyor, ağlayacak. Ta'bîr câiz ise bu mersiye Üstâd-ı A'zamın vücûd-ı âfiline karşı samîm-i rûhumdan dö-külmüş birkaç katre girye-i teessür ü mâtemdir”.¹⁶ Bu mersiye, “Mehmed Âkif Bey Öldü” başlığıyla Süleyman Baki tarafından neşredilmiştir.¹⁷

Aslında iki şair, fikir ve gönül adamımızın en önemli ortak buluşma noktalarından biri “Koca Şair” Mehmed Âkif'tir. Onun tesirini her ikisi üzerinde de görmek mümkündür. Bu düşünce

16 Abdülfettah Abdurrauf, “İslâm Âlemine Ağlayan Büyük İslâm Şairine”, *Medeniyet* 115 (6 Şubat 1937), 2.

17 Süleyman Baki, “Üsküplü Şair Müderris Fettah Efendi'nin Şiirinde Mehmet Âkif'in İrthali”, ed. Mehmet Karaca vd., 2. *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu* (Burdur: MAKÜ Yayınları, 2021), 108-110.

boyutunda izlenebildiği gibi, fiilî alanda da görülebilir. Ama özellikle edebî bakımdan Mehmed Âkif'in Fettah Efendi ve Mehmed Fikri üzerindeki etkileri son derece büyüktür. Bunu özellikle İslâm dünyası ve mazlum insanlar hakkında yazdıkları şiir ve yazılarında görmek mümkündür.

İslâm ümmetinin derdiyle dertlenen ve düşülen girdaptan çıkış yolu üretmek için şiir ve yazılarıyla fikirlerini paylaşarak İslâm dünyasının farklı yerlerinde birçok insanı etkileyen Mehmed Âkif, Mehmed Fikri'nin de öğrencilik yıllarından itibaren takip ettiği, esinlendiği ve üstat olarak gördüğü bir mütefekkidir. Bu sebeple yeri geldiğinde bazı hocaları tarafından eleştirilmişse de Bulgaristan Türkleri tarihi ve edebiyatında “Bulgaristan'ın Mehmed Âkif'i” olarak kabul edilmiştir.¹⁸

Fettah Efendi ise daha önce belirttiğimiz Mehmed Âkif mersiyesinde ona hayranlığını çok açık bir şekilde dile getirmiştir. Yıllar sonra kaleme aldığı “Büyük Şâ'ir Mehmed Âkif” adlı şiirinde ise “koca bir heykel-i irfân” olarak gördüğü Âkif'e hayranlığıyla birlikte onun ruhlara tesirini ve İslâm ümmetine öncülüğüne vurgu yapmış, bunu yaparken de özellikle şiiri üzerine durmuştur.¹⁹ Fettah Efendi ile Mehmed Âkif ilişkisinin farklı boyutları değerlendirilirken dil ve üslup üzerine durularak “şiirlerindeki kelime hazinesi” ve “İslâmî duyarlılık dolu coşkun ifade üslubu” üzerindeki Âkif etkisi özellikle belirtilmiştir.²⁰

Mehmed Âkif'in Fettah Efendi üzerindeki tesirini ortaya koyma hususunda farklı noktalar üzerine duran Sevba Abdula da iki şairin “düşünür kimlikleri yanında aktif bir aksiyon adamı olarak Müslüman entelektüel, ilim adamı profilinin örnekleri”

18 Hatiboğlu, “Bulgaristan Müslümanları”, 44-46.

19 Rauf, *Yine Vatan İçin*, 66-67.

20 Ertuğrul Karakuş, *Üsküp'ün Âkif'i - Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler*, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2021, 97-98.

olduklarını vurgulamıştır.²¹ Aynı hususun diğer Bulgaristan'ın Mehmed Âkif'i için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ortak noktaları olan bu üç dertli insanın içinde bulundukları aktif çalışmalardan sonra toplumsal hayattan tecrit edilişleri ve inzivaya çekilmeleri/itilmeleri söz konusu olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Böyle zor bir durumda her birinin sığınağı kalem olmuştur.

Mehmed Fikri ile Fettah Efendinin ortak noktalarından biri de İslâm dünyasının kalbi mesabesindeki Filistin konusunda gösterdikleri duyarlılıktır. Yaşadıkları dönemde Filistin topraklarının adım adım kaybedilişine şahitlik eden bu şairlerimiz, benzer duygu ve düşüncelerle kaleme aldıkları şiirleriyle dertlerini paylaşmışlardır. Özellikle Mehmed Fikri, elindeki gazete imkânından ve İkinci Dünya Savaşına girerken Bulgaristan'ın Almanya blokunda bulunmasından da yararlanarak Filistin sorunuyla yakından ilgilenmiş, bu konuda duyarlı olan düşünür ve aktivistlerle irtibat kurmuş, kaleme aldığı yazılarının ve neşrettiği gazetesinin ana konularından biri hâline getirmek suretiyle Bulgaristan Müslümanlarının gündemine taşımıştır. Aynı dönemde Filistin konusuna büyük önem veren, hatta bu konuda uluslararası toplantılara katılan Ataullah Efendinin has talebesi Fettah Efendi de Filistin'in düştüğü “neket”²² hususundaki duygularını “Filistîn-i Şehîde Bir Tahiyeye-i Giryân” adlı şiiriyle dile getirmiştir.²³ Bu iki şairimizin Filistin konusunda paylaştıkları ortak duyguları eserlerinde görülmektedir, fakat ilham kaynakları Mehmed Âkif bu konuda suskun kalmıştır. Aslında koca şairin bu tutumunu izah etmek oldukça zordur. Daha önce de bazı konulardaki suskunluğu sebebiyle Mehmed Fikri'nin çağrısına,

21 Sevba Abdula, “Medeniyetin Düşüşü”, 444-445.

22 Rauf, *Yine Vatan İçin*, 65.

23 Rauf, *Zulmetten Nûra*, 111-115.

hatta tenkidine sebep olan Mehmed Âkif'in Filistin konusundaki suskunluğu ayrıca incelenmeye değer diye düşünüyorum. Bununla birlikte, açtığı çığırdan yürüyerek onun sustuğu yerde haykırabilen şahsiyetlerin yetişmesine katkı sağlamış olması Mehmed Âkif'in ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu da ortaya koymaktadır.

Sonuç yerine söylemek gerekirse, buraya kadar dile getirmeye çalıştığımız karşılıklı irtibat ve tesirlerin daha teferruatlı ele alınarak başka alanlara da teşmil etmek suretiyle Rumeli'deki Müslümanların kesişme ve ortak noktalarını ortaya koymak, bununla birlikte var olan veya şartlar gereği oluşan farklılıklarını da tanımak, inşa veya ihya edilecek bir ortak düşünce ve hareket alanı açısından önem arz etmektedir. Bu birlikteliğin öncülerinden sayılabilecek Fettah Efendi ve Mehmed Fikri'nin bu konuda önemli bir yeri olduğu muhakkaktır, bilhassa entelektüel boyutun bu ilişkilerde ön plana çıkarılmaya değer olduğunu önemle belirtmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Abdurrauf Abdülfettah. "İslâm Âlemine Ağlayan Büyük İslâm Şairine". *Medeniyet* 115, 6 Şubat 1937, 2.
- Ahmed, Vedat S. "Mehmed Fikri'nin Şahsiyeti ve Davası", *Mehmed Fikri Şiir ve Hikâyeler*. nşr. Halil Uzunoğlu. 15-23. Bursa: y.y., 2. Baskı, 2009.
- Ali, Muhamed. "Ataullah Kurtiş Efendi Yönetimindeki Meddah Medresesi", *Balkan Araştırmaları Dergisi* 2/1, 2011, 85-106.
- Aruçi, Muhammed. "Fettah Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/483-484. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Aruçi, Muhammed. "Üsküp'te Meddah Medresesi". *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya, 21-23 Nisan 2000)*. ed. Ali Çakusu, C.I, s.181-198. İstanbul: IRCICA, 2002.

- Baki, Süleyman. “Üsküp Meddah Medresesi ve Kapatılmadan Önce Yetişen Müderrisler”. *Balkanlar ve İslâm – Balkanlar’da İslâm Dini ve Kültürel Hayat (Edirne, 03-04 Ekim 2019)*. ed. Abdullah Taha İmamoglu vd. C.2, s.269-292. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Baki, Süleyman. “Üsküplü Şair Müderris Fettah Efendi’nin Şiirinde Mehmet Âkif’in İrtihali”. ed. Mehmet Karaca vd. s.105-111, 2. *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*. Burdur: MAKÜ Yayınları, 2021.
- Döbrössy Lajos, *Misiyata na edin ungarets na balgarska zemya*, ed.Veneta Yankova, Sofya: İK “Arka”, 2018.
- Gyudurov, Dimitar. *Balgariya, myusyulmanskoto maltsinstvo i turskata propaganda (1923-1944 g.)*. Sofya: Nov balgarski universitet, 2020.
- Gürel, Zeki. *Evlâd-i Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi: Hayatı-Sanâtı-Eserleri*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2023.
- Hatiboğlu, İbrahim. “Mehmed Fikri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/471. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Hatiboğlu, İbrahim, *Bulgaristan Müslümanlarında Dinî Islâhat Düşüncesi*, Bursa: Emin Yayınları, 2007.
- Hümâyî, “Bir Sima-yı Münevverin Gurûb-ı Cânsûzu”. *Medeniyet* 272 (24 Temmuz 1941), 3.
- Karakuş, Ertuğrul. *Üsküp’ün Âkif’i - Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf’un Şiiri Üzerine Makaleler*, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2021.
- Kerim, Yusuf. “Daima Rahmetle Anacağımız İsimler: Mehmet Fikri”. *Ümit* 2, 1995, s.32-34.
- Kütahyalı, Hüsnü Yusuf. “Mehmed Fikri İçin”. *Medeniyet* 272, (24 Temmuz 1941, s.3.
- “Mehmed Fikri Hayatı ve Şahsiyeti”. *Medeniyet* 269, 30 Haziran 1941, s.1-2.
- Mehmed Fikri Şiir ve Hikâyeler*. nşr. Halil Uzunoğlu, Bursa: y.y., 1. Baskı, 2002; 2. Baskı 2009.

- Ramadan, Ataullah. “Üsküplü Ataullah Efendi, Meddah Medresesi ve Talebeleri”. *II. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Kongresi (Sarajevo, 19-21 Mayıs 2016)*. ed. Muhiddin Okumuşlar, C.1, s.308-326. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2016.
- Rauf, Abdülfettah. *Yine Vatan İçin*. haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.
- Rauf, Abdülfettah. *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Şinasî, Hâfız Yusuf. “Sarayevo’da Gördüklerim 2”. *Medeniyet* 105, 10 Teşrin-i Evvel 1936, s.2.
- Şinasî, Hâfız Yusuf. “Sarayevo’da Gördüklerim 3”. *Medeniyet* 106, 28 Teşrin-i Evvel 1936, s.3-4.
- Şinasî, Hâfız Yusuf. “Sarayevo’da Gördüklerim 4”. *Medeniyet* 108, 17 Teşrin-i Sâni 1936, s.2.
- Şinasî, Hâfız Yusuf. “Sarayevo’da Gördüklerim”. *Medeniyet* 104, 29 Eylül 1936, s.2.
- “Üsküp’te Muhteşem Bir İcâzet Cemiyeti”, *Medeniyet* 21, 4 Mayıs 1934, s.3- 4.

MEHMED FİKRÎ İÇİN MERSİYE²⁴

Nigâhımdan silindi zıll-i nâsût
 Muhîtimde fûrûzân nûr-ı lâhût
 Güneşli bir zekâyâ mağrib olmuş
 Göründü muhteşem bir şanlı tâbût

Zemîn mahzûn semâ mağmûm u muğber
 Dikildi çeşmime bir bâğ-ı makber
 Nedir derken bekâyâ göçtü *Fikrî*
 Diye bir ses gelir Allâhü ekber

Sararmış berg ü bâr-ı hâk-dânî
 Kararmış ser-te-ser elvâh-ı âlem
 Solup sönmüş nücûm-ı âsumânî
 Figân etsin bütün ervâh-ı âdem

Dağılsın verd ü sünbüller perîşân
 Harâb olsun cihânda her hadîka
 Felek mâtem edip yansın ser ü şân
 Ölen *Fikrî*'ye şâyân fi'l-hakîka

Dahâ fecr-i tulûunda yok olmuş
 Bu bir subh-ı edeb necmiydi eyvâh
 O körpe gonce-i irfân mı solmuş
 Nedir hikmet bunu imhâda Allah!.

O bir bülbüldü gülzâr-ı kemâle,
 O bir murg-ı hakâikı nagam-sâz
 Fakat ermiş bugün hayfâ zevâle
 Fakat ölmüş esef *Fikrî*-i mümtâz

24 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2023, s.158-171.

O bir vâiz o bir şâirdi müdhiş
Kırılmış mı o muğlak hâme-i Hak
Îlâhî kaldı öksüz fikr ü dâniş
Kapanmış mı o kân-ı feyz-i mutlak

Coşarken söz değil cevher o femden
Ulu Rabbim kara toprak mı dolmuş
Taşarken rüsd ü hikmet ol kalemden
Bugün işte hezâr efsûs yok olmuş

Müebbed mi vedâ etmiş cihâna
O sâhib-i rûh cevval ü münevver
Bu hicrân hançeri saplandı câna
Karardı gözlerimde mehd ü makber

Ne seyyâldi o üslûb-ı kerîmi
Ne câzibî o pek sâde beyânı
Düşündükçe yakar mevt-i elîmi
Serâir-i dîde-gân-ı hâkiyânı

Eğer i'lâ-yı fikr ü fazlı mutlak
Îrâde eylemiş olsaydı Yezdân
Yaşardı bu yüce ferzâne-i hak
Ki mevtiyle gömüldü ilm ü irfân

Bu müdhiş mevti geldikçe hayâle
Acı yaşlar döker enzâr-ı zârım
Sorar bekler bakıp subh u leyâle
Fakat vâhî suâlîm intizârım

Gelen kalmış mıdır dünyâda ahmak
Giden gelmiş mi? Aslâ!. Yarı ebkem
Doğup ölmek bu bir kânûn-ı mutlak
Bu bir hükm-i hudâ vallahu ahkem

Evet bir zerre-i ummân-ı haktı
 Fakat *Fikrî* de oldu işte nâbûd
 Edîbti medh ü tebcîle ehakktı
 Fakat öldü ne çâre hükm-i ma'bûd

Evet nâdir gelir dehre bu dâhî
 Yetişmez böyle müstesnâ hünerdir
 Fakat gitti bu bir emr-i ilâhî
 Fakat battı o hûrşîd-i münevver

Sabâ estikçe mahzûn inlesin âh
 Müselsel ağlasın her cûy-ı cârî
 Tuyûr öttükçe âh etsin de her gâh
 Garîk-ı rahmet etsin lütf-i bârî

Semâ-yı fazl u irfânın dirîgâ!.
 Daha bir yıldızı âfil mi olmuş
 Riyâz-ı kadr ü ahlâkın müebbed
 Daha bir gonçe-i ra'nâsı solmuş

Evet *Fikrî* bugün öldüyse lâkin
 Cihâna fikri kaldı yâdigârı
 Şebâba fikri irfânı demâdem
 Olur bir meş'al-i pertev-nisârı

Mükemmeldi mükemmildi mübeccel
 Mukarrirdi muharrirdi füsûnkâr
 Bu dîvân-ı ilâhîde müseccel
 Yüce bir mürşîd-i fa'al-i efkâr

O feyyâz hâme-i irfân ü inşâ
 Velûd u muktedir bir matlau'n-nûr
 Hurûşân dürr-i mazmûn-ı feyz-i ma'nâ
 Hakâik-rîz-i hak bir menbau'n-nûr

Nasıl öldü bu dânişmend-i şübbân
 Nasıl durdu o coşkun kalb-i hassâs
 Nasıl sustu o murg-ı bağ-ı fûrkân
 Nasıl mahv eyledin ey hâliku'n-nâs

Diyorken geldi a'mâk-ı hafâdan
 Derin bir sayha lâ yüs'eldir Allâh
 Onu bildim ki yârân-ı safâdan
 Bilinmez anlaşılmaz hikmetullâh

Ölümdür Hüsrev-i dehr olsan encâm
 Gedâ sultân ölüm bâbında seyyân
 Bu dünyâ bir sürü mahkûm-ı i'dâm
 Olanlarla dolu bir süslü zindân

Bu merhûm-ı mükerrem de cihânda
 Midâd-ı nûr u îmânla yazardı
 Muazzam ismini arş-ı hudâda
 Mücevher sânihâtıyla kazardı

Figân etsin cihânda fikr ü hikmet
 Siyeh-pûş-ı keder olsun semâvât
 Fenâ-yâb oldu *Fikrî* bu ne âfet
 Yetîm ü bî-nevâ kaldı kemâlât

Hatîb-i mübdî' mi yok oldu eyvâh
 Yıkıldı minber-i ahlâk u irfân
 Edîb-i nâm-dârı öldü nâgâh
 Kapandı defter-i tahrîr u divân

Yeri yok mu bükânın iştikânın
 Üfûl etti koca bir necm-i İslâm
 Eşi yokken bu müstesnâ zekânın
 İlâhî bir avuç toprak mı encâm

Gülistân-ı hakikat andelîbi
 O meydân-ı cihânın şîr-i merdi
 Elinde hâme-i tünd ü mehîbi
 Gidilmez yerlere pür-dil giderdi

Çakardı fikr-i tünde bârikâtı
 Çıkardı hâmesinden hârikâtı
 O bir bürkân-ı dehşetti şerer-pâş
 Yağardı hasm-ı dîne sâ'ikâtı

Tarîk-ı hakk u îmânı açardı
 Sünûhâtıyla pertevler saçardı
 Önünde olsa da bir ordu bî-dîn
 Çıkınca kahramân *Fikrî* kaçardı

Çelik mantık onun zâten şîârı
 Şu'ûru şî'ri sâdık yâr-ı gârı
 Güzel üslûb bülend tasvîr ü inşâ
 Esîr-i hâme-i hikmet-nisârı

Büyüktü muhteremdi bu mücâhid
 Evet gençti fakat pîr-i edebti
 Ulüvv-ı tab'ına âsârı şâhid
 Hülâsa bir edîb-i müntehabtı

Hümâ-yı fikr-i ulviyet-güzîni
 Semâ-pervâz olan bir şanlı şâir
 Onun âsâr ü eş'âr-ı hazîni
 Bütün âdem-i derd-i dîne dâir

Diyânetti onun ma'sûk-ı fikri
 Hakîkatti nevâ-yı nây-ı âhı
 Yüce bir varlığa sâhibti *Fikrî*
 Nasıl olsun bugün bir hiç ilâhî

Fakat hîçlik midir hâşâ nasîbi
Kulûba müntabidir nâm ü şânı
Fenâ bulmaz bu İslâm andelîbi
Bu üstâd-ı azîm-i nev-civânı

Anıldıkça cihânda şiir ü irfân
Senin ismin olur hürmetle mezkûr
O üslûb-ı füsûn-kârınla her ân
Senin sa'yin olur her yerde meşkûr

Sana *Fikrî* sana var ağlayanlar
Fakat hayfâ bana bir ağlayan yok
Seni var vasf edenler anlayanlar
Garîbim ben beni bir anlayan yok

Sağır a'mâ ve nankör bir muhîtin
Zebûn-ı kahrıyım her dürlü mahrûm
Hazîn peygûle-i mensiyetimde
Müebbed bir cezâ-yı samta mahkûm

Fakat sen öyle mi *Fikrî* saîdsin
Sana var yaş döken ihvân-ı îmân
Cihâd-ı ber-güzîninle şehîdsin
Yücel meftûh sana târîh-i irfân

Seni teşyî' ederken biz melekler
Emînim sidrede saf-beste bekler
Memâtınla zemîn dil-hûn olursa
Kudûmunla mübeşşerdir felekler

Yürü *Fikrî* sana işte küşâde
Kulûb-ı ehl-i dîn vicdân-nişîn ol
Mezârın sîne-i hak-perverândır
Büyüksün sermedisin sen emîn ol

Eğer ebr-i bahâr-ı âlem-ârâ
Bî-çile kabrine pûşîde lâyık
Eğer gülzâr-ı cinân-ı mutarrâ
Ona türbe yapılsa pek muvâfık

Kamer bir şem-i türbe olsa mutlak
Revâdır türbedâr olsun melâik
Değil makber bu bir cennet muhakkak
İçinde zâtına mahsûs erâik

Okur Yâsîn sana murgân-ı eshâr
Tahattur eyledikçe gül-‘izârın
Büyük şâir sezâdır olsa her bâr
Metâf-ı arşiyân ferş-i mezârın

FİKRÎ İÇİN²⁵

Ey necm-i semâ-güzîn-i seyyâr
 Hayrân-ı beyânı olduğum yâr
 Ben yerde esîr-i vehm ü ahlâm
 Sen ufk-ı alâ-yı hakda tayyâr
 Sen nâil-i lütf-ı âsumân ben
 Mahrûm-ı emel bu yerde bâ-zâr
 Yâ Rabbî nedir bu zulmet âbâd
 Sönmüş mü nedir bu mihr-i nevvâr
 Yâ Rabbî nedir bu kanlı hicrân
 Yâ Rabbî niçin bu kalb-i nâçâr
 Yâ Rab ne acı üfûl-i mübkî
 Yâ Rab ne büyük zıyâ'-ı kakhâr
 Sen sıyt-ı edeble kâm-rânsın
 Kurbân-ı vazîfe kahramânsın
 Ben vâdî-i ye's ü gamda meftûr
 Sen rahmet-i hakla şâd-mânsın
 Tâ arş-ı bülend-i kibriyâda
 Ma'mûre-nişîn ü sâyê-bânsın
 Dünyâda edeb dedikçe mutlak
 Nâmın anılır bülend beyânın
 Unvân-ı kerîmin oldu irfân
 Bir tâze zebân-ı nüktedânın
 Bir mübdi'-i hikmet-âferînsin
 Bir kâtib-i eblağ-ı zebânsın
 Öldün mü sen ey nişanlı şâir!
 Dünyâ-yı edebde şanlı şâir
 Söndün mü sen ey sirâc-ı hikmet
 Ey azm-i azîm cânlı şâir
 Ey dâhî-i hak-perest-i irfân
 Ey merd ü asîl kanlı şâir
 Fikrin ezeli sühâsı *Fikrî*

25 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2023, s.172-182.

Şiirin ebedî bahâsı *Fikrî*
 Âvâre-i deşt-i gayy ü hüsrân
 Kalmışlara reh-nümâsı *Fikrî*
 İnsânlığa bir misâl-i emsel
 İlm ü edebin esâsı *Fikrî*
 Ey mürşid-i dest-gîr-i şebân
 Meş'al-keş ü muktedâsı *Fikrî*
 Doğmaksa hayâtın ibtidâsı
 Ölmek midir intihâsı *Fikrî*
 Yok yok bu vücûd-ı pür-hafânın
 Yok mebde ve müntehâsı *Fikrî*
 Esrâra büründü şe'n ü eşyâ
 Yok keşfedecek ziyâsı *Fikrî*
 Mahcûb-ı kulûb bütün hakâik
 Kâfî mi beşer zekâsı *Fikrî*
 Her sırr-ı mübeyyen o gird-gârın
 Bir cilve-i kibriyâsı *Fikrî*
 Esrâr-ı hayât ü mevte varmak
 Kâbil mi nedir esâsı *Fikrî*

xxx

Hep böyle zebûn-ı bî-karârım
 Pejmürde zavallı nev-bahârım
 Koştukça hatîre-i ümîde
 Artıp duruyor bak ıztırârım
 Dünyâda üfûl edince sen de
 Hiç kalmadı yâr-ı gam-küsârım
 Ey muhterem âşinâ-yı fikrim
 Hicrân ile zâr u eşk-bârım
 Gittin bizi kimlere bıraktın
 Ben şimdi yetîm-i bî-medârım
 Kalbimde yaşar senin hayâlin
 Hiç kalmadı işte ıstıbârım
 Ben pey-rev-i i'tilânız olsam
 Vallâhi cihânda bahtiyârım

xxx

Bezm-i edebin hümmâmı *Fikrî*
 Fikr âleminin imâmı *Fikrî*
 Şimşîr-i mülemma-ı cihâdın
 Bir hayder-i bî-zimâmı *Fikrî*
 Kalbim seni sevdi müncezibdir
 Vâcib görür ihtirâmı *Fikrî*
 Dağlar, küreler, tuyûr u encüm
 Erzân görüyor selâmı *Fikrî*
 Sen terk-i cihân edip de handân
 Mâtem-zede ben revâ mı *Fikrî*
 Sen berzah-ı mes'adette mes'ûd
 Bizde ne bu ibtilâ mı *Fikrî*
 Bir dâye-i dîn iken yok oldun
 Aldı felek intikâmı *Fikrî*
 Yok yok o değil hudâ çağırdı
 Buldun dârü's-selâmı *Fikrî*

xxx

Her levhada müncelî cemâlin
 Her safhada münkeşif kemâlin
 Her nefhada münteşir makâlin
 Her levhada mündemic meâlin
 Her zerrede rû-nümûn misâlin
 Her kûşede mün'akis hemâlin
 Her mevcde muntabi' hayâlin
 Her yerde göründü yâl ü bâlin
 Her lem'ada münbasit zılâlin
 Doldurdu cihânları celâlin
 Şân aldı cihânda hüsn-i hâlin
 Meşhûr-ı mücâhidîn hısâlin
 Ma'rûf-ı ricâl-i hak kemâlin
 Mahvetti bekâya irtihâlin

xxx

Mûyunda göründü leyl-i yeldâ
 Rûyunda doğardı fecr-i ferdâ
 Bir hârîka-i azîm-i hilkat
 Rûhunda bedâialar hüveydâ
 Her fikr-i amîk-ı eblağında
 Bir ayrı acîbe oldu peydâ
 Şi'rinde duyuldu ince bir his
 Nesrinde de başka bir müeddâ
 Bir mübdî'-i şî'r ü nesr ü üslûb
 Bir bülbül-i âlem-i süveydâ
 Mızrab-ı mahâretinde elhân
 Gûyâ alıyordu rûh-ı sevdâ
 Gûyâ buluyordu feyz-i teshîr
 Gûyâ veriyor ümîd-i ra'nâ
 Gûyâ saçıyor dürr-i meknûn
 Gûyâ açıyor sırr-ı ma'nâ
 Heyhât!. O da işte geldi gitti
 Serdâr-ı hakîkat oldu rüyâ
 İnsân bırakır mı i'tiyâdı
 İz'âc ediyor zavallı yâdı
 Mevte'nin acabâ nedir meâlî
 Nerde bulurum bu gird-bâdı
 Mevde bize münkeşif mi hattâ
 Halleyleyelim de biz me'âdı
 Fıtrî oluyor bu hiss-i tahkîk
 İnsân yorulur ale't-temâdî
 Ba'zen oluyor yakîne komşu
 Ba'zen çözüldür hep i'timâdı
 Hep vehm ü zunûn içinde pûyân
 Her vechiyle ıztırâba bâdî
 Bir şübhe-i cân-güdâz içinde
 Her filkanın budur imâdı
 Gel öyle ise zavallı irfân
 Bul dînde karâr u istinâdı

Memnûh-ı ezel değil ukûle
 Keşf-i ebedi bırak inâdı
 Sem' u basarın hudûdu varsa
 Fi'lin de bulunmuyor mu haddi
 Bilmek diledin mi dinle ey dil
 Bildirdi sana hudâ-yı hâdî
 Enbâ-i rusûl kitâb-ı yezdân
 Şerh eyledi mebde vü me'âdı

xxx

Mevti bilemez ukûl ü efkâr
 Humk-ı umk-ı mezârdır bu esrâr
 İnsân doğuyor nasıl ve nerde
 Kimdir bu eyleyen ya izhâr
 İnsân ölüyor nasıl ve hangi
 Yerdir ona bir makarr-ı muhtâr
 Ervâh nereden gelir vücûda
 Eşbâh nasıl olur bedîdâr
 Rûhun bedene nedir visâli
 Kühnüyle teferrüs oldu düşvâr
 Tenden nicedir ya infisâli
 İşte bize böyle bin hafâ var
 Mâhiyyât-ı şüûn u eşyâ
 Ey müdrik-i perde-pûş-ı esrâr
 Yâ Rab buna ol kefîl-i î mân
 Yâ Rab bana ver ümîd-i sabbâr
 Lâkin yine hep üfûl-i *Fikrî*
 Olmakda bana medâr-ı ekdâr

xxx

Bir elde kalem hüsâm-ı î mân
 Bir elde dahi livâ-yı furkân
 Serhadd-i cihân önünde eyvâh
 Düştü bu yüce şehîd-i irfân
 Bir ferd-i fatîndi âteş-efşân
 Bir merd-i metîndir es-salâ-hân

Bir gülşen-i dil-rübâ göründü
 Şeh-râh-ı şarkda kasr-ı zindân
 Saymaz idi şân yolunda cânı
 Lâzımsa koşardı mevte handân
 Söylerdi yazardı hakkı bî-bâk
 Bir boyla büyük dilîr-i meydân
 Çıldırda kasırgalar önünde
 Etrâfını alsa hûn u tûfân
 Etrâfa şerâreler saçılma
 Nâr olsa cihân kudursa volkan
 Etrâfı lebâleb etse al kan
 Bin sâ'ika yağsa âsumândan
 Pîrâmen-i necdetinde mutlak
 Dağlar erise köpürse ummân
 Bin sâ'ika yağsa âsumândan
 Bin zelzele etse arş-ı lerzân
 Şimşekler önünde çaksa yaksa
 Saldırda bütün vuhûş-ı isyân
 Sarsılmaz idi o kalb-i pûlâd
 Korkmazdı yine o şîr-i yezdân
 Fikrinde sebât ü azm ederdi
 Ol mefhar-i hak-güzîn-i merdân
 Dîn derdi dururdu bî-muhâbâ
 Dünyâları sarsa ehl-i tuğyân
 Yâ Rab ne büyük zıyâ' *Fikrî*
 Nâbûd oluyor bu merd-i meydân
 Ukbâyâ giden bu yolcu yârân
 Dünyâda bıraktı nâm u unvân
 Müjde!. Geliyor ey uhrevîler
 Giryeye!. Gidiyor ey arz-ı vîrân!.

Sene 1942

FETTAH EFENDİ’NİN DAVA ARKADAŞI KOSOVA- GİLANLI HAKİ EFENDİ SERMACAY

Selim Selimi

Dr., Priştine Üniversitesi

Giriş

Balkan coğrafyasına baktığımızda, Osmanlı Devleti’nin yüzyıllar boyunca idare, eğitim, kültür, sanat gibi farklı alanlarda muhteşem, gözle görülür eseler vermiştir. Günümüzde bu coğrafyayı Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova Karadağ ve başkaları oluşturmaktadır. Farkı edebi ve sanat türlerinde birçok bilim adamına, şairlere ve yazarlara ev sahipliği yaptığını da görebilmekteyiz. Söz konusu Abdülfettah Rauf Efendi olunca, Türk Balkan edebiyatında eski ve yeni şiir arasındaki geçiş döneminin temsilcileri arasında yer almaktadır, diyebiliriz. Kendisi geniş bilgisiyle ve Osmanlı Türkçesindeki (Osmanlıca) başarısıyla 20. yüzyılda Balkan Türk şairliği, yanı sıra din eğitimcisi, (müderisi) vatanseverliği ile Üsküp ve dışında özel bir yer edinmiştir.

Bu çalışmamızda, Üsküp Medah Medresesi’nde okuyan Kosova’nın Gilan kasabasında yaşamakta olan Haki efendi Sermacay’ı, Fetah efendi’nin yakın dostu ve dava arkadaşı olarak tanıtmaya çalışacağız. Bu iki âlim, müderis Üsküp’teki Medah Medresesi’nde talebelik yıllarında başlayan onların ortak İslam davası, onların hayatları boyunca devam ettiğini görebilmekteyiz. İcazet (mezu-niyet) sonrası yıllarında, Arnavutluk Ulusal Demokratik Örgütü’ne üye olmaları, örgüt tarafından görevlendirilerek müslüman halkı

bilinçlendirmekti. Müslüman halkı Türkiye'ye göç ettirmekten vaz geçirmelerini şu özlü sözlerinden anlayabiliyoruz: "Bu vatan bizimdir, atalarımız bu toprakları bize emanet etmiştir, burları bırakıp göç etmek bize caiz değildir (haramdır)". dediklerine şahit olunmuştur. Halkın içinde büyük itibar kazanan bu hocalar, yaptıkları anlamlı konuşmalarıyla ve hitabetiyle Haki Efendi, diğer yandan Abdülfeta Efendi de yazdığı şiirleriyle birçok aileyi göç ettirmekten vaz geçmelerine sebep olmuşlardır. Bu dava uğrunda her şeyi göz önüne alan bu toprakların vatanserer evlatları, Abdülfettah Efendi'yi hapis haneye, Haki Efendi'yi ise hapis hanede şehid olmasına neden olmuştur. Fakat onlar bunun sonu ölümle suçlanacağını bile bile bu kutsal davadan asla vaz geçmemişlerdir.

Abdülfetah Rauf Efendi

Müderis ve şair Abdülfettah Rauf, 1912 yılında Üsküp'te doğdu ve halk arasında Fettah Efendi olarak biliniyor ve sevilirdi. Kuzey Makedonya'nın başehri Üsküp'te doğan müderisin asıl adı Abdülfettah Raûf'tur. Halk arasında daha çok Fettâh Efendi adıyla tanınmış, bazı makaleleriyle şahsî evrakında ise Fetah İshak veya Fetah İshakoviç imzasını kullanmıştır. Üsküplü Hacı İshak ailesine mensup, memleketin tanınmış şahsiyetlerinden biri olan babası Raûf Efendi onun iyi bir eğitim görmesi için elinden gelen gayreti gösterdi. İlk öğrenimini Üsküp'te muhtemelen Sırpça olarak yapan Abdülfettah, daha sonra burada Atâullah Kurtiş (Atâ Efendi) tarafından kurulan Meddah Medresesi'ne girdi. 1933 yılında düzenlenen ilk icâzet töreninden, sonra mezun olan genç müderislerden: Abdülfettah efendi, Hâfız Necâti, Hâfız Şâban, Hâfız Sâdullah, , Mehmed Efendi, Selim Efendi ve ikinci nesil Ataullah Efendi talebelerinde de Gilanlı Haki Efebdi Sermacay icazet alanlardandır.¹

1 Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12., İstanbul: TDV Yayınları, 2013, s.483-484.

İnandıklarından ve fikirlerinden taviz vermeye yanaşmadığından dolayı, 1945 yılında yeni kurulan Yugoslavya rejiminin gazabına uğradı. Dini liderlikle suçlanıp yargılandı. Hapse atıldı. 1953 yılına kadar hapis yattı. Bir yıl da Bosna Hersek'te bulunan Doboy'da "taş kırmaya" gönderildi. Hapiste geçirdiği yıllar sağlığını bozmuş, onu bedenen çöktürmüştü. Uzun zaman işsiz kaldı. Müezzinlik yapmasına bile izin verilmeyip mağdur edildi. Hayatının son yıllarında, Makedonya Devlet Arşivi'nde işe alındı. 1963 yılında vefat etti.

Fettah efendi iki dünya savaşı arasında başlayan şiire karşı merakı ölümüne kadar sürdürdü. Hapishanede geçirdiği yıllarda bile şiiri terk etmedi. Hapisteyken kaleme aldığı seksen bin kadar mısrayı, ele geçirilip başına başka dertler açmasın diye, dostları tarafından imha edilip yakılmıştır. Türlü şahısların elinde kalmış üç yüz bin civarında mısrası bulunduğu söylenmektedir.

Abdül Fetta Rauf dini, milli ve sosyal konulara ağırlık veren şiirlerinin büyük bir kısmını, ölümünden hemen sonra, öğrencilerinden Kemal Aruçi Vrapçište'ye götürmüştür. Kimi örnekleri Üsküp'te yayımlanmakta olan «El Hilal» dergisinde yayınlanmıştır. 2021-2023 yılları arasında şiirlerinin önemli bir kısmı İDEFE Yayınlarından yayınlanarak kamuoyuyla paylaşılmıştır.²

Balkanların bu iki vatansever müderisleri-alimleri aynı dönemde aynı davayı yürüten şahsiyetlerdir. Haki Efendi Sermacay

2 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021; Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.; Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcat*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023.

Gilan Yöresinde 20. yüzyılın en tanınmış hocalarından sayılan iczeten sonra Gilan “Atık” Medresesi’ne müderrislik yaparak medreseye yeni bir canlılık getirmiştir. Oysa aynı davanın diğer dehası, Balkan şairi, devrin bütün zorluklarına rağmen Make-donya Türklerinin 20. yüzyılda yetiştirdiği en üretken şairlerden birisi Abdülfettah Rauf’tur.

Abdülfettah Rauf, bulunduğu görevlerde keskin zekası, etkili konuşmaları ve durumu doğru değerlendirmeleri ile herkesin dikkatini kendine çektiyordu. Abdülfetah Efendiu, dini faaliyetleri yanında, ek olarak, 1943-1947 yıllarında ulusal meselelerde de büyük katkırı bulundu. Faşist İtalya’nın teslimiyetiyle Fetah Efendiu, Mehdi Kuci’nin önerisiyle bir süreliğine Tiran’da dini konularda kıdemli danışman olarak atandı. Bir yıl boyunca birçok Arnavut aktivist ve siyasi liderle işbirliğinde bulundu. Ekim 1944’te Fetah Efendiu, Hamit Kumanovo, Sait Hoca, Emin Beun, Muhammed Şaban Paşa’dan Reşid Beun ile birlikte Üsküp’te Prizren Birliği II. Ligi komitesini kurdu.

Abdülfettah Efendi, şiirlerinde Mehmed Âkif’in, Necip fazıl Kısakürek’in ve Üsküplü Yahya Kemal’in de etkisi konu ve muhteva bakımından etgisi görülmektedir.³

“A güzel vatan, a şirin vatan” diye feryat eden Abdülfettah Rauf, eski Türk geleneğinin izinden yürüyerek savunduğu vatana karşı sevdasını ve duygularını bu dizelerle dile getirmiştir. Şiirlerinin bir bölümünde Hatifî mahlasını kullandığını gördüğümüz şairin şiirlerini, konuları bakımından dört gruba ayırabiliriz:⁴

1. Dinî konulu şiirler: İslamî düşünce ve yaşama tarzının hakim

3 Ertuğrul Karakuş, *Üsküp’ün Akif’i Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf’un Şiiri Üzerine Makaleler*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s. 144

4 Süleyman Baki, “Üsküplü Şair Fettah Efendi’nin Şiirlerinde Mehmet Akif’in Vefaati”, *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 12-14 Ekim 2011.

olduğu şiirlerinin en büyük bölümü, dinî konulara adanmıştır. Allah inancı ve Hz. Muhamet Peygamberimizi övmüştür. Ayrıca mübarek gün ve gecelere ait şiirler de yazmıştır. Bu şiirlerinde görülen önemli bir özellik, getirmeye çalıştığı yorumlarında, bir bakıma yaşanan zamanını yansıtmaya çalışmıştır. Buna bir örnek vermek gerekirse, 1958 yılında yazdığı “Leyle-i Miraç” şiirinde:

*“Miracı kıyas etme bu dünyada roketle
Bir ilgisi yoktur bu ilâhî hareketle.”*

Bilindiği gibi, şairin şiiri kaleme alındığı yıllar, uzay araştırmalarının büyük bir hız kazandığı yıllardı. Abdülfettah Rauf’ un bu tür şiiri, Miraç olayını yorumlayanlara tepki olarak dizelerle ifade etmiştir.

2. Sosyal konulu şiirler: Genelde 1945 yılları sonrasında kurulan yeni rejim, Yugoslavya’da yaşayan Müslüman topluluğu rahatsız edici gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, Makedonya’da yaşayan Türkler-Müslümanlar arasında hem ulusal, hem dinî endişelerin doğmasına yol açmıştır. Olaylar yıldırım hızıyla gelişmiş, haksızlık ve baskılar birbirini izlemiştir. Sonunda bıçak kemiğe dayanmış, yüz binlerce insan göçe zorlanmıştır. Bu zulmün tanığı olan şair, bu acı tablo karşısında:

*“Sürülür öz vatanından sürünür yurttaşlar
Meskenetle aşağı doğru eğilmiş başlar, ” diyerek ifade eder.*

Balkan Savaşları’ndan sonra, Rumeli’den Türkiye’ye en büyük göç olarak tarihe geçen 1953-1956 göçünün patlak vermek üzere olduğu 1952 yılında yazılmış olan bu dizeler, Makedonya ve Kosova Türklerin, Arnavutların, Boşnakların da bu büyük trajediyi yaşayanlar hakkında yazılmış dizeleridir. Abdülfettah Rauf, sosyal konulu şiirlerinde sert bir eleştiri getirirken, bu eleştiri kuşkusuz ki komunizm rejimin zalimlerini hedef almaktadır.

3. Millî-tarihî-felsefî konulu şiirler: Osmanlı millî anlayışı ve tarihî sınırlarının dışına çıkmayan bu şiirler, aslında ömrünün sonuna kadar katıksız bir “evlâd-ı fatihan” olarak yaşayan Abdülfettah Rauf’ un “övünç-hüzün-özlem” şiirleridir. Millî değerlerini, tarihî mirasını şiirleştirirken dile getirmeğe çalışmıştır. Ele aldığı konulara akılcı yaklaşımı bir şiirinde:

*“Toprağında nice bin veli var yatan
Armağan eylemiş hür atan, mert atan
Nerde var böyle şen, böyle kutsal vatan” derken de, hüznü
kapılıp
“Hani bunca kutlu hayallerin
Sesi sustu İbnî Kemallerin
Sebebi nedir ya bu hallerin?”
“Rüzgârdan kanat takmalı sert atın
Bir şeref katmalı ömre her saatin
Zulme karşı savaş eski ırk san’atın” diye haykırırken de,
“Nerde o devlet-ü şanları*

At ile dağ deniz aşanları?” diye özlemini dile getirirken de ölçüyü kaçırmamış, kinden, nefretten hep uzak durmuştur.

Abdülfettah Rauf’un ve Haki Sermacay halkına ulaşabilmeleri için, rejimin sinsî baskılarına rağmen hiçbir zaman inançlarından kopmayan halkını aydınlatmaya devam etmişlerdir.⁵

Bilindiği gibi, şiirlerinin büyük bir bölümü, ölümünden hemen sonra, öğrencilerinden Kemal Aruçi tarafından Gostivar’a bağlı Vrapçişte (Raptiştah) köyüne götürülmüştür. İstanbul’da bulunan oğlu rahmetli Muhammet Aruçi’nin elinde bulunmaktaydı. Şiirlerinin diğer önemli bir bölümü, Zagreb Hukuk

5 Ertuğrul Karakuş, “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağdışı: Abdülfettah Rauf’un Şiirinde Üsküp ve Makedonya-1”, *Hikmet* 23, Mayıs 2014

Fakültesi’nden mezun olduktan sonra İstanbul’a yerleşen rahmetli Bekir Saddak’ta bulunmaktaydı.⁶ 2021-2023 yılları arasında şiirlerinin önemli bir kısmı İDEFE Yayınlarından yayınlanarak kamuoyuyla paylaşılmıştır.⁷

Abdül Fettah Rauf bir aydın, âlim ve şair olarak, hem Makedonya’da inançları doğrultusunda büyük bedel ödeyerek verdiği mücadeleyle, şiir yaratıcılığıyla anılmayı, anımsanmayı, yaşatılmayı hak edenlerden bir olabışmıştır. Bunca yıl sonra anımsanmasının, anılmasının, yaşatılmasının en anlamlı yolu da, şiirlerinin bir bölümünün kitap hâline getirilmesidir.

Fettah Efendi, şairliği yanı sıra, 1934-1938 yılları arasında Meddah Medresesi’nde kelâm ve akaid müderrisliği görevinde bulunduğ gibi Üsküp’teki çeşitli camilerde de fahrî vâizlik yaptı. Ramazan aylarında, hocası Atâ Efendi’nin doğum yeri olan Üsküp’ün Studenîçan köyünde vaaz ve irşad hizmetinde bulundu. 1938’de hocasının Ulemâ Meclisi üyeliğine tayin edilmesi üzerine Meddah Medresesi’nin Ata Efendi’nin görevlerini üstlenir; medrese kapatılıncaya kadar bu görevini sürdürdü ve burada birçok talebe yetiştirdi.⁸ talebelerinden Kemal Aruçı ve Bekir Sadak... vb.

6 Muhammed Aruçı, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12,. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

7 Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021; Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nura*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdül Fettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları 2022; Abdül Fettah Rauf, *Ey Yurdum*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınlar, 2023, Abdül Fettah Rauf, *Nât ve Münâcat*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınlar, 2022.

8 Muhammed Aruçı, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12,. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

1946'da Yugoslavya'ya komünist iktidarı hâkim olunca şer'î mahkemeler, çeşitli dinî müesseseler ve medreselerle birlikte Meddah Medrese'si de kapatıldı. Fettah Efendi ve arkadaşları tutuklanırlar.⁹

İki dünya savaşı arasında Makedonya'da zar zor yetişebilen, sayıları çok az olan aydın ve ulemanın önde gelenlerindendir. Kısa fakat onurlu yaşamı boyunca, inanç ve fikirlerinden taviz vermeye kesinlikle yanaşmamıştır. Öyle ki 1946 sonrası Yugoslavya rejiminin gazabına uğrayan Makedonyalı Türk aydınlarından biri olmuştur.¹⁰ Rejim açısından “tehlikeli” görülen kimselerden kurtulmak için en olmadık suçların icat ve isnat edildiği bu dönemde, “rejim aleyhtarlığı” yaptığı gerekçesiyle tutuklanıp yargılanmıştır. Yedi yıl ağır hapis ve “cebri iş”, üç yıl siyaset yasağı cezasına çarptırılmıştır.¹¹

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçe karşı çıkan Fettah Efendi, bu göçün dini açıdan caiz olmadığını söyleyerek ve bu görüşünü şiirleriyle de ifade etmekteydi.

Kosova ve Makedonya'dan Türkiye'ye Müslüman göçleri 1950-1960 yılları arasında artar. Vatanını bu kadar çok seven bir şair olan Abdülfettah Rauf'un özellikle de bu yıllar arasında yazdığı şiirlerinde sürekli olarak “göç”ün aleyhinde ifadelere rastlanır:

9 Muhammed Aruçi, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12,. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

10 Abdülfettah Rauf'un şiirlerine dair değerlendirmeler, Dr. Muhammed Aruçi'nin arşivinden alınan ve araştırmacının kendisinin Lâtin harflerine çevirdiği 220 adet şiir ve El-Hilal gazetesinde yayımlanan şiirler üzerinden yapılacaktır.

11 *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Suat Engüllü, “Makedonya Türk Edebiyatı”, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 141-142.

*“Beni bir zulm-i müselleh koğuyor yurdumdan
 Buna karşı komağa güç bana yok yandım ben
 Bakarım ufkuna kan rengine girmiş güneş
 Sanki bir memleketin göklere çıkmış ateşi
 Varsa da sanki verem çehresi bağlar mehtap
 Hep yıkılmış ne mezar kaldı ne minber, ne mihrab
 Sürülür öz vatanından sürünür yurttaşlar
 Meskenetle aşağı doğru eğilmiş başlar
 Sanki gözyaşları halinde dökülmüş ciğeri
 Kanlı yaşlarla selamlar gidiyorken bu yeri
 Neye gitsin ana yurdu ata yurduydı bu yer
 Gitmiyorlar onu tard etmededir mücrimler
 Kim ya Rab kalacak bunca büyük şanlı yatan
 Kime ismarlayayım ben seni ey yaslı vatan!” (Yine Vatan İçin-
 27 Mart 1959)*

Oysa göçle ilgili Haki Sermacay'ın özdeyişinden: “Köklerinin (dedelerinin) olduğu yerde kal, orda daha ağır basarsın.” dediği söylenmiştir.

*“Yüce Hak inayetisin bize
 A güzel vatan, a şirin vatan
 Atalar emanetisin bize
 A güzel vatan, a şirin vatan” dizeleriyle dile getirmiştir.¹²*

Abdülfettah Rauf ve Haki Sermacay'nın, “vatan sevgisi ve vatan kaygısı” ile ilgili genel olarak şu değerlendirmeler yapılabilir: Haki Sermacay “vatan” kavramından genel olarak cami kürsülerinde, oda buluşmalarında yüksek sesle haykırmış, halkı bilgilendirmiştir, onda şiir yazma yeteneği yoktur, fakat hitabet

12 Suat Engüllü, “Anamadıklarımızdan: Abdül Fettah Rauf Efendi”, a.e., VIII/65-66, 1994, s. 7. “Üsküp'te Abdülfettah Rauf da Yaşadı”, *Yedi İklim*, IX/64, İstanbul 1995, s. 21-25.

sanatı güçlüdür. Ancak Abdülfettah Rauf sohbetleri yanı sıra şiir sanatı yeteneği de mevcuttur. Genel olarak vatan kavramının yanında kendisi için çok önemli anlamlar ifade eden “Üsküp, Vardar nehri, Meddah Medresesi, Islahhane Parkı” gibi belirli özel alanları şiirlerinde ele alır. Vatana dair kaygılar Haki Sermacay’da daha çok “gelecek kaygısı” kendisini üzerken, Abdülfettah Rauf’ta bu duygular “hâlden şikâyet ve vatanın şanlı geçmişine özlem” olarak tezahür eder. Her iki müderisin kaygıları kendi bulundukları ülkelerin sınırlarını da aşar. Abdülfettah Rauf; Balkanlar dışındaki İslâm coğrafyasının dertleriyle de hemhâl olur. Zira oraları, İslâm coğrafyası oldukları için, başlarına gelen müsibetler karşısında, şair kendi vatanıymış gibi kaygı duyar.

Abdülfettah Rauf’un vatan temalı şiirlerinde de, zaman zaman düşülen yoğun çaresizlik duygusunun etkisiyle, vatan konulu şiirlerde en çok rastlanan bir başka unsur da “dua”dır. A. Rauf, özellikle de “vatan sevgisi-endişesi” gibi hassas olduğu konularda sıkça duaya başvurur.¹³

Gerek Haki Efendi’nin sohbetlerinde gerekse Abdülfettah Efendi’nin şiirlerindeki “vatan sevgisi ve kaygısı”nı içeren şiirleri, bu şiirlerin yazıldıkları dönemle bağlantılı olduğu ele almak gerekir.

Öncelikle Balkan Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşları bu yıllara damgasını vurur. Her iki müderisin yaşadığı dönem Yugoslavya sınırları içerisinde yer alan Makedonya ve Kosova, bu savaşlardan en çok etkilenen bölgelerden birisidir.¹⁴

13 Ertuğrul Karakuş, “Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi: Bahtiyar Vahapzade ve Abdülfettah Rauf’un “Vatan” Temalı Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Temmuz, 2018, s.111-166.

14 Ertuğrul Karakuş, “Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi: Bahtiyar Vahapzade ve Abdülfettah Rauf’un “Vatan” Temalı Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Temmuz, 2018, s.111-166.

Haki Sermacay

Haki Sermacay, 14 Ekim 1914 yılında Hogošta'da (Gilan Yöresine bağlı bir köy) doğdu.

İlim alma isteği, onu Üsküp Meddah Medresesi'ne 1927/28 yılında kaydolmasına sebep olmuştur. Bu medresede üç nesil 56 talebe icazet almıştır. İcazer alan talebelerin çoğu, daha sonra yaşadıkları çevrelerde etkili kişiler olmuştur.¹⁵

“Meddah” Medrese’si, âlim, vatansever, müdürü Ataullah Kurtişi Efendi tarafından 1926 yılında faaliyetlerine başlar. “Meddah” Medrese’si bu dönemde en tanınmış medreselerden biri olur.¹⁶ “Meddah” Medresesi’nin müdürü Müderis (Profesör) Ataullah Kurtişi, İstanbul’da okumuş, evrensel ve çağdaş bilgilerle donatılmış, ancak uzmanlık alanı dini bilimler hocasıdır. Bu medreseden mezun olanlar, din bilgisi ve vatan sevgisiyle son derece donanımlı kadroların yetiştirmesi tesadüf değildir.

Bu medrese mezunlarından biri olan Müderis Haki Efendi, ileri görüşlü, entelektüel, dindar, kendini bu millete adanmış bir şahsiyettir. Ayrıca kendileri 19. Yüzyılın ve sonrası birçok Arnavut aydınıyla kıyaslanabilecek düzeyde bir karaktere sahip olduğu söylenebilir.

Arnavut Rönesansın temsilcilerinden sayılan: Hasan Tahsini, Ymer Prizren, Hasan Priştina ve Molla İdrizi gibi o da, bu sıralamanın halkalarından birini oluşturmaktadır.

Babası Taip Sali Doşi (Sermacay), oğlu Haki’yi Üsküp’ün Meddah Medresesi’ne kaydetmesini çok ister. Böylece Haki Sermacay

15 Aliriza Selmani-Avni Aliu, *Muderris Haki Efendiu (1914-1948) Lidhja e historianve te Kosoves*, “Ali Hadri” Prishtina, 2005, s. 47-48.

16 Suat Engüllü, “Makedonya, Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, C. 7, s.139.

ilkokulunu Sırpça yüksek başarıyla tamamladıktan sonra 1927/28 yılında Meddah Medresesi'ne kaydını yaptırır. On yıl eğitim aldığı Meddah Medresesi'nden mezun olarak icazetnameye sahip olur. Bu medresenin bir özelliği, değişik bölgelerden başarılı öğrencileri okutmaktır. O dönemde üç nesil okuyan talebelerden toplam 56 öğrenci icazetini almıştır.¹⁷

Meddah Medrese kayıtlarına dayanarak ilk nesil öğrencilerin isimleri şunlardır: Fetah Efendi, Mehmet Efendi Raqipi, Hafız Nexhatia Efendi, Hafız Sadullah Efendi, Şaban Efendi ve Selim Efendi, vb. İkinci nesil talebeleri ise: Ferat Efendi, Hafız Mustafa Efendi, Hasan Efendi, Haki (Taip) Salihu-Sermaxhay, Hafız Hasan Efendia, Hafız Abdurrahim Efendi, İdris Efendi, Osman Efendi, Hafız Kadri Efendi, Hafız Hamdi Efendi ve Hüseyin Efendi vb. bulunmaktadır.

Üçüncü nesil ise şunlardır: Cemiyil Efendi Nekuştak-Kumanovo, Kemal Efendi-Cegran-Kumanovo, Ramazan Efendi, Sali Efendi, Hafız Sami Efendi ve İstanbul'da vefat eden Hafız Bekir Sadak Efendi, vb.¹⁸

Dolayısıyla, tarih boyunca imamlar, sadece dini düşünceleri anlatmalka kalmayıp aynı zamanda bağımsızlık, ulusal kurtuluş hareketinde de çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. Üsküp'te Meddah Medresesi'nde eğitim görmüş, donanımlı bilgisiyle, Müderis Haki Efendi de olması gereken yerde, yerini almıştır.

“Köklerinin olduğu yerde kal, orası daha ağırdır.” Diyen Haki Sermacay, Arnavutların Türkiye'ye göçünü önleme konusunda özel bir taahhüdü vardı.¹⁹ Türkiye'ye giderek bu topraklar boşatılmamalıdır. Düşmanın tam isediği buydu zaten, diyordu.

17 Aliriza Selmani-Avni Aliu, *Myderriz Haki Efendiut (1914-1948)*, Prishtine, 2005, s, 47.

18 Selmani-Aliu, **a.g.e.**, s, 48.

19 Selmani-Aliu, **a.g.e.**, s.89.

Gilan Atik Medresesi XIX yüzyılın ikinci yarısından sonra açılır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Haki Semacay 1940 -1944 yılları arasında Müderris Abdürrahim Efendi'den (Laştıcalı) Gilan Atik Medresesi'nde müderris ve yönetici olarak göreve başlar.

Yeni müderrisin işbaşına gelmesiyle, Atik Medresesi'nde şu dersler öğretiliyordu: Arap dilinin izhar-sözdizimi, Arap dilinin grameri Kafi disiplini (Morfoloji). Bu iki ders Müderris Haki Efendi Sermacay tarafından öğretilirdi.²⁰

- Hafız Sahit Ramyani Kuran ve Tecvid dersleri verirdi.
- Tarih (İslam Tarihi), Mulla Şaip Hasani ve bazen Haki Efendi Sermacay tarafından öğretilirdi.
- Ahlak, Gargalica'dan Mulla Şaip tarafından öğretilirdi;
- Arnavutça, Malo Beci tarafından öğretilirdi (Haki efendinin girişimiyle medrese tarihinde ders olarak Arnavut dili okutulmaya başlatılıyor.);
- Tarih, Malo Beci;
- Türkçe, Haki Ef.Sermacay tarafından öğretilirdi.

Öte yandan, Haki Efendi'yi 28 Haziran 1944'teki Sırbistan Kosova sınırı boyunca Velegllava Muharebesi'nde, Sırp kuvvetleri Gilan ve çevresine girene kadar 16 Kasım 1944 yılında günlerce sınır müdafaasında bulunduğu görülmektedir.²¹

Ayrıca, Müderris Haki Efendi, Gilan Bölge Komitesi başkanı ve NDSH'nin (Arnavutluk Ulusal Demokratik Örgütü) Üsküp Merkez Komitesi üyesi olduğu belirtmek önemlidir. Üsküp ve Gilan'daki siyasi gelişmeleri yakından takip ediyordu.

²⁰ Selmani-Aliu, **a.g.e.**, s.90.

²¹ Izmi Zeka, “Shenjtëria e idealit kombëtar dhe fetar në figurën e Myderriz Haki Efendiut”, <https://www.epokaere.com/shenjtëria-e-idealit-kombetar-dhe-fetar-ne-figuren-e-myderriz-haki-efendiut/>, çevrimiçi:12.05.2023.

Haki Efendi, savaş sırasında ve sonrasında da, Arnavutları bir olmaya, düşmanın oyununa düşmemeyi tüm entelektüel gücüyle çözüm üretmeye çalışan biriydi. Fakat Haki Efendi aktif olarak bulunduğu bu faaliyetlerden dolayı, 1946 yılında, Müderris Haki Efendi'yi ve dava arkadaşlarına karşı tutuklamalar başlatılır. Haki Efendi'yi, Abdülfetah Efendi'yi ve diğer arkadaşlarını Üsküp hapishanesine atarlar. Haki Efendi, burada 52 gün Üsküp kalesinde bir hücrede kalır. Hapishanede ona uygulanan ağır işkencelerden dolayı, onu tanımaz hale getirirler.

Üsküp hapishanelerinde kendisine ve NDSH'den (Arnavutluk Ulusal Demokratik Örgütü) arkadaşlarına uygulanan işkenceler son derece ağırdı. Üsküp hapishanesinden üç ay sonra Ferizovik cezaevine gönderilir. Bu hapishanede örgütün birçok arkadaşıyla görüşme fırsatı bulmuştur.²² Ancak, Haki Efendi davası 26 Mart 1947'de Gilan'daki Bölge Mahkemesi binasında başladı ve karar 27 Mart 1947'de açıklanır. Bu kararla Haki Efendi Sermacay 20 yıl hapis cezasına çarptırılır.

Haki Efendi Sermacay cezasını Srem Mitrovica'da bir hapishane hastanesinde tek başına çekmeğe başlar. Fakat hapishanede gördüğü büyük işkenceye bünyesi daha fazla dayanamayarak, 27 Ocak 1948'de cezaevi müdürlüğü Haki Sermacay'ın ölüm haberini verir. Üzülerek belirtmemiz gerekir ki cansız bedeni-cenazesi ailesine teslim edilmeden oralarda defnedilir. Müderris Haki Efendi henüz 34 yaşlarında, genç yaşta ayrılır, şehitler makamına ulaşmıştır.

22 Izmi Zeka, "Shenjtëria e idealit kombëtar dhe fetar në figurën e Myderriz Haki Efendiut", <https://www.epokaere.com/shenjtëria-e-idealit-kombetar-dhe-fetar-ne-figuren-e-myderriz-haki-efendiut/>, çevrimiçi:12.05.2023.

Sonuç

İki dava dostu olan Üsküplü Abülfettah £ ve Gilanlı Haki Efendi, Meddah Medresesi’nden başlayan dostluğu hayatların sonuna kadar devam eder. Abdülfettah Rauf ve Haki Sermacay’ının “vatan” konulu sohbetlerinden ve şiirleri incelendiğinde şu neticeler çıkartılabilir: Haki Sermacay’da vatana dair kaygılar, geleceğe karşı duyduğu kaygıları ifade ederken, rejimin değişmesine rağmen, onda ata torpraklarına karşı bağlılığı ve sevgi ateşi hiç dinmemiştir. Ancak Abdülfettah Rauf’ta bu duygular “hâlden şikâyet ve vatanın şanlı geçmişine özlem” , genel olarak vatan kavramının yanında kendisi için çok önemli anlamlar ifade eden “Üsküp, Vardar nehri, Meddah Medresesi, Islahhane Parkı” gibi özel alanları ele alır. Yeni kurulmuş Yugoslavya Devleti, milli örgüt mensuplarını haksız yere yargıyarak hapis hanelere atması, katletmesi gibi durumdan üzüntü duyduklarını dile getirmişlerdir. Kendileri de hayatlarıyla bu bedeli ödemişlerdir. Her iki şairin de kaygıları kendi bulundukları ülkelerin sınırlarını aşarak, Balkanlar dışındaki İslâm coğrafyasının dertleriyle de hemhâl olurlardı.

Müderisler aynı zamanda halka umudun yolunu da göstermişlerdir. Onlara göre bu yol azim, inanç, çalışma ve gayret yoludur. Onlar zaman zaman tek çare olarak Allah’ı yalvarmakta bulmuşlardır. Din ağırlıklı eğitim aldıklarından dolayı, doğal bir durum olarak vatan temalı şiirlerinin çoğunda “vatanın hâline dair dua” önemli bir yer tutmuştur.

Fettah Efendi hece ve aruz vezniyle şiirler yazmıştır. Eldeki şiirlerinden onun Osmanlı Türkçesi yanında Farsça ve Arapça’ya da vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Haki Efendi de Arapça, Farsça, Türkçe, Sırp-hırvatça gibi dillere hakimdir. Vaazların ve şiirlerinin muhtevasını daha çok dinî, vatanî ve içtimaî-sosyal konular oluşturmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında

Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçlere karşı çıkmışlar, bu göçlerin dinî açıdan câiz olmadığını söylemişler ve bu görüşünü sonuna kadar savunmuşlardır. Fettah Efendi'yi Balkanlar'da Osmanlı Türkçesi ile yazan ve aruz veznini kullanan son nesil şairlerinden biri olarak, kabul etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aruçi, Muhammed. "Fettah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 12, s. 483-484, "Üsküp'te Meddah Medresesi", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri* (Sofya 21-23 Nisan 2000), IRCICA Yay. İstanbul 2002, ss. 181-198.
- Baki, Süleyman. "Üsküplü Şairlerin Dilinden Balkanlar'da Hazreti Peygamber Sevgisi", *Yedi İklim, Peygamberimiz Özel Sayısı*, Mayıs 2006, Cilt XIX, s.102-103.
- Baki, Süleyman. "Üsküplü Şair Fettah Efendi'nin Şiirlerinde Mehmet Âkif'in Vefaati", *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu* 12-14 Ekim 2011, *Bildiriler Kitabı* (Edit.: Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ORAL), İstanbul Sabahattin Zaim Üniv. Yay. İstanbul 2011, ss. 319- 327.
- Engüllü, Suat. "Makedonya, Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı", *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, C. 7, ss. 139-142.
- Karakuş, Ertuğrul. "Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi: Bahtiyar Vahapzade Ve Abdülfettah Rauf'un "Vatan" Temalı Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Temmuz, 2018, s.111-166.
- Kaya, Fahri. "Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf Efendi", *Makedonya Türklerinden İz Brakanlar*, Divan Yayıncılık, Üsküp, Haziran 2008, s.123-147.
- Sadak, Bekir. "Rumelide Bir Şair: Fettah Efendi/1 (1911-1963)", *İslâmî Edebiyat*, I/4, İstanbul 1989.
- Selmani Aliriza&Avni Aliu. *Myderriz Haki Efendiut (1914-1948)*, Lidhja e historianve te Kosoves "Ali Hadri" Prishtine, 2005.

BÖLÜM 2

TÖRELİ ŞAİR
ABDÜLFFETTAH RAUF

ÜSKÜPLÜ ŞÂİR ABDÜLFETTAH RAUF'UN “SÖZTÖRE”Sİ ÜZERİNE

Ertuğrul Karakuş

Doç.Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Abdül Fettah Rauf (1912-1963); Yahya Kemal'in “Yıldırım Beyazıd Han'ın diyârı” olarak vasıflandırdığı ve “evlâd-ı fâtihân'a yâdigâr olarak bırakılan”¹ bir şehir olarak gördüğü Üsküp'te, bölgedeki Osmanlı varlığı açısından son derece karanlık bir dönem olan Balkan Savaşı yıllarında dünyaya gelmiş bir şâirdir. Fetihten sonra, Tanpınar'ın “*Cedlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı. Maddeye geçmesini ısrarla istedikleri bir ruh ve imanları vardı.*”² tespitini haklı çıkarırcasına bir iştiyakla îmar edilen Üsküp asırlarca; camileri, medreseleri, mektepleri ve tekkeleriyle yine Yahya Kemal'in tabiriyle “Müslümanlığın çocukluk rüyası”nı görmek ve gelenekle beslenen (törelî) bir şâir olarak yetişmek için oldukça müsait bir şehir/ortam olagelmıştır. Bu şehrin sağladığı medeniyet imkânları Sultan 2. Bayezid döneminden bu yana; Zârî, Üsküplü Atâ, İshak Çelebi, Dürri, Fennî, Hâkî gibi pek çok tezkirelere geçmiş şâirin³ yetişmesine vesile olmuştur.

1 Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2008, s.43.

2 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, İstanbul: MEB, 1997, s.130.

3 Mustafa İsen, *Varayım Gidelim Urumeli'ne-Türk Edebiyatı'nın Balkan Boyutu*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2009, s.81-83.

Osmanlı medeniyet ve kültür ortamının imkânlarından alabil-
diğince faydalanarak yetiştikleri gibi yine bu medeniyete sayısız
şiirle katkıda bulunan “klâsik” diye tavsif edilen bu “törelî” şâir-
ler, mezkûr medeniyet ve kültür ortamının son yıllarında (19.
asır sonları ve 20. asır başları) doğup bu ortamın imkânlarıyla
yetişen A. Rauf gibi son dönem şâirlerine nazaran çok talihli idi-
ler, denebilir. Çünkü A. Rauf ve çağdaşları; eğitimini aldıkları,
kültürüyle beslendikleri ve dahası “rüyasını gördükleri” değerle-
rin şiirini, Krallık Yugoslavyası ve Sosyalist Yugoslavya dönemle-
rinde doyasıya “söyleyecek” imkân bulamadılar. Ama buldukları
her fırsatta da “bir gün mutlaka bulunur ve bilinir” umuduyla
da şiirlerini kayda geçirdiler. Bu açıdan bakıldığında bu mezkûr
“talihsiz” neslin şiiri, yaşadıkları devre hâkim olan yeni şiir anla-
yışı ve yaklaşımlarıyla tanımlanıp değerlendirilemez.

İşte tam da bu noktada, A. Rauf ve onun nev’inden eserler veren
şâirlerin eserlerine bakarken “İrfan ve hikmeti telkin eden, ha-
kikat ve marifeti arama gaye ve yolunda fıtrat/hilkat/tabîat ilke-
sini tâkip eden şiir”⁴ diye tasvir edilen “törelî Türk şiiri” bize son
derece münasip bir değerlendirme alanı/imkânı sunar. Çünkü
bu tanımda yer alan “irfan, hikmet, hakikat, marifet, gaye, fıtrat,
hilkat” gibi mefhumlar ve bu mefhumlarla beraber “*edebî töre ile
törelî şiir dairesini müşahhas hale getiren*”⁵ birçok irfânî ve îmânî
kavram, A. Rauf’un şiirlerinde doğrudan veya dolaylı olarak te-
mel muhtevâyı teşkil eder.

Dikkat edildiğinde görülecektir ki; “ ‘türeyiş’ ya da ‘yaratılış’
ile ‘dönüş’ ya da ‘yeniden doğuş’ arasında açılan fitrî alana dâir

4 Abdülkadir Dağlar, “Törelî Şâir Seyrânî’de Söz Töresi” III. Uluslararası Develi-Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi / 2. Cilt “Seyrânî Bildirileri” (Kayseri-Develi 30 Haziran-2 Temmuz 2022) içinde, ed. Recep Özkan, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2023, s.48.

5 Dağlar, “Törelî Şâir Seyrânî’de Söz Töresi,” s.48.

*tasavvurlara*⁶ yönelik bir zihin ve kelâm (söz) çabasını amaçlayan "törelî Türk şiiri", A. Rauf'un şiirleriyle amaç noktalarının birleşmektedir.

Çalışmanın temel çıkış noktalarından olan "söztöre" terimi de, Aristoteles'in eserine atfen yaygınlaşan "poetika" kelimesi yerine, bu kavramı karşılayan Türkçe bir kelime olmamasından doğan ihtiyaçla teklif edilip kullanılmaya başlanmıştır.⁷ Bu çalışmada; Üsküplü şâir A. Rauf'un şiirleri daha evvel başkaca çalışmalarda ele alınan şekil ve muhtevaya yönelik değerlendirmelerin ötesinde bizatihi şâirin şiirlerinde beyan ettiği "şiirin amacı ve keyfiyeti"ne yönelik ifadelerden hareketle şâirin "söztöre"si-ne dair tespitlerde bulunulacaktır. Bu tespitlere ulaşmamızda üç temel soru bize yol gösterecektir:

-A. Rauf'a göre bir şâiri şiire yönlendiren sâikler nelerdir?

-A. Rauf'un şiirinde edebî töre ya da söz töresini oluşturan kavram ve unsurlar nelerdir?

-Şâirin örnek aldığı ya da şiirlerinde andığı diğer şâirler kimlerdir?

Bu üç soru bize, A. Rauf'un "söztöre"sine dair tespitlerde bulunmamızda yol gösterecektir.

a. Şîr ü şu'ûr yolu: A. Rauf'a göre bir şâiri şiire yönlendiren sâikler nelerdir?

6 Abdülkadir Dağlar, "Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı" İSLARA Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı (12 Şubat 2022) içinde, ed. Erdem Can Öztürk, Mahmud Esad Erkaya, (Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022a), s.100.

7 Abdülkadir Dağlar, "Göynüklü Hamdullâh Hamdî'nin 'Söztöresi'" Göynük Araştırmaları ve Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı (Bolu 25-26 Kasım 2022/27 Kasım 2022 Göynük) içinde, (Bolu: BAMER, 2022b), s.4.

A. Rauf'un şiirlerinde “şanlı maziye hasret ve hâlden şikâyet” mühim bir mevzudur.⁸

*“Zamân içindeyim ammâ benim zamânım yok
Mekân içindeyim ammâ benim mekânım yok
Hayâta karşı ümîdim bütün bütün meslûb
İçindeyim fakat eyvâh benim cihânım yok”*

“Zamana ve mekâna tutunamama, ait hissedememe” olarak özetleyebileceğimiz bu durum, şâirin “mazi-hâl” karşılaştırması yaptığı birçok şiirinde karşımıza çıkar. Şâir, bastığı topraklara vaktiyle “sahiplik” duygusuyla bağlı iken yaşadığı devirde yoğun bir “yabancılaşma”nın acısını çeker:

*“Dedemi yağma eden merhamet eyler mi bana
Çok değil dün bu vatan bizlere bir öz mâldı
Sen bugün sendeleye sendeleye hammâllık
Ettiğin çorbacılar dün atana hammâldı”¹⁰*

Dörtlükteki “Çok değil dün bu vatan bizlere bir öz maldı” dizesi bu şartlar altında bir vatanda yaşayan ve vatan tasavvuru benzer olan şâirler için alışıl gelmiş bir mânâ içerir. Zira bu dize bize, A. Rauf'un hemşehrîsi Üsküplü şâir Yahya Kemal'in;

*“Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? bunu duyduğum, için için”* mısralarını hatırlatır.

8 Ertuğrul Karakuş, “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağıdı: Abdülfettah Rauf'un Şiirinde Üsküp ve Makedonya 1-2,” *Hikmet Dergisi* s.23-24, (2014b) s.132-151 ve s.136-149.

9 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, s.56.

10 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.165.

Şâir için mazi "bir milletin beş asırlık hayatı"dır. Ancak hâl, "yıkılan bir kâinat" ifadesi ile tabir edilecek kadar dehşetli bir manzara arz eder:

*"Bir milletin mahvoldu beş asırlık hayâtı
Yıkıldı bin emekle kurduğu kâ'inâtı
Milyonla cân u kanla yapılmıştı bu âlem
Şimdi artık gözünde ne bir hâl var ne âtî"¹¹*

Nihayetinde bu denli hâlden şikâyet neticesinde şâir "Vâ hayfâ!" şiirinde "şiir-şuur" ikilisinde kendi söztöresine uygun bir tercih yapar:

*"Bir millete ağladım bâde sandı yaşımlı
Eğlenceye vesîle top yaptılar başımı
Yüce ahlâk ma'bedi yapmak isterken yurdu
Bir kerhâne yaptılar hep dağımlı taşımlı
Zulme isyân ederek adl ü hakka tapardım
İkbâlimi çalandan ben o hakkı kapardım
Şi'r ü şu'ûr yolunda şehnâmeler yazarak
Vatan vefâ edeydi ben de bir şey' yapardım"¹²*

Şiiri "şuur için bir vesile" olarak gören şâir, bıraktığı onca esere rağmen yaptıklarını yeterli görmez. Bu duruma gerekçe olarak da "Vatan vefâ edeydi" ifadesinden de anlaşılabileceği gibi devrin olumsuzluklarını gösterir.

Şâir, "Temenniyât" adlı şiirinde ancak "gönlünde bahar olsa" güzel şiir arayışı içerisinde olabileceğini vurgulayarak dolaylı olarak "şuur devri" göndermesi yapar:

11 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.55.

12 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.34.

*“Gönlümde bahâr olsa ne engîn olur elbet
Elvân ile, elhân ile zengîn olur elbet
Şen gülleri, sümbülleri bir şîr-i bedî’i
Bülbülleri bir şâ’ir-i rengîn olur elbet”*¹³

“Zulmetten Nûra” eserinde yer alan “Gümüş Tül” Şâ’iri Alî Ulvî Kurucu’ya” başlıklı şiire düşülen notta Alî Ulvî Kurucu’nun A. Rauf’u “âlim” ve “mücâhid” olarak tavsif ettiği görülmektedir (Rauf, 2022a: 89). Bu ifadeler aslında A. Rauf’un şiirlerinin sadece Yugoslavya genelinde değil tüm dünyada “şuur” temelinde yorumlandığını gösterir.

Şair, 22 Kânûn-ı Evvel 1962 tarihini taşıyan “Cezâ’ir’e ve Onun Dişi Arslanı Cemîle’ye” adlı şiiri “Cemile” adlı filmi seyrettikten sonra kaleme alır. Daha tesirli bir şey yapamamanın mahcupluğu içerisinde “şiiriyle” Cemile’ye destek olmak ister:

*“İfşâ ederim nef ‘imi var çünkü duyan yok
Kutsal yüce efkârıma asla bir uyan yok
Genci kocası öyle derin uykuya dalmış
Bir hâlde ki sorsan diyecek hiç uyuyan yok
Erbâb-ı dirâyet denilir şimdi zelîle
Kaldı işimiz var ise Mevlâ-yı Celîl’e
Yansam da utansam da kerem et seni ben de
Takdîs edeyim azmini ey şânlı Cemîle!”*¹⁴

Burada şairin şiiri Allah cc yolunda mücadele eden bir insanın azmini “**takdis etme**” vesilesi olarak gördüğü gayet açıktır.

Onun şiirini “İslam dünyasının dertlerini terennüm etmeye” adadığının en güzel misallerinden birisi de “Bir Beyazdan

13 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, s.39.

14 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.110.

Siyahlara” adlı şiirinde görülür:

*“Hep Hind ü Sind ü Mısır u Cava, Sûriye, Çîn nasıl
Bir Avrupa efendisine kul u muttasıl
Şükrân okur niçin acabâ sizde bu cidâl
Lâyık değil bu rütbe cefâ böyle kıl u kâl”¹⁵*

Şâirin; 1936’da kaleme aldığı “Filistîn-i Şehîde Bir Tahiyye-i Giryân” başlıklı 26 dörtlükten oluşan şiiri, 1956’da kaleme aldığı “Kahramân Mısır ve Mısırlılar İçin!” başlıklı 43 dörtlükten oluşan şiiri, 1957’de kaleme aldığı “Kahramân Cezâ’ir İçin” adlı 48 beyitlik mesnevî tarzını andıran şiiri, 21 Kânûn-ı Sânî 1959 tarihinde yazdığı “Tatar Kardeşlerime”¹⁶ başlıklı şiiri, onun söz-töresinde şiire yüklediği “İslam dünyasının dertlerini terennüm etme” vazifesinin çok bariz misalleridir.

Şâiri şiire yönlendiren sâiklerden birisi de, onun “vatan şâiri” diye vasıflandırılmasını haklı çıkaracak bir şekilde şiiri adeta “vatana ağıt yakma vesilesi” olarak görmesidir. 19 Teşrîn-i Evvel 1960 tarihinde kaleme aldığı “Akşâm” adlı şiirden bir alıntıyla örneklendireceğimiz bu durum şâirin birçok şiirinde yer alan başat konulardandır:

*“Bir medfen idi şimdi nazarlarda bu âlem
Her levha gömülmüştü bu medfende mücessem
Herkes uyumuştı yalnız kalb-i hazînim
Bîdâr idi coşmakta idi rûh-ı güzînim
Lâkin o zamân koptu bu ses yaslî özümden
Ey manzaralar örtününüz şimdi gözümden
Zîrâ bu vatan şimdi benim kalmadı gitti*

15 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.118.

16 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdulla, Üsküp: İDEFE Yayınları s.129-131.

*Yâd ilde kalıp bizleri gark-ı keder etti
Yâ Rab eriyen gün gibi bu kalbi eritti
Sabrım da batan gün gibi mahvoldu ve bitti”¹⁷*

Şâir, 1957 tarihli “Kâdî Baba Türbesi Önünde” başlıklı şiirde;

*“Bu kâdî bu edîb şâir türbesi
Kalmış bu târîhin canlı bekçisi”¹⁸*

diye tavsif ettiği geçmiş asırlar öncesine dayanan bu mekândan hareketle şiirin “şanlı bir milletin hatıralarını taşıma” gibi bir vazifesine de değinir:

*“Târîhin her şânlı harikasından
Ders alıp o yüce şahikasından
Okuyor beşere son eş’ârını
Şanlı bir milletin son tezkârını”¹⁹*

Şâir, şiiri bazen bir “hiciv vesilesi” olarak da görür. “Üskûb’de Cenûb Hey’et-i İlmiyyesi” ve “Şâm’lı Birkaç Âlimin Üskûb’ü Resmî Ziyâreti Münâsebetiyle” girizgâhıyla yazılan şiirlerde bu durum görülür:

*“Şâm’lı Birkaç Âlimin Üskûb’ü Resmî Ziyâreti
Münâsebetiyle
Gelmiş dediler memlekete Şâm ulemâsı
Sarmış bütün etrâfını Üskûb cühelâsı
Bir cennete benzerdi dikenlerle sarılmış
Elbet bu da Hakk’ın bize bir ayrı belâsı
Bilmem şu eşekler bu ziyâretle ne bekler*

17 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.142.

18 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.76.

19 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.76.

*Bin Ka'be tavâfetse hâcî olmaz eşekler
Sûrette eğer benzese de hûyda ve soyda
Arslan olamaz sen de bilirsin ki köpekler”²⁰*

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi şâirin şiire yüklediği “hiciv” vazifesi şahsi bir vazife değil “Hak” adına verilen bir vazifedir ve bu da şâirin şuur temelli söztöresine işaret eder.

Bazen bu tenkit, topluma veya “medeniyet”e yönelir. 22 Şubat 1945’te yazdığı “Medeniyet” adlı şiirde “dönemin medenilik anlayışı” çok keskin ifadelerle yerilir:

*“Vahşetin ismine eyvâh medeniyet dediler
Zillet ü meskenete zevk ü sa’âdet dediler
Hâli ıslâh edelim milleti mes’ûd edelim
Diye alçaklığa ulviyyet ü izzet dediler
Cehli irfân yerine ilmi de cehlin yerine
Koyarak işte budur ilm ile hikmet dediler
Diktatörlük bu asırda oluyor hürriyyet
Yeni kâmûsa göre nıkmete ni’met dediler
Hırsıza hâmî-i millet diye ad vermedeler
Zâlim ü udvâna bugün ayn-ı adâlet dediler
Yıkıyorlar yakıyorlar koca bir dünyâyı
Yıkmaya yakmaya umrân u imâret dediler
Avrupa feyz u sa’âdet yerine bomba saçar
Devrimizde buna bir şevket ü satvet dediler
Kan u âteş ile bak ortada bir kül yığını
Hâline geldi cihân gör buna devlet dediler”²¹*

“Yeni Çıktı” başlıklı şiir de bu yöndedir ve “devir, yanlış çağdaşlık anlayışı” keskin bir üslup ile tenkit edilir:

20 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.144.

21 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.147.

*“Dîn, iffet ü vicdân boş imiş zevk-i behîmî
Hakmış bu rezâlet bu cinâyet yeni çıktı*

*Ey ehl-i tecdîd size ey ehl-i sefâhet
La’net, yine la’net, yine la’net, yine la’net”²²*

“Radyoda Kur’ân-ı Kerîm”²³, “Geçmiş Sene ve Gelen Yıl”²⁴, “Ümmîdsiz Telehhüfler”²⁵, “Dün ve Bugün”²⁶, “Her Günkü Acı Sesler”²⁷ gibi şiirler de “şâiri şiire yönlendiren sâiklerden birisi” olarak yoğun tenkit ihtiva eder ve bize onun söztöresi hakkında en müşahhas misalleri sunar.

A.Rauf şiiri, tabiat üzerinden bir tefekkür vesilesi olarak da görür. Onun şiiri “tabiat telakkileri”ni de içerir. Özellikle “25 Mayıs 1959 tarihinde gazetede okuduğu bir şiir üzerine “Üsküb’ün Islâhâne Parkı’nda” adlı “dikte” suretiyle kaleme alınan şiiri, bu tefekkürün misallerini sunar:

*“Güneşin ışığını emiyor yaprakları
Ulu, ulu ağaçlar, yeşil güzel tâkları
Onlar bahâr şâhının dikilmiş bayrakları
Sarâyıdır kurulmuş bu zümrüt çardakları
Bülbüllerle kuşları mûsikîsi bu yerin
Fıtrattandır notası burda her bir mehterin*

...

*Bülbül bir şey söylüyor, anlamadım dilinden
Medhiye mi söylüyor, şikâyet mi gülünden*

22 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.145.

23 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.148.

24 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.149-155.

25 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.165.

26 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.167.

27 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.169.

*Duygusunu anlatmak kimin gelir elinden
Ben de bir şey anlayım şu orman bülbülünden
Güneşi konserveye soksun zaman şâ'iri
İhtişâmdan ne anlar şu kaltaban şâ'iri
Ben güneşi göğünde sever, ister, süzerim
Kutularda düşünsün o şarlatan şâ'iri”²⁸*

Şâirin “tabiat telakkisi” hakkında bolca misal ihtiva eden bu misralarda “zaman şâ'iri” güneşi konserveye sokmak ve ihtişâmdan anlamamak ile suçlanır.

“Bahârda Hâlık-ı Bahâra”²⁹, “Dönen Çark Karşısında”³⁰, “Nerez’de Akşamüstü Vardar’a Karşı”³¹ gibi pek çok şiir de yine şâirin söztöresi içerisinde tabiatın yeri hakkında mühim misaller ihtiva eder.

A.Rauf’un şiirinde, yaşadığı devir ve yaşadığı coğrafya (Sosyalist Yugoslavya) dikkate alındığında, en çok yer verdiği mevzuların başında Hz. Peygamber sevgisinin gelmesi hatta onun şiirlerinin büyük bir çoğunluğunu bu mevzuya hasretmesi de onun söztöresi açısından mühim ipuçları verir. Hususiyetle “*Na’t ve Münâcât*” kitabında³² toplansa da diğer mevzuları ihtiva eden birçok şiirin de de “Hz. Peygamber sevgisi ve “Üsve-i Hasene” olması mühim bir yer tutar. Hilâl dergisinde yer alan şiirlerinde de bu konuya özel bir yer ayrılmıştır. “İnsanlığa Hakk’ın ebedî Rehber-i Nûru”, “Rabb’ımızın şanlı Nebîsi”, “doğruluğun müjdecisi” gibi pek çok sıfatla Hz. Peygamber sevgisini dile getirir:

28 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları s.38-39.

29 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.32.

30 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.35-36.

31 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.37.

32 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât* haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları,

“...Kur’ân gibi bir sönmeyecek meş’ale verdin
Şer’in dünyalara rahmetleri serdin
İrşâdına ilk ma’kes idi Mekke, Medine
İlk nurlu temel orda atılmıştı bu Dine.

...

Ey doğruluğun müjdecisi SEN bize doğdun
Zulmette kalan her yeri SEN nûruna boğdun
Hak’tan bize geldin, yine Hak’tı nazarında
Kurdun bize bir hake vi hakkın üzerinde...”³³

Yine şâir için şiir “aşk”ı terennüm vasıtasıdır. “Aşk u Âşık” adlı şiirinde;

“Âfâk kâğıd olsa hep eşcâr da aklâm
Âşık edemez aşkını ber-vech ile ifhâm
Aşk âteşinin bir şereri kâffe-i eş’âr
Aşk âleminin sâyesidir âmme-i âsâr”³⁴

Şiir, canan’dan ayrılık zamanında inlemenin bir vesilesidir. Şâir bir gazelinde bu ayrılıktan şikâyet eder:

“Kurb-ı cânân maksadıyla bunca sem yuttumsa da
Sevgilimden ey felek en sonra dûr ettin beni
Hep kederdir gördüğüm bir lahzacık güldürmedin
Her zamân hasret-keş-i zevk u sürûr ettin beni
Şi’r-i zârım şöyle mevzûn u mukaffa bir figân
Böyle bin feryâd-ı cânla bî-şu’ûr ettin beni”³⁵

33 Ertuğrul Karakuş, Üsküp’ün Âkif’i: Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf’un Şiiri Üzerine Makaleler İstanbul: Kriter, 2021.

34 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.13.

35 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.103.

Her ne kadar şâirin söztöresi içerisinde bütün bu vazifeleri yüklediği şiir çoğu zaman yetersiz kalır. Törelî şâir "Bâğçenin ezhârını yıldızların envârını" tasvir etmede "eş'ârını" da âciz görür:

*"Aczime kâbil değil arz eylesin efkârını
Rûh-ı cûşânına mevcâmevc olan eş 'ârını
Kudretim kâfî değil tasvîre nâçârim evet
Bâğçenin ezhârını yıldızların envârını
Nûr-ı fecre hâme-i rûhu batırsam yetmiyor
Lehce-i şî'rim terennüm eylesin esrârını
Dursun âvâz-ı yetîmân sussun esvât-ı cihân
Dinlesin gökler şu kalbin âh-ı âteş-bârını
Dinlesin mülk ü melek duysun o arş-ı kibriyâ
Sîne-i hicrân-medârın nâle-i nâçârim
Kalbimin kanı mürekkeb olsa zakkûmdan kalem
Yetmez ifhâm etmeye derd-i derûn-ı zârını"*³⁶

İnsan gibi, şâir gibi şiir de âciz kalsa da şâirin şiirden başka çaresi yoktur. Hak yolunda, vatan ve millet için söylenmesi gereken sözler vardır. Devir "şuur" için çaba gösterilmesi gereken bir devirdir. Bütün bu şartlar da şâirin söztöresini belirler.

b. A.Rauf'un şiirinde edebî töre ya da söztöresini oluşturan kavram ve unsurlar nelerdir?

A. Rauf'un şiirinde tefekküre vesîle kılınan kavramların, "*İlim-irfan, dünya-ukba, irfan-hikmet, gönül-feyz, adalet-hak, şiir-şuur, nur-feyz*" gibi hususiyetle de mânâ ikizleriyle vâki olduğu görülür.

Hikmet, içerisinde hakikatler barındırır. Hikmet Allah'ın "yerli yerince yaratması"dır. Törelî şiir, bir bakıma "hikmetli şiir"dir de denebilir. Allah'ın hikmetinin insanlar tarafından hatırlanmasının tesirli bir yolu da sözün kuvvetli hâli olan şiirle olur. Bu da şaire bir vazife yükler.

36 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, s.113.

*“Hikmet-âmiz gerekdür eş’âr
Ki meâli ola irşâda medâr
Âb-ı hikmetle bulur neşv ü nemâ*

Gülşen-i şîr u riyâz-ı inşâ” diyen Nâbî, hikmet-şiir münasebetini hayâtî bir alâka seviyesine çıkarır. Şiir insanın eşyanın hakikatine ulaşmasına yani irfana vesile olmalıdır. A.Rauf’un, “her geçen gün hakîkatten uzaklaşmakta olan devirden yakınma” ihtiva eden şiirlerinde irfan ve hikmetin yerini cehaletin almasından yakınılır:

*“Vahşetin ismine eyvâh medenîyyet dediler
Zillet ü meskenete zevk ü sa’âdet dediler
Hâli ıslâh edelim milleti mes’ûd edelim
Diye alçaklığa ulviyyet ü izzet dediler
Cehli irfân yerine ilmi de cehlin yerine
Koyarak işte budur ilm ile hikmet dediler
Diktatörlük bu asırda oluyor hürriyyet
Yeni kâmûsa göre nıkmete ni’met dediler”³⁷*

“Kalpte rûhun ve hayâtın merkezi olduğu kabul edilen nokta.”³⁸ mânâsına gelen “süveydâ” kelimesi, haricen de “dil” ve “fu’âd” kelimeleriyle de karşılanan gönül, kıymetini ilâhî tecellinin merkezi olmasından alır.

İrfan ve mârifetin feyzinin gönüllere dolması ise ancak ve ancak “gönül açıklığı” yani samimiyet gerektirir. Bu gönül açıklığı, hem Levh-i Mahfûz’un bir nevi “hâtifi” sayılan şâir hem de onun gönlüne bu mukaddes kaynaktan düşen nuru idrak edecek olan muhatap için şarttır.

37 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.147.

38 İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı- Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı, 2011, s.1147.

A. Rauf "Vâ hayfâ!" şiirinde bu "gönül açıklığı" nı bulamamaktan yakınır:

*"Ben de bir nûr olurdum gören gözler olaydı
Ben de bir feyz saçardım feyzime yol bulaydı
Dünyâyı ve ukbâyı gösteren nûra karşı
Boşalan gönüllere biraz sevgi dolaydı"*³⁹

A. Rauf'a göre şâirin irfan ve mârifet feyzini boşalan gönüllere taşıyabilmesinin yolu "Dünyâyı ve ukbâyı gösteren nur" olmakla vazifeli bir vasıta olana (şiire) karşı sevgi beslenmesidir.

A. Rauf'un şiirinde gönül, Törelî bir şiirin mutlaka vesile olması gereken tefekkür faaliyeti neticesinde ulaşılan idrakin de gerçekleştiği yerdir.

*"Bu güzellik süzülüp gönlüme toptan aksa
Rüzgârıyla çıldırmuş döner döner ortada
Ağaçlarla beraber gönlüm de girdi raksa
Bülbül bir şey söylüyor, anlamadım dilinden
Medhiye mi söylüyor, şikâyet mi gülünden
Duygusunu anlatmak kimin gelir elinden
Ben de bir şey anlayım şu orman bülbülünden"*⁴⁰

Şâir, "Vâ hayfâ!" başlıklı şiirinde, diğer birçok şiirinde olduğu gibi, "şiir-şuur, adalet-hak" gibi törelî şiirin en temel kavramlarına yer verir:

*"Zulme isyân ederek adl ü hakka tapardım
İkbâlimi çalandan ben o hakkı kapardım
Şi'r ü şu'ûr yolunda şehnâmeler yazarak
Vatan vefâ edeydi ben de bir şey' yapardım"*⁴¹

39 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.37.

40 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.38-39.

41 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.34.

Aynı şiirde, şâirin söztöresine de uygun olarak, “nur-feyz”, “dün-ya-ukbâ”, “mâl-metâ”, “çöl-gülzâr” gibi kavramlar üzerinden de şiir tefekküre vesile kılınır:

*“Ben de bir nûr olurdum gören gözler olaydı
Ben de bir feyz saçardım feyzime yol bulaydı
Dünyâyı ve ukbâyı gösteren nûra karşı
Boşalan gönüllere biraz sevgi dolaydı
Dağlar aşar at varmış neye yarar yok meydân
Bir değeri var mıdır kargalara gülistân
Körler içinde dilber, zındîk elinde Kur’ân
Sağırlar arasında bir bülbül-i hoş-elhân
Mâl u metâ’ çoksa da çürür yoksa bir pazâr
Çölde açan gül solar kokmadan yoksa gülzâr”⁴²*

c. Şâirin örnek aldığı ya da şiirlerinde andığı diğer şâirler kimlerdir?

A. Rauf’un şiirine âşinâ olan kişilerce sıklıkla “vatan şâiri” olarak vasıflandırılması, bu mevzudaki hassasiyetinin ne denli derin olduğunu gösterdiği gibi hâlihazırda “kaybedilmiş/kaybolan” vaziyette bulunan vatan topraklarının mânâsını idrak etmiş acısını derinden yaşamış olan Mehmed Âkif Ersoy, Yahya Kemal gibi şâirlerle olan gönül bağını da izah eder. Ali Ulvi Kurucu, Necip Fazıl Kısakürek gibi eserlerinde “hakikat” arayışının temel şiar olduğu hemen anlaşılan şâirlerle olan bağı da aslında onun bütün bu şâirlerle söztöresinin tam mânâsıyla uyum içerisinde olmasından kaynaklanır.

Onun şiirlerinde görülen Âkif hayranlığının yanında bu şâirle olan dil ve üslup benzerliği hemen fark edilir boyuttur. Şâir, Mehmet Âkif Ersoy’a hayranlığını bazı şiirlerinde doğrudan dile

42 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.37.

getirir. O, Âkif'in şiirine olan hayranlığını da 1956 yılında kaleme alınan "Büyük Şair Mehmed Âkif" adlı şiirinde dile getirir:

*"Ma'sûmların elhânının şi'rinde duyurdun;
Sen ağladın, efgânını dünyâya duyurdun
Mazlûmlara dil oldu o feryâd-ı mehîbin;
Rûhlarda bütün çağıladı, sen her ne buyurdun..."*⁴³

Yahya Kemal ile A. Rauf'un hayatları aynı şehirde, Üsküp'te, mezcolduğu gibi şiirlerinin de söztöresi açısından kimi noktalar da mezcolduğu görülür. "Yahya Kemal'e" başlıklı şiirinde şöyle seslenir:

*"Geçmiş şuaramız seni bizden alacaklar
Dünyayı tutan şiirine hayran kalacaklar
Divanını al koltuğuna tekke-i aşka
Gir şeyh-i edeb hepsi müridin olacak.
Baba-yı zamandın bütün erbab-ı zebana
Öldün ölümünle bütün öksüz kalacaklar
..... Kaldı edeb şimdiki şebaba hevesle
Uşşak-ı edeb rehberi nerden bulacaklar
Son şairi gitti aceb?.. İlk meclis-i irfan
Ukbada nasıl çevrene hepsi dolacaklar
Yahya!.. Bu hayatın bize bir devr-i edebdi
Mevtinle edeb bağları yandı, solacaklar"*⁴⁴

"Baba-yı zaman" ve "erbab-ı zeban" gibi tavsifler onun Y. Kemal'in şiirdeki kudretine duyduğu hayranlığı göstermektedir. Yahya Kemal'in şiirlerinin kısım-ı azamına hâkim olan "irfanî" havaya

43 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.67.

44 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi-Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara: Berikan, 2023, s.329-330.

sıkça göndermeler yaparak şâiri farklı yönleriyle anar iken kullandığı “*devr-i edeb, edeb bağları, uşşâk-ı edeb, meclis-i irfan*” gibi kavramlar da aslında Yahya Kemal ile söztöresi açısından “*edeb*” ve “*irfan*” mefhumlarıyla buluştuklarını göstermektedir.

Yahya Kemal, tıpkı talebesi Ahmet Hamdi Tanpınar gibi pek çok müellif ve şâire, Üsküp’te geçirdiği çocukluk ve gençlik yıllarında edindiği şehirlerimize ibret, medeniyet ve hikmet aynasından (Törelî bir nazarla) bakmayı öğreten bir şâirdir. Eserlerine bakıldığında görülüyor ki Y. Kemal’den bu irfanî bakışı öğrenenlerden birisi de hemşehrîsi A. Rauf’tur.

*“Ey nâzlı Manâstır a güzel şehr-i müzeyyen
Bilmem ki niçin muztaribim böyle bugün ben
Sen altı asır bizde idin hem de bizimdin
Biz sende bugün ağlıyoruz sense yine sen
Biz sende bugün sen ise ağyâra mı kaldın
Cân düşmeni şân düşmeni küffâra mı kaldın?
Artık yazacak kaldı mı hiç işte esîrim
Ey köhne kalem ağla ve sus sen de bunaldın!”⁴⁵*

1960’ta kaleme aldığı “Manâstır’da” adlı bu şiirinde Yahya Kemal’in adeta “Üsküp’e ağıtıdır” diyebileceğimiz “Kaybolan Şehir” başlıklı şiiriyle ruh ikizi olan ifadeler bulunmaktadır:

*“Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum, için için.
Kalbimde bir hayâli kalıp kaybolan şehir!
Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!
Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene.”⁴⁶*

45 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.86.

46 Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.43.

A. Rauf'un yine aynı şiirinde geçen şu ifadeleri, Yahya Kemal'in "millî şehir yapısı, mîmârî ve Türk dili" ile mezcettiği medeniyet penceresinden bakış açısını çağrıştırır:

*"İsmiyle büyük devletimin merkez-i feyzi
Şen Rûmeli'nin ordusunun merkez-i şânı
Hâlâ o güzel Türk elinin şekl ü feriyile
Mi'mârî-i pâkiyle büyük şanlı nişânı
Hâlâ o zarîf-sûret ü üslûb binâsı
Hâlâ esiyor gizli hazîn bûy-ı hevâsı
Bülbüllerini kuşlarını dinledim işte
Her nağmede var Türk dilinin eski nevâsı"*⁴⁷

Bu ifadeler adeta "Eski Şiirin Rüzgârıyla" neşvünemâ bulur ve dolayısıyla da A. Rauf ve Y. Kemal sözteresi açısından aynı noktada buluşurlar.

A. Rauf'un söztöresi açısından bulunduğu diğer bir şâir de Alî Ulvî Kurucu'dur. Onun "*Zulmetten Nûra*" eserinde yer alan "Gümüş Tül" Şâ'iri Alî Ulvî Kurucu'ya" başlıklı şiire düşülen notta, Alî Ulvî Kurucu'nun A. Rauf'u "âlim" ve "mücâhid" olarak tavsif ettiği görülmektedir:

*"Hâmiş: "Gümüş Tül" şâ'iri Alî Ulvî Kurucu Bey, Medîne-i Münevvere'den Üstâd-ı Muhterem'e yeni tab' edilmiş olan bu kıymetli eserini hediye etmişti. "Büyük şâ'ir, kıymetli âlim ve mucâhid Abdülfettâh Efendi Hazretleri'ne" ibâresi altında beyân-ı ihtirâmla vaz'-ı imzâ buyuran mûmâileyhin merhûma â'id bir mektûbu vardır. Kitâbı okuyunca merhûm Üstâd da bu iki şi'irini yazmıştır."*⁴⁸

47 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.86.

48 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.89.

A. Rauf'un da “ ‘Gümüş Tûl’ Şâ'irine” ve “ ‘Gümüş Tûl’ Şâ'iri Alî Ulvî Kurucu'ya” ithaf cümleleriyle kaleme alınan hacimli şiirleri vardır. Şu ifadeler, A. U. Kurucu'nun şiirlerindeki husussiyetle de bedîî yönleri dikkat çekildiğini gösterir:

*“Ağaran ufuklarda açılır bin beyâz gül
Serilir gökyüzüne şi'irindeki ‘gümüş tül’”
“Doğan yıldızlar ile ufuklarda ak sümbül
Bâğçesine benzeyen gerilir o ‘gümüş tül’”
“Mehtâb sultân nâmına yapılırken ey gönül
Onun şi'iri mehtâba olur nûrdan ‘gümüş tül’”⁴⁹*

Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), yaş olarak 6-7 yaş daha büyük olsa da, Anadolu ve Balkan sahalarında A. Rauf ile 20. asrın yakın dönemlerinde eserler vermiştir. İki şâirin sadece yaşayıp eser verdiği devirler değil aynı zamanda da dava ve sanat anlayışları⁵⁰ da benzeşmektedir.

A. Rauf'un 1962 tarihi taşıyan “Necîb Fâzıl Kısakürek'e!..” başlıklı şiirinde N. F. Kısakürek ile “mahbes'te birleşen kader” ve “Hak yolu” davası vurgusu yapar.

*“Gâlibâ hak yolunun ilk konağı zindânmış
Çürüyen ka'r-ı siyâhında bütün merdânmış”⁵¹*

49 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.87.

50 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi-Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s.325.

51 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.68.

Sonuç

Balkan bölgesinin en velût şâirlerinden birisi olmasına rağmen Abdülfettah Rauf'un şiirleri yarım asrı aşan bir süre basılıp yayılma imkânı bulamamış ve dolayısıyla da hak ettiği alakayı görememiştir. Osmanlı Devleti sonrasında bu bölgede oluşan farklı siyasi ve ictimâî şartlar, şâirin temsil ettiği “Törelî Türk Edebiyatı” diye tavsif edilebilecek edebiyât tarzının teşekkülü ve gelişimi için son derece elverişsizdir. Şâir, bütün imkânsızlıklara ve menfi şartlara rağmen, kendisine bahşedilen ilhamı, asırların birikimi olan kelime hazinesi ve şiir anlayışı tarzı ile birleştirebilmiş ve binlerce mısralık hacimli bir külliyyât bırakabilmiştir.

Çok az bir kısmı “El-Hilal” dergisinde ve bölgedeki diğer bazı dergilerde yayımlanmış olsa da şiirlerinin asıl umumî kısmının 2021 ve 2023 yıllarında 5 kitap hâlinde yayımlanması, Abdülfettah Rauf'un şâirliği üzerinde yapılacak yeni değerlendirmelere de kapı aralamaktadır.

Çalışmamızın diğer bir yönünü oluşturan “söztöre” terimi ise Aristoteles'in eserine atfen yaygınlaşan “poetika” kelimesi yerine, bu kavramı karşılayan Türkçe bir kelime olmamasından doğan ihtiyaçla teklif edilip kullanılmaya başlanmıştır. Çalışmamız çerçevesinde de Üsküplü Abdülfettah Rauf'un şiirlerinde yeri geldikçe beyan ettiği söztöresine dikkat çekilmiş ve şâirin bu beyanları üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. “Şekle ilişkin hususiyetler”, “hakikat alanına teşvik etme” ve “Türk şiirinin kadim devri ile sonrası arasında köprü kurma” gibi en temel hususiyetleriyle “Törelî Türk Şiiri” çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir şâir olan A. Rauf'un şiirleri üç temel sual “izleğinde” değerlendirildiğinde şâirin “söztöre”sine dair şu neticelere ulaşılabilir:

“A. Rauf’a göre bir şâiri şiire yönlendiren sâikler nelerdir?” sualine bizzat şiir misallerinden alınan şu cevaplar verilebilir:

-Şâir bir şiirinde yolunu “şîr ü şu’ûr yolu” diye vasıflandırır. Devir “şuur” için çaba gösterilmesi gereken bir devirdir. Şiir temel olarak bu amaç için yazılmalıdır.

-“Şâir, bastığı topraklara vaktiyle “sahiplik” duygusuyla bağlı iken yaşadığı devirde yoğun bir “yabancılaşma”nın acısını çeker. Bu durum onun şiirini bir nevi “ ‘kaybolan’ vatana ağıt yakma” vesilesi olmaya sevk eder.

-“Bir Beyazdan Siyahlara” şiiri ve Cezayirli Cemile’ye ithafen yazdığı şiirler gibi pek çok şiiri de onun şiirini “İslam dünyasının dertlerini terennüm etmeye” adadığının en güzel delillerindendir.

Hususiyetle “Na’t ve Münâcât” kitabında toplansa da diğer mevzuları ihtiva eden birçok şiirinde de vurguladığı “Hz. Peygamber sevgisi ve onun müminler için “Üsve-i Hasene” olduğu mevzusu şiirlerin genel konularından birisidir.

Haricen; tabiat vesilesiyle tefekkür, aşkı terennüm, Hak ve hakîkâti savunmak amaçlı tenkit de şâiri “şiire yönlendiren sâikler” açısından mühim bir yere sahiptir.

“A. Rauf’un şiirinde edebî töre ya da söz töresini oluşturan kavram ve unsurlar nelerdir?” suali de bizi şâirin bu kavramlar üzerinden şiiri tefekküre vesîle kıldığı tespitine ulaştırır. Bu tefekkürün şiirlerde “İlim-irfan, dünya-ukba, irfan-hikmet, gönül-feyz, adalet-hak, şiir-şuur, nur-feyz” gibi hususiyetle de mânâ ikizleriyle vâki olduğu görülür.

“Şâirin örnek aldığı ya da şiirlerinde andığı diğer şâirler kimlerdir?” suali de şâirin “söztöre”sine dair emareler verir.

Onun şiirlerinde ilk dikkat çeken benzerlik Mehmet Âkif’e yöneliktir. “Ma’sûmların elhânının şîrinde duyurdun” diye Âkif’e

olan hayranlığını belirten şâirin bu “vatan şâiri” ile olan dil ve üslup benzerliği de hemen fark edilir boyuttadır. Bu durum A. Rauf'un “Üsküp'ün Âkif'i” diye anılmasına sebep olur.

Şâir, hemşehrîsi Yahya Kemal'i “baba-yı zaman” ve “erbab-ı zeban” gibi vasıflarla anar. Bu onun şiirdeki kudretine duyduğu hayranlığı göstermektedir. Haricen Yahya Kemal'in şiirlerine hâkim olan “irfanî” havaya sıkça göndermeler yaparak kullandığı “*devr-i edeb, edeb bağları, uşşâk-ı edeb, meclis-i irfan*” gibi kavramlar da aslında onun Yahya Kemal ile söztöresi açısından “edeb” ve “irfan” mefhumlarıyla buluştuklarını göstermektedir. Ayrıca Yahya Kemal, “şehirlerimize ibret, medeniyet ve hikmet aynasından (Törelî bir nazarla) bakmayı öğreten” bir şâirdir.

Şâirin “Gümüş Tûl' Şâ'iri” diye hitap ettiği Alî Ulvî Kurucu'nun şiirinde asıl olarak Hakk'a ve hakîkate vurgu yapmasının yanında hususiyetle de bedîî yönlerle dikkat çektiğini görürüz. Bu da A. Rauf'un “şuur”u temel unsur olarak vurgulamasının yanında “şiir”i yani “bedîî” yönü de önemseyişinin bir ispatıdır.

A. Rauf, bir diğer şâir N. F. Kısakürek ile kendi yolunu da “mahbes'te birleşen kader” ve “Hak yolu” davası üzerinden birleştirir.

Bütün bu değerlendirmeler üzerinden söyleyebiliriz ki A. Rauf'un “söztöre”si “Hak ve hakîkât”, “vatan ve millet” davası temelli “şuur oluşturma”yı amaçlar ve bu amaç da onu “Törelî Türk Şiiri” yolunun 20. asırdaki en mühim temsilcilerinden birisi yapar.

Kaynakça

- Ayverdi, İlhan. Kubbealtı Lugatı- Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Kubbealtı, 2011.
- Dağlar, Abdülkadir. “Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı” İSLARA Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı (12 Şubat 2022) içinde, Editörler: Erdem Can Öztürk, Mahmud Esad Erkaya, s.100-115. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Dağlar, Abdülkadir. “Göynüklü Hamdullâh Hamdî’nin ‘Söztöresi’” Göynük Araştırmaları ve Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı (Bolu 25-26 Kasım 2022/27 Kasım 2022 Göynük) içinde, s. 4. Bolu: BAMER, 2022b.
- Dağlar, Abdülkadir. “Törelî Şair Seyrânî’de Söz Töresi” III. Uluslararası Develi-Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi / 2. Cilt “Seyrânî Bildirileri” (Kayseri-Develi 30 Haziran-2 Temmuz 2022) içinde, Editör: Recep Özkan, s.47-57. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2023.
- Gürel, Zeki. Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi-Hayatı-Sanatı-Eserleri, Ankara: Berikan, 2023.
- İsen, Mustafa. Varayım Gidelim Urumeli’ne-Türk Edebiyatı’nın Balkan Boyutu, İstanbul: Kapı Yayınları, 2009.
- Karakuş, Ertuğrul. “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağıdı: Abdülfettah Rauf’un Şiirinde Üsküp ve Makedonya 1-2,” Hikmet Dergisi, 23-24, (2014b) 132-151 ve 136-149.
- Karakuş, Ertuğrul. Üsküp’ün Âkif’i: Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf’un Şiiri Üzerine Makaleler, İstanbul: Kriter, 2021.
- Rauf, Abdülfettah. *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.
- Rauf, Abdülfettah. *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf, Abdülfettah. *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf, Abdülfettah. *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf, Abdülfettah. *Na't ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*, İstanbul: MEB, 1997.

Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2008.

ÜSKÜP'ÜN TÖRELİ ŞÂİRİ ABDÜLFETTÂH RAÛF'UN HÂTİF MAHLASIYLA SÖYLEDİĞİ ŞİİRLER

Abdülkadir Dağlar

Doç.Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Hâtîfim gâ'ib gezer hikmet sezer sır söylerim
Ben ezelden mâ'îlim 'îrfân-ı Hakkın meşkına...

GİRİŞ

1910-1963 yılları arasında Üsküp'te yaşayan Abdülfettâh Raûf Efendi, 20. asır Balkanlar'ında Osmanlılık hüviyetini muhâfaza gayretiyle temâyüz eden bir âlim-şâirdir. Osmanlı bakiyyelerinden Meddâh Medresesi'nde hem talebelik hem de müderrislik yapma imkânı bulmuş olan Fettâh Efendi, Osmanlı ilmiyyesine mensup çoğu müderriste olduğu gibi, yoğun olarak şiirle iştigâl etmiş, terekesinde defterler dolusu yüzlerce şiir yâdigâr bırakmıştır.¹

Fettâh Efendi'nin, bir kısmı 2021-2023 yılları arasında Üsküp'te beş ayrı kitap hâlinde yayınlanmış olan şiirlerinde, tam bir

1 Abdülfettâh Raûf Efendi'nin hayâtı ve eserleri ile Osmanlı sonrası geçiş döneminde Üsküp ve Balkanlardaki te'sirlerine dâir geniş mâlûmat için bkz. Ertuğrul Karakuş, Üsküp'ün Âkîf'i: Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettâh Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler, Kriter Yayınevi, İstanbul 2021.

münevver olarak idrâk ettiği geçiş döneminin izleri ile hâlet-i rûhiyyesine hâkim olan hissiyât ve tahassüsâtını müşâhede etmek mümkündür. Şiirlerine, dağılma öncesi tüm Osmanlı sınırlarını hâlâ vatan belleyen bir münevverin dikkat ve rikkati hâkimdir. O, “töre” tâbîr edilebilecek olan, ehl-i sünnet dâiresi üzerine binâ edilmiş İslâm itikadı ile Osmanlı örf ve an’anelerini şiirlerine sindirmiş, İstanbul başta olmak üzere vatanın hemen her köşesinin rûhunu yansıtmayı başarmıştır.

Fettâh Efendi’nin şiirlerinde fikir olarak Tanzîmât sonrası Türk şiirinin izleri ile üslûp olarak Mehmed Âkîf’in te’sirleri rahatlıkla görülebilir. Bununla birlikte, şiirlerinde bilhassa Sâdeddîn Sırrî ile Yahyâ Kemâl üzerinden Dîvân Şiiri’nin rûhunu da tâkîb edebilmek mümkündür. Şiirlerinin tamâmında arûz veznine hâkim olan bir şâirin edâsı ile kimi şiirlerinde Dîvân şâirlerinin güzellik, aşk, hasret telâkkîleri dikkat çekmektedir.

Fettâh Efendi’nin, Dîvân Şiiri edâsı ve usûlünce yazdığı şiirlerinin, daha çok beyit esâsı üzerine inşâ edilmiş olduğunu, bunun yanında bu şiirlerinde “Hâtif” mahlasını kullandığını söylemek gerekir. Bilindiği üzere Hâtif, Dîvân Şiiri geleneğinde “gaybdan seslenen, fısıldayan” anlamında “şâire ilhâm getiren melek, ilhâm taşıyan cin ya da peri”nin adı olarak çokça kullanılmaktadır. Ayrıca, Dîvân Şiiri geleneğinde Hâtif mahlasını kullanmış olan başka şâirlerin varlığı da kaynaklarıyla malumdur.

Bu tebliğ vesîlesiyle, Fettâh Efendi’nin yayınlanmış beş şiir kitabında Hâtif mahlasıyla yazmış olduğu şiirleri üzerinde durulacak, bununla birlikte Hâtif mahlasını tercih etme sebebi araştırılıp sorgulanacaktır.

Hâtif Mahlasına Dâir

Bilindiği üzere “kurtulma, kurtuluş; kurtulma ve kurtuluş yeri” anlamlarına gelen *mahlas*, Törelî Türk Edebiyâtı’nda², şâirin şiir vâdîsinde kullandığı “şâirlik adı” anlamını karşılamaktadır. Husûsiyetle Dîvân Şiiri geleneğinde “mahlas alma” ya da “tahallus etme”nin, çeşitli sebep ve vesîlelerden kaynaklandığı mâlûmdur. Mahlaslar arasında şâirlerin *meslek*, *meşrep*, *menşe’* (şehir), *nesep* gibi çeşitli mensûbiyetlerine nisbet edenler kadar *bedenî* ve *rûhî* husûsiyetlerine işâret edenler de bulunmaktadır. Bunların yanında, şiir geleneğinin ve şâirin *san’at ve şiir telâkkîlerine* ışık tutan tahallus sebepleri de dikkat çekmektedir ki *Hâtif* de bu kabilden bir mahlastır.

Kelime olarak “gayb âleminde seslenen, seslenici” anlamına gelen *Hâtif*, Törelî Türk Edebiyâtı ve özelde de Dîvân Şiiri söztöresine göre ise “Levh-i Mahfûz’da bulunan *mazmûn* cevherlerini şâirin *tab’* ya da *meş’arına* -yânî gönlüne- *ilhâm* yoluyla taşıyan melek ya da cinnin adı” olarak kabûl edilmektedir. Bu isim, *Hâtif-i Gaybî* tâbîriyle de ifâde edilmektedir. Şâirlerin *Hâtif* mahlasını tahallus etmiş olmalarını, onların şiir cevherleri sayılan *mazmûn*ları, arada *Hâtif-i Gaybî* olmadan -aracısız bir şekilde-, *tab’* ya da *meş’ar* aynaları vâsıtasıyla doğrudan *Levh-i Mahfûz*’dan yansıtıkları iddiâlarıyla yorumlanabilir.

Hâtif mahlasının Üsküplü Abdulfettâh Raûf’tan evvel Dîvân Şiiri’nde kimi şâirlerce kullanıldığı bilinmektedir: *Bursalı Hâtif Hasan Efendi* (öl. 1744/45), *Hâtif Seyyid Hasan Çelebi* (18. asır),

2 Bu isimlendirmenin mâhiyeti hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Dağlar, “Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyâtı”, İSLARA Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi 12 Şubat 2022 -Bildiriler-, (Hazırlayanlar: Erdem Can Öztürk - Mahmud Esad Erkaya), Ankara 2022, s. 100-115.

Hâtîf Mehmed Efendi (öl. 1809), İstanbullu **Hâtîf Ali Efendi** (öl. 1823), Manisalı **Hâtîf Mehmed Efendi** (öl. 1849) gibi...³

Şiirlerinde genellikle mahlas kullanmayan Fettâh Efendi'nin, kimi şiirlerinde ise *Hâtîf* mahlasını kullanmış olmasını, onun töreli şiir telâkkîsi ile anlayıp yorumlamak mümkündür. Törelî tüm şâirler gibi Fettâh Efendi de şiir cevherinin Levh-i Mahfûz'dan şâirin gönlüne ilhâm edilip *Hâtîf* vâsıtasıyla cân kulağına seslendirildiğini kabûl etmektedir. Dahası, bu mahlası kullanmış olan diğer şâirler gibi, Fettâh Efendi'nin zımnî iddiâsı da şiirinin muhâtapları ile Levh-i Mahfûz arasında vâsıtasız bir ayna olduğudur.

Öte yandan mahlas meselesinde dikkati celbeden bir husûs daha var ki şudur:

Hâtîf (هاتف) - (فتاح) *Fettâh* isimlerinin imlâları arasında bir nevi “*cinâs-ı kalb*”den bahsedilebilmekle birlikte kelimelerdeki iki harfin (ح - ه) yakın mahreçli olması hasebiyle de *cinâs-ı muzârî* cinsinden bir cinâs bulunduğunu söylemek mümkündür; muhtemeldir ki Fettâh Efendi, bir bakıma adını şifreleyerek mahlas edinmiştir. Dolayısıyla, böyle bir nükte ile *Hâtîf* mahlasının tahallus edilmiş olma ihtimâli de ayrıca bir sırlı güzellik sayılır.

3 Bu isimler *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (teis.yesevi.edu.tr) sitesinden alınmıştır.

Diğer taraftan *Hâtîfî* mahlası da kullanılmıştır ki *Hâtîf-i Gaybî*'yi bir vâsıta, bir aracı kabûl etmiş olmanın da bir göstergesi sayılabilir. Denilebilir ki *Hâtîfî* tahallusu, *Hâtîf* tahallusuna nazaran daha iddiâsız ve daha mütevâzî görünmektedir. Dîvân ve Tekke Şiiri'nde bu mahlası kullanmış olan şâirler ise şunlardır: Ankaralı **Hâtîfî Abdurrahmân Efendi** (öl. 1562), Niğdeli **Hâtîfî Mehmed Çelebi** (öl. 1591), Amasyalı **Hâtîfî Çelebi** (16. asır), Priştineli Sipâhîzâde **Hâtîfî Çelebi** (16. asır), Edirneli Şeyh Zâhidizâde **Hâtîfî Abdurrahmân Efendi** (16. asır), **Hâtîfî** (19. asır).

Fettâh Efendi her şiirinde mahlas kullanmamıştır; onun, şiirlerinden tedvîn edilen şiir kitaplarında *Hâtif* mahlasını kullandığı şiirlerin dağılımı şöyledir:

*Yine Vatan İçin*⁴ kitabındaki 37 şiirden 7 şiirde:

Gazel başlıklı 11 beyitlik bir gazel (s. 17-18)

Ey Gönül başlıklı 10 beyitlik bir gazel (s. 29-30)

Leyle-yi Mi'râc Münâsebetiyle Seni ve Sana Yâ Resûlallâh! başlıklı 8 beyitlik bir mi'râciyye gazel (s. 31)

İnsân başlıklı 5 beyitlik bir gazel (s. 48)

İntisâbım Var! başlıklı 6 beyitlik bir gazel (s. 49)

Münâcât! başlıklı 7 beyitlik bir münâcât gazel (s. 51)

Ne Güzel Şey! başlıklı 11 beyitlik bir gazel (s. 58-59)

*Zulmetten Nûra*⁵ kitabındaki 90 şiirden 2 şiirde:

Gazel başlıklı 8 beyitlik bir gazel (s. 40)

Görmez İsem Vatanda! başlıklı 8 beyitlik bir gazel (s. 64)

*Garâmî Parçalar*⁶ kitabındaki 161 şiirden 16 şiirde:

Bir Güzele Bir Gazel başlıklı 6 beyitlik bir gazel (s. 26)

Leylâ! başlıklı 7 beyitlik bir gazel (s. 47)

Sevgilim! başlıklı 6 beyitlik bir gazel (s. 64)

İhtiyârlık! başlıklı 5 beyitlik bir gazel (s. 69)

Tûfânlı Hissiyât başlıklı 10 beyitlik bir gazel (s. 84-85)

Gazel başlıklı 5 beyitlik bir gazel (s. 98)

4 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları 2021.

5 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları 2022.

6 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları 2022.

Gazel başlıklı 6 beyitlik bir gazel (s. 101)

Gazel başlıklı 5 beyitlik bir gazel (s. 105)

Gazel başlıklı 7 beyitlik bir gazel (s. 108)

Gazel başlıklı 6 beyitlik bir gazel (s. 109)

Gazel başlıklı 12 beyitlik bir gazel (s. 110-111)

Gazel başlıklı 6 beyitlik bir gazel (s. 112)

Gazel başlıklı 6 beyitlik bir gazel (s. 117)

Gazel başlıklı 5 beyitlik bir gazel (s. 118)

Gazel başlıklı 15 beyitlik bir müzeyyel gazel (s. 122-123)

Gazel başlıklı 5 beyitlik bir gazel (s. 124)

*Vardar*⁷ kitabındaki 85 şiirden 7 şiirde mahlas:

Dünyâ vü Hayât başlıklı hece vezniyle 6 dörtlükten müteşekkil bir manzûme (s. 45-46)

Fahriyye-yi Mütecâsirâne başlıklı 8 beyitlik bir fahriyye gazel (s. 49)

Tegazzül başlıklı 11 beyitlik bir gazel (s. 66-67)

Rebâb Ol! başlıklı 10 beyitlik bir gazel (s. 111-112)

Na't-ı Nebî başlıklı 8 beyitlik bir gazel (s. 113)

Na't-ı Resûl başlıklı 10 beyitlik bir gazel (s. 127-128)

Gazel başlıklı 9 beyitlik bir gazel (s. 163)

*Na't ve Münâcât*⁸ kitabındaki 51 şiirden 9 şiirde:

İlk mısra'ı eksik 14 beyitlik bir kasîde (s. 19-20)

4 beyitlik bir gazel (s. 21)

İ'tirâf başlıklı 7 beyitlik bir münâcât gazel (s. 31)

7 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

8 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023.

Elhamdülillâh başlıklı 10 beyitlik bir tevhîd gazel (s. 32-33)

Na't-ı Şerîf başlıklı 9 beyitlik bir na't gazel (s. 49-50)

Mi'râc-ı Nebî başlıklı 26 beyitlik bir mi'râciyye kasîde (s. 163)

Münâcât başlıklı 7 beyitlik bir münâcât gazel (s. 163)

Na't-ı Şerîf başlıklı 45 beyitlik bir na't kasîde (s. 71-77)

Gazel başlıklı 11 beyitlik bir gazel (s. 108-109)

Görüldüğü üzere şiirlerin bir kısmı özel başlıkla, bâzıları ise nazım şekli adı ile isimlendirilmiştir. *Müfred beyitler* (6 beyit) ile *kıt'alar* (114 kıt'a) gibi mahlassız şiir parçaları sayının dışında tutulacak olursa, 304 şiirin yalnızca 41 tanesinde mahlas kullanıldığı, bunun da oran olarak yaklaşık %13.5'a tekâbül ettiği görülecektir.

Hâtîf'in gazel, kasîde, kıt'a, mesnevî gibi Dîvân Şiiri nazım şekilleriyle yazdığı şiirlerde şematik kâfiye tertîbine uyulmakla birlikte diğer şiirlerinde zaman zaman -sanki biraz da Tanzimat sonrası Türk şiirinin te'siriyle- nazım şekli ve kâfiye tertîbi husûsunda bir serbestlik de göze çarpmaktadır. Meselâ

Baksan yaşamak nâmına bin cevri ü cefâ var

Bin cevri ü cefâda yaşamakda ne safâ var

Bir murg-ı latîf idim öterdim

Gâh sahn-ı sahîn-i ibtilâda

*Bir pâre haşeb idim tüterdim*⁹

mısralarında bu durumu müşâhede etmek mümkündür.

9 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, s. 24.

Hâtif Fettâh Efendi Törelî Şâirdir

Törelî Türk Edebiyatı, hayâtın her sâhasına “dîvân istiâresi”¹⁰ adı altında tedvîn edilen bir teşrîfât geleneğinin hâkim olduğu medeniyet dâiresinin bir edebiyâtıdır. Bu, Allâh’a hürmetin ve Resûlullâh -*aleyhissalâtuveselâm*- efendimize muhabbetin esas tayin edici olduğu bir edebî dâiredir. Bu törelî dâirede teşrîfâtı *tevhlîd*, *tahmîd*, *münâcât*, *na’t*, *mevlid*, *mi’râciye* gibi edebî türler belirler.

Allâh

Tanzîmât sonrası Türk şiirine hâkim olan Allâh telâkkîsinin izleri Hâtif’te de görülmektedir. İnsân aklı Allâh’a dâir tefekkür ameliyesinde bulunur, ancak sonunda âciz ve hayrette kalır. İnsân bu durumdan yine törelî bir tavırla Allâh’a sığınarak, ona tazarru’ ve münâcât ederek kurtulur.

Şâirin hem *matla’* (ilk) hem de *makta’* (son) beyti

Kimdir bilen cihândaki esrâr-ı hulkatı
*Bildirmemiş bilen bize her bir hakîkatı*¹¹

şeklinde olan *Tevellüh* -şaşkınlık ve hayranlık duymak- başlıklı gazelinde kâinât, yaratılış, hayât ve ölüme dâir yoğun bir tefekkür dikkati çekmektedir. Gazelin şu beyitlerinde tefekkürün insâna ancak âcizliğini idrâk ettirdiğini söylemektedir:

10 Bu kavramın, Dîvân Edebiyatı dâiresini târîf ve tavsîfi hakkında bkz. Abdülkadir Dağlar, “İsimlendirme Hengâmesinde Bir İsim Savunması: Dîvân Edebiyatı”, *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, C. 2, S. 5 (2016), s. 168-170.

11 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, s. 13-15.

*Tanrım bu 'akl-ı kâsıra sığmaz mı her husûs
Dîvânesin gönül bu ne binbir su'âl sus¹²*

*Her hükmü bil ki hikmete makrûn olur fakat
İdrâkimiz ihâta-yı esrâra pek sakat¹³*

Bu acziyet, şâirin bir gazelinde de şu mısırâlarla ifâde edilmektedir:

*Nasıl vâsf eylesin **Hâtif** bülend-i 'câz-ı Hallâkı
Zevâllı hâme-yi üftâdeler 'acziyle yansınlar¹⁴*

Yani, yüce yaratıcının yüksek mu'cizevî yaratma kudreti anlatılmaz, kalemler bu hususta âcizdir.

Şâirin, bir tefekkür gazelinin sonundaki

*Bildim Allâhım seni sen bendesin ben nerdeyim
Gâ'ib ol ki **Hâtif**-i gayb içre bezm-i dânemiz¹⁵*

münâcât - i'tirâf beyti ise, hakka'l-yakîn tecrübesinin ancak *fenâfillâh-bekâbillâh* makamlarında mümkün olabileceğini îmâ etmektedir.

Hâl böyle iken, insân akli her dâim nefis-i emmârenin *benlik* tuzağına düşme yânî firavunlaşma ve şeytanlaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır. “İnsân” redîfli ve İnsân başlıklı gazelinin sonundaki beyitlerde bu tehlikeden şöylece bahsedilmektedir:

12 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, s. 14.

13 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, s. 15.

14 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 18.

15 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, s. 109.

*Benim ‘aklım benim mâlüm benim hükmüm diye ba‘zan
Tefâhur eyleyip bir vaz‘-ı Fir‘avnî alır insân
Gehî bir tavr-ı pestîye dûcâr-ı ‘acz olur **Hâtif**
Niçin bilmem yine bir hiss-i şeytânî taşır insân¹⁶*

İnsân, kendisine benlik iddiâlarını iğvâ eden nefsin tehlikele-
rinden nasıl emîn olabilir? Hâtif bunun cevâbını ve anahtarını
Hakk’ın kapısında aramaktadır. Bir münâcât gazelinin sonundaki

***Hâtif** kulunum kat‘-ı ümîd eylemem aslâ
‘Afv et beni ‘izzet kapını züll ile çaldım¹⁷*

tazarru‘-niyâz beyti, ümitsizliğin, Hakk’ın kapısında orta-
dan kalktığını ifâde etmektedir. Başka bir münâcât gazelinin
sonundaki

***Hâtif**im kalmam zalâm u şirret ü ‘ısyânda ben
Nûr-ı Rabbimle cihân müstağrak-ı envâr iken¹⁸*

beyti ise, en-Nûr olan Allâh’ın tüm mevcûdâtı kuşatıp kaplayan
nûrları var iken mü’min insânın zulmet, şerr ve isyan karanlığın-
dan emîn olacağını dile getirmektedir.

İ‘tirâf başlıklı gazelin son beytinde şâir âdetâ “*Elâ bi-zikrillâ-
hi tatme’innu’l-kulûb...* (Kalbler ancak Allâh’ın zikri ile huzûra
erer...)” (Ra’d / 28) âyetini hâtırlatırcasına şöyle söylemektedir:

*Zikr ü tevhîd-i Hudâdır varsa bir gerçek eğer
Rabbine eyle ‘ibâdet **Hâtif**â bâkî güzâf¹⁹*

16 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 48.

17 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, s. 70.

18 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 51.

19 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, s. 31.

Yânî, zikir ve ibâdetten gayrısı boştur, kalıcı da değildir.

Kâinât ve mevcûdât üzerine tefekkürle aklen yorulan insânın kalbi, münâcât ederek, yânî en ıssız vakitlerde Rabbiyle fısıldaşarak nûra ve hakîkî huzûra kavuşur. Şâirin tahmîd-tefekkür üslûplu bir gazeli bu minvalde şu beyit ile bitmektedir:

***Hâtîf** bu gece her taraf ıssız gibi çıt yok
Nûra boyanıp Rabb ile sohbet ne güzel şey²⁰*

Görüldüğü gibi Hâtîf, akıl ve kalbin Allâh'ın isim, sıfat ve fiilleri ile kurduğu alâkayı *tevhîd-tahmîd-münâcât* mihverinde değerlendiren yorumlamaktadır.

Hazret-i Muhammed -aleyhissalâtuveselâm-

Hâtîf'in şiir kitaplarında *mevlid* ve *mi'râciyye* türlerinde birden fazla şiir mevcuttur ki onun Mevlid ve Mi'râc kandillerinde tahassüsâtını şiirle billûrlaştırdığına işâret etmektedir. Meselâ, 12 Rebîulevvel 1378 târihli “*Na‘t-ı Şerîf*” başlıklı, 5 Teşrînievvel 1957 târihli “*Mevlid-i Peygamberî*” başlıklı mevlidleri ile târihsiz “*Velâdet-i Muhammediyye Sallallâhu Te‘âlâ ‘Aleyhi ve Sellem*”, “*Mevlid Gecesi*”, “*Mevlid-i Nebî*”, “*Mevlid-i Nebî*”, “*Mevlid-i Nebî*” başlıklı mevlidleri bu durumu göstermektedir. Kezâ, 27 Receb 1354 târihli “*Leyle-yi Mi'râc Münâsebetiyle Seni ve Sana Yâ Resûlallâh*” başlıklı, 27 Recebül-Ferd 1374 târihli “*Leyle-yi Mi'râc Münâsebetiyle Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerine*” başlıklı, 26 Kânûnısânî 1963 târihli “*Mi'râc-ı Nebî*” başlıklı mi'râciyyeleri ile târihsiz “*Yine Leyle-yi Mi'râc*”, “*Mi'râc-ı Muhammedî*”, “*Mi'râc-ı Nebevî*” başlıklı mi'râciyyeleri benzeri duruma işâret etmektedir.

Şiirleri, dili kullanma kâbiliyeti, ifâde üslûbu, nazım şekilleri ve arûz veznini kullanma husûsiyetleri genellikle Mehmed

20 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 59.

Âkif'ten izler taşısı da Fettâh Efendi'nin ilhâmını aldığı dînî neşve daha ziyâde tasavvuftur; tasavvufta ise daha çok *Hakikat-ı Muhammediyye* ya da *Nûr-ı Muhammedî* mefhûmu merkezi etrâfında şekillenen bir *Habîbullâh* -aleyhissalâtuvesellâm- telâkkîsi mevcuttur.

Velâdet-i Muhammediyye başlıklı bir mevlid manzûmesinin ilk iki dörtlüğü bu bağlamda mânîdardır:

*Kaçılın ey ebedî zulmet ü küfrân kaçılın
Saçılın ey ezeli rahmet ü gufrân saçılın
Bu gece **nûr-ı Muhammed** doğuyor ufku muza
Açılın rûhlara ey nûrlu ufuklar açılın*

*Benzemez her geceye mevlid-i **Ahmed** gecesi
Bu gece hall edilir kevn ü mekân bilmecesi
Bu gece bunca asır beklenilen sırr-ı vücûd
Açılıp fikre ışıktı verdi onun her hecesi²¹*

Mevlid Gecesi başlıklı şiirinin şu dörtlüğünde de aynı telâkkînin izleri âşikâr bir şekilde yansımaktadır:

*Bir yerde toplayıp sana bir tâk-ı ihtifâl
Yapsam da az değil mi sen ey neyyirü'l-cemâl
Sen sen ki hulkatin üzerinde o Hâlıkın
Mahbûbusun onun gibisin sen de bî-misâl²²*

Habîbullâh -aleyhissalâtuvesellâm- efendimize dâir töreli tasavvurun hulâsa edildiği *Na't-ı Şerîf* başlıklı bir gazelin son beyti ise, töreli edebiyâtın teşbîh ve istiâre dünyâsında onun “gül” ile temsîl edilmesine bir nümûne sayılmaktadır:

21 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, s. 78.

22 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, s. 87.

***Hâtif** bu gülün bülbül-i şeydâsı olup kal
Solmaz ebedî gülşen-i hoş-bûy-ı Muhammed²³*

“Yâ Resûlallâh” redifli 45 beyitlik bir na’t kasîdesinin ortalarında-
ki -muhtemelen tegazzül kısmındaki-

*Beğenmiş Tanrı var etmiş senâ etmiş sana artık
Ne hükmü var bu tatsız kıl u kâlin yâ Rasûlallâh
Tevevül maksadıyla böyle dırlandım a sultânım
Şefâ’at kıl susar bu ‘abd-i lâlin yâ Rasûlallâh
Bilirsin **Hâtif**-i bîcâreni pek çok günâhkârım
Medâr-ı ‘afvı sensin her vebâlin yâ Rasûlallâh²⁴*

beyitlerinde Habîbullâh -aleyhissalâtuveselâm- efendimiz-
den istimdâd dikkat çekmektedir. Zîrâ törelî edebî dâire “mah-
şerde ümmetine şefâ’at edici” bir rahmet peygamberi telâkkî
etmektedir.

Hâtif, bir mi’râciyye kasîdesinin sonundaki tahallus ve duâ be-
yitlerinde de aynı tasavvur etrâfındaki Mi’râc telâkkîsini iş’âr
etmektedir:

*Bir sıçrayışıyla ayağı değmeden aslâ
Hâtif yedi okyânûs aşan bir atımız var
Mi’râcının esrârına mazhar kıl İlâhî
Mi’râca çıkan sevgiline nisbetimiz var²⁵*

Şöyle ki, törelî edebî dâire, Mi’râc hâdisesini iki sevgilinin bir
mülâkâtı saymaktadır. Aynı anlayış ve algılayış, onun Mi’râc’a
dâir bir terkîb-i bendindeki

23 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, s. 49-50.

24 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, s. 74.

25 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, s. 66.

*Bu şeb ‘âşıkla ma‘şûk oldu rûberû-yı istiğrâk
Bu şeb nûrlandı Hakkın şu‘lesiyle enfûs ü âfâk²⁶*

mısrâlarında da görülmektedir.

Hikmet ve İrfân

Daha çok hikemî ve dînî şiirlerinin yer aldığı *Vardar* kitâbında, Hâtîf mahlasının kullanıldığı yedi adet şiir bulunmaktadır. Bunlardan birisi hece vezniyle 6 dörtlükten müteşekkildir ki Hâtîf’in Eyyûb adlı bir dostuna yazdığı mektûba sarılıp iliştirilerek gönderilmiştir. Mektûbun muhâtabı olan şahıs muhtemelen bir hastalıkla mücâdele ediyor olmalı ki ekindeki manzûmede, Hâtîf dostuna Eyyûb -aleyhisselâm- sabrı tavsiye etmekte, bunun yanında bâzı hikmetlerle nasîhatta bulunmaktadır. Manzûmenin son dörtlüğü şöyledir:

*Hâtîfîm gâ’ibden ilhâm sezerim
Gezilmez yollarda uçar gezerim
Demir topuz ile derdi ezerim
Böylece ‘âlemi hayrân süzerim²⁷*

Hâtîf, *Tegazzül* başlıklı hikemî gazelinde²⁸ ise fazîlet, hikmet ve irfân telkinlerinde bulunmaktadır:

*Âdeme ‘âlemde gâye neşve-yi ‘irfân imiş
Ekl ü şürb ancak gıdâ-yı süflî-yi hayvân imiş
...
Ehl-i fazlın fazlını erbâb-ı fazl anlar hemân
Kıymet-i ‘irfânı takdîr eyleyen ‘irfân imiş*

26 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, s. 67.

27 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 46.

28 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 66-67.

*Kadr-i Kur'ânı bilir mi hîç şu zındîk-ı mudîll
 Kıymet-i hûbânı takdîr etmeyen 'umyân imiş
 Kadr-i cevherden yine cevher-şinâs anlar hemân
 Kadr-i gülden hazz alan şu bülbül-i nâlân imiş
 ...*

***Hâtîfâ** beyhûde efgân eyleme bak zevkine
 Çünkü sağlık sandığın hoşça geçen bir ân imiş*

Rebâb Ol başlıklı bir başka gazelinde²⁹ de yine dostlarına nasîhatlarda bulunan şâir, hikmet dolu nasîhatlarıyla dostlarının gönlünde cânlı bir hayâl kitâbı olarak kalmayı arzulamaktadır:

*Yârân-ı safâya hele bir hâtıra kalsın
Hâtîf sözünü söyle de bir cânlı kitâb ol*

Şâirin, hayâtın hikmeti üzerine hasbihâl ettiği bir gazeli ise şu beyitlerle hitâma ermektedir:

*Ne encâmı ne de esrâr-ı îcâdı bize ma'lûm
 Bu sırrı varsa ancak şâ'ir-i merdâneler söyler
 Cihân bir mey-gede herkes birer arzû ile ser-hoş
 Uyanmışdan bunu duy sanma ki mestâneler söyler
 Hudânın verdiği nutku tehî sen harcama **Hâtîf**
 Cihânda boş sözü 'ârif değil dîvâneler söyler³⁰*

Ezel-ebed çizgisinde hayâtın sırlarına kimse bihakkın vâkıf değildir; ancak, bu sırlar eğer birinden sorulacaksa da yine hikmet ve irfân sâhibi şâirlerden sorulmalıdır. Zîrâ, onlar bu âlem meyhânesinde sarhoş olmayıp ayık kalabilenler arasında başta gelenlerdir, boş da konuşmazlar.

²⁹ Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 111-112.

³⁰ Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 163.

Hâtîf'in *Zulmetten Nûra* isimli kitâbındaki bir gazel³¹ tasavvufî neşveli sırrî-tevhîdî bir aşkı beyân etmektedir. Gazelin şu

*Öyle sertmestim ki hep mestâneler ağlar bana
Hüsnüine yandım bütün pervâneler ağlar bana*

matla' beyti, Fuzûlî'nin meşhûr

*Öyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür
Men kimem sâkî olan kimdür mey ü sahbâ nedür*

beytinden mülhemdir. Bu gazelin sonunda şâir, tasavvufî temâşâsındaki son noktaya işâret etmektedir ki bu makâmda şuhûd (görmek, görünmek) ile *gayb* (görünmemek) arasında bir fark kalmamaktadır:

*Hâtîfîm terk eyledim Hakka şuhûd u gaybımı
Kenz ü kânlar muhtefî vîrâneler ağlar bana*

Aşk ve Garâm

Yukarıda da bir döküm hâlinde sunulmuştu, Hâtîf'in daha ziyâde âşıkâne şiirlerinin toplandığı *Garâmî Parçalar* kitâbındaki gazellerin sâdece 16'sı mahlas taşımaktadır ve bu mahlaslı şiirlerinden de sâdece 5'inde başlık bulunmaktadır.

Hâtîf'in âşıkâne şiirleri ağırlıklı olarak Dîvân Şiiri'nden izler taşımakla birlikte yeni Türk şiirinin de te'sirlerini göstermektedir. Bu durumu *Bir Güzele Bir Gazel* başlıklı mahlaslı gazelde müşâhede etmek mümkündür:

*Nûr-bahârım fecr-i rûhum nev-civânımsın benim
Yâr-ı cânım 'ayn-ı cânımsın cihânımsın benim*

31 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 40

Gözlerin yıldızlarındır kaşların çifte hilâl
 Koynuna mehtâbı almış âsumânımsın benim
 Tâcdârlar bir nigâh-ı lutfuna mağlûb olur
 Kahramânlar kahr eden bir kahramânımsın benim
 Handeniz her türlü mûsîkîden üstündür senin
 Gıratamsın 'ûd u kânûnum kemânımsın benim
 Saçların sümbül kokar gül leblerinden bal akar
 Ruhda gül gül-femde bülbül gülsitânımsın benim
Hâtîfin bir 'âşk-ı âvâredir ey dil-rübâ
 Mihr-i tâbânım yegâne mihribânımsın benim³²

Bu gazelin bilhassa 4. beyti törelî Türk şiirine yeni teşbih ve istiâreler sunmaktadır. Bunun yanında “nûr-bahâr”, “fecd-i rûh” terkipleri ile “Gözlerin yıldızlarındır kaşların çifte hilâl” ve “Kahramânlar kahr eden bir kahramânımsın benim” mısra'ları edebî töreye uygun yeni söyleyişlere misâl sayılabilir.

İslâm Edebiyatı'nın yegâne mahbûbesi *Leylâ*, Mehmed Âkif (*Leylâ* şiiri) ve Yahyâ Kemâl (*Nazar* şiiri) gibi, Hâtîf'in de şuûraltında gezinmektedir. Geleneğe uyarak Hâtîf de *Leylâ* başlıklı bir şiir söylemiştir gazel nazım şekliyle; onun bu gazelinde, Dîvân Şiiri'nin yanında hem halk edebiyatı unsurlarının hem de Tanzîmât sonrası şiiri yansıtan yeni dil ve belâgat unsurları ile yeni ifâde üslûplarının kullanıldığı görülmektedir:

Hîç sorma benim hâlimi esrârımı hâlâ
 Mecnûn gibi ağlar yanarım 'âşk-ı muhâla
 Ay doğsa güneş parlarsa renk renk çiçek açsa
 Leylâ görünür çeşmime her levhada Leylâ
 Dağlar dereler meşcereler bâğ u çemenler
 Her şey' ediyor hüsnünü endâmını îmâ

32 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 26.

*Leylâ a perîler güzeli ey güzel insân
 İnsânsın evet sen bu güzellik nedir ammâ
 Yıldızların esrâr-ı cemâliyyesi sende
 Her tatlı güzel manzaralar sende hüveydâ
 Bir neş'eli sünbül demeti başda o saçlar
 Gözler ise pür-lem'a iki Zühre-yi sevdâ
Hâtif nice Mecnûn olamaz bu dil-i şeydâ
 Dünyâda bulundukça şu behcet ile Leylâ³³*

Sevgilim başlıklı gazeline³⁴

*Sahbâ-yı muhabbet mi nedir nûr-ı siyâhı
 Ser-mest ediyor şevk ile bir damla nigâhı*

mısırâlarıyla başlayan Hâtif, sevgilisine güzellemeler yapıp medhiyeler düzdükten sonra

***Hâtif** ne arar boş yere billâh yorulursun
 Yokdur ona Hallâkî gibi misl ü muzâhî*

makta' beytini îrâd etmiştir. Onun bu beyti Nedîm'in meşhûr

*Yok bu şehir içre senin vâsf itdüğün dil-ber **Nedîm**
 Bir perî sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana*

beytini hâtırlatmaktadır. Yânî, hayâl âleminin güzel sevgilisi bu gölge hakikatlar âleminde aramakla bulunamaz. O sevgilinin hayâlî, mazmûn güzellerinin cevelân ettiği Levh-i Mahfûz âleminde -yânî belki Eflâtun'un idealar âleminde- töreli şâirin tab'/meş'ar aynasına Hâtif-i Gaybî'nin ilhâmıyla yansıtılır.

33 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 26.

34 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 64.

Aşağıdaki gazelinde³⁵ kendi hâlet-i âşıkânesini bülbüle hitâb yoluyla dillendiren Hâtif, kendisini töreli şiirin en âşık kuşu sayılan bülbülle özdeşleştirmektedir. Ona göre bülbül, âşıkın kalbinin dilidir, âşıkın feryâdıdır, âşıkın mukallididir, gülle istiâre edilen ma'sûk-ı mutlakın âşıkı ve her seher vakti zâkiridir:

*Tercümân-ı kalb ü cânım ma'kes-i yâdım mısın
Yaslı bülbül yoksa kuş şeklinde feryâdım mısın
Her seher bir gül dalında inleyip durmak neden
Sen de bir gül-peykere hem 'âşık-ı nâ-şâdım mısın
Şi'r-i müştâkınla hakkı zikr edersin pek yanık
Rûh-ı meftûnumla hem-âheng-i evrâdım mısın
Ağlamak mı tek hayâtından nasîbin ben gibi
Âh edersin dâ'imâ mu'tâd-ı mu'tâdım mısın
Hâtifim bülbül dilinden nâle-sâz oldum bugün
Söyle ey âvâre kuş feryâdıma dâdım mısın*

Hâtif, kimi gazellerinde kendine hâs şiir dili ve ifâde üslûbuyla Dîvân Şiiri sevgilisinin güzelliğini tâbîr etmekte, yorumlamaktadır. Yine âşıkâne bir gazelinde³⁶

*Bakınız şu hüsnâ kardeş ne bu gözler üstü gür kaş
Bunu çizdi hangi nakkâş şu bizim nigâra benzer
Bana sevgi oldu girdâb bana hüsnü olsun mihrâb
Şu beşer kılıklı mehtâb yine dil-şikâra benzer*

mısrâlarıyla, sevgilinin güzelliğini biraz da âmiyâne ve mahal-liyâne bir üslûpla değerlendirdikten sonra sözü bir âşık olarak kendisine getirmekte, bu hususta da yine kendine özgü üslûbuyla kendi yaman hâlini çok vecîz bir şekilde şerh etmektedir:

35 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 98.

36 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 108.

*Bakınız şu **Hâtif**-i zâr ne gülî bugün ne gül-zâr
Bu hayâtdan oldu bîzâr yüreği mezâra benzer*

Türkî-yi Basît şâirlerinin üslûbunu andıran bu beyitlerde olduğu gibi *Hâtif*'in şu âşıkâne mısraları da, en billûr bir şekilde Nedîm'le temsîl edilen *Mahallîlik* mektebi şâirlerinin İstanbul üslûbunu yansıtmaktadır:

*Sen ne âfetsin efendim sabrımı mahv eyledin
Yâ bana gül yâ şehîd-i gamze-yi hun-hârın et
Yâ bana gül yâ beni güldür yâ lutf et öldür âh
'İşve-kârım gönümü hoşnûd-ı istifsârın et
'Âşk-ı âvârenizdir **Hâtif**-i bî-çâreniz
Düşmen-i cânın değil dilşâd-ı hoş-dîdârın et³⁷*

Aynı üslûbun kullanıldığı âşıkâne şu gazelinde de sevgiliye hitâb edilmektedir:

*Sevgilim bak beynimizde kimse bir sır sanmasın
Gizli ikrâr et felek sevdâmızı kıskanmasın
Sık ağaç yapraklarından serpilen ay şu'lesi
Yerlere pul pul sızarken sevgimizden yanmasın
Loş ve boş bir kûşede bir kâm alırken ey perî
Göz ve öz söyleşe de lebler bu sırrı anmasın
Katre katre bûse bûse leblerin içsem de ben
Mest ü meshûr olsun ammâ kalb-i hayrân kanmasın
Kim demiş vuslat verir 'aşka rehâvet **Hâtifâ**
Sevgiden 'âşık usanmaz kimse hiç aldanmasın³⁸*

Gazelin son beyti âdetâ *darb-ı mesel* üslûbunda bir irfân beyânıdır. Gazelin 3. beytinde ise “ve” vâv-ı râbitasıyla (*rabit vâvı*)

37 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 111.

38 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 118.

oluşturulan “Loş ve boş” ile “Göz ve öz” bağlama öbekleri Dîvân Şiiri'nin sentaksına uymamakla birlikte, hem veznin îcâb ve ic-bârı hem de kelimelerin Türkçe oluşları yönünden “u/ü” vâv-ı âtifasıyla (atîf vâvı) oluşturulmamıştır.

Hâtif, yine âşıkâne bir müzeyyel gazelinin sonunda Dîvân Şiiri geleneğinin şiir ve şâir değerlendirmeleri sadedinde tefahhur etmekte, meydân okumaktadır. Bu beyitlerinde o, âdetâ Nef'î'yi anımsatmaktadır:

*'Aşk ile hüzn ü zekâyı cem' edip insân diye
Hâtifâ Hakk şâ'ir-i zâr u perîşân koymuş ad
 Bir gazâle bir gazel tarh eylemek fikri ile
 'Aşkı almış sihre katmış şi'r-i zî-şân koymuş ad
 Varsa tanzîr eyleyenler işte meydân işte at
 Şi'r-i Türkîde sana akrân ki Sahbân koymuş ad³⁹*

Şekliyle sûretiyle, hâliyle tavrıyla, edâsıyla işvesiyle sevgili, ezeli Nakkâş olan Allâh'ın âşık için resmettiği eşsiz bir hediyedir; ona o gözle bakılması gerekmektedir:

***Hâtifâ** Nakkâş-ı Mübdi' 'aşkına bak na'şına
 Bak o Nakkâş'ın bu yektâ tuhfе-yi menkûşuna⁴⁰*

Mânâ ve Mazmûn

Törelî Türk Edebiyatı'nın mânâlar evreni, “mazmûn”⁴¹ merkezli dâirevî tabakalardan (ma'nâ>murâd>mazmûn) teşekkül

39 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 123.

40 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 124.

41 Törelî edebî telâkkilere göre mazmûnun mâhiyeti hakkında bkz. Abdülkadir Dağlar, “Şiirin Mazmûn Hâli”, *Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*, (Haz: Hatice Aynur - Müjgân Çakır - Hanife Koncu - Selim S. Kuru - Ali Emre Özyıldırım), Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 196-247.

etmektedir. *Levh-i Mahfûz* adı verilen mazmûnlar âlemini şâirde yansıtan aynaya *tab'* -ya da *meş'ar-* denir. Şâirin *tab'* aynasında tecelli eden mazmûn şâirin dil aynasında şiir hâline dönüşür.

Bir tevhîd-tahmîd kasîdesindeki

Elfâza sığmıyor his tasvîre gelmiyor rûh
Enzâra sığmıyor nûr cennet bütün civârı
Hâtîf bulunmuyor yol **mazmûn**-ı kâ'inâta
 Şi're şu'ûra sığmaz terk eyle iğtirârı⁴²

beyitleri ile, *Fahriyye-yi Mütecâsirâne* başlıklı bir gazelindeki

*Bir nüktecik dilerse eğer **tab'**-ı muğlakım*
Mazmûn-ı şî'rime nice binbir nikât üşer⁴³

beytinde *mazmûn* kavramına dâir dikkatleri, Fettâh Efendi'nin, *mazmûn* merkezli mânâlar evreni telâkkîsini de çok iyi bildiğini göstermektedir. Aynı şiirin

Nef'îye uyma devr-i tefâhur değil bugün
Sen her ne söylesen ona nisbet bayat düşer
Hâtîf bugün bu asra mugâyir gazel ile
 Dırlanma dur ki ensene binbir tokat üşer⁴⁴

beyitlerinde, şiirlerinde geleneğin ve kendisinin şiir telâkkîlerini beyân ederken sık sık *mazmûn* kavramını yorumlayan Nef'î'ye atıfta bulunulmuş olması da bu bağlamda ayrıca dikkat çekmektedir.

42 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, s. 20.

43 Vardar, s. 49.

44 Vardar, s. 49.

SONUÇ

Bir zamanlar Prizren'de, Priştine'de, Kalkandelen'de ve daha nice Balkan şehirlerinde olduğu gibi Üsküp'te de yüksek düzeyde temsîl edilen Dîvân Şiiri geleneği, tevârüs ettiği edebî töresiyle tâm bir Osmanlı olan Hâtif Abdülfettâh Ra'ûf'un şuûrunu ve şuûraltını ayık ve ayakta tutan en mühim unsurlardan biri olmuştur. Ona göre şiir, şuûrdur; törelî Osmanlı şuûru da ancak törelî şiir vâsıtasıyla Evlâd-ı Fâtihân ile Ahfâd-ı Osmaniyyân'ın şuûraltlarına telkîn edilebilir. Bu yüzden o, bu şuûru hem içinde bulundugu fetret-zulmet çağının insanlarına hem de Osmanlı bakiyesi sayılan tüm coğrafyada yaşayacak olan sonraki nesle şiirleri aracılığıyla aktarma niyet ve gâyesini gütmüştür.

Tanzîmât ve sonrasındaki medeniyet tecrübesinin tüm Türk edebiyâtını etkisi altına aldığı bir dönemin mahsûlleri olmakla birlikte Fettâh Efendi'nin bilhassa Hâtif mahlasıyla söylediği şiirler, Dîvân Şiiri'nin 20. yüzyıl Üsküp aynasında taayyün etmiş hâlleri olarak yorumlanabilir. Şiirlerin ana çizgisi bu minvâlde bulunsa da yeni dönem telâkkîlerinden izler taşıdıkları da rahatlıkla söylenebilir. Bu hususta sathî bir mukâyesede bulunarak şiirleri ışığında Fettâh Efendi'nin edebî töredeki konumunu göstermek gerekirse, onun İpekli Mehmed Âkif ile Üsküplü Yahyâ Kemâl arasında bir edebî bölgenin şâiri olduğu iddiâ edilebilir.

Hulâsa, bu tebliğ çerçevesinde değerlendirmeye alınan mahlaslı şiirlerinin yanında diğer şiirlerinin de şifâhî olarak hesâba katılmasıyla Hâtif Fettâh Efendi'nin, Törelî Türk Edebiyatı'nın müstesnâ bir şâiri olduğu âşikâr hâle gelmektedir.

KAYNAKLAR

- Rauf, Abdülfettah. *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.
- Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Na't ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023.
- Dağlar, Abdülkadir. “Şiirin Mazmûn Hâli”. *Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh*, (Hazırlayanlar: Hatice Aynur - Müjgân Çakır - Hanife Koncu - Selim S. Kuru - Ali Emre Özyıldırım), Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 196-247.
- Dağlar, Abdülkadir. “İsimlendirme Hengâmesinde Bir İsim Savunması: Dîvân Edebiyatı”, *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, C. 2, S. 5 (2016), s. 164-179.
- Dağlar, Abdülkadir. “Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı”, İSLARA Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi 12 Şubat 2022 -Bildiriler-, (Hazırlayanlar: Erdem Can Öztürk - Mahmud Esad Erkaya), Ankara 2022, s. 100-115.
- Karakuş, Ertuğrul. Üsküp’ün Âkîf’i: Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf’un Şiiri Üzerine Makaleler, Kriter Yayınevi, İstanbul 2021.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (teis.yesevi.edu.tr)

ABDÜLFETTÂH RAÛF’UN ŞİİRLERİNDE TÖRESÖZLER

Erhan ÇAPRAZ

Doç.Dr., Bolu Üniversitesi

“Ben giderim adım kalır;
Dostlar beni hatırlasın!”

Âşık Veysel

GİRİŞ

Hiç şüphesiz, her şeyin aslına rücu edeceği bir ortamda söz de hakikatini -er ya da geç- mutlaka bulacaktır. Törelî gelenekte, sözün hakikatle olan bu buluşma anında ise “töresözler” vücuda gelmiştir. Töresöz, hakikata dönük her türlü mânâ ve ibareyi bünyesinde barındıran, dilin tarih boyunca sahip olduğu tüm kabiliyetleri de sergileme özelliği taşıyan kavramlar bütünüdür. Bu bağlamda basitçe bir terkipten tutunuz da özlü sözlere kadar her şey töresöz dairesinde değerlendirilebilir. Fakat burada asıl en önemli olan şey, sözün dünyevî ve uhrevî bakımdan doğru-
dan hak ve hakikatle irtibatıdır. İşte bu hakikatten mahrum olan sözlerin töresöz niteliği kazanması asla mümkün değildir!

Töresözler, dillerin kendi iç dinamiklerinden doğarlar; hak ve hakikatle irtibatları nisbetinde de yaşar ve ölürler. Dolayısıyla sözün kıyamete dek sürecek olan bu hayat hikâyesi mutlak bir “töre”ye bağlıdır.

Törütme (türetmek-yaratmak) kavramıyla doğrudan ilişkisi olan töre, yegâne mutlak töz sahibi Allâh’a aittir. Tek tözden yaratma, türetme ilkesinin en temel niteliği ise “kelâmî”, yani “şifâhî”, “sözlü/sözel” bir mahiyette bulunmasıdır. Zira “tözlerin tözü sayılan ilk töz Allâh’ın “kün” (ol) keliması, sözüdür ki Hakikat-ı Muhammediyye’ye tekabül etmektedir.”¹ Dolayısıyla türeyişin esasını teşkil eden bu kalıp “töz-söz” Törelî Edebiyat’ta töresözlerin de esasını belirler. Ayrıca kalıp sözlerin “şifâhî”, “geleneğe bağlı”, “anonim” ve “çeşitlenebilir” olması da “edebî töre”nin “aslî hususiyetleri”ni teşkil eder. Bununla birlikte “fıtrat-hilkat”, “Hakikat-ı Muhammediyye”, “nizam-adalet”, “hukuk-şeriat” ve “örf” unsurlarından müteşekkil olan “hakikat alanı”² ise tüm töresözlerin ağırlık merkezini belirler.

Abdülfettâh Raûf’un Şiirlerinde Töresözler

Abdülfettâh Raûf’un şiirlerine baktığımız zaman onda daha ziyade halk kültüründe yaygın bir şekilde karşımıza çıkan ve buna bağlı olarak da halk edebiyatında sıklıkla kullanılan atasözü, deyim kabilinden kalıp töresözler pek görünmüyor. O, içinde bulunduğu kültür dairesinde ve asıl en önemlisi de açık şekilleri

- 1 Abdülkadir Dağlar, “Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı”, İslara Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi (12 Şubat 2022) Bildiriler Kitabı, ed. Erdem Can Öztürk (Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022), s.100-115.
- 2 Erhan Çapraz, “Hakikatın Hikâyesi, Hikâyenin Hakikatı: Bir Hakikat Alanı Olarak Türk Halk Hikâyeleri”. İslara Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi (12 Şubat 2022) Bildiriler Kitabı, ed. Erdem Can Öztürk (Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022), s.87-99.

âyet ve hadîs iktibasları şeklinde tezahür eden, fikir ve iman cehdiyle kalıp özelliğe haiz bu töresözleri kendisi oluşturmuş görünüyor. Bize göre o, bu yönüyle özgün bir karakter taşır.

*İstiyordum ki canımdan kopacak can kalsın
Toprağında damarımdan azacak kan kalsın
İstiyordum bu vatanda benim ağzımdan da
Doğacak neslime bir nefha-i iman kalsın*

*İstiyordum bu ufuklarda da imanımdan
Şanlı tarihime bir fıkra-i vicdan kalsın
Nam u şanıyla bütün din ü kemalatıyla
Neslime kim bakacak olsa da hayran kalsın*

*Kalemim kalbime batsın da hamaset yazsın
Dedemin gözleri ahfada nighban kalsın
Kim bilirdi bu vatandaki vatandaş kalmaz
Kim umardı bu vatan böylece viran kalsın*

*Bağı virane vü bülbülleri baykuşlar olup
Sahasında ne terane ne de yâran kalsın
İsterim böyle olunca ne akar bir ırmak
Ne açan gonca ne bir bülbül-i nalan kalsın³*

Yukarıdaki şiirde, “kalsın” yardımcı fiiline bağlı olarak kalıp sözler özgün bir şekilde kurgulanmıştır. Bunların içerisinde, “hayran kalsın” ve “viran kalsın” kalıpları yaygın bilinen kullanımlar olmakla birlikte, “can kalsın”, “kan kalsın”, “nefha-i iman kalsın”, “fıkra-i vicdan kalsın”, “nighban kalsın”, “yâran kalsın” ve “bülbül-i nalan kalsın” gibi kullanımlar elbette dil ve üslubuna da bağlı olarak

3 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021, s.11.

Fettâh Efendi'ye özgü bir karakter taşır. Fakat burada asıl dikkatimizi çeken şey ise, bu kalıp sözlerin dize ve dizeler boyunca birbirine bağlı kelime ve kavramlarla alışılmamış tarzda bağdaştırmalar kurmasıdır: “canımdan kopacak can kalsın”, “Toprağında damarımdan azacak kan kalsın”, “Doğacak neslime bir nefha-i iman kalsın”, “Bu ufuklarda da imanımdan şanlı tarihime bir fıkra-i vicdan kalsın”, “Nam u şanıyla bütün din ü kemalatıyla neslime kim bakacak olsa da hayran kalsın”, “Dedemin gözleri ahfada nighban kalsın” (=En vurucu olanı da bu!) gibi... Bunlar, aynı zamanda şiirde semantik paralellikler kurarak şiirdeki anlam ve yapı bütünlüğünü sağlıyor. Şüphesiz, bu tarz bir kullanım Fettâh Efendi'ye ait bir üslup tarzı olmakla birlikte bunda onun imanından ileri gelen tam ve bütün bir vatan sevgisinin tesiri de çok büyüktür. Dolayısıyla bir nevi töresöz hâline getirilmiş olan bu kalıp sözler de ondaki vatan sevgisinin ortaya konulmasında etkin bir rol oynuyor.

*Toprağında doğuverdimse de şirin vatanın
Gözümün gördüğü yurd olmada yer yer zindan
Ben de bir anne pederden geliyordum amma
Ben esir onlar esirmiş başımızda düşman⁴*

Yukarıdaki bentte de “dünya başına zindan olmak” deyimini, “Şirin vatanın toprağında doğuverdimse de gözümün gördüğü yurd yer yer zindan olmada” şekline büründürülerek deyim doğrudan vatan sevgisini dile getiriminin etkin bir vasıtasına dönüştürülmüştür.

*Bakarım safha-i tarihte taşan cümlesine
Bakarım cedlerimin zulmü yaran hamlesine
Bir kulak verdim o dünyayı serapa sarsmış
Azım ü imanla bütün dehri dolaşmış sesine⁵*

4 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.11.

5 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.12.

Yine yukarıdaki bentte de “kulak vermek” deyimi, “O dünyayı serapa sarsmış azm ü imanla bütün dehri dolaşmış sesine bir kulak verdim” şekline dönüştürülerek bu seferde azm ü imanın sesine vasıta kılınmıştır.

*Bir bakın san'at u irfanda cihana üstad
Kahraman cedlerimin hamle-i şahanesine
Bir de baksan köle ruhlu bugünün nesline âh
Neye tekdir edeceksin bakacaksın nesine*

*Gavura dönmüş o İslâm'ın ulu abidesi
Bakacaksın başına şapkaya dönmüş fesine⁶*

Yukarıdaki beyitte de “gavura dönmüş” deyimi, “şapkaya dönmüş fes” şeklinde paralel ve özgün bir başka deyime dönüştürülerek “dönüşüm”ün halkın nazarında somut bir hâle gelmesi sağlanmış ve böylece de İslâm’a ideolojik bir pencere açılmıştır. Bu ifademizi asıl geçerli kılan ise beyitte şapka, fes, yani baş üzerinden doğrudan “İslâm'ın ulu abidesi” şeklinde yapılan vurgudur. Dolaşısıyla beyitte bu tabirle birlikte asıl vurgulanan şey fesi başında, “san'at u irfanda cihana üstad” bir cedde sahip “nesil”dir. Fakat bu nesil bugün “köle ruhlu” oluşuyla “gavura dönmüş”tür. Bu yüzden de ifadeye iyice dikkat edersek Fettâh Efendi doğrudan “başına fes takacaksın” demek yerine, “başına bakacaksın”, “şapkaya dönmüş fesine bakacaksın” diyerek şiirin doğal kalıp ifadelerini eleştirisine ve aynı zamanda tebliğine de vasıta kılıyor.

*Bakarım göklere de Hâlık'ımı yad ederim
Arz-ı hal eyleyerek derd ile feryad ederim*

*Kimsesiz ağlayarak sızlayarak derdlerime
Parlayan ay ile yıldızları işhad ederim*

6 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.13.

*Değme ey düşmen-i bedhah bana bir soluğa
Bin kasırga salarak verliği berbad ederim*

*Hasm-ı din! Hasım-ı vatan! Kendine gel de uslan
Nazm-ı naçızim ile hak yola irşad ederim*

*Bir kıvılcım atana yoksa yanardağ atarım
Düşmeni mahvederek milletimi şad ederim*

*Alırım barikalar saikalarından hızını
Dökerim nar ile her harfini inşad ederim*

*Korkma ey millet-i mazlume bugün halinden
Koşup imdad ile müstakbelimi dad ederim⁷*

Yukarıdaki şiirde de Fettâh Efendi, “yad etmek”, “arz-ı hal eylemek”, “derd ile feryad etmek” şeklindeki kalıp sözlerini yine doğrudan muradına, imanına dönük eylemine ki burada Hâlık’tır, vasıta kılmaktadır. Eylemin karşısına bir düşman çıkması durumunda ise onun tepkisi oldukça kesin ve sert bir başka eyleme dönüşür şiirde: berbad eylemek... Fettâh Efendi, yine bu durumdaki eylemini de “bir soluğa bin kasırga salmak” şeklinde oldukça özgün ve tesirli bir başka kalıba dönüştürüyor. Aynı zamanda şiirde yer alan “hasm-ı din” ve “hasm-ı vatan” kalıpları da düşmanı doğrudan kendi sınırları içerisine hapsederken, diğer taraftan onu doğrudan dünyaya bağlı kılan “din” ve “vatan” şeklindeki temel kıymetleri de açıkça ortaya koyuyor. Burada, “kendine gel de uslan” deyimi ile de düşmanına dahi telkin ve tebliğinden geri durmadığını gösteriyor. Kendisini de apaçık bir tevazu ile “nazm-ı naçız” şeklinde vasıflandırıyor. Fakat “nazm-ı naçız”ın “hak yola irşad etmesi” karşısında kendisine, “sana taşla vurana sen aşıla

7 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.14.

vur”, “sana taş atana sen gül at”, “sana taş atana sen ekmek at”, “sana taşla vurana sen ekmekle dokun” şeklinde çeşitlenmiş töresözü mehaaz alarak “bir kıvılcım atana yoksa yanardağ atarım” diyerek karşılık veriyor ve böylece de töresözün mevcut kalıpları üzerinden kendisi de muradına ve itikadına uygun oldukça özgün ve kararlı, kimi zaman da sert bir ifadeye ulaşıyor.

Yukarıdaki örnekler Fettâh Efendi’nin “*Yine Vatan İçin*” adlı kitabından sırasıyla aldığımız ilk iki şiiri kapsamaktadır. Fakat teker teker ve sırasıyla tüm şiirleri de ele alınsa bu belirttiğimiz hususları onlarda da ortaya koymamız mümkündür. Dolayısıyla süremizi aşmamak adına daha fazla örneğe burada lüzum görmüyoruz.

Fettâh Efendi’nin şiirlerinde karşımıza çıkan bu şuurun kanaatimizce beslendiği iki temel kaynak vardır. Bunlardan ilki, kendi kişiliğini, dolayısıyla sanatını da belirleyen “Fettâh” ismi, yani onun ismiyle müsemma oluşu. Diğeri ise elbette bir müderris olması hasebiyle bağlı olduğu divan şiiri geleneğidir. Dolayısıyla bu iki unsur üzerinde ayrıca durmakta büyük yarar vardır.

Biyografisine baktığımızda onun asıl adı Abdülfettâh Raûf’tur. Halk arasında daha ziyade “Fettâh Efendi” adıyla tanınmış; bazı makaleleriyle şahsî evrakında ise “Fetah İshak” veya “Fetah İshakoviç” imzasını kullanmıştır. İshak ismi, Üsküplü Hacı İshak ailesine mensubiyetinden ileri gelmektedir. Raûf ismini ise, Üsküp’ün tanınmış şahsiyetlerinden biri olan babası Raûf Efendi’den almıştır. Dolayısıyla onun şahsına müteallik düşen kişiliğinin nitelikleri “Abdülfettâh” isminde gizlidir. Bilindiği üzere “Fettâh” ismi, “feth” kelimesinin ism-i ef’âli olup “kapalı şeyleri, lütuf ve kapıları açan” anlamında esma-i hüsnâdandır. Hiç şüphesiz, isminin bu hakikatının farkında olan Fettâh Efendi, duyarlılık da göstererek ismini, “Fetah” şeklinde tek “t”li ve uzatmadan yazarak kullanmış görülmektedir. Fakat isminin hakikat alanı, ona yaşam ve sanatın da kapısını açan (feth) bir nitelik kazandırmıştır. Onun elbette

Allah'ın lütfuyla kapalı meramları açmadaki maharetini tüm şiirlerinde görebilmek mümkündür. Bu maharetini şiirlerinde doğrudan “din” ve “vatan” üzerinde bir hassasiyete dönüştüren Fettâh Efendi'nin duyarlılığı, sadece Üsküp ve Makedonya ile de sınırlı kalmamış; Ertuğrul Karakuş'un da tespit ettiği üzere Mısır, Ceza-yir, Tataristan gibi İslâm âleminin muhtelif diyarlarına da teşmil olmuştur.⁸ Dolayısıyla bu anlayış kanaatimizce onun ismiyle de müsemma olan şahsiyetinden kaynaklanmaktadır. Hatta hakkın-da kesin bir bilgi bulunmayan onun Üsküp'teki şer'i mahkemede hâkimlik yapması ve ulema meclisi üyeliği görevini üstlenmesi de bu tarafıyla ilgili olabilir. Kısacası daha önce de belirttiğimiz üzere, onun sanatına da sirayet eden şahsiyetinin özünü, “Fettâh” isminin sınırları içerisinde aramak elzemdir.

Fettâh Efendi'nin şiirlerinde dikkatimizi çeken bir başka kıymetli husus ise onun özellikle divan şiiri tarzındaki bazı eserlerinde “Hâtif” mahlasını kullanmasıdır. Bu mahlas ise “Fettâh” isminin cinas-ı kalb sanatıyla isminin âdeti ters bir simetri yoluyla kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. “Hâtif” mahlasının “Gaybdan seslenir gibi haber veren melek” ve “gözle görülmeyen mânevî âlem, gayb” şeklindeki anlamlarına bakılırsa aslında bu mahlasın da onun doğrudan Cenâb-ı Hakk'a bağlılığının bir nişanesi olduğu görülür. Nitekim bu mahlasla yazdığı “Bir Güzele Bir Gazel”, “Leylâ”¹⁰ gibi şiirlerde de doğrudan O'na (C.C.) bağlılığın tecellileri dile getirilmektedir. Diğer taraftan şiirde mahlasın şairlerin halas olduğu, kurtuluşa erdikleri yer, sığınak veya melce olduğu düşünülürse Fettâh Efendi'nin de bu mahlası doğrudan O'na

8 Ertuğrul Karakuş, “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağıdı: Abdülfettah Rauf'un Şiirinde Üsküp ve Makedonya – 2”, *Mekedonya Hikmet Dergisi*, sy. 23 (2014/1): s.136-149.

9 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022b, s.26.

10 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.47.

sığınmak (C.C.) ve kurtuluşuna vesile kılmak gayesiyle kullandığı kabul edilebilir. Ayrıca bu mahlasın divan şiiri tarzında yazılmış şiirlerde kullanılması ise onun beslendiği temel kaynakları da açıkça teyit etmiş olur.

Fettâh Efendi, 1933-1938 yılları arasında Meddah Medresesi'nde kelam ve akaid müderrisliği yapmıştır. Üsküp'teki çeşitli camilerde de fahrî vaizlikte bulunmuştur. Ramazan aylarında, hocası Atâ Efendi'nin doğum yeri olan Üsküp'ün Studeniçan köyünde vaaz ve irşad hizmetinde bulunmuştur. 1938'de hocasının ulema meclisi (ulema medzlis u skoplju) üyeliğine tayin edilmesi üzerine de Meddah Medresesi'nin başmüderrisliğine getirilmiş ve medrese kapatılınca kadar da bu görevini lâyıkıyla sürdürmüştür. Dolayısıyla onun sanatının, yani şiirinin anahtarını biraz da bu medrese faaliyetlerinde, vaaz ve irşadlarında aramamız gerekmektedir. Fettâh Efendi, müderris olmasından naşi doğal olarak divan şiiri geleneğine bağlı kalmış, fakat doğrudan “din”e ve “vatan”a ait bir duyarlılık taşıdığı için de muradını divan şiirinin mazmunlarına bağlı olarak -muhtemelen bağlamını camii ve medresenin teşkil ettiği ortamlarda- başarılı bir şekilde dile getirebilmeyi bilmiştir. Bu bağlamda onun şiirlerinde karşımıza çıkan töresözler, ondaki şuurun divan şiiriyle terennümüyle vücut bulmuştur.

SONUÇ

Şiirlerinden anladığımız kadarıyla Fettâh Efendi, “Vatan sevgisi imandandır” hadis-i şerifini kendisi ve sanatı için bir çıkış noktası kabul etmiştir. Yani onda din ve vatan eşdeğerde bir önemi haizdir. Ondaki töresözler de, elbette kadim töreye de bağlı olarak bu iki değer sınırları içerisinde varlık kazanıp kalıplaşmıştır. Yine şiirlerinden anladığımız kadarıyla Balkan Harbi'nin doğurduğu buhran ve yaşadığı hapis hayatı zaman zaman onu karamsar bir ruh haline soksa da o, “iman cevheri” sayesinde bu buhrandan kurtulmuş görünmektedir.

Onun sanatının asıl gücü ise töreli şuuru, “Fettâh” ismi ve “divan şiiri” birleşenleriyle şiir haline dönüştürebilmesinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla onun şairliğini doğrudan ismiyle müsemma oluşu ile divan edebiyatına oldukça âşinâlığında aramalıyız. Fakat her şeyden önce Fettâh Efendi’nin güçlü bir “fikir” ve “iman” şairi olduğunu asla unutmamalıyız!

KAYNAKÇA

- Çapraz, Erhan. “Hakikatın Hikâyesi, Hikâyenin Hakikatı: Bir Hakikat Alanı Olarak Türk Halk Hikâyeleri”. İslara Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi (12 Şubat 2022) Bildiriler Kitabı, ed. Erdem Can Öztürk, 87-99. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Dağlar, Abdülkadir. “Edebî Töre Çatısı Altında: Töreli Türk Edebiyatı”. İslara Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi (12 Şubat 2022) Bildiriler Kitabı, ed. Erdem Can Öztürk, 100-115. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.
- Rauf, Abdülfettah. *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023a.
- Rauf, Abdülfettah. *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023b.
- Karakuş, Ertuğrul. “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağrısı: Abdülfettah Rauf’un Şiirinde Üsküp ve Makedonya – 2”. Hikmet Dergisi, sy. 24 (2014/1), s.136-149.

ABDÜLFETTAH RAUF'UN ESERLERİNDE VATAN TEMASI

Taner Güçlütürk

Dr., Yunus Emre Enstitüsü-Prizren

GİRİŞ

Abdül Fettah Rauf, dünyaya geldiğinde Osmanlı idaresi Üsküp'te son buhranlı günlerini yaşıyordu. Gergin ve çalkantılı toplumsal olayların yaşandığı bölgede Arnavut isyancılar Priştine, Ferizovik ve İpek kasabalarına saldırmış ve Kaçanik Geçidi'nde Mitroviça'dan Üsküp'e giden demiryolunu kapatmışlardı.¹ Bunun sonucunda Osmanlı hükûmeti bölgede sıkıyönetim ilan etmişti. İsa Boletini, 1910 yılında alınan yeni vergiler ardından daha önce 1909 ayaklanmasına katılan Arnavut liderleri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yeni bir ayaklanmaya ikna etmeye kalkıştı. Arnavutlar, İttihatçı Osmanlı hükûmetinin yeni merkezileştirme politikalarına karşı isyana kalkışmış, sıkıyönetim önlemleri ardından çatışmalar başlamıştı. İki hafta süren şiddetli çatışmalar sonucunda isyancılar Drenitsa bölgesinden çekilmiş, Osmanlı Ordusu Prizren ve Yakova'yı, İpek'i geri almış ve iki ay sonra İşkodra'ya girerek

1 John R. Lampe, "By 1910, an armed Albanian revolt was spreading from Pristina, ironically supported by aid of Serbia", *Yugoslavia as History: Twice There Was a Country*, England, Cambridge University Press, 28 Mart 2000, s. 92.

ayaklanmayı bastırmıştı. 1911 yılında Padişah V. Mehmed Priştine'yi ziyaret ederek cinayet işleyenler dışında isyana katılanlara af çıkarmıştı. Fakat bu af bölgedeki sorunlara çözüm getirmediği gibi Balkan Savaşlarının çanları çalmaya başlar ve bir sonraki yıl Üsküp tamamen Osmanlı idaresi altından çıkar.² Ömrü boyunca birinci ve ikinci Balkan Savaşlarına, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına şahit olacak, yaşanan büyük toplumsal çalkantılara tanıklık edecektir. Bunun akabinde idarelerin hüküm sürdüğü şehirler eğitilmiş, kültürlü, Sosyo-ekonomik güçlü bir zümreden mahrum kalacak, kısa zamanda kitleler halinde boşalacaktır.

Bir dönem kapanıp, yeni bir dönem açılırken Abdülfettah Rauf'un çocukluk ve gençlik yılları yaşanan köklü toplumsal, siyasal ve idari değişiklikler dönemine tanıklık eder. Bu değişikliğin yansımaları onun hayatını da ciddi bir şekilde etkilerken, yaşamına, iç dünyasına ve eserlerine yansdı. Büyük bir hüsrana, hayal kırıklığı ve diğer sitemvârî duyguların hâkim olduğu bu eserlerde, Rauf büyük ölçüde vatanını işleyecektir.

Vatanı için çırpınan Rauf, Üsküp Osmanlı idaresinden çıkınca, bu defa aynı şehir ve talihsiz kader ona “vatan haini” hükmünü giydirecektir. Çünkü Yücelciler davası ile eş zamanlı olarak; Abdülfettah Rauf da, vatan haini olarak yargılanmış ve yedi yıl hapse mahkûm edilmiştir. Abdülfettah Rauf, Yücelcilerin başkanı Şuayb Aziz İsak'ın amcası oğludur.³ Konuyla ilgili suçlamalar, mahkûmiyetler ve idamlar Yugoslavya'da Makedonya odaklı bir korku ve baskı iklimi yaratılmış, akabinde Türkler anavatan Türkiye'ye yığınlar halinde göç etmeye başlamıştır.

2 Suat Zeyrek, “II. Meşrutîyet'te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları ve Sonuçları”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Şubat 2012, s. 299-336.

3 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Berikan Yayınevi, 2023, Ankara, s.8

Fettah Rauf'un Yücelci hareketine mensup olup olmadığı konusu kesin olmamakla birlikte aynı dönemlerde görülen Yücelciler ile Fettah Rauf Efendi davaları sonuç itibarıyla aynı amaca; Yugoslavya Türklerini yeni kurulan devlete karşı yıldırma, sindirme ve anavatan Türkiye'ye göçe sürmeye hizmet etmiştir. 1912-1913 Balkan Harbi ve ardından toplumsal ve siyasal sorunlar yüz binlerce Türk-Müslüman'ın vatanlarını terk edip muhacir konumuna düşürürken, tarih geride kalanları kendi vatanlarında azınlık, öteki, misafir, istenmeyen konumuna düşürmüştü. Bu duygusal şair Rauf için hiç de sineye çekilecek bir durum olmayacaktır.

Osmanlı idaresinin Rumeli'den çekilmesinden sonra, Abdül-fettah Rauf Türkiye'ye göç etmemiş, bilakis Üsküp'te Müslüman-Türk kimliğiyle yaşadı ve toplum mücadelesi verdi. O muhitte yaşayanlara da Türkiye'ye göç etmemeleri, vatan kutsaldı, hemşerilerinin vatanlarını terk etmemeleri konusunda tavsiyelerde bulundu. Dizelerinde göçün acısı ve endişesi hissedilen şairin, 1950-1960 yıllarında yaşanan göç aleyhinde bir tavır ve duruş sergilediği görülür.⁴ Yaşanan göçe karşı koyamayan Rauf, derinden üzüldü. Vatani ise onu terk edenler yüzünden artık ölümcül bir hastadır:

*“Yarab! Bu ne müdhışçe, felâketlice bir iş;
Mes'ûd yuvanı, nazlı güzel yurdunu satmak
Satmak da sefâlet içine kendini atmak
Âkil işi mi, tok iken ah aç kalıvermek
Cennet gibi yurdun var iken bir de sürünmek...”⁵*

4 Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi: Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001, s.225

5 Salim Kerimi, “Üsküp'lü Abdül Fettah Efendi'nin Göçle İlgili Tavrı”, https://salimsblog.wordpress.com/2016/12/06/uskuplu-abdul-fettah-efendinin-gocle-ilgili-tavri/#_ftn1, erişim tarihi: 01.07.2023

Vatanı ve vatan sevgisini imandan gören şair, onu terk etmeyi imanı terk etmeyle eşdeğer görür. Göç edenlerden ise arkada bıraktıkları vatanlarını unutmamalarını, oralarla irtibatlarını kopmamalarını ister.

Vatan ki onun yine son sözü olacak, vatan kelimesi mezar taşına da kazınacaktı. Hayattayken kendisi için yazdığı bu mersiye, ölümünden sonra mezar taşına yazılır, vatan bağlılığı da mezar taşıyla beraber ölümsüzleşir:

*“Bir gün ben ölürsem/ Kabrim dilerim sîne-i yârânda kazıl-
sın/ Her dertliye hem-dem/ Bir merd-i vatandı diye kalplerde
yazılsın...”*

Vatan gençlerine seslendiği bir şiirinde şöyle tavsiyelerde bulunur:

*Gençler geliniz bir arada say edelim biz
Aksâ-yı terakkîye muzaffer gidelim biz
Gençler! Geliniz azm edelim nur-ı hayata
Lakin bu zafer bağlı bileğe azm ü sebata
İnsana felaket getirir kahvede el’ âb
İnsana saadet getirir mescid ü mihrab
Kur’ân’ı ile tenvîr-i zamîr etmeli her an
Efkâr-ı beşer meş’alidir hazreti kur’an
Islah edelim hal-ı perişanımızı biz
İhya edelim mâzi-i zî şanımızı biz
İsterseniz i lâ-yı vatan feyz-i te’âlî
Gayret, gece gündüz edelim kesb-i me’âlî
İsterseniz irfan, medeniyet ile sanat
Dini tutunuz böyle olur mazhar-ı rif’at...”⁶*

6 Fethah Rauf, “Vatan Gençlerine”, *Köprü Dergisi*, Mayıs 2006, sayı 13, s. arka kapak

Ölümünden üç yıl önce yayınladığı bir şiirinde artık vatan onda bir ümitsizliği temsil etmekte, kendi vatanında kendini gurbet-teymiş gibi yabancı hissetmektedir:

*Vatan bende garibtir ben vatanda garibim
Ruhen uzak kalmışım gerçi cismen karîbim
Ben içinde o bende zevkini ben sormadım
Eller aldı dâdını buldu böyle gurbet görmedim
Kucağında yâd eller buluyorken lezzeti
Yatar benim kalbimde onun hüznün ve hasreti
Ey bedellerden miras vefâsız yurdum
Sana artık sevgimin söndüğünü duyurdum
Sen bana yâr olmadım ben de senden ırâğım
Artık benim yurdum değildir bağım, dağım, çırağım (6 Şubat
1960 Abdülfettah Rauf Fettah Efendi)⁷*

Ölümünden sonra bir eser nitelik ve niceliğinde vatan konulu şiirler kalan Abdülfettah Rauf'un bu şiirleri daha sonra değişik dergilerde yayınlanmış, en son İDEFE Yayınları tarafından kitap olarak basılmıştır.⁸ Son nefesinde bile vatanını soluyarak ele alan Rauf, vatanına duyduğu aşkı son dizelerinde şöyle dile getirecektir:

7 Abdülfettah Rauf, *Köprü Dergisi*, Üsküp, Ocak-Şubat-Mart 2011, Yıl: 9, Sayı: 47, s.36.

8 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021; Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.; Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcat*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023.

Geceye döndü yolunda nice gündüzlerimiz
 Fecrini bekleyerek sönmektedir gözlerimiz
 Öleceksem de eğer son nefesimde vatanım
 Aşkına ait olup coşmalı son sözlerimiz
 Ne kefen istiyoruz biz ne de makber eyvah
 Kime lâkin kalacak kimsesiz öksüzlerimiz
 Ey büyük tarih sana gerçi dayadık kandık
 Yine bazen kabırır biz beşeriz özlerimiz
 Ne yokuşlar ne inişler yürüyüp tayyettik
 Yolumuz çıkmadı Yâ-Rabb nerede düzlerimiz
 Bir bahar aşkı ile kış demedik yaz demedik
 Fakat uçlanmıyor ah kışlarımız güzlerimiz
 Ne diken çiğnedik ey hâlik-ı küll bir gül için
 Bana bir şâhid-i âdil kanayan yüzlerimiz
 Derdini söylemeye söz bulamaz bir kulunun
 Sen bilirsin ne gerek böyle tehî sözlerimiz⁹

Osmanlı-Türk ülküsünden ve o döneme duyduğu özleminden kopamayan Rauf, o dönem idaresine ve o dönemdeki vatanına duyduğu bağlılığın bir başka göstergesi olarak da eski edebi geleneğin yapısına sadık kalarak, aruz vezniyle yazarak sürdürmüştür:

Beni bir zulmî mûsâ-leh kovuyor yurdumdan (*)
 Ona karşı komaya güç bana yok yandım ben
 Bakarım ufkunda kan rengine girmiş güneşi
 Sanki bir memleketin göklere çıkmış ateşi
 Doğsa da sanki verem çehresi bağlar mehtap
 Hep yıkılmış ne mezar kalmış ne minber mihrâb
 Sürülür öz vatanından sürünür yurttaşlar
 Meskenetle aşağı doğru eğilmiş başlar

9 Abdülfettah Rauf, "Son Nefesimde Vatan", *Köprü Dergisi*, Üsküp, Temmuz-Ağustos-Eylül 2013, Yıl: 11, sayı: 57, s. içkapak arkası

*Sanki göz yaşları halinde dökülmüş ciğeri
Kanlı yaşlarla selamlar gidiyorken bu yeri
Kime gitsin ana yurdu ata yurduydu bu yeri
Gitmiyorlar onu taretmedeler mücrimler
Kime Yâ-Rabb bunca büyük şanlı vatan
Kime ismarlayım ben seni ey yaslı vatan.¹⁰*

Vatanındayken sanki sürgündeymiş gibi kendini hisseden Rauf, şiirlerinde dertli olduğunu düşündüğü Vardar nehriyle dertleşir, yüzyılların biriken ıstırabını dertleşirken haykırmasını, şairle muhabbet etmesini ve aynı dertlerin ortağı olarak onu teselli etmesini ister:

*Vardar, duyur figân-ı fecayi' meabını
Haykır asırların biriken ızdırabını
Düşüm yine ben bu hal-ı melal ıstimale ben
Geldim seninle işte bugün hasbihale ben
Ey eski aşına! Beni bir parça teselli et
Feryad ve ızdırabıma bir parça merhamet
Varsa eğer figanıma ortak sesindedir
Tarihimi terennüm eden ses senin sesindir
Beş ay cihan idi mehbes bela
Bense zavallı ortada mahpus ve mübtela¹¹*

Rauf, kendini zavallı, mahpus ve müptela hissettiği bu vatanda eski ramazanlara duyulan büyük hürmete özlem duyar, solup sararan vatanda bu kutsal ayı eskisi gibi yaşayamamaktadır.

10 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Arıcı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, İDEFE Yayınları, 2021.

11 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Arıcı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, İDEFE Yayınları, 2022.

*Yâ Râb, Ramâzan'ın ne büyük hürmeti vardı
 Tesbih ile, tekbir ile âfâkı dolardı
 Dünyayı bugün fîsk u fücür na'rası sardı
 Gülzâr-ı vatan işte yazık soldu sarardı
 Bülbül yerine baykuş öter şimdi bağında
 Hâkanları yok şimdi o devlet otağında
 Bir milleti mahv eyledi en körpe çağında
 Yâ Rabbi, boğulduk bu musibet batağında
 Kaldık ebedi gurbet ve hicrân bucağında
 Biçareleriz şimdi bu ecdâd ocağında
 Vardar'da su akamaz ki, akan göz yaşıdır bu,
 Mesken diye kalmış bize gurbet taşıdır bu
 Âlâm ve felâket bize pür candaşıdır bu
 Hüsrân-ı müebbed bize cân yoldaşıdır bu¹²*

Kemal Aruçi Efendi, vefatından sonra üstadı Rauf'a yazdığı "Büyük Mürşidim; Merhum Abdül Fettah Efendi'nin İzinde Dökülmüş İki Damla Gözyaşı" adlı şiirinde onu vatan şairi olarak nitelendirerek şu dizelerle ölümsüzleştirecektir:

*İrfandı sevgili cânânı onun
 İrfandı sevdiği evvel ü âhir
 Bu vatan görmedi göremez artık
 Er gezen, hür yazan böyle bir şair*

*Kâinat bu derde yabancı iken
 Bu vatan ağlarken sendin ağlayan
 Milletin kanlı yaş döktüğü günler
 Vardar ile baş başa sendin çağlayan*

12 Süleyman Baki, "Üsküplü Şair Müderris Fettâh Efendi'nin Şiirlerinde Ramazân-ı Şerif ve Bayramlar", *Köprü Dergisi*, Eylül 2007, Sayı: 26, s.7.

*Yalnız bir benim değil üstâdım
Bir millet, bir vatan harîminde sen
Hamîyet timsâli bir mürşid gibi
Yaşarsın müebbet, ölmez hâtıran¹³*

Vatan Rauf'a göre; şanlı tarihinin, medeniyetinin bir parça toprağıdır. Geçmişten, ulvi medeniyetinden, atalarından miras kalmış ve korunması gereken bir diyardır. Vatanın elden gitmesine gönlü hiç şekilde razı olmaz. Bu yüzden, bu güzel diyarı terk edenler için içi dertlenir durur. "A güzel vatan, a garip vatan" mısrası şiirlerinde sürekli tekrar eder. Yeni gelen idare ile adaletsizliklerin artması, göçlerin durmaması şairi hayal kırıklığına uğratmıştır. "Mum gibi yanıyoruz" diye dertlenmektedir:

*"Gece gündüz yolunda nice gündüzlerimiz
Fecrini bekleyerek sönmededir gözlerimiz"¹⁴, diye haykırır.*

Göçlerden dolayı cami safları azalmakta, "Ne yokuşlar ne inişler yürüyüp tayyettik/ Yolumuz çıkmadı, Ya Rabb nerede düzlerimiz" diyerek yaratandan Rumeli'de kalanların sorgulayan sesi olur.

Vatan diye bildiği diyarda umutları tükenmekte, kendini artık o topraklarda yabancı hissetmektedir:

*Vatan bende gariptir, ben vatanda garibim.
Ruhen uzak kalmışım gerçi cismen karibim.
Ben içinde o bende zevkini ben sormadım.
Eller aldı tadını böyle gurbet görmedim.
Kucağında yâd eller buluyorken lezzeti*

13 Kemal Efendi Aruçi, *Şiirlerim*, Üsküp, 1999, s.307-315

14 Abdülfettah Rauf, "Son Nefesimde Vatan", *Köprü Dergisi*, Üsküp, Temmuz-Ağustos-Eylül 2013, Yıl: 11, sayı: 57, s. içkapak arkası.

*Yatar benim kalbimde onun hüznü, hasreti.
 Ey dedelerden miras vefasız yurdum.
 Sana artık sevgimin söndüğünü duyurdum.
 Sen bana yar olmadın, ben de senden ırığım
 Artık yurdum değildir; başım, dağım çırağım¹⁵*

Vatani için inleyen bir ney edâsı ile “Yine Vatan” isimli diğer bir eserinde:

*“Kime Ya Rab kalacak bunca büyük şanlı yatan
 Kime ısmarlayayım ben seni ey yaslı Vatan!”¹⁶ diye
 sorgulayacaktır.*

Herkes bağını, toprağını, evini yok pahasına bırakıp giderken, soydaş ve dindaşlarının ata yurtlarını terk etmesini kabullenmek istemez. Din, vatan ve göç konularından başka Rauf’un şiirlerinde sadece hüznün ve yas havası değil, felsefi, sosyal temalar ve doğal güzellikler de işlenir. Hem doğup kaldığı toprakları sevmekte hem de esas vatan olarak gördüğü, Rumeli’den çekip giden, onu Rumeli’de yalnız bırakan Osmanlı-Türk idaresine özlem duymakta, Rauf, öz vatanında vatansız kalmanın ikilemini bir arada yaşamaktadır. Bu şiirlerinde sürekli ağıt yakan hüznü bir hal içerisinde gördüğümüz Rauf’un, sevgi duyduğu, hasret çektiği vatan aslında o topraklardan çekilen Osmanlı-Türk idaresidir.

Rauf şiirlerinde yer yer Vardar’la sohbet ederek dertleşir, ondan yılların ıstırabını haykırmasını ister:

15 Abdülfettah Rauf, *Köprü Dergisi*, Üsküp, Ocak-Şubat-Mart 2011, Yıl: 9, Sayı: 47, s.36.

16 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.

*“Vardar duyur figân-ı fecâyî meâbını
Haykır asırların biriken ızdırabını
Düşüm yine ben bu hal-ı melâl iştîmâle ben
Geldim seninle işte bugün hasbihale ben”¹⁷*

Şiirlerinde Vardar'ın onu duyduğu ıstıraplar karşısında teselli etmesini ister, ondan duyduğu acılarına merhamet bekler:

*“Ey eski âşinâ! Bana bir parça teselliyet
Feryad ve ızdırabıma bir parça merhamet!
Varsa eğer figânıma ortak sesindedir
Beş asrın âhı hatıra-i bîkesindedir
Tarihimi terennüm eden ses senin sesin
Beş şanlı asrı resmediyor şanlı ma'kes”¹⁸*

Vardar'ın neşe ile çağlaması bile şairin hüznü kalbini dağlar-ken, onun için bu güzel yurdun gelecek nesillere kalıp kalmayacağı meçhuldür:

*“Vardar ki bugün neşeli bir ses ile çağlar
Billahi o neşe bu hazîn kalbimi dağlar
Ahfâdıma bilmem kalacak mı bu güzel yurt
Ruhum buna bin hasret ve hüsrân ile ağlar”¹⁹*

Şair sadece Vardar nehriyle sohbet etmekle kalmaz, memleketinin diğer doğal güzellikleri ve yapılarına sığınarak o civarları kendine bir dertleşme yuvası olarak benimser. Bunlardan

17 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdulla, Üsküp: İDEFE Yayınları.

18 Abdülfettah Rauf, “*Vardar*”, *Köprü Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart 2013, Yıl: 11, Sayı: 55, s. 48.

19 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Berikan Yayınevi, 2023, Ankara, s.263

kimileri Islahane Ormanı, Gazi Baba Sementi, eğitim gördüğü medrese muhitleridir.

Vatanına özlem duyan şair, cennet olarak nitelendirdiği bu toprakların mehtabına dahi müpteladır:

*“Ey vatan özledim hep hâkini eflâkini
Âbını mehtâbını, ebnâ-yı cevhernânını
Sen ne cennetsin güzel yer sen nesin ey yâr-ı dil
Özledim Allah bilir yârin cemâl-i pâkını” (Gurbet Elinden, 24
Teşrîn-i Evvel 1936)*

Yurdundan uzakta kalmaktan kendini garip ve çaresiz hissedenden Rauf, yaşarken mezar içinde kalmış gibi kendini tuhaf hissetmektedir:

*“Gurbet ne kadar garâbet âlûd
Bir hal-ı melâl ve mihnet efzûd
Yurdundan uzak garîb ve nâçar
Kaldım bu mezar içinde bîzar” (Feryâd-ı Gurbet)*

O topraklar üzerinden ezan sesinin susmamasını yaratandan dileyen üstat, vatandan tek gayesinin bu olduğunun altını çizer:

*“Ezan sadâsını susturma âsumânında
Budur budur Yüce Rabbim bana merâm-ı vatan” (Başlıksız
şiiir-2 Teşrîn-i evvel 1936)*

Lirik dizeler ile yöresinin güzelliklerini mısralarında tasvir eden şair, bu güzelliklerin semasında artık bir feryat inlemektedir:

*“Vaktiyle bu yamaçları süslerdi lâleler
Vaktiyle bu ufukları renklerde hâleler
Vaktiyle hande zevk ü sefâ çağlıyor iken*

*Çınlar bugün zenin ü semâsında nâleler” (Dönen Çark Karşı-
sında-2 Temmuz 1957)*

Zafer ve fetihlerle dolu şehrin geçmiş günlerine nostaljik ve romantik özelemler duyan şair, şiirlerinde şehri fetheden yiğitlere, özellikle de Yiğit Paşa'ya şu dizeleri atfeder:

*“Destinde seyf-i satveti önde Yiğit Paşa
Kimdir ya sanki karşı devrân eritmiyor taşa
Doldurdu kâinatı büyük müjde sesleri
Dağ taş çağırır: fetih ve zafer ordusu yaşa!” (Neydi O Er-
ler!-Şubat 1959)*

Osmanlı idaresi çekildikten sonra yerli ahalisinin bu topraklarda sanki yabancı ellerdeymiş gibi dolaştığını yazan Rauf, bahçelerinde artık kuşlar yerine baykuşlar ötmekte, Yıldırım'ın hatırası bu güzel vatan acı bir şekilde elden çıkmış, güller yerine dikenler göze batmaktadır:

*“Üsküb'üm yandım bu acıklı kaderinde
Yâd el dolaşır eski âhalisi yerinde
Güller yerine gözlere batmakta dikenler
Kuş namına baykuş ötüyor bahçelerinde*

...

*Ey Yıldırım'ın bizlere bir andacı Üsküp
Çıktın elimizden bu kadar pek acı Üsküp
Sen kimlere kaldın bugün eyvah yanarım ben
.....domuzlar güveği ey cici Üsküp” (Şehîde-i Şedâid Üs-
küb'üm İçin-5 Eylül 1959)*

Rauf, eserlerinde ideallerindeki vatanı ile hayattaki gerçeğiyle çatışma içerisinde. Çünkü dışarıda karşılaştığı manzaralar onu sürekli hayal kırıklığı içerisinde bırakmaktadır. Yaşanan olumsuz gelişmelere sitem duymakta, içine sindirememektedir:

*“Yüce ahlâk mâbedi yapmak isterken yurdu
Bir kârhane yaptılar hep dağımı taşımı” (Ey Hayat BîVefâ! Ey
Ömür Pür Cefâ ve Ey Âlem Bî Safâ!-12 Şubat 1960)*

Şiirlerinde halkına ve soydaşına seslenen Rauf, vatanı bu sefil durumdan kurtarmaya çağrıda bulunmaktadır:

*“Yürü namusunu kurtar bu denî ellerden
Bu güzel yurdunu kurtar bu sefil ellerden
Korkma imanla yanar dağları söndür
Yavrunu kurtar o alçak deli katillerden”²⁰ (Hergünkü Acı Ses-
ler- 18 Ağustos 1956)*

Bu tür durumlarda yaratana sığınan şair, ondan medet ummakta, vatanının bu çaresiz durumuna bir çözüm ve rahmet istemektedir. Çünkü vatanını zulüm ve işkence sarmıştır:

*“Sarmış bütün âfâkımızı zulm ile zulmet
Ya Rab acı! Gönder bize bir lem’a-i rahmet” (Efgân Yine
Efgân!-Eski)*

Dizelerinde memleketinin çektiği acıyı vereme benzeten Rauf, taş üstüne taş kalmadığını, her şeyin yıkıldığını, insanının kanlı göz yaşlar içerisinde anavatanlarını, ata vatanlarını terk ettiğini söylemektedir:

*Sanki bir memleketin göklere çıkmış ateşi
Varsa da sanki verem çehresi bağlar mehtap
Hep yıkılmış ne mezar kaldı ne minber, ne mihrab
Sürülür öz vatanından sürünür yurttaşlar
Meskenetle aşağı doğru eğilmiş başlar
Sanki gözyaşları halinde dökülmüş ciğeri*

20 Gürel, a.g.e., s.286

*Kanlı yaşlarla selamlar gidiyorken bu yeri
Neye gitsün ana yurdu ata yurduydu bu yer
Gitmiyorlar onu tard etmededir mücrimler...²¹ (Yine Vatan
İçin-27 Mart 1959)*

Bu topraklardan kovulmakta olan vatandaşlarına üzülmekte olan şair, bu topraklardan çekilmenin çekilmez bir elem olduğunu ifade etmektedir:

“Ey vatan senden çekilmek de çekilmez bir elem” (Hicrân-ı Vatan Hamâsî İçinde-13 Şubat)

Zamanında vatanının güzellikler ile süslendiğini, bu güzelliği lale ile simgelemekte olan şair, zevk ve sefanın hüküm sürdüğü bu topraklarda artık feryatların yankılandığını dile getirmektedir:

*“Vaktiyle bu yamaçları süslerdi lâleler
Vaktiyle bu ufukları renklerden hâleler
Vaktiyle hande zevk ü sefâ çağlıyor iken
Çınlar bugün zenin ü semâsında nâleler” (Dönen Çark Karşısında-2 Temmuz 1957)*

Daha dün öz vatani topraklarda yağmacıların kendilerine de merhamet etmediğini vurgulamakta, çorbacılar olarak nitelendirdiği hamallar daha dün atalarına hamallık ederken, bugün soydaşımızın bu kişilere hamallık ettiğini dile getirmektedir:

*Dedemi yağma eden merhamet eder mi bana
Çok değil dün bu vatan bizlere bir öz maldı
Sen bugün sendeleyle sendeleyle hamallık
Ettiğin çorbacılar dün atana hamaldı” (Ümitsiz- 6 Eylül 1959)*

21 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Haz: Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, İDEFE Yayınları Üsküp, 2022, s.42.

Yıkılan yurdundan geriye boş bir diyar kaldığını ifade eden şair, elden giden ve nazlı yar olarak nitelendirdiği vatanda feryadını tanrıdan başkasının duymayacağını belirtmektedir:

*“Yıkıldılar bir yurdu yâ Rab kaldı bomboş bir diyar
Kaldı hep ağyâr ve a’dâ gitti elden nazlı yar
Kalmadı bir yurt içinde tab’ ve vicdana uyar
Ben figân ettimse Tanrım kim bu feryadı duyar” (Hicrân-ı Vatan Hamâsî İçinde-13 Şubat 1960)*

Şair dizelerinde vatanın güzelliklerini resmederken, bu güzelliklerden geriye viraneliğin kaldığını ifade etmektedir, artık bu topraklarda yas hüküm sürmektedir, çünkü bu topraklar Müslümanlar için artık dert ve matemhane olmuş bir vatandır:

*“Handler, güller baharlar gönlüme bîgânedir
Bence ismi varsa cismi yok birer afsânedir
Dağlarıyla bağlarıyla baksanız kâşânedir
Bence lâkin yaşlı yurdum eski bir viranedir” (Hicrân-ı Vatan Hamâsî İçinde-13 Şubat 1960)*

Vatan şairin olmayacaksa böyle bir diyarda ne ırmaklar ne çiçekler açmamalı, bağlar virane, bülbüller baykuşlar olmalıdır:

*“Bağı virane ve bülbülleri baykuşlar olup
Sahasında ne terâne ne de yârân kalsın
İsterim böyle olunca ne akar bir ırmak
Ne açan gonca ne bir bülbül-i nâlân kalsın” (Yine Vatan İçin-30 Eylül 1959)*

Vatanı kaybetmenin buhranı içerisinde kıvranan şair, bu defa sönmüş ocağında bahar uğramaz, açmayan güllere bülbüller konmaz olmuştur:

*“Sönüp gitmiş ocağım artık tütmez olmuştur
Solup bitmiş bağımnda çeşme bitmez olmuştur
Baykuş sesiyle ufku çınlayan vatanımda
Bahar olmaz gül açmaz bülbül ötmez olmuştur” (Gürleyen
Dert-6 Eylül 1959)*

Bu diyarda kendini garip hisseden yazar, vatanını artık kanlı bir mezara benzetmekte, bülbül sesini dinlemeyi dahi saygısızlık olarak addetmektedir:

*“Yurdun ki bütün sahası bin kanlı mezardır
Bülbül sesini dilememiz bizlere ardır
İkbâlde olan kimselere kış da bahardır
Yurdunda gârib kalmışın ama nesi vardır” (Bir Garîbin Ba-
harda Hazân Duyguları-2 5.04.1959)*

Yazarın bir süre sonra şiirlerinde vatan temasını işlerken tek-
rir dizeler göze çarpmaya başlar. Güllerin yerine diken bitmesi,
kuşların yerin baykuşların ötmesi, ahalinin bu yerlerde yaban-
cı hissetmesi benzeri tekrarlanan tasvir ve motifler olarak göze
çarpmaya başlar:

*“Üsküb'üm yandım bu acıklı kaderinde
Yâd el dolaşır eski âhalisi yerinde
Güller yerine gözlere batmakta dikenler
Kuş namına baykuş ötüyor bahçelerinde” (Şehîde-i Şedâid Üs-
kü'b'üm İçin-5 Eylül 1959)*

Zamanda ve mekânda kendini yabancı hisseden Rauf, artık bek-
lenti içerisinde olduğu o dünyadan yoksun olduğunu fark eder:

*“Zaman içindeyim ama benim zamanım değil
Mekân içindeyim ama benim mekânım değil*

*Hayata karşı ümidim bütün bütün meslûb
İçindeyim fakat eyvah benim cihanım yok”*

*“Milletimi ezdiler yüreğimi üzdüler
Her düzeni bozdular niçin ben yaşıyorum”²² diyerek bu dizele-
ri yazmak o döneme göre cesaret gerektiren bir duruşu sergile-
yen yazar, birçoklarını yayınlamaz.*

*“Ey bahtı kara Koçana
Ezanların dönmüş çana” diyerek Üsküp muhiti dışına da çı-
karak Rumeli’nin diğer şehirlerini eserlerine yansıtan Rauf,
dizelerinde kalemıyla konuşarak, ağlamasını istemektedir,
çünkü kendini bu memlekette esir olarak görmektedir:*

*“Biz sende bugün sen ise ağyara mı kaldın
Can düşmanı şan düşmanı küffâra mı daldın?
Artık yazacak kaldı mı hiç işte esirim
Ey köhne kalem ağla ve sus sen de bunaldın!” (Manastır’da-1960)*

*“Kalmadı tek bir ümit kalmadı bir/ Yurdu gitmiş yurttaşı kalmamış bir
bedbahtın/ Encamı meçhul değil pek belli”²³ diyen Rauf, şiirlerinde yer
yer ümitsizliğe kapılır, vatanın geleceği muamma bir hal almakta,
memleketin gidişatından memnun değildir. Kendi insanına derdini
anlatamamakta, karşısındaki kitle de onun halinden anlamamak-
tadır. Milleti darmadağın olmuş, din elden gitmektedir:*

*“Kime bel bağlayayım söyle nice ağlayayım
Ne vatan kaldı ne din kaldı ne millet kaldı”²⁴ (Ümitsiz- 6 Eylül 1959)*

22 Dert Söyleşir, 11.09.1959.

23 Hayret ve Dalâlet His Figânları- 16 Şubat 1960.

24 Sevba Abdula, ”Takdim”, Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Haz: Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, İDEFE Yayınları Üsküp, 2021, s. 5-6.

Bir çırpıda bir vatan elden çıkmış, bir milletin beş yüzyıllık hayatı ve dünyası yok olmuş, nice emek, kan ve canla elde edilen bu topraklar bir anda yok olmuştur:

*“Bir milletin kayboldu beş asırlık hayatı
Yıkıldı bin emekle kurduğu kâinatı
Milyonla can ve kanla yapılmıştı bu âlem
Şimdi artık gözündə ne bir hal var ne âtî” (Hayret ve Dalâlet
His Figânları- 16 Şubat 1960)*

Halkını ezip geçmişlerdir, o güzel geçmiş düzeni bozmuşlar, öyle ki kalbi üzgün şair artık bu topraklarda yaşamayı bile kendine çok görmektedir:

*“Milletimi ezdiler yüreğimi üzdüler
Her düzeni bozdular niçin ben yaşıyorum” (Dert
Söyleşir-11.09.1959)*

“Yaşar isem de fakat ben aceb niçin yaşarım/ Ben ölümün istiyorum ah! Ölüm dahi müşkil/ Ölüm veya yaşamak bir emel midir şaşarım” diyerek büyük göçlerin yaşandığı günlerde hiçbir yaşam amacı kalmadan, yer yer de yalnızlığa ve kimsesizliğe kapılmaktadır.

“Vatan İçin” adlı şiirinde de vatanı kurtarmanın bir “vâcibe” olduğunu vurgulayan şair, “Arkadaş” adlı bir başka şiirinde de vatan elden giderken dini bütün soydaşlarının duruma karşidan seyredip kayıtsız kalamamalarını, onları vatan için mücadeleye davet etmektedir:

*“Dini bütün kalbi metin arkadaş!
Yurt gidiyor kaldığına küs ve şaş!
Dağlar önünde dikilip dursa aş!
Sel gibi tûfân gibi sen coş ve taş!
Hak ve zafer şâhikasında dolaş!
Haydi yiğit erlere kalk koş ulaş!” (Arkadaş-18 Ağustos 1956)*

Şair için artık vatanı vefasızdır. Çünkü işsiz güçsüz bırakılan Rauf, istese de içerisinde bulunduğu durum yüzünden vatanı için bir şey yapamamaktan muzdariptir:

*“Zulme isyan ederek adl ü hakka apardım
İkbâlimi çalandan ben o hakkı kapardım
Şiir ve şuur yolunda şehnâmeler yazarak
Vatan vefa edeydi ben de bir şey yapardım” (Ey Hayat Bî-Vefâ!
Ey Ömür Pür Cefâ ve Ey Âlem Bî Safâ!-12 Şubat 1960)*

Vatanına duyduğu sevgi, hasret ve endişe içerisinde kıvranan şair, yer yer yaratandan yardım istemekte, “Ya Rab acı! Gönder bize bir lem’a-i rahmet” diyerek ona sürekli vatanı için dua etmektedir.

“Yazıktır silinsin bu yurttan izi” dizesiyle Osmanlı medeniyetinin eserlerinin, izlerinin, değerlerinin o topraklardan yok olup gitmesinden içine sindiremeyen şair, acılarını eserleriyle sürekli haykırıp durmaktadır, lakin onun bu haykırışını duyan yok gibidir.

Vataniyle yatmakta, vataniyle kalkmakta olan Rauf, çaresizlikten bitap düşmektedir. Onun bu hali ruhiyeti Rumeli’de kalan soydaşlarımızın Osmanlı idaresinin çekilmesinden sonra yaşanan toplumsal travmanın timsali gibidir. Hayal kırıklığı ile çöken isyankâr ruh hali mısralarında dibe vurmaktadır. Bu Rumeli Türkleri için büyük bir toplumsal travmadır. Bu travmanın bir örneği olarak Üsküp’ün Şar dağları ötesindeki Türk yurdu Prizren’de de Osmanlı idaresi ayrılmasından sonra yaşanmıştır. Osmanlı idaresi çekilince Prizren’de üç yıl boyunca büyük bir yas tutulmuş, düğün yapılmamıştır.

Memleketin mevcut durumundan memnun olmayan şair, şiirlerinde vatanın şanlı tarihine sevgi ve geçmiş şaşalı günlerine özlem duymaktadır. Tükenen umutlarla değerlerinden kopan ve bir bir yok olan vatanına has özelliklerin kaybolmasının

trajedisini yaşar. Yaşanan toplumsal değişiklikleri en ince ayrıntılarıyla betimleyen üstat, sürekli marazi bir acıyla bu yaşanan sosyokültürel değişikliği kabullenmek istememektedir.

Kendisini çaresiz hissettiği anlarda yaratana sığınmakta, umudunu kesmek istemeyip yer yer umutvari dizeler de karalar.

Diğer konular arasında vatani için şiirleriyle ağıtlar yakan bu güzel insan, vatani namusu olarak görmektedir:

*Yürü namusunu kurtar bu deni ellerden
Bu güzel yurdunu kurtar bu sefil ellerden
Korkma imanla dağları söndür
Yavrunu kurtar o alçak deli katillerden.*²⁵

Yanmış ve yıkılmış olarak gördüğü vatanını bu halini “matemhane” olarak dizelerine yansıtır, çünkü artık bu diyar Müslümanlara dert ve matemhane olmuştur:

*Yıkılmış bir yurdu ya Rab kaldı bomboş bir diyar
Kaldı hep ağyar ve o'da gitti elden nazlı yar
Kalmadı bir yurt içinde tab' ve vicdana uyar
Ben figan ettimse Tanrım kim bu feryadı duyar.*²⁶

Şair kendini kalanlar arasında “sağırlar arasında öten bülbül”e benzetirken, oradakilere derdini anlatamamasını “Gözsüzler diyarında doğan bir kış güneşi”ne benzetmektedir. Yalnızlık içerisinde kimsesiz hisseden Rauf, yakınarak şiirleriyle dert yanmaktadır:

25 Ertuğrul Karakuş “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağdı: Abdülfettah Rauf'un Şiirinde Üsküp ve Makedonya”, *Hikmet Dergisi*, Gostivar-Makedonya, Mayıs 2014, Yıl: 12, sayı: 23, s. 132-151; Yıl: 12, sayı: 24, s. 136-149

26 Orhan Derman, *Ötekileştirme Üzerine Kurulan Kimlikler Makedonya*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2020, s.91-93.

*Kime bel bağlayayım söyle nice ağlayayım
Ne vatan kaldı ne din kaldı ne millet kaldı
Olacak kar topu her attığın ey güle atan
Ay ile yıldız bir gün doğacak şimdi batan
Bir sebep kalmayacak geçmiş hali aratan
Bir gülistan olacak mezbele dönmüş bu vatan.²⁷*

Vatan için şiirlerinde tavsiyelerde de bulunan şair, yurdun kalkınması için “Vatanın yükselmesi isteniyorsa yüksek feyz ve gayrete sahip olunması” gerektiğini savunur.

Kader, vatan şairi Fettah Rauf’a, vatanında vatan haini ilan edilmesine varıncaya kadar kötü bir yazgı yazmıştır. Çünkü, “Eski Yugoslavya’dan beri gerici fikirlere sahip olmakla, işgal sırasında Halk Kurtuluş Partisi ve halkın siyasi mücadelesine karşı düşmanca tavır sergilemekle, işgalci ile siyasi işbirliği yapmakla ve bu şekilde gerici grup temsilcisi olarak Üsküp’te Alman subaylar tarafından eğitilen ve yönetilen, amaçları da oluşturulacak olan silahlı çetelerin Halk Kurtuluş hareketine karşı Alman işgalcisinin yürüttüğü savaşta, Almanlara destek olmak olan sözde “Ulusal Komite”ye dahil olmakla” ve “Aynı amaçla sanık Fettah’ın ismi anılan grubun adına ve belirtilen “Ulusal Komite” üyesi olarak Üsküp’teki yasadışı çalışmalar yapan eşkiya Sulo Otlya ile bağlantı kurduğu, Mateyçe köyündeki eşkiya-balist karargâhına gidip eşkiya Sulo ile onun karargâhıyla ilerleyen zamanlarda Almanların yardımıyla Halk Kurtuluş Ordusu’na karşı yürütecekleri savaşın şekli hakkında anlaşma sağlamak”la suçlanmış, yargılanmış ve tutuklanmıştır.²⁸

²⁷ Derman, a.g.e., s.91-93.

²⁸ Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s.403.

SONUÇ

Yukarıda görüldüğü üzere vatanına duyduğu bağlılıktan vatan haini ilan edilmesine kadar vatanın her türlü cefasını ve derdini çeken, eserlerine bu hususiyetleri tasvir eden Rauf, vatanın kaybını işlerlerken ve ona duyduğu özlem ile acıyı şiirleştirirken, aslında yaşadığı elemin esas Osmanlı-Türk idaresinin bölgeden çekilmesine duyduğu ıstıraptır. Bu ıstırapları vatan teması etrafında değişik kayıplar ile ele alan Rauf, şiirleriyle geride kalan soydaşımızın yaşadığı toplumsal travmaların bir nevi aynası olur. Vatan temalı şiirleriyle aynı zamanda toplumu yönlendirmek ve halkı telkin etmek isteyen şair, gidişatın değişmediği ve çözüm bulamadığı durumlarda çaresiz ve karamsarlık içerisinde kaldığı görülmektedir. Vatan söz konusu olunca o eserlerinde sadece Üsküp ve muhiti ile sınırlı kalmaz, Türk – İslam diyarlarını kendi vatanı olarak addeder, oraların meseleleriyle de ilgilenir, o coğrafyaların haliyle de dertlenir.

KAYNAKÇA

- Ağanoğlu, Yıldırım. “Abdül Fettah Rauf Hocaefendi”, *Üsküp Kitabı*, 2. Baskı, İstanbul, Fide Yayınları, 2008.
- Aruçi, Muhammed. “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt 12, s. 483-484.
- Aruçi, Muhammed. “Makedonya’da Meddah Medresesinde Yetişen Üsküplü Şair Abdül Fettah Rauf”, *Bay Dergisi*, Prizren, Kosova, S. 25.
- Emin, Leyla Şerif. “Şiirleriyle Savaşıp Onuruyla Ölen Bir Aziz: Fetah Efendi”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, Prizren, Eylül, Sayı: 25, 2017, s. 183-186, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi.
- Engüllü, Suat. “Fettah Rauf 1910-1963, Üsküp”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Ankara, Cilt: 7, 1997, s.139-142.
- Fettah Efendi, “Yine Vatan”, *Köprü*, Ocak-Şubat 2006, Yıl: 4, Sayı: 10, s. Arka kapak.

Gürel, Zeki. *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Berikan Yayınevi, Ankara.

İsen, Mustafa. “Abdül Fettah Rauf”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Ankara, Cilt: 1, s.72, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002.

Karakuş, Ertuğrul. “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağıdı: Abdül Fettah Rauf’un Şiirinde Üsküp ve Makedonya.1-2”, *Hikmet Dergisi*, Yıl 12, S.23-24, 2014. s. 132-151 ve 136-149.

Karakuş, Ertuğrul. “Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi: Bahtiyar Vahapzade ve Abdül Fettah Rauf’un ‘Vatan’ Temalı Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *BAE Dergisi*, Cilt: 7, S. 1, 2018., s. 111-166.

Kaya, Fahri. “Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf Efendi”, *Makedonya Türklelerinden İz Bırakanlar*, Üsküp: Köprü Derneği Divan Yayıncılık, 2008.

Karakaş, Şuayip. “Vatan Şairi Bahtiyar Vahapzade”, *Gazi Türkiyat*, Bahar 2010, S. 6, s.77-100.

Rauf, Abdül Fettah. *Yine Vatan İçin*, Haz:Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2021.

Rauf, Abdül Fettah. *Garâmî Parçalar*, Haz: Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf, Abdül Fettah. *Vardar*, Haz: Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf, Abdül Fettah. *Zulmetten Nûra*, Haz: Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf, Fettah “Vatan Gençlerine”, *Köprü Dergisi*, Mayıs 2006, Y. 4, S. 13, s. Arka kapak.

Sadak, Bekir, “Rumeli’de Bir Şair: Fettah Efendi”, *İslâmî Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, İstanbul, 1989.

Emin, Seyyid.. “Üsküp Kudemasından Fettah Efendi ve Mücadelesi”, fikircoğrafyasi.com çevrimiçi:16.05.2023

Şerif, Leyla, “Üsküp Mektupları: Şiirleriyle Savaşıp Onuruyla Ölen Bir Aziz: Fettah Efendi”, gercekhayat.com, çevrimiçi:18.05.2023

FETTÂH EFENDİ’NİN ŞİİRLERİNDE KLÂSİK EDEBİYAT UNSURLARI

Emrah Gökçe

Dr. Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi

GİRİŞ VE HAYATI

Asıl adı Abdülfettâh Raûf olan Fettâh Efendi, 1912 yılında Makedonya’nın başkenti olan Üsküp’te dünyaya gelmiştir. Halk arasında Fettâh Efendi namıyla tanınmış, bazı makalelerinde ve şahsî evrakında ise Fetah İshak veya Fetah İshakoviç imzasını kullanmıştır. Babası Üsküplü Hacı İshak ailesine mensuptur. Bölgenin tanınan şahsiyetlerinden biridir. Oğlu Raûf Efendi’nin iyi bir eğitim görmesi için elinden gelen gayreti göstermiştir.

İlköğrenimini Üsküp’te muhtemelen Sırpça olarak yapan Abdülfettâh Raûf, daha sonra burada Atâ Efendi olarak bilinen Atâullah Kurtiş tarafından kurulan Meddah Medresesi’nde eğitim görmüştür. 1933 yılında düzenlenen ilk törende, her biri daha sonra Makedonya ve Kosova’da çeşitli hizmetler yapan arkadaşları Hâfız Necâti, Hâfız Şâban, Hâfız Sâdullah, İdris ve Mehmed Efendilerle birlikte icazet almıştır.

Fettâh Efendi, 1934-1938 yılları arasında Meddah Medresesi’nde kelâm ve akaid müderrisliği görevinde bulunmuş, Üsküp’teki çeşitli camilerde de fahrî vaizlik görevini yürütmüştür. Ramazan ayında, hocası Atâ Efendi’nin doğum yeri olan Üsküp’ün Studeniçan

köyünde vaaz ve irşad vazifesinde bulunmuştur. 1938’de hocasının Ulemâ Meclisi (Ulema Medzlis u Skoplju) üyeliğine tayin edilmesi üzerine Meddah Medresesi’nin baş müderrisliğine getirilmiş, medrese kapatılıncaya kadar bu görevini sürdürmüştür. Burada pek çok talebe yetiştirmiştir. 1944 yılında yapılan törende icazet alan öğrencileri arasında Kemal Aruçi ve Türkiye’ye giderek İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü ile Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde uzun yıllar hocalık yapmış olan Bekir Sadak da vardır.

Fettâh Efendi hakkında, bazı yazılarda zikredilen, 1944-1945 yıllarında Üsküp’teki şer’î mahkemede hâkimlik yaptığı ve Ulemâ Meclisi üyeliği görevini üstlendiği hususunda elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 1946’da Yugoslavya’ya komünist iktidarı hâkim olunca şer’î mahkemeler, çeşitli dinî müesseseler ve medreselerle birlikte Meddah Medresesi de kapatılmıştır. Fettâh Efendi ve arkadaşları tutuklanıp mahkemelerde yargılanmışlardır. Uydurma bir iddianame ile mahkûm edilmiştir. Daha sonra da pek çok sıkıntı çekmiştir. Hayatının son yıllarında Makedonya Arşivi’nde Makedonya’ya ait Osmanlı belgelerini tercüme etmek üzere uzman olarak görevlendirilen Fettâh Efendi 24 Nisan 1963’te Üsküp’te vefat etmiştir.¹

Fettâh Efendi, ölümünden beş gün önce 20 Nisan 1963 Cumartesi günü çok bitkin bir hâlde iken eline kalemini alıp son duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

1 Fettâh Efendi’nin hayatı, kendisine ait olan *Yine Vatan İçin* (2021) isimli şiir kitabının ilk sayfasından özetlenerek alınmıştır.

*Ben ne yapmak kâbil olduysa onu yaptım hemân
Her nasıl isterse artık intikâm alsın zamân
Bu cihâna kanmam, affetsin beni Rabb-i cihân
Can da, ten de ‘âriyettir bahşeden Hallâk-ı cân²*

Fettâh Efendi genellikle kitaplara düşkün, yazmaktan son derece zevk duyan bir şahsiyettir. Günlük siyasî olaylar üzerine konuşmaktan ve bunlar hakkında yorum yapmaktan kaçınır. Buna mukabil herhangi bir edebiyat ya da kültür konusu açıldığında sohbete iştirak eder ve düşüncelerini paylaşır. Ne istediğini çok iyi bilen Fettâh Efendi kati bir yapıya sahiptir. Söz sahibi ve aynı zamanda dert ortağıdır. Okuma hususunda çok başarılı olan Fettâh Efendi geniş bir kültür ve bilgi birikimine sahiptir. Ulemeden bir şair ve düşünür olarak Makedonya Türklerinin kültür tarihinde silinmez izler bırakmış saygın bir zattır.³ Fettâh Efendi’nin hayatı, eserleri ve sanatı ile ilgili Zeki Gürel tarafından vesikalara dayanarak oldukça geniş bir araştırmanın mahsulü olan bir kitap neşredilmiştir.⁴ Konuya ilgi duyan kişiler bu çalışmayı tetkik edebilirler.

Edebî Şahsiyeti

Fettâh Efendi’nin farklı nedenlerden dolayı yarım asrı aşkın bir süredir neşredilemeyen şiirleri, Üsküp’te kurulan Fettâh Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği’nin araştırmaları ve katkılarıyla bulunarak neşredilmeye başlanmıştır. Pek çok şiir kitabı olan Fettâh Efendi’nin şu ana kadar 4 tane kitabı neşredilmiştir. Bunlar,

2 Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s.42-43.

3 Kaya, “Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf”, s.146-47.

4 Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*.

*Yine Vatan İçin*⁵, *Garâmî Parçalar*⁶, *Vardar*⁷ ve *Zulmetten Nûra*'dır.⁸ Diğer kitapları da Fettâh Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği tarafından neşre hazırlanmaktadır. Fettâh Efendi'nin edebî şahsiyeti ve klâsik şiirle olan rabitası, neşredilen bu dört kitapta mevcut olan şiirlerin yanı sıra Ertuğrul Karakuş'un "Abdül Fettah Rauf'un 'Hilâl' Dergisinde Yer Alan Şiirleri"⁹ başlıklı yazısındaki şiirler de dâhil edilerek değerlendirilecektir.

Balkan coğrafyası ve kültürü ile ilgili derinlikli çalışmaları ile tanınan Ertuğrul Karakuş'a göre¹⁰ Fettâh Efendi'nin şiirlerinde dikkat çeken bazı hususiyetler şunlardır: Şiirlerde o dönem için az kullanılan ve manası az bilinen kelimelerin kullanımı, şairin Mehmet Âkif Ersoy'a olan hayranlığı ve bununla birlikte şairin Mehmet Âkif Ersoy'un şiirleriyle dil ve üslup benzerliği, şiirlerinde özellikle aruzun "mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün" kalıbının sıkça kullanılması, farklı mısra sayılarından oluşan şiir birimlerini kullanması, bir âhenk unsuru olarak şairin kafiye önem vermesidir.¹¹

5 Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.

6 Abdül Fettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

7 Abdül Fettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

8 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları

9 Karakuş, "Abdül Fettah Rauf'un 'Hilâl' Dergisinde Yer Alan Şiirleri", s.107-132.

10 Karakuş, "Balkanların Âkif'i: Abdül Fettah Rauf'un Şiirine Dair Bazı Hususiyetler", s.102-105.

11 Bu makale, 21 Aralık 2019 tarihinde Makedonya-Üsküp'te TİKA ve MATÜSİTEB tarafından düzenlenen "Balkanlar ve Doğu Avrupa'da Türk Kültürünün Kaybolan Değerleri Sempozyumu" için bildiri olarak hazırlanmış, İhlamur Kitap tarafından hazırlanan "Dünya Dili Türkçenin Edebiyatı" kitabında (2021) kitap bölümü olarak yer almıştır.

Şekil Hususiyetleri

Fettâh Efendi, şiirlerini farklı mısra sayılarına sahip olacak şekilde kaleme almıştır. Beyitler hâlinde gazel nazım şekliyle yazdığı şiirler olduğu gibi 4, 5, 6’şar mısralık bendlerden oluşan şiirleri de mevcuttur. Hatta 7 mısralık tek bendden oluşan bir şiiri de vardır. *Vardar* kitabındaki “Sonbahâr” şiiri 4’er mısralık bendlerle yazılmıştır:

*Yaz geçti de hep hüzn ü hazân âlemi sardı
 Çehrem gibi yaprak u çemen soldu sarardı
 Yok eski ıstık şimdi semânın güneşinde
 Bahtım gibi âfâk-ı cihân söndü karardı
 Gûyâ ki verem sûreti var hasta çiçekler
 Etrâf-ı cemâlinde uçuşmaz kelebekler
 Kuşlar bile mâtem ile susmuş ve ötüşmez
 Bilmem deli gönlüm bu cihândan da ne bekler
 Baktım ki hayât sönmüş, evet ben dahi söndüm
 Bin kahr ile bir kimsesi yok öksüze döndüm
 Öksüz gibi beyhûde yere ağlayarak bak
 Yok kaldıranım yas ile toprakta süründüm
 Mâdem bizi her dem nice derd etmede ta’zîb
 Mâdem bizi her ân bir ecel etmede ta’kîb
 Dünyâ kara zindân ve içinde yaşayanlar
 İ’dâmını bekler hani bir mücrim-i nâcâr
 Ormanlara baktım çemeni yaprağı solmuş
 Dolmuş da mezârla dolu bir makbere olmuş
 Solgun sararan yaprağı yerlerde saçılmış
 Her yerde birer kabr-i hazîn ağzı açılmış (Sonbahar)¹²*

12 Abdülfettâh Rauf, *Vardar*, s. 96.

Vardar'da yer alan "Dağların!" şiiri 7 mısradan oluşan tek bend şeklinde yazılmıştır:

*Leb-be-leb baksan kucaklaşmış semâsı dağların
Haşyet-âver manzar-ı heybet-nümâsı dağların
Karlarında parlıyor şemsin cilâsı dağların
İ'tilâ vermez mi rûha i'tilâsı dağların
İncilâ vermez mi kalbe incilâsı dağların
Zirvesi gûyâ gümüş bir tâc ile süslü zarîf
Dâmeni gûyâ yeşil tüllerle işlenmiş latî. (Dağların!)*¹³

Kafiye ve redif kullanımını klâsik Türk şiiri açısından oldukça mühimdir. Bu iki enstrüman şiire akıcılık sağladığı gibi şiirin akılda kalmasını da kolaylaştırmaktadır. Fettâh Efendi de hem kafiye hem de redif kullanımına önem vermiştir. Şiirlerinin büyük bir kısmında bunlara rastlanmaktadır. "Bir Güzele Bir Gazel" başlıklı gazeli bu hususta güzel bir örnektir:

*Nûr bahârım, fecr-i rûhum nev-civânımsın benim
Yâr-i cânım, ayn-ı cânımsın, cihânımsın benim
Gözlerin yıldızlarındır kaşların çifte hilâl
Koyununa mehtâbı almış âsumânımsın benim
Tâcdârlar bir nigâh-ı lütfuna mağlûb olur
Kahramânlar kahreden bir kahramânımsın benim
Handeniz her türlü mûsikîden üstündür senin
Gırnatamsın, ûd u kânûnum kemânımsın benim
Saçların sünbül kokar gül leblerinden bal akar
Ruhta gül, gülfemde bülbül gülsitânımsın benim
Hâtîf'in bir âşık-ı âvâredir ey dil-rübâ
Mîhr-i tâbânım yegâne mührîbânımsın benim. (Bir Güzele Bir Gazel)*¹⁴

13 Abdülfettâh Rauf, a.g.e., s.22.

14 Abdülfettâh Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.26.

Fettâh Efendi, klâsik tarzda yazdığı şiirlerde aruz veznini oldukça maharetli bir şekilde kullanmıştır. Misal olarak aşağıda verilmiş olan “Korkma! Ey Millet-i Mazlûme!” başlıklı şiir aruz vezninin “fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün” kalıbıyla yazılmıştır. Bu şiirde aruz kusuru yok denecek kadar azdır. Şiir klâsik şiirin temel nazım şekli olan gazel şeklinde yazılmıştır:

*Bakarım göklere de Hâlık'ımı yâd ederim
Arz-ı hâl eyleyerek derd ile feryâd ederim*

*Kimsesiz ağlayarak sızlayarak derdlerime
Parlayan ay ile yıldızları işhâd ederim*

*Değme ey düşmen-i bedhâh bana bir soluğa
Bin kasırga salarak varlığı berbâd ederim*

*Hasm-ı dîn! Hasım-ı vatan! Kendine gel de uslan
Nazm-ı nâcîzim ile hak yola irşâd ederim*

*Bir kıvılcım atana yoksa yanardağ atarım
Düşmeni mahvederek milletimi şâd ederim*

*Alırım bârikalar, sâ'ikalardan hızını
Dökerim nâr ile her harfini inşâd ederim*

*Korkma ey millet-i mazlûme bugün hâlinden
Koşup imdâd ile müstakbelini dâd ederim.(Korkma! Ey Millet-i Mazlûme!)¹⁵*

15 Abdülfettâh Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.14.

Muhteva Hususiyetleri

Klâsik Türk şiirinde beyit bütünlüğünü sağlayan en mühim edebî sanatlardan biri tenasüptür. Zira tenasüp beyitte geçen kelimelerin birbirleriyle manaca ilgili şekilde kullanılması sanatıdır. “Bir Cennet-i Sevdâ!” isimli şiirde Fettâh Efendi’nin tenâsüb sanatını oldukça güzel bir şekilde kullandığına şahit oluyoruz:

*Hüsnün bâğının haddin iki lâlesi olmuş
Câzib gülüşün ay yüzünün hâlesi olmuş*

*Gül-gonca dudaklarda dizi incilerin bak
Bir fecr-i letâfette gülün jâlesi olmuş*

*Bilmem ne füsûn var a güzel câzibesinde
Baş döndürüyor sendeki şellâle-i hande*

*Bir gonca-i şâdî açıyor her gülüşünle
Bir hâlet ü hayret bürüyor böylece bende*

*Gül güller açılsın yine pejmürde bâğında
Firdevs-i bekâ bülbülü ötsün kulağında*

*Bir cennet-i sevdâ sana kurdum kucağında
Kol halkalı boynumda dudaklar dudağında¹⁶*

Klâsik Türk edebiyatının kelime kadrosu oldukça geniştir. Genellikle kullanılan edebî türe göre kelimelerin manaca ağırlığı artmakta veya azalmaktadır. Son asırdaki klâsik Türk edebiyatının mühim temsilcilerinden olan Fettâh Efendi de bazı şiirlerinde ağır sayılabilecek bir kelime kadrosunu kullanmıştır. “Aşk

¹⁶ Abdülfettâh Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.17.

ve Âşık” isimli şu şiiri buna misal olarak gösterilebilir. Özellikle şiirin ilk kısımlarında bu husus dikkati çekmektedir:

*Âfâk kâğıd olsa hep eşcâr da aklâm
Âşık edemez aşkını ber-vech ile ifhâm*

*Aşk âteşinin bir şereri kâffe-i eş’âr
Aşk âleminin sâyesidir âmme-i âsâr*

*Aşk lüccesinin katresidir bu galeyânlar
Aşk neyyirinin zerresidir hep leme’ânlar
...(Aşk ve Âşık)¹⁷*

Yukarıdaki şiirin aksine oldukça sade bir lisanla kaleme aldığı şiirler de mevcuttur. Şu şiir buna güzel bir misal teşkil etmektedir:

*İhtiyârlık söndürüp mahvetti taşkın gönlümü
Neyle aldatsam avutsam şimdi şaşkın gönlümü*

*Mâcerâlar arkasında dalga dalga çağlayıp
Genç çağımda aşk ile göğsümden aşkın gönlümü*

*Şimdi kalbimde yanan his volkanı kül bağladı
Andırır bir kabri tâze sönmüş aşkın gönlümü*

*Bin kasırgayla coşarken rûh-ı cevvalim benim
Bağrı yanmış bir çöl ettin sen bu coşkun gönlümü*

*Bir zamânlar taht-ı aşka bî-bedel sultân iken
İşte Hâtif çiğnedi devrân şu düşkün gönlümü¹⁸*

17 Abdülfettâh Rauf, a.g.e., s.13.

18 Abdülfettâh Rauf, a.g.e., s.69.

Fettâh Efendi'nin en mühim hususiyetlerinden biri şiirlerini genellikle klâsik usûlde yazmış olmasıdır. Gelenekten beslenen şair, bu mirası en güzel şekilde değerlendirmiş ve bu mirastan istifade etmiştir. Şair, "Güzel" başlıklı gazelinde klâsik tarzda güzel bir şiir örneği kaleme almıştır:

*Hâba dalmış gönlümü tekrâr uyandırdın güzel
Bin hayâli reng ü âhenkle boyandırdın güzel*

*Bir yıkılmış türbenin solgun sönük kandiline
Benzeyen şu kalbimi aşkınla yandırdın güzel*

*Ye'se düşmüşken bana verdin yeni bin bir ümîd
Şöyle bezmiş gönlümü lütfunla kandırdın güzel*

*Bir bakışla bak da ihyâ et şu ölmüş aşkı
Çünkü çok nâzınla artık sen usandırdın güzel*

*İhtiyârlıktan uyuşmuş rûhumu gençleştirip
Gün sonunda ilkbahârın faslı sandırdın güzel*

*Şöyle yaklaşmış iken ömrüm hazîn akşâmına
Bir hayâtın fecrine erdim dayandırdın güzel*

*Gözlerin yıldızları vechin şafaklar gösterir
Yeryüzünde bir semâvî hüsnü andırdın güzel*

*Pembe cismin al yanağınla görünce bâğçede
Gülleri allandırıp mutlak utandırdın güzel(Güzel)¹⁹*

19 Abdülfettâh Rauf, s.15.

Şu iki şiir hem şekil hem de muhtevası itibariyle klâsik şiir usûlünde yazılan güzel şiirlerine misal olarak verilebilir:

*Tercümân-ı kalb ü cânım ma'kes-i yâdım mısın?
Yaslı bülbül yoksa kuş şeklinde feryâdım mısın?*

*Her seher bir gül dalında inleyip durmak neden
Sen de bir gül-peykere hem-aşk-ı nâ-şâdım mısın?*

*Şi'r-i müştâkınla hakkı zikredersin pek yanık
Rûh-ı meftûnumla hem-âheng-i evrâdım mısın?*

*Ağlamak mı tek hayâtından nasîbin ben gibi
Âh edersin dâ'imâ mu'tâd-ı mu'tâdım mısın?*

*Hâtif'im bülbül dilinden nâle-sâz oldum bugün
Söyle ey âvâre kuş feryâdıma dâdım mısın?²⁰*

*Sırr-ı dil bilmez nedir meftûn-ı dildâr olmayan
Zevk-yâb-ı cennet olmaz gark-ı dîdâr olmayan*

*Vuslat-ı cânân eğer olmazsa cân lâzım değil
İ'tilâ bilmez nedir zülfünde berdâr olmayan*

*Sûr-ı İsrâfîl uyandırmaz o gâfil sîneyi
Da'vet-i ulyâ-yı Peygamberle bîdâr olmayan*

*Haşrolur ağyâr ile dünyâda da ukbâda da
Mutlakâ Allâh'ının yârânına yâr olmayan*

*Derdi derd etmek gerektir şübhesiz dermân için
Derdine dermân mı bulmuş derde hüşyâr olmayan*

*Hâtîf'im efkârıma yetmez lisânlar anlamaz
Lehcemizden âşinâ-yı sırr-ı efkâr olmayan²¹*

Aşağıya alınan şiirde gazel nazım şeklini kullanan Fettâh Efendi, aruzun 20. yüzyıldaki güzel örneklerinden birini vermiştir. Bu gazel âşikâne bir tarzda kaleme alınmıştır. Gazelerde genellikle en çok bahsi geçen konu kadın ve aşktır. Bunun yanı sıra sevgilinin güzelliği, çekiciliği, ona duyulan özlem ve sevgilinin âşığına çektiği ıstıraplar da gazellerin temel konuları arasında yer alır.²² Klâsik şiirimizde eğer bir gazelde beyitler arasında anlam bütünlüğü bulunuyorsa buna yek-âhenk gazel denir.²³ Aşağıdaki gazel yek-âhenk olarak kaleme alınmıştır. İlk beyitte geçen nikâb, hüsn, cemâlullâh, melek, münkir gibi ifadeler birbirleriyle konu olarak yakın kelimeler olduğundan tenâsüb sanatı çerçevesinde kullanılmıştır. İkinci beyitteki sehâb-ı zülf, mihr-i ruhsâr, güzeller, mir'ât gibi kelimeler de tenâsüblüdür. Üçüncü beyitte Kur'ân-ı Kerîm'de "ahsenü'l-kasas" yani kıssaların en güzeli olarak zikredilen Hz. Yûsuf kıssasına telmihte bulunulmuştur. Diğer beyitlerde geçen bülbül-i şeydâ, nağme-zen, behişt, vasl, uşşâk, dîdâr, cemâl, âb-ı hayât, leb, şûh, âfet, meftûn, yektâ, hüsn, üftâde, acz gibi kelime ve kavramlar da klâsik şiir geleneğimize uygun bir tarzda şiirde kullanılmıştır. Fettâh Efendi bu şiirinde geleneksel üslûbu hem şekil hem de muhteva olarak oldukça başarılı bir şekilde yansıtmıştır:

*Nikâb-ı hüsnünü kaldır, cemâlullâhı ansınlar
Melek yoktur diyen âvâre münkirler inansınlar*

21 Abdülfettâh Rauf, s.112.

22 Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, s.109.

23 Dilçin, *a.g.e.*, s.117.

*Sehâb-ı zülfünü ref' et görünsün mihr-i ruhsârın
Güzeller bir dahi mir'âta bakmaktan utansınlar*

*Açılsın çeşm-i seyrânlar kesilsin dest-i hayrânlar
Dirilmiş merkadinden Yûsuf-ı Ken'ân'ı sansınlar*

*Gelip görsün seni cânâ! Zavallı bülbül-i şeydâ
Hısâl-i verde dâ'ir nağme-zenlikten usansınlar*

*Behişt-i vaslına ermek için şâyeste olmaz mı
Bütün uşşâk-ı dîdârın cahîm-i aşka yansınlar*

*Muvaffak olmak isterse nükât-ı sûre-i Nûr'a
Cemâl-i pâkine baksın müfessirler dayansınlar*

*Ne hâcet ka'r-ı zulmette tekâpû câvidân-cûya
İçip ab-ı hayâtı leblerinden şöyle kansınlar*

*Tecellâ-yı bahânızdır bahârın behre-i feyzi
Sana ta'rîz eden bigâneler ey şûh tıkansınlar*

*Ne âfetsin, gören meftûn, işitmiş görmeyen meftûn
Cihân-Hâlîk gibi yektâ olan mahlûku tansınlar*

*Şafaklar ma'kes-i elvân, hezârân meşher-i elhân
Olup âsâr-ı hüsnündür görenler de inansınlar*

*Nasıl vasf eylesin Hâtif bülend-i câz-ı Hallâk'ı
Zavallı hâme-i üftâdeler, acziyle yansınlar²⁴*

24 Abdülfettâh Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.17-18.

Garâmî Parçalar adlı şiir kitabında “Beytler, Gazeller ve Şarkılar” ve “Kıt’alar” isimli iki ayrı bölüm bulunmaktadır. Buradaki şiirlerin tamamı hem şekil hem de muhteva itibariyle klâsik edebiyat hususiyetlerini barındırmaktadır. Şu kıt’a buna güzel bir misaldir:

*Derd de sen dermân da cânâ derd ü dermân sendedir
Güldür ister öldür ister emr ü fermân sendedir
Ben kulum sen tahtgâh-ı kalbimin sultânısın
Emr ü nehy et şimdi sen mühr-i Süleymân sendedir*²⁵

Fettâh Efendi’nin en hassas olduğu konuların başında vatan gelmektedir. Şiirlerinin mühim bir yekûnünün mevzusu vatanıdır denilebilir. “*Yine Vatan İçin*” isimli anıt şiiri bunların en güzellerindendir:

*İstiyordum ki cânımdan kopacak cân kalsın
Toprağında damarımdan azacak kan kalsın
İstiyordum bu vatanda benim ağzımdan da
Doğacak neslime bir nefha-i îmân kalsın*

*İstiyordum bu ufuklarda da îmânımdan
Şânlı târîhime bir fıkra-i vicdân kalsın
Nâm u şânıyla bütün dîn ü kemâlâtıyla
Neslime kim bakacak olsa da hayrân kalsın*

*Kalemim kalbime batsın da hamâset yazsın
Dedemin gözleri ahfâda nigejbân kalsın
Kim bilirdi bu vatandaki vatandaş kalmaz
Kim umardı bu vatan böylece vîrân kalsın*

25 Abdülfettâh Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.141.

Bâğı vîrâne vü bülbülleri baykuşlar olup
 Sâhasında ne terâne ne de yârân kalsın
 İsterim böyle olunca ne akar bir ırmak
 Ne açan gonca ne bir bülbül-i nâlân kalsın

Coşuyor hislerim eyvâh taşıyor ağzımdan
 Her hece kanla yazılmış oluyor bir efgân
 Gerçi şâ'ir değilim benzemiyor şî're sözüm
 Bildiğim âh u figândır vü nasîbim efgân

Toprağında doğuverdimse de şîrîn vatanın
 Gözümün gördüğü yurd olmada yer yer zindân
 Ben de bir anne pederden geliyordum ammâ
 Ben esîr onlar esîrmîş başımızda düşmân

Ne idi ismi unuttum hani ya fasl-ı bahâr
 Derdiler ben bunu hiç görmedim ammâ bir ân
 Gördüğüm şimdi gurûbdur ve gurûbdur yer yer
 Duyduğum şimdi bütün nevha-i derd ü hicrân

Bakarım safha-i târîhte taşan cümlesine
 Bakarım cedlerimin zulmü yaran hamlesine
 Bir kulak verdim o dünyâyı serâpâ sarsmış
 Azm ü îmânla bütün dehri dolaşmış sesine

Sanki bir fırtına bir lücce-i tûfân kabarıp
 Dağ u taş inlemiş o şân u zafer ma'kesine
 Bugün eyvâh nasıl insân inanır bilmem ki
 Nazar ettikçe bu neslin elem-i bîkesine

Bir bakın san'at u irfânda cihâna üstâd
 Kahramân cedlerimin hamle-i şâhânesine

*Bir de baksan köle rûhlu bugünün nesline âh
Neye takdîr edeceksin bakacaksın nesine*

*Gâvura dönmüş o İslâm'ın ulu âbidesi
Bakacaksın başına şapkaya dönmüş fesine (Yine Vatan İçin)²⁶*

Daha çok Balkan coğrafyasına dair şiirlerin yer aldığı “Vardar” isimli şiir kitabındaki “Vardar!” şiiri hem kitabın hem de Fettâh Efendi’nin şiir yolculuğunun muhtevası hakkında fikir vermesi açısından güzel bir misaldir:

*Hangi dağdan koşarsın dağı taşı aşarsın
Mecnûn gibi koşarsın diyâr diyâr taşarsın
Geldiğin hangi diyâr gittiğin hangi mezâr
Yoksa yorulmaz mısın suyu köpüklü Vardar*

*Hangi dağın kalbinden dökülen gözyaşısın
Benim de gözyaşımın mutlakâ yoldaşısın
Gizli gizli fısıldar seyr ü sevdâ başısın
Haykır benim derdimi suları sesli Vardar*

*Nice güzel meşcerin ayağını öpersin
Geçtiğin her tarafa serinlikler serpersin
Hayâlleri uçuran hakîkî bir şehpersin
Hayâlimin ma’kesi suları berrâk Vardar*

*Coşkun coşkun durmadan gece gündüz akarsın
Sana bakan bir şi’re ipek kanat takarsın
Yanık türkülerinle âşıkları yakarsın
Mehtâbların ma’kesi renkli âhenkli Vardar (Vardar)²⁷*

26 Abdülfettâh Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.11-13.

27 Abdülfettâh Rauf, *Vardar*, s.13.

Mehmet Âkif Ersoy, Fettâh Efendi’nin en çok etkilendiği şairlerin başında gelmektedir. Hatta bu hususiyetinden dolayı ona Balkanlar’ın Âkif’i de denmektedir. Hem üslûp hem de konu itibariyle şairin üzerinde Âkif’in etkisi vardır. Onun “Vatan Gençlerine” isimli şiirinde Âkif’in izlerini görebilmek kolaylıkla mümkündür:

*Gençler, geliniz bir arada sa’y edelim biz
Aksâ-yı terakkîye muzaffer gidelim biz*

*Gençler! Geliniz azmedelim nûr-ı hayâta
Lâkin bu zafer bağlı, bilin azm ü sebâta*

*İnsâna felâket getirir kah vede el’âb
İnsâna sa’âdet getirir mescid ü mihrâb*

*Kur’ân ile tenvîr-i zamîr etmeli her ân
Efkâr-ı beşer meş’alidir hazret-i Kur’ân*

*Islâh edelim hâl-i perîşânımızı biz
İhyâ edelim mâzî-i zîşânımızı biz*

*İsterseniz i’lâ-yı vatan, feyz-i te’âlî
Gayret gece gündüz edelim kesb-i me’âlî*

*İsterseniz irfân, medenîyyet ile sıfat
Dîni tutunuz, böyle olur mazhar-ı rif’at*

*Dîninde ara rif’at-i ahlâkî efendim
Dîninde ara nusret-i Hallâk’ı efendim*

*Tahsîl-i sanâyi’ ediniz, ferd olunuz siz
İkmâl-i ma’ârif ediniz, merd olunuz siz*

*Gençler ileri, kâfile-i ehl-i terakkî
Geçti, edelim biz geri kalmakta tevakkî*

*Gençler! Koşunuz dîninize, dîn-i cihâna
Dînsiz yaşamak şâ'ibedir pîr ü civâna*

*Nev'-i beşerin neyyiridir dîn-i Muhammed
İnsâna sa'âdet yolu, bu dîn-i muhalled*

*Gençler geliniz, bunda olur yaraya merhem
Gençler geliniz, bunda bulur feyzini âdem*

*Islâh edelim hâl-i perîşânımızı biz
İhyâ edelim mâzî-i zîşânımızı biz (Vatan Gençlerine) ²⁸*

Şairin ayrıca “Büyük Şâ'ir Mehmed Âkif” isimli şiiri de burada zikredilmeye değer niteliktedir:

*Âkif denilince koca bir heykel-i irfân
Bir âbide, gûyâ ki oyulmuş kayalardan*

*Kalbinde kudurmuş gibi volkan
Rûhunda köpürmüş gibi tûfân...*

*Her nâlesi bir sâ'ikadır arş-ı Hudâ'ya;
Her âhı birer bârikadır arz u semâya.*

*Seller gibi sahrâlara, dünyâlara erzân;
Volkan gibi bir âteş-i sûzân u fûrûzan.*

*Eyler koca bir âbide-i şi'r ü şehâmet;
Bir ümmete bir rehber-i irfân u hamâset.*

28 Abdülfettâh Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.15-16.

*Heycân veriyor kalbe o üslûb-i selîsin;
Rûhlarda kasırğa yapıyor şi'r-i nefîsin.*

*Mûnisti bütün hislere, mâtemlere mûnis;
Bir ma'kes-i rennân idi uslûb-i enîsin.*

*Taht-ı edebî yüksek idi şâhikalardan;
İlhâmına fer almış idin bârikalardan.*

*Kalbinse âteşlenmiş idi sâ'ikalardan;
Tab'ın yaratmıştı bütün hârikalardan.*

*Hep fecr-i bahâr, ebr-i sehâr, kavs-i kuzehler;
Elvânını sundu sana ey hâme-i sehâr.*

*Sen hilkatî hilkat gibi tasvîr ediyordun;
Yetmez mi idi sanki ya o hilkat-ı cebbâr?*

*Sen hâme-i tasvîrini mehtâba batırdın;
Nûrlarla yazıp fîtratı şi'rinde yatırdın.*

*Her mâteme, her nâleye şebbâlini gerdin;
Âlemleri sen meşher-i eş'ârına serdin.*

*Ma'sûmların elhânının şi'rinde duyurdun;
Sen ağladın, efgânını dünyâya duyurdun.*

*Mazlûmlara dil okdu o feryâd-ı mehîbin;
Rûhlarda bütün çağladı sen her ne buyurdun. (Büyük Şair
Mehmed Akif)²⁹*

29 Abdülfettâh Rauf, s.66-67.

Dinî-tasavvufî muhteva Fettâh Efendi'nin şiirinin en belirgin hususiyetlerindendir. Samimî bir Müslüman olması, medrese eğitimi almış olması ve ciddî bir irfanî birikime sahip olması bu tarz şiirler yazmasını kolaylaştırmıştır. Hz. Peygamber'e (sav) duyduğu samimî sevgi şiirlerinden çok net bir şekilde anlaşıl-maktadır. Oldukça güzel na'tlar yazan şairin aşağıdaki na'tı bu türün son asırdaki en güzel örneklerindendir:

*Seni ben medhedemem midhat-i Yezdân yetişir
Sana bir mu'cize lâzım ise Kur'ân yetişir*

*Rif'at-i şânına bürhân mi ararlar başka
Sana mi'râc-ı güzînin gibi bürhân yetişir*

*Ey büyük abd-i Hudâ, Seyyid-i küll, Hâdi-i küll
Yerde gökte sana tekrîm-i sürûşan yetişir*

*Beşere dînini dünyâsını ta'lîm ettin
Ey mu'allim sana bu lütf-i bülend-şân yetişir*

*Nûrunuz zulmeti kaldırdı cihândan billâh
Yâ Muhammed sana bu hüsn-i dırahşân yetişir*

*Sana tebliğ-i hukûk etmeyi Hak etti nasîb
Şânını bilmek için şer'ine im'ân yetişir*

*Ne büyüksün ki rehâ bulmak için insâna
Dü-cihânda sana yalnız sana îmân yetişir*

*Neme lâzım bana bir başka sa'âdet Hâtif
Ahkar-ı ümmet-i Ahmed bana unvân yetişir³⁰*

30 Abdülfettâh Rauf, s.31.

Fettâh Efendi'nin Hz. Peygamber (sav) sevgisi şiirlerinde çok belirgin bir şekilde görülmektedir. Aşağıya alınan na'tı büyük bir muhabbet ve coşkunlukla kaleme alınan şiirlerindendir:

*Cân âlemine cân ulu cânâna gönül ver
Timsâl-i cemâl Ahmed-i zî-şân'a gönül ver*

*Âşık olacaksan hele her hüsne kapılma
Allâh'ımızın sevdiği sultâna gönül ver*

*Îmân ki bize neyyir-i dil rûh-ı bedendir
Ey âşık-ı hak rehber-i îmâna gönül ver*

*Dünyâda delildir bize ukbâda şefî'dir
Burhân-ı cihân müncî-i insâna gönül ver*

*Her değme cemâle tutulup boş yere yanma
Hüsnü yaratan menba-ı ihsâna gönül ver*

*Sev Rabb'ini, Peygamberini cân ü gönülden
Bir inciye kanma o Ganî kâna gönül ver*

*Aşka susamış bir dili bir katre doyurmaz
Ey âşık-ı atşân ulu ummâna gönül ver*

*Bir kör muma aldanma eğer nûrsa murâdın
Hâtîf o latîf şems-i dirahşâna gönül ver³¹*

Dinî muhteva Fettâh Efendi'nin şiirlerinin ana omurgasını oluşturmaktadır. Münâcât olarak yazmış olduğu şu şiir, şiirlerinin en güzellerindendir:

31 Abdülfettâh Rauf, *Vardar*, s.113.

*Ben nasıl Rabb'imden ummam bir adı Gaffâr iken
Cürmümü fâş etmez elbet sevdiğim Settâr iken*

*Ben gibi âsîler olmazsa kimi affeylesin
Yok mu ma'nâsı Afüvv ism-i Celîl'i var iken*

*En büyük mücrimleri mutlak bırakmaz bakmadan
Çekme gam gönlüm şefî'in Ahmed-i Muhtâr iken*

*Zûr ile hâşâ senin afvın değil me'mûl fakat
Afvını saçmaz mısın sen bir zamûre zâr iken*

*Sen kitâbda buyurdun sâ'ili reddeyleme
Bendeni reddetme yâ Rab sâ'il-i nâcâr iken*

*Sensin Allâh'ım benim yok başka dergâhım benim
Hiç ümîd etmez miyim ben Hâlık'ım Gaffâr iken*

*Hâtîf'im kalmam zalâm u şîrret ü isyânda ben
Nûr-ı Rabb'imle cihân müstağrak-ı envâr iken (Münâcât)³²*

“Regâ'ib Gecesi” isimli şiir coşkunluk itibarıyla Fettâh Efendi'nin şiir tarzını yansıtan güzel örnekler arasındadır. Şiirde regâ'ib gecesi ve bu gecenin ehemmiyetinden bahsedilmektedir:

*Ey büyük müjdecî devletli regâ'ib gecesi
Dehre senden geliyor en yüce bir müjde sesi
En koyu kanlı karanlıkta boğulmuş beşere
Doğup oldun ebedî nûrlatacak meş'alesi*

32 Abdülfettâh Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.51.

*Es-selâm ey ezelî dürr-i vücûdun sadeî
Es-salât ey ulu dürcün ulu dürr-i şereî
Yaradan sevdi yarattı bu cihânı baştan
Sen idin hilkat-i eşyâda mu'allâ hedefi*

*Her nebî bir gül ise sen ezelî gülşenisin
Her nebî yıldız ise sen de meh-i rûşenisin
Ey cemâlin ebedî müjdecisi rahmet-i gül
Sen doğan çehrelerin en güzeli en şenisin*

*Çâresiz yaraların merhemi ey şanlı Nebî
Âhirette bize gufrân-ı İlâhî sebebi
Sen gibi kurtarıcı âleme gelmiş mi hemân
Yetiş ey cümle velî cümle nebî müntehibi*

*Feyz-i rahmetle a mutlu gece mahmûl oldun
Nûr-ı Ahmed'le a kutlu gece meşmûl oldun
Hürmetin bâ'is-i afv u kerem-i Yezdân'dır
Sen bize lütf-i İlâhî ile me'mûl oldun*

*Hürmet ey mâh-ı kemâlâta gebe nûrlu gece
Hangi ânda bulunur sendeki yüksek derece
Bütün âyât ile gâyatı kucaklar mutlak
İsm-i Mahmûd-ı Muhammed'deki her şanlı hece*

*Câmi'-i âlem olur Ahmed-i Muhtâr'ın adı
Hangi bir ism-i vesîmde bulunur bengî tadı
Kim bunun feyzine vâkıf olamaz dünyâda
Ne cihânı ne de cânı ebedî anlamadı*

*Es-salât ey ulu ey sevgili Peygamberimiz
Es-selâm ey ezelî ey ebedî rehberimiz*

*İsm ü ta'zîmin ile çınlasın ey şânlı Nebî
Dilerim mescidimiz, ma'bedimiz, minberimiz (Regâ'ib Gecesi)³³*

Fettâh Efendi pek çok farklı konuda şiirler kaleme almıştır. Dinî-tasavvufî mevzular başta olmak üzere millî konular onun en fazla bahsettiği hususlardır. Bunların yanı sıra mühim tespitlerinin yer aldığı sosyal konular da şiirlerinde yer alır. “Erkek ve Kadın” şiiri sosyal konuların işlendiği şiirlerin en güzellerindendir:

*Ey erkek sev ve sar kadına vurma
Ey kadın saygı say erkeği kırma
Yuwayı tek yapmaz çiftler yaparlar
Erkeksiz kadını eller kaparlar*

*Kadınsız bir dünyâ ağaçsız dağdır
Çiçeksiz bir bâğçe meyvesiz bâğdır
Kadınsız bir erkek sarâysız şâhtır
Erkeksiz bir kadın bulutta mâhdır*

*Kadınsız bir yuva yıldızsız semâ
Susuz bir sahrâdır kanatsız hü mâ
Erkeksiz bir kadın yabânî güldür
Nevâsı dinlenmez dağda bülbüldür*

*Erkek olmayınca kadın ne yapar
Eşsiz bir kuş gibi yolunu sapar
Kadınsız bir erkek safâ bulamaz
Erkeksiz bir kadın rehâ bulamaz*

*Kadınsız bir erkek yuva kuramaz
Erkeksiz bir kadın tenhâ duramaz*

33 Abdülfettâh Rauf, *Vardar*, s.109-10.

*Kadınsız bu cihân vîrân bir küre
Kadına bakarsan erkeğe göre*

*Sevgiyle dolu pek sıcak bir yürek
Gibidir erkeğe bir penâh gerek
O za'îf sîneden bu yılmaz fitrat
Koluna bir kuvvet azmine şiddet*

*Bularak hayâta yılmaz atılır
Bu kuvvetledir ki sele katılır
Yorulan bir erkek o şen kucakta
Dinlenip zevkini bulur ocakta(Erkek ve Kadın)³⁴*

Kaleme aldığı “İhtiyarlık!” isimli şiir de sosyal hayatın işlendiği güzel manzumelerdendir:

*İhtiyârlık söndürüp mahvetti taşkın gönlümü
Neyle aldatsam avutsam şimdi şaşkın gönlümü*

*Mâcerâlar arkasında dalga dalga çağlayıp
Genç çağımda aşk ile göğsümden aşkın gönlümü*

*Şimdi kalbimde yanan his volkanı kül bağladı
Andırır bir kabri tâze sönmüş aşkın gönlümü*

*Bin kasırgayla coşarken rûh-ı cevvalim benim
Bağrı yanmış bir çöl ettin sen bu coşkun gönlümü*

*Bir zamânlar taht-ı aşka bî-bedel sultân iken
İşte Hâtîf çiğnedi devrân şu düşkün gönlümü (İhtiyarlık)³⁵*

34 Abdülfettâh Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.40-41.

35 Abdülfettâh Rauf, s.69.

Türkçe, Arapça ya da Farsça ile karışık olarak yazılan gazellere mülemma gazel denir.³⁶ Fettâh Efendi, klâsik şairlerin zaman zaman kullandıkları bir şiir yöntemi olan mülemma tarzda bir gazel kaleme almıştır:

Hel lâ tehaf min şeksi'l-vebâli
Ezhekte ruhî hel lâ tubâli

Yâ nûre aynî yâ ayne nûrî
Ferham bi-hâlî ve'ltaf li-bâlî

Nâsih ko pendî te'sîri olmaz
Cân çıksa billâh çıkmaz hayâlî

Emelî semâî sevde'd-deyaci
Itla' bâ fakî yâ le'l-hilâlî

Yâ Rab innî ânestu nârâ
Bi'l-aşk-ı nârâ nûru'l-me'âlî

Yâ nefsu fehla' na'leyke hazâ
Vâdi'l-mukaddes vâdi'l-cemâlî

Nâdâ münâdin kif yâ fetâyê
Ğub anke ve'nzur veche'l-halâlî³⁷

Fettâh Efendi, Hilâl Dergisi'nde³⁸ neşredilen “Kitâbe-i Seng-i Mezâr (Vasiyetim)” isimli bir şiir kaleme alarak âdetâ vasiyetini mısralara dökmüştür:

36 Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, s.506.

37 Abdülfettâh Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.119.

38 Abdülfettâh Rauf, “Kitâbe-i Seng-i Mezâr (Vasiyetim)”, s.4.

Bir gün ben ölürsem;
 Kabrim, dilerim sine-i yârânda kazılsın!
 Her dertliye hemdem;
 Bir merd-i vatandı diye kalplerde yazılsın!
 Ta'mûm-i ulûma;
 Gündüz gece çırpındı ve heyecan ile coştı.
 Âşıktı umûma;
 İrfan, dedi; hiç durmadı, Allah, dedi, coştı.
 Parlardı zekâsı;
 Çöllerde kalan millet yıldızdı mübarek.
 Susmazdı bükâsı;
 Dolgun yüreği gözlerine oldu hem-âhenk.
 İnsanları sevdi;
 Lâkin yine Allah'ına bağlıydı ümidi.
 Hainleri sövdü;
 Batıl ile Hak harbinin olmuştu şehîdi.
 Gözyaşları çağlar;
 Dağ başları yırtar, koca bir seldi bu vicdân.
 Allah için ağlar;
 Gözsüzlere göz, elsize sağ eldi bu insan.
 Duymazdı sürûru;
 Çınlardı yetîmâne figanlar kulağında.
 Hiç yoktu gurûru;
 Bir girye-i hicrân düğüm olmuş dudağında...
 En sonra perîşân;
 Kurbân-ı vazîfe olarak zevk ile öldü.
 Bir zerresi yok mu?
 İnsaf denilen hasletin, ey zâ'ir-i kabrim!
 Bir Fâtîha çok mu?
 İhmal edeceksen, tükenir doğrusu sabrım.(Kitâbe-i Seng-i
 Mezâr (Vasiyetim)³⁹

39 Karakuş, "Abdül Fettah Rauf'un 'Hilâl' Dergisinde Yer Alan Şiirleri", s.119.

SONUÇ

Tarafımızdan yapılan bir çalışmaya göre 20. yüzyılda en az 198 şair tarafından divan kaleme alınmıştır. Klâsik şiirin bittiğinin varsayıldığı bir dönemde bu sayının oldukça yüksek olması dikkat çekicidir. Bu divanlar incelendiğinde Osmanlı döneminde yaşayan şairlerle 20. yüzyılda divan tertip etmiş şairlerin eserleri arasındaki farklılıkların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Divan şiirinin temel felsefesi bu asırda da büyük oranda korunmuştur. Aşk, âşık ve maşuk gibi temel mefhumlara yaklaşım konusunda bazı istisnalar olmakla birlikte şiirin ana bünyesini sarsıcı çok bariz farklar olmadığı görülmüştür. Klâsik edebiyatımıza hâkim olan tasavvufî muhteva son asırda da belirgin bir şekilde görülmektedir. Bunda pek çok şairin mutasavvıf olması-
nın büyük etkisi vardır.⁴⁰

Klâsik şiirimizde şairlerin hususî hayatlarının kaleme aldıkları şiirlere pek yansımadağı bilinmektedir. Son dönemde divan kaleme alan şairlerin divanları incelendiğinde bazı şairlerin hususî hayatlarıyla ilgili muhtelif bilgilerin divanlardan çıkarılabildiğı görülmektedir.⁴¹ Fettâh Efendi'nin klâsik tarzda yazdığı şiirlerden hususî hayatına dair çıkarımlar yapmak mümkündür. Yazdığı pek çok şiirinden hangi tarihlerde nerelerde bulunduğ, kimlerin onun hayatında mühim bir yerde olduğ, hangi tarihlerde şiirle ne kadar rabıtasının olduğ, şiirlerini daha çok nerelerde yazdığı, bulunduğu mekânların nereler olduğ gibi hususlar açıkça belli olmaktadır. Bu da şairin biyografisindeki karanlık noktalar hakkında araştırmacılar açısından şiirini mühim bir bilgi kaynağı konumuna getirmektedir.

40 Gökçe, "20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi", s.763.

41 Gökçe, s.763.

Klâsik edebiyatımızın temel vezni aruzdur; fakat az da olsa zaman zaman hece vezniyle de şiirler kaleme alınmıştır. Fettâh Efendi’nin şiirlerinde bu iki vezin birlikte kullanılmıştır. Şair, aruz vezniyle kusursuz denilebilecek manzumeler kaleme almıştır.

Fettâh Efendi yazdığı şiirlerin büyük bir bölümüne başlık vermiştir. Ayrıca, yazdığı şiirlerin pek çoğunun altına not olarak şiiri yazdığı tarihi ve yeri ilâştirmiştir.

Fettâh Efendi’nin dili yazdığı konuya göre değişmektedir. Anlaşılma açısından çok ağır kelime kadrosuna sahip olan şiirlerinin yanı sıra hiçbir lûgate müracaat etmeden kolaylıkla anlaşılabilen manzumeleri de çoktur.

Şiirleri şekil bakımından incelendiğinde pek çok şiirin birbirinden farklı mısra sayılarında beyit/bendlerden oluştuğu görülmektedir. Beyitlerle yazılan gazeller olduğu gibi, 4’er, 5’er, 6’şar hatta 7 mısralı bendlerden oluşan şiirleri de göze çarpmaktadır.

Bütün şiirlerinde mahlâs kullanmamıştır. Mahlâs kullandığı şiirlerde ise “gaybdan seslenir gibi haber veren melek ve gözle görülmeyen manevî âlem, gayb” manalarına gelen Hâtif mahlâsını tercih etmiştir.

Fettâh Efendi, şiirlerinde pek çok konuyu işlemiştir. İşlediği konuların başında dinî-tasavvufî mevzular gelmektedir. Bunun yanı sıra vatan temalı şiirleri de çoktur. Sosyal hayatı ilgilendiren konularda da şiirleri mevcuttur. Dönemin Balkanlar’ının tarihi ve kültürü ile ilgilenenlerin muhakkak Fettâh Efendi’nin şiirlerine müracaat etmesi gerekmektedir.

Edebiyat tarihlerine göre klâsik şiir 19. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla tarih sahnesinden çekilmiştir. Hatta 20. yüzyılda kaleme alınmış olan antoloji tarzındaki eserlerde de bu yüzyılda divan yazan şairlere hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Oysa yok

sayılan, görmezlikten gelinen bu şairler klâsik Türk şiir geleneğini bu asırda devam ettirmişlerdir. Hayat tarzının değişmesine, iletişim vasıtalarının farklılaşmasına ve hatta asırlarca kullanılmış olan alfabesinin bile değişmesine rağmen klâsik şiir anlayışı oldukça canlı bir şekilde hayatîyetine devam etmiş ve 20. yüzyılda da oldukça güçlü temsilciler çıkarmıştır.⁴² Balkanlar'ın Âkif'i olarak bilinen Fettâh Efendi bu asırda, klâsik usûlde bir divan tertip etmemekle birlikte, klâsik şiir vadisinde eser veren en kudretli şairlerden biridir.

KAYNAKÇA

- Dilçin, Cem. *Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Gökçe, Emrah. *20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Gürel, Zeki. *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2023.
- Karakuş, Ertuğrul. "Abdulfettah Rauf'un 'Hilâl' Dergisinde Yer Alan Şiirleri". İçinde *Üsküp'ün Âkif'i Balkan Şairi Üsküplü Abdulfettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2021.
- Karakuş, Ertuğrul, "Balkanların Âkif'i: Abdulfettah Rauf'un Şiirine Dair Bazı Hususiyetler". İçinde *Üsküp'ün Âkif'i Balkan Şairi Üsküplü Abdulfettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2021.
- Kaya, Fahri. "Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf". İçinde *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Üsküp: Köprü Derneği Divan Yayıncılık ve Multimeedya Birimi, 2018.

42 Gökçe, s.767.

Rauf Abdülfettâh, *Garâmî Parçalar*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf Abdülfettâh “Kitâbe-i Seng-i Mezâr (Vasiyetim)”. *Hilâl Dergisi*, sy 9 (Ekim 1988).

Rauf Abdülfettâh, *Vardar*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf, Abdülfettâh, *Yine Vatan İçin*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.

Rauf, Abdülfettâh, *Zulmetten Nûra*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

BÖLÜM 3

ABDÜLFETTAH RAUF ŞİİRİNDE TEMALAR

“FERYÂDINA İKİNCİ BİR TÛFÂN ŞEKLİNİ VERİP ÇAĞLAYAN” İSLÂM ÂLİMİ:

FETTÂH EFENDİ’NİN ŞİİRLERİNDE İMÂNÎ VE KUR’ÂNÎ DEĞERLERE ATIFLAR

Emre Aracı

Balkan Hayrat Vakfı

GİRİŞ

Balkanlar, sosyo-kültürel manada tarih boyunca farklı etnik, dinî ve sosyal kimliklere sahip topluluk ve kavimlerin bir arada yaşadığı/yaşamaya çalıştığı bir coğrafyayı ifade etmektedir. Bunun yanında, tarih boyunca muhtelif ‘medeniyet tasavvurları’ ve buna bağlı olarak farklı idare tarzlarının hâkimiyeti altında asırlar boyunca idare edilen bir coğrafya olarak tarif edilmektedir.

‘Medeniyet’ kavramının çok farklı tarifleri mümkün olmakla birlikte, en geniş manası itibariyle; “bir dünya görüşünün zaman ve mekân koordinatlarında hayat bulması ve maddi bir nitelik kazanması”¹olarak ele alınabilir. Bu manada, Balkanlar coğrafyasında asırlar boyu hüküm süren Osmanlı Devleti’nin ortaya koyduğu ve “Pax Ottomana” (Osmanlı Barışı) mefhumu ile ifade edilen idari başarısının arka planındaki insani ve içtimai değerler, İslâm Medeniyeti’nin tezahürünü sağlayan eserlere ve şahsiyetlere zemin hazırlamıştır.

1 İbrahim Kalın, *İslâm ve Batı*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2013, s.26.

Bu açıklamalar doğrultusunda, 1912 Üsküp doğumlu Abdülfettah Rauf Efendi (Fettah Efendi), şiiirlerinin özüne yerleştirmiş olduğu insani, içtimai ve itikadî değerler itibariyle, yetişmiş olduğu cemi-yet ve coğrafyayı anlama noktasında ciddi araştırmaları hak eden bir ‘şahs-ı manevînin temsilcisi’ mertebesine gelmektedir.

Fettah Efendi’nin bu ‘temsiliyetini’ daha iyi kavramak noktasında biyografisine kısa bir göz atmak faydalı olacaktır: Fettah Efendi, hocası Atâullah Efendi tarafından Üsküp’te kurulan Meddah Medresesi’nin ilk mezunları olarak arkadaşları ile birlikte 1933 yılında icâzetini almıştır. 1938 yılına kadar geçen süre zarfında kelâm ve akaid müderrisliği ve fahrî vaziflik vazifelerini yerine getirmiştir. 1938–1944 yılları arasında, hocası Ataullah Efendi’nin arkasından Meddah Medresesi’nin baş müderrisliği vazifesini takip etmiştir. 1946 yılında ise başında bulunduğu medrese, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenen Balkanlar Coğrafyası’nda idareyi ele alan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti tarafından, şer’î mahkemeler, çeşitli dinî müesseseler ve medreselerle birlikte kapatılmıştır. Bu tarihten sonra, devlet tarafından çeşitli hapis ve sürgün cezaları ve takip altında tutulma vb. muameleler ile fikirlerini ifade ve neşretmesine mâni olmaya çalışılmıştır. Hayatının son yıllarında, Makedonya Arşivi’nde bulunan Osmanlı Türkçesi ile yazılı vesikaları tercüme etmek üzere görevlendirilmiştir. 24 Nisan 1963 yılında Üsküp’te hayata gözlerini yuman Fettah Efendi, yetiştirdiği talebeler ve kaleme aldığı şiiirlerle, siyasi, ahlâkî ve içtimai anlamda yaşanan değişim ve dönüşümleri ‘doğru anlamlandırmak’ üzere hitap ettiği topluma öncülük etmiştir.

Fettah Efendi, yaşadığı zaman ve coğrafya itibariyle siyasi, içtimai ve kültürel manada tam bir kargaşanın ve çöküntünün içerisine doğmuştur. Bu yönü itibariyle şiiirleri incelendiğinde, hüznün, hayal kırıklığı, yer yer ümitsizlik vb. duyguları yoğunlukla yaşadığı anlaşılmaktadır. Fakat makalemizin ana konusunu

teşkil eden ve ‘Şüpheden Yakîne’, ‘Zulmetten Nura’ vb. pek çok şiirinde ele aldığı ‘imânî ve Kur’ânî değerler’, onun menfi duygulardan sıyrılarak topluma ümit, heyecan, sevinç, ilâhi aşk ve şevk gibi müspet duyguları aşılmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Fettah Efendi’nin şahıs olarak karşılaşmış olduğu zorluk ve sıkıntılara rağmen, toplum adına ortaya koymuş olduğu bu ‘mücadelesi’, onu daha da mühim hale getirmektedir.

Fettah Efendi’nin, orijinali Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan ve transkripte edilerek yayımlanan şiir külliyatı, hem kaleme alındığı devir ve toplum itibarıyla hem de ‘öncü’ ve ‘simge’ bir şahsiyetin kaleminden çıkmış olması açısından Balkanlar coğrafyasındaki ‘Müslüman’ kimliğine dair mühim verileri barındırmaktadır.

Sonuç olarak, bu bildiride, Fettah Efendi’nin, şiirlerini kaleme almaktaki temel motivasyonu, ‘imânî ve Kur’ânî değerler’ bağlamında ele alınmaktadır.

Fettah Efendi’nin Şiirlerini Kaleme Almaktaki ‘Öncelikli’ Motivasyonu

Fettah Efendi, yaşadığı cemiyet ve coğrafyanın içerisinde bulunduğu problemleri okuyabilen ve bu problemleri içselleştirerek çözüm yollarını sunmaya çalışan bir âlim sorumluluğunu hissetmektedir. Dolayısıyla, ilmî hayatı boyunca edinmiş olduğu bilgi ve müktesebattan hâsıl olan veciz hakikatleri ‘kalem’ vasıtasıyla cemiyete arz etmenin çabası içerisinde olmuştur.

Esasen Fettah Efendi’nin ‘kaleme’ atfettiği bu mana, şahsında en derinden hissettiği cemiyetin yaralarını ve dertlerini, yazdığı şiirler vasıtasıyla terennüm etmek ve çare sunmak gayretinden kaynaklanmaktadır.

Buradan hareketle, İslâm’da okumaya, yazmaya ve kaleme atfedilen mananın ne kadar yüksek olduğu düşünülürse, Fettah

Efendi'nin derin hissiyatını içerisinde barındıran 'Kalemle Hasbihâl ve Kaleme Arzuhâl' şiiri anlaşılabilir. Zira Fettah Efendi'nin düşünce dünyasında İslâm'ın değerler manzumesi, daima merkezi konumu muhafaza etmiş ve yaşadığı cemiyete bu anlayışla 'reçeteler' yazmanın gayreti içerisinde olmuştur.

Mesela, "Söz uçar, yazı kalır." atasözünde ifade edilen hakikati, Fettah Efendi'nin şu dizelerde manzum ve gâyet veciz bir üslûpla ifade ettiği görülmektedir:

*İz'an dile gelirse beş kişiye duyurur
Lakin kalem sesiyle beş kıt'aya buyurur
Dilin sesi ânidir kalemin câvidâni
Ey kalem, ebediyen bize hakkı haykır dur!*²

Bu dizelerde ise 'din ve vatan düşmanlarına' hitap ettikten sonra şiirlerini, insanları doğru yola sevk etmek üzere kaleme aldığını ifade etmektedir:

*Hasm-ı dîn! Hasım-ı vatan! Kendine gel de uslan
Nazm-ı nâcîzim ile hak yola irşâd ederim*³

Bu dörtlükte ise Fettah Efendi, 'feryâdını' 'ikinci bir tufan' suretinde beyan etme azmini ifade etmektedir:

*Ağla gönlüm gülmemiş bir milletin evlâdına
İnle gönlüm hâl ü istikbâli yok ahfâdına
Sızla mâzînin o dönmez muhteşem şen yâdına
Çağla! Bir tufân-ı sâni şekli ver feryâdına*⁴

2 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021s. 57,

3 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 14,

4 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 25.

Bu satırlarda da yine, toplum adına yüklenmiş olduğu ‘ıztırâbını’ gâyet etkili bir üslûpla tasvir ettiği görülmektedir:

*Öksüzlerin figânını derc etsem âhıma
Hicrânların zalâmını katsam siyahıma
Kartalların cenâhını alsam da râhıma
Göndersem ıztırâbımı arş-ı ilâhıma*⁵

Bu beyitte ise, Fettah Efendi’nin benimsemiş olduğu ‘hak’ değerleri ifade etmekte ‘kınayıcının kınamasından’ hiçbir şekilde çekinmeyeceğini ifade ettiği görülmektedir:

*Evet ben hakkı sevdim hakkı bildim hakka dil verdim
Bu yolda lev-m-i lâ’imden çekinmez bî-fütûr oldu*⁶

Bu örneklerden hareketle, Fettah Efendi’nin şiirlerinde, bir İslâm âlimi ve müderris olmanın sorumluluğu içerisinde, tebliğ, irşat ve ‘iyiliği emredip kötülükten sakındırmak’ esasları doğrultusunda İslâmî, ahlâkî ve içtimai temaları çokça işlediği görülmektedir.

Fettah Efendi’nin Şiirlerinin Ruhuna Sinen Âyet-i Kerîmeler

Fettah Efendi, dünya görüşü itibarıyla Kur’ân’ı hayatının merkezine koyan bir anlayıştan gelmektedir. Dolayısıyla bu anlayışın bir tezahürü olarak, şiirlerinde pek çok âyet-i kerîmeye telmihte bulunarak şahsi ve içtimai hayatta yaşanan meselelere dair bakış açısını kaleme aldığı şiirlerle ortaya koyduğu görülmektedir.

⁵ Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 36.

⁶ Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 46.

Talebelerinin ve yakınlarının aktardığı üzere, çoğu zaman irticâli olarak satırlara aktardığı şiirlerinde, ‘ilk ve en temel’ referans noktasının Kur’ân âyetleri ve öğretileri olduğu, pek çok misal üzerinden delillendirilebilir. Bu bildirinin hacmini dikkate alarak belirlediğimiz misallerden birkaçını aşağıya derç ediyoruz.

Öncelikli olarak, Fettah Efendi’nin dizelerinde İslâm dinine olan samimi inanç ve bağlılığın had safhada olduğu görülmektedir. Bu anlayışını ise, Cenab-ı Hakk’ın İslâm dini ve Kur’ân hakkındaki olan ‘hıfz (koruma) teminatına’ şu dizelerle dayandırdığı görülmektedir:

*Bir dîn ki ola hıfz-ı ilâhîyle mü’eyyed
Dünyâ da yıkılsa yine düşmez o mü’ebbed’*

Fettah Efendi’nin bu samimâne inanç ve bağlılığına, Allah’ı anmak ve hatırlamaya âyet-i kerimeden referansla yüklediği mana da örnek gösterilebilir:

*Cân ile Allâh diyerek
Parlasın îmânla yürek
Zikr- i Hudâ aşka direk
Susma cilâ kalbe gerek⁸*

Buradan hareketle Fettah Efendi, Allah’ın eseri olarak gördüğü ‘zerreden güneşe’ ve ‘ummandan katreye’, her varlıkta bir güzelliğin ve hikmetin takip edildiğini ve bunun ancak ‘bir ârifin eşi’ olarak anlaşılabileceğini şu dörtlülükle ifade etmektedir:

7 “Muhakkak ki o Zikr’i (Kur’ân’ı) biz indirdik ve muhakkak onu koruyucu olanlar da elbette biziz!” (el-Hicr, 15: 9) Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 43.

8 “Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah’ın zikri ile mutmain olur.” (er-Ra’d, 13: 28), Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları s. 40.

*Çirkin olur mu hiç o güzel Tanrı’nın işi
Bir zerreyi güneşten ayırmaz bilen kişi
Ummânla katreyi yine aynı görür bilir
Ermek dilerse ol hele bir ârifin eşi⁹*

Fettah Efendi, bu bağlılık ve samimi inancın bir neticesi olarak, insanın yaratılış gayesinin Allah’a kulluk etmek olduğuna şu satırlarla atıfta bulunmaktadır:

*Rabb’im beni kulluk edeyim halk edivermiş
Ben ben ise bilmem nice işyânlara daldım¹⁰*

Fettah Efendi, Cenab-ı Hakk’a kulluğun en güzel örneklerini gösteren ‘Peygamber kıssalarına’ da, yine âyet-i kerimelerden referansla pek çok atıfta bulunmuştur. Mesela, kendisini bir ‘ben-de’, yani ‘kul’ olarak ifade ettiği şu satırlarda, Cenab-ı Hakk’ın emriyle meleklerin Hz. Âdem’e ‘ta’zim’ amacıyla secde etmesine telmihte bulunmaktadır:

*Sen de Rabb’im bendeni hâr etme! Âdem ceddimi
Arşiyânda secde-i tazîme şâyân eyledin¹¹*

Yine Hz. Âdem ile alakalı olarak ‘ta’lim-i esmâ’, yani eşyaların isimlerini bildirmesi mucizesini hatırlatarak, insanın

9 “O (Allah) ki, yarattığı herşeyi güzel yaptı.” (es-Secde, 32: 7), Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s.120.

10 “(Ben) cinleri ve insanları, ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım!” (ez-Zâriyât, 51: 56) Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 66.

11 “O vakit meleklerle: “Âdem’e secde edin!” demiştik; (cinlerden olan) İblis hâriç, hemen secde ettiler.” (el-Bakara, 2: 34) Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 39.

‘ilim’ vasıtasıyla ‘irfanın sultanı’ olduğuna şu satırlarla dikkat çekmiştir:

*Göz kulak hep, dil dudak, iz’ân dimâğ bahşeyleyip
(Alleme’l-esmâ) ile sultân-ı irfân eyledin¹²*

Fettah Efendi, hayatında pek çok zorluğa rağmen ‘Allah’ın rahmetinden ümidini kesmemesi’ sebebiyle başarıya ve saadete ulaşan Hz. Yusuf’un kıssasını anlatan bir âyet-i kerimeye ise şu şekilde atıfta bulunmuştur:

*Rahmetinden hele kim kat’-ı ümîd eylerse
Küfreder o buyuran bir yüce Sübhân’ım var¹³*

Azmi, gayreti ve Cenab-ı Hakk’a olan bağlılığı sayesinde, Fira-vun’un sihirbazlarını elindeki ‘mucizevi asa’ marifetiyle mağlup eden Hz. Musa’yı hatırlatan Fettah Efendi, elindeki ‘hâmenin’ (kalem)’ kuvvetini Hz. Musa’nın asasına şu şekilde benzetmektedir:

*Çi gam ferâ’inenin sihr ü sâhirinden kim
Elimde hâme gibi bir asâ-yı Mûsâ var¹⁴*

12 “Ve Âdem’e isimlerin hepsini öğretti...” (el-Bakara, 2: 31); Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 39

13 “Ey oğullarım! (Haydi) gidin de, Yûsuf’la kardeşinden bir haber araştırın; hem Allah’ın rahmetinden ümid kesmeyin! Çünkü kâfirler topluluğundan başkası, Allah’ın rahmetinden ümîd(ini) kesmez.” (Yûsuf, 12: 87); Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, s.33.

14 “Sonra, Mûsâ asâsını bıraktı; bir de baktılar ki o, onların uydurmakta oldukları şeyleri yutuyor!” (eş-Şu’arâ, 26: 45); Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 149

Yine Hz. Musa’nın Tur Dağı’nda Cenab-ı Hak ile gerçekleşmiş olan ‘mükâlemesine’ (konuşma) telmihte bulunarak, Allah’ın kelâmının heybetini şu dizelerle ifade etmiştir:

*Kelîmullâh’a karşı parçalandı Tûr-i lerzânı
O Tûr’un hâli hayrân eyledi Mûsâ bin İmrân’t¹⁵*

Fettah Efendi’nin şiirlerinin ana mevzularından birini teşkil eden Hz. Muhammed (asm), şu beyitte miraç mucizesi üzerinden ‘metaneti ve azameti’ bağlamında veciz bir üslûpla yâd edilmektedir:

*Lâ-mekânda rûşen oldu şu sırr-ı (رُصِّبَ الْإِغْزَامُ)
Böyle bir halvet-sarâyâ hangi nâ-mahrem basar¹⁶*

Peygamberlerin kıssaları üzerinden pek çok hakikati ifade etmekle birlikte, o, ‘âlemde’ gerçekleşen her hadiseyi de yine dayanmış olduğu İslâmî ve Kur’ânî referanslar üzerinden temellendirmekte ve mana vermektedir. ‘Yıldızların (kulak hırıslılığı yapan) şeytanlar için (atılacak) taşlar yapılmasını’ ifade eden âyete atıfta bulunduğu şu beyit, buna misal olarak ifade edilebilir:

15 “Derken Rabbi dağa tecellî edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılarak (yere) düştü! Nihâyet ayılınca: “(Rabbim!) Seni her noksanlıktan tenzîh ederim! (Bu talebimden dolayı) sana tevbe ettim ve ben îmân edenlerin ilkiyim!” dedi.” (el-A’râf, 7: 143); Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 63.

16 “(O haşmetli makamda Muhammed’in) göz(ü) ne kaydı, ne de haddini aştı.” (en-Necm, 53: 17); Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 57; Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021, s. 49.

*Benim bir başka arzım, âsumânım mihr ü mehtâbım
Şeyâtîni hele recm etmekle milyon şihâbım var¹⁷*

Son olarak, Vardar Nehri'nin Üsküp'ü âdeta bir cennete çevirdiğini ifade ettiği şu dizeler, Fettah Efendi'nin 'hayata mana vermede' temel referansının âyet-i kerimeler, yani Kur'ân olduğunu ortaya koymaktadır:

*Cennetler de ırmaksız güzel olmaz diyor Rab
Orman bâğçe ırmağı olmayınca hep harâb
Hayât senden alıyor çimen çiçekli türâb
Her hayâtın kaynağı suları feyyâz Vardar¹⁸*

Fettah Efendi'nin Şiirlerinde Esmâ-yı İlâhiye (Allah'ın İsimleri)

Fettah Efendi, yukarıda da zikrettiğimiz gibi hayata Kur'ânî ve nebevî metotlar üzerinden anlam vermektedir. Dolayısıyla, 'âlemde' gerçekleşen her bir hadisenin arka planında, o hadiselerin belli bir düzen ve ölçü içerisinde gerçekleşmesini sağlayan esmâ-yı İlâhiye'ye, yani Allah'ın isimlerine farklı vesilelerle şiirlerinde yer verdiği görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus da, zikredilen her bir 'ismin' mana yönünden, beytin-dörtlüğün ifade ettiği manaya tam bir uygunluk içerisinde olmasıdır. Mesela, şu satırlarda 'Rab', 'Gaffâr', 'Settâr', 'Afüvv' ve 'Celil' isimlerinin, ifade edilen manaya hizmet edecek şekilde, yerli yerince ve veciz bir üslûpla kullanıldığı görülmektedir:

17 "And olsun ki, dünya semâsını kandillerle süsledik ve onları (kulak hırslılığı yapan) şeytanlar için (atılacak) taşlar yaptık..." (el-Mülk, 67: 5)

18 "Şübhesiz ki Allah, î mân edip sâlih ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan Cennetlere koyacaktır." (Muhammed, 12 :47); Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 14.

*Ben nasıl Rabb’imden ummam bir adı Gaffâr iken
Cürmümü fâş etmez elbet sevdiğim Settâr iken*

*Ben gibi âsîler olmazsa kimi affeylesin
Yok mu ma’nâsı Afüvv ism-i Celîl’i var iken*¹⁹

Şu beyitte ise, ‘hakkı ilan edenin’ ‘kınayıcının kınamasından’ çekinmeyeceğini, Kahhâr olan Allah’ı bilen, karşısında ‘bir zalimin zulmü’ de olsa yılmayacağını ifade etmektedir:

*Demâdem mu’lin-i hakkım çekinmem lev-m-i lâ’imden
Bilen Allâh-ı Kahhâr’ı sakınmaz zulm-i zâlimden*²⁰

Fettah Efendi, ‘hakkı ilan’ amacıyla gayret gösterdiğini çeşitli ifadelerle ortaya koymaktadır. Şu dizelerde ise, ‘dönüp yalvaracak ulu bir dergâh’ tabiri ile Cenab-ı Hakk’a olan bağlılık ve teslimiyetini ifade ederken, diğer yandan ‘rızkın Rezzâk’tan’, ‘hilkatın Hâlık’tan’, ‘mülkün Mâlik’ten’ ve ‘arz ve feleğin Fâtır’dan’ geldiğini ortaya koymakla o sığındığı ‘dergâhın’ azamet ve kudretini beyan etmektedir:

*Rızkımı Rezzâk’ımın, hilkatımı Hâlık’ımın
Bilip imdâd edecek Hazret-i Allâh’ım var
Mâlik-i mülk ü melek, Fâtıra-i arz u felek
Dönecek yalvaracak bir ulu dergâhım var*²¹

19 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021, s. 51.

20 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 143.

21 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 62.

Yukarıda zikredildiği üzere, her bir hadise ve vâkıa üzerinden Cenab-ı Hakk'ın bir ismine yol bulan Fettah Efendi, eşsiz ve benzersiz güzellikteki tabiatın sırlarında, Allah'ın Lâtif ve Rab isimlerinin aşikâr olduğunu şu beyitle ifade etmektedir:

Ey tecellî-i bedâyi'de hafî sırr-ı Latîf

Ey hafâyâ-yı tabî'atte celî Rabb-i Münîf²²

Fettah Efendi'nin Şiirlerinde İmani ve İtikadi Değerlere Atıflar

Fettah Efendi, şiirlerinde insana, hayata, dünyaya vb. çok farklı konulara dair görüşlerini ifade etmektedir. Bu konuları ele alış tarzının temelinde ise, fikirlerinin ve bakış açısının merkezini teşkil eden 'imani ve itikadi' değerler yer almaktadır.

Bu makalenin sınırlılıklarını da dikkate alarak, mevzumuzu seçmiş olduğumuz birkaç başlık altında detaylandırarak inceleyeceğiz.

Tevhid

İslâm düşünce dünyasının ve medeniyetinin en temelinde bulunan ve bütün peygamberlerin ortak davası olan hakikat, 'tevhit' anlayışdır. Tevhit ise, bu âlemin ve içerisindeki bütün varlıkların yegâne kudret sahibi olan Allah tarafından yaratıldığını ve ibadet edilmeye layık olan yegâne varlığın yine O olduğunu bilmek ve kabul etmekten ibarettir.

İnsanlık tarihi, bir yönü itibarıyla değerlendirilecek olursa, 'tevhit' anlayışının 'şirk ve küfr' akımlarına karşı mücadelesinin sahnesi olmuştur. Bu mücadelenin bir devresi olarak tarif

22 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 16.

edebileceğimiz 19. ve 20. yüzyıllarda, sömürgecilik faaliyetlerinin de etkisiyle Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren Batı Medeniyeti, iktisaden ve teknolojik anlamda dünyanın önüne geçmiştir. Batıda gerçekleşen bütün bu değişim ve dönüşümlerin, fikri, felsefi ve sosyal hayatta tezahürlerinin olması ise kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir.

Bu noktada, pozitif ve sosyal ilimler alanında, 'pozitivist' ve 'materyalist' temaya sahip ideolojiler ve felsefeler, esas damarı teşkil etmeye başlamışlardır. "Tanrı tahtından edilerek" yerine 'insanın' ikame edildiği, varlığın yalnızca 'maddeye' indirgendiği ve ahlâk anlayışının yerine/temeline menfaat ve hazzın yerleştirildiği ideolojiler, âdeta bir 'salgın virüs' gibi yayılmaya başlamış, böylelikle fikri ve sosyal hayatın temel zembereklelerinin değişti/rildi/ği bir zaman dilimine girilmiştir.

Elbette, İslâm düşüncesinin ve dünyasının da bu fikir akımlarından bütünüyle tecrit edilmiş halde ve sâlim kalması beklene mezdi. Nitekim Müslümanların en başta, tevhit anlayışına taban tabana zıt olan kimi felsefe ve ideolojiler, İslâm toplumu içerisinde hayat bulup genişleyerek kendine yer bulmuştur.

Bu noktada, İslâm cemiyetinin öncüleri ve rehberleri olan ulema içerisinde kimi şahsiyetler, en temelde, bu fikri mücadelenin ızdırabını ve sıkıntısını hissetmiş ve toplumun ilk olarak 'tevhit' anlayışı üzerinde 'şuur ve farkındalık' sahibi olması için 'güncel' ve 'akla / mantığa hitap eden' deliller ortaya koymanın ve neşretmenin azmi ve gayreti içerisinde olmuştur.

Tam da burada, yani 20. yüzyıl Balkan coğrafyasında, yaşadığı İslâm toplumu içerisinde bir 'âlim' ve 'müderris' olmanın mesuliyeti doğrultusunda hareket eden Fettah Efendi'nin kaleme aldığı şiirler, sunduğu engin ve öz hakikatlerin yoğunluğu ve derinliği açısından ayrı bir kıymet ve ehemmiyet kazanmaktadır.

Fettah Efendi'nin şiirleri dikkatle incelendiğinde görülecektir ki, 'İslâm toplumunun ruhu ve mayası' olarak ifade edebileceğimiz tevhit anlayışı, görülen ve müşahade edilen âlem üzerinden akli ve mantıki argümanlarla desteklenerek izah edilmektedir. Bu yönü itibariyle Fettah Efendi'nin, cemiyetin fikri, ahlaki ve içtimai hastalıklarının bir tedavisi olmak üzere 'tevhit' anlayışının özüne dair 'reçeteleri', veciz bir üslûpla sunmuş olduğu değerlendirilmesinde bulunmak mümkündür. Bu bildirinin hacmini dikkate alarak fazla yer tutmaması adına, söz konusu reçete sadedinde tespit etmiş olduğumuz misallerden birkaçını aşağıya dercetmekle iktifa edeceğiz.

İslâm itikadını akli ve mantıki yönü itibariyle ele alan ve İslâmî ilimler içerisinde merkezi bir mevki teşkil eden 'kelâm' ilmi, muhtelif yönlerden getirdiği delillerle tevhit inancının temelini ortaya koymuştur. Bu delillerden birisi de 'nizam delili' olarak ifade edilir. Bu delile özü itibariyle açıklık getirmek gerekirse, âlemde var olan nizamın tevhit itikadı olmaksızın izah edilemeyeceğini farklı argümanlarla ispat etmek olarak tarif edilebilir.

Fettah Efendi'nin de şiirlerinde çokça 'nizam deliline' yer verdiği görülmektedir. Şu dizeler, buna güzel bir misal olarak zikredilebilir:

*Niçin şaşmak bu tezyînât o Kâdir-i Fâtır'a hak mı
Bu sıfatta o Mübdi'-i Sâni'e binbir delil yok mu
Eğer ma'kes güzelse akseden ihsânı idrâk et
Zuhûru nûra mâni' perde-i esrârı sen çâk et*²³

23 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021, s. 32.

‘Makro’ âlemden ‘mikro’ âleme her yerde ‘vahdetin âyetini’ ‘basiret’ ile görmenin mümkün olduğunu ifade eden Fettah Efendi’nin şu dizeleri de, yine ‘nizam deliline’ misal olarak zikredilebilir:

*Her habbesi her kubbesi bir âyet-i vahdet
Her âyetine böyle basîret ne güzel şey*²⁴

Fettah Efendi, şiirlerinde sıklıkla öne sürdüğü bu ‘nizam delili-ni’, İslâm literatüründe ‘tefekür’ ve ‘taakkul’ gibi kavramlarla ifade edilen düşünme, akletme ve sorgulama içerikli dizeleriyle şu şekilde desteklemektedir:

*Niçin şu rûh latîftir niçin kesîf bu beden
Nedir aceb bu niçinler kimin için bu neden
Nedir bu âlemi tekvîn eden Kadîr-i bülend
Ya kim bu varlığı tanzîm eden idâre eden*²⁵

Bu ‘tefekür’ ve ‘taakkul’ misallerine, ‘direksiz bina’ ve ‘kürek-siz sandal’ nasıl abes kabul edilecekse, ‘Allah itikadı olmayan bir yüreğin’ de ‘varlıktaki halâveti (tatlılığı)’ bulamayacağını ifade ettiği şu satırlar ilâve edilebilir:

*Bir binâ kalır mı yıkılsa direk
Bir sandal yürür mü kırılma kürek
Varlıktan nasıl bir halâvet bulur
Mahvolur mutlakâ Allâh’sız yürek*²⁶

Fettah Efendi’nin, insanın varlığı doğru anlamlandırmasını ‘tevhit’ anlayışına bağladığı görülmektedir. Bunun aksi halinde ise,

24 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.59.

25 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 50.

26 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 83.

insanın ‘fıtraten’ yani yaratılış itibarıyla ‘âciz’ bir varlık olmakla birlikte ‘dönecek bir kıblesinin’ olmamasının, onu ‘ebedî derin bir ümitsizliğe’ sevk edeceğini şu dörtlülükle ifade etmektedir:

*Bir kalbin dönecek kıblesi yoksa
Düşer o ebedî derin bir ye’s’e
Ne olur bir cevâb veren olmazsa
Ağlayan, sızlayan âciz bir sese*²⁷

Fettah Efendi, bu ‘tefekür’ anlayışını devam ettirerek, ‘dikkat’ ve ‘teemmül’ ile ‘cihana ve ekvâna’ bakıldığı takdirde, onların hakiki mahiyet ve kıymetlerinin ortaya çıkacağını veciz ifadelerle ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Kelâm ilminde ‘eserden müessire’ ya da ‘fiil-den faile’ gitmek şeklinde tarif edilen mantık metodu ile ‘Hallâk-ı Ezel’ olan Allah’ın bu âlemde ‘nümâyân’ olacağını şu satırlarla ifade etmektedir:

*Dikkatle cihâna baksa insân
Tezyîfe değer mi bunca ekvân
Bir lahza te’emmül etse iz’ân
Hallâk-ı Ezel olur nümâyân
Bir nakş-ı bedî’i bî-nazîrin
Nakkâşına etmeyim mi îmân*²⁸

Şu beyitte de yine ‘eserden müessire’ giderek ‘eserin/baharın’ mucizeliği karşısında âciz kalıp ‘Müessirin/Rabb-i bahârın’ önünde ‘yere kapandığını’ ifade etmektedir:

27 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları s. 83.

28 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s.25.

*Baktım şu nev-bahâra Rabb-i bahârı andım
İ’câz önünde âciz düştüm yere kapandım*²⁹

Fettah Efendi’nin açmış olduğu bir diğer ‘tefekür penceresini’ ise, ‘arz ile semaya’ ‘tevhit’ anlayışı ile bakıldığı takdirde, ‘her şeyin Hudâ’yı gösteren bir vahdet âyeti’ olacağını ifade ettiği şu satırlarda görmek mümkündür:

*Allâh deyince Hak’la dolar arz ile semâ
Her şey’ olur bir âyet-i vahdet Hudâ-nümâ*³⁰

Burada Fettah Efendi’nin dikkat çektiği husus, varlıkların ‘tevhi-de’ olan ‘dalaletlerinin’, ancak ‘tevhit’ anlayışı ile görünür olacağını ortaya koymaktan ibarettir. Aşağıya dercettiğimiz dörtlükte ise, Fettah Efendi, büyük veya küçük fark etmeksizin bütün cisimlerde, Sâni’ olan Allah’ın benzersiz sanatının görülebileceğini ifade etmektedir:

*Dağlar, dereler, meşcereler lâleleriyle
Gökler, küreler, kevkebeler hâleleriyle
Dünyâyı tutan behcet-i cevâleleriyle
Sen Sâni’isin sun’-ı celîlindir İlâhî! (s. 157, Vardar)*

Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed (asm)

Kur’an-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye, İslâm itikadının en temel iki kaynağıdır. İslâm uleması, bu iki kaynaktan hareketle kıyas ve icmâ kaynaklarını da vaz’ ederek İslâm’ın amele ve itikada dair hükümlerini ortaya koymuşlardır.

29 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 84.

30 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları s. 37.

Akaid müderrisi olduğunu daha evvel ifade ettiğimiz Fettah Efendi de, şiirlerinde Kur'an'a ve Hz. Muhammed'e (asm), bildirimizin konusu itibarıyla 'imani ve Kur'ânî değerler' bağlamında sıklıkla yer ayırmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki, Fettah Efendi, Hz. Muhammed'e (asm) olan muhabbet ve bağlılığını, O'na ithafen ve atfen yazdığı onlarca şiir ve naat vasıtasıyla, veciz ve belîğ bir üslûpla ortaya koymuştur.

Fettah Efendi'nin Kur'ân-ı Kerim'i sıklıkla ele aldığı farklı şiirlerinden sarf-ı nazar ederek, bu bildiride 'Kitab-ı Hak' şiirinden konumuz ile irtibatlı birkaç beyti ele almak istiyoruz. Mesela, Fettah Efendi aşağıdaki beyitte, 'dalalet çöllerinde' kalan 'felsefe-pervere' hitap ederek, hakkın/hakikatin ancak Kur'ân'da bulunacağını ifade etmektedir:

*Ey deşt-i dalâlette kalan felsefe-perver
Kur'ân'da bulur her arayan hakk u savâbı* ³¹

Fettah Efendi, 'hakkı arayan felsefe-pervere' yol gösterdiği bu dizelerin devamında ise, Kur'ân'ın 'en yüksek mevzusunun' 'Hakk'ın vahdeti' olduğunu ortaya koymaktadır:

*Mevzû'-ı mu'allâsı onun vahdet-i Hak'tır
Ser-gâyesi de vahdet-i Hak oldu cenâbı* ³²

Buradan hareketle, Kur'ân'ın 'beşer aklını' 'muzlim' (karanlık) olmaktan kurtardığını ifade eden Fettah Efendi, 'vahiy' vakiasının insanın zihin ve fikir dünyasına istikamet verdiğinin de altını çizmektedir:

31 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 142.

32 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 143.

*Muzlim kalacaktı ebedî akl-ı beşer âh
Bir şu’le nisâr etmemiş olsaydı ki tâbî³³*

Kur’ân’ın fikrî ve itikadî manada insan aklının istikamet vesilesi olduğunu belirten Fettah Efendi, bu dizelerin devamında, Kur’ân’ın amelî/pratik manada koymuş olduğu ahkâm ile de ferdî ve içtimaî hayatta emniyeti sağladığını ifade etmektedir. Şu dize-lerde içkinin, kumarın, zinanın ve faizin haram kılınmasını hikmet boyutunda ele almakta ve neticelerinden bahsetmektedir:

*Bin yıl bu kadar önce odur eyledi tahrîm
Hâlâ beşeri darbeleyen zehr-i şarâbı*

*Nehy etti kumârı o la’în âfet-i dehri
Kal’ etti zinâyı o büyük şerr-i şebâbı*

*Men’ etti ribâyı o denî hurs-ı akûru
Etsin mi esîr âlemi beş altı mürâbı³⁴*

Son olarak, itikadi ve ameli manada Kur’ân’ın hakikatlerine dikkat çeken Fettah Efendi, Kur’ân’ın pek çok yerde kendisine inanmayanları ‘tahaddîye’ (meydan okumaya)³⁵ davet ettiğini belirtmiş ve böylelikle onun ‘tanzîrinin’, yani bir benzerinin ortaya konulmasının mümkün olmayacağına dikkatleri çekmektedir:

33 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 143.

34 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 144.

35 Misal olarak: “Ve eğer kulumuza indirdiğimiz (Kur’ân)dan şübhe içindeyseniz, haydi onun benzerinden bir sûre getirin; eğer (iddiânızda) doğru kimseler iseniz, Allah’dan başka şahidlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın!” (el-Bakara, 2:23)

*Tanzîrine on dört asır eyler de tahaddî
Kimdir verecek vermedi hiç kimse cevâbı* ³⁶

Fettah Efendi, Hz. Muhammed'e (asm) olan muhabbet ve bağlılığını da yine Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri ve onlardan doğan hakikatler bağlamında temellendirmiştir. Mesela, Allah'ın sevgisine mazhar olmanın yolunun, Hz. Peygamber'i (asm) sevmekten geçtiğini ifade ettiği şu dizeler, bir âyet-i kerimenin³⁷ beyan ettiği hakikati manzum bir surette ortaya koymaktadır:

*İstiyorsan Hakk'a lââyık bir muhabbet ey gönül
Sev büyük Allâh'ının en sevdiği bir dâneyi* ³⁸

Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber'e (asm) olan muhabbetine de açıklık getiren Fettah Efendi, hadis kaynaklarında çokça rivâyet edilen 'Levlâke' hadisine de atıf yaparak şu dizeleri kaleme almıştır:

*Yaradan sevdi yarattı bu cihânı baştan
Sen idin hilkat-i eşyâda mu'allâ hedefi (s. 109, Vardar)*

Hz. Peygamber'in (asm), 'eşyanın yaratılmasındaki mualla hedef' olarak tarif edilmesi, O'nun (asm), âlemin varlık manasına en mükemmel bir şekilde hizmet etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu manayı, şu satırlarda da bulabilmek mümkündür:

*Bu gece bunca asır beklenen sırr-ı vücûd
Açılıp fikre ıstık verdi onun her hecesi* ³⁹

³⁶ Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 146.

³⁷ De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız, o hâlde bana tâbî' olun ki, Allah (da) sizi sevsin!" (Âl-i İmrân, 3:31)

³⁸ Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021, s. 29.

³⁹ Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 74.

Ahret

Avrupa’nın fikri atmosferi içerisinde şekillenip bütün dünyaya yayılan ve özellikle materyalist ve pozitivist düşünce yapısı itibarıyla en ziyade İslâm itikadını ve bu itikada sahip Müslümanları tehdit eden felsefe akımları, ahiret inancının inkârına yönelik de pek çok iddiayı ileri sürmüşlerdir.

Fettah Efendi’nin, bu iddiaların izalesi ve cemiyette ahiret inancının yeniden ikamesi sadedinde de satırlar kaleme aldığını görmekteyiz. Yine bildirimizin hacmi itibarıyla, seçmiş olduğumuz birkaç misali aşağıya derç ediyoruz.

Fettah Efendi, insanın ‘ezel ve ebed yolcusu’ olduğuna ve bu dünyanın bir ‘son’ olmayıp ‘konak’ hükmünde kabul edilmesi gerektiğine şu dizelerle dikkat çekmiştir:

*Ezeller âleminden ebedler diyârına
Giden yolda bu dünyâ bir konaktır yarına
Herkes koşar kavuşmak için ezel yârına
Dün sefer bugün sefer yorgun çıkar yarına*⁴⁰

Yine aynı şiirin devamında ise, insanın ‘yolculuk’ duraklarından ‘kabir ve mahşer’ safhasına atıfta bulunarak, ‘imanının’ kendisinin ‘yolunu aydınlatması’ temennisinde bulunmuştur:

*Bekâya penceresi bakan bu fenâ evi
Cemâlinle donansın olsun bâğ-ı uhrevî
Başımda şu’le versin îmânımın efseri
Son mahallimde olsun Peygamber’in kevseri*⁴¹

40 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 92.

41 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 95.

Fettah Efendi, ahirete olan bu imanını, çeşitli argümanlarla da delillendirmektedir. Her bahar mevsiminde, âdeta ‘iskelete dönmüş ağaçların’ yeniden dirilmesi ve ‘ölü topraktan’ hayata ve canlılığa hizmet eden ‘safahâtın’ çıkarılması, ahirete olan inancına, görülen âlem üzerinden deliller sunma gayretini göstermektedir:

Ey iskelete dönmüş ağaçlarda hayâtı

Ey sen ölü toprakta bu cânlı safahâtı

Halk eyleyen Allâh!

Döndüm sana nâgâh ⁴²

Bir başka yerde ise, üzerinde ‘fanilik mührü’ olan varlığın, ‘bekâsı’ olmadığı takdirde ‘ağlamaya’ değmeyeceğini ifade etmekte, yani bir anlamda, varlıkta görünen her türlü mananın, ancak ‘ebedi bir hayatın varlığı’ inancı ile anlamlı hale gelebileceğini ortaya koymaktadır:

Varlıkta ne ma’nâ olacak yoksa bekâsı

Bir handeciğe değmiyor âh bunca bükâsı ⁴³

SONUÇ

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Fettah Efendi, asrının ve coğrafyasının sıkıntılarını en derinden hisseden ve bu sıkıntıların çözümüne yönelik mesuliyetinin şuurunda olan bir ‘İslâm âlimi’ vasfıyla hareket etmektedir. Buna yönelik olarak da, kendini ifade etmek adına ‘kalemi’ bir vasıta, ‘şiiri’ ise bir mecrâ olarak değerlendirmektedir.

⁴² Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 53.

⁴³ Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, s. 23.

Bunun yanında, Osmanlı bakiyesi bir 'âlim' ve 'müderris' olarak, gâyet geniş bir lügat haznesine sahip bir üslûpla ve Osmanlı Türkçesi'ni kullanarak yazmış olduğu şiirler, Balkanlar'da yaşayan Müslümanlar ve edebiyatımız açısından ayrı bir ehemmiyet teşkil etmektedir. Zira, kullanılan harfler ve kelimelerin, aynı zamanda bir cemiyet ve milletin 'hafızasına' karşılık geldiği düşünülecek olursa, onun şiirlerinde takip ettiği usûl ve üslûbun ne derece kıymetli olduğu takdir edilebilir.

Bu bildirinin hacmini hesaba katarak, seçerek ele aldığımız şiirlerden hareketle, Fettah Efendi'nin İslâm toplumunun en derindeki 'yaralarının tedavisini' yine 'imanî ve Kur'ânî değerlerde' görmekte olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Fettah Efendi, farklı temalar ve içeriklerle de çoklukla şiirler kaleme almakla birlikte, kaleminin 'mihenik noktasını' bu değerlere dayandırmaktaydı.

Bununla birlikte Fettah Efendi, kelâm ve akaid alanındaki vukufiyeti doğrultusunda, şiirlerinde ele aldığı tevhit ve ahiret inancısı, Kur'ân'ın mucizeliği, peygamber sevgisi vb. pek çok İslâmî konu ve kavramı, -şiirin el verdiği ölçüde- akli ve mantiki yünden temellendirmiştir.

Netice itibariyle, usûl ve üslûp açısından belîğ ve doyurucu bir tarza sahip, muhteva yönünden ise son derece farklı konularda imanî ve Kur'ânî değerleri merkeze alarak şiirler kaleme alan Fettah Efendi'nin külliyyatı, yerelde Üsküp ve Balkanlar, genelde ise bütün İslâm coğrafyası adına mühim hakikatleri içerisinde barındırmakta ve bu alanda tedkik ve tahkik yapacak ehil araştırmacıların keşfini beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Rauf, Abdülfettah. *Yine Vatan İçin*, Ed. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.
- Rauf, Abdülfettah. *Zulmetten Nura*, Ed. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Vardar*, Ed. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp: İdefe Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Na't ve Münâcât*, Ed. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023.
- Kalın, İbrahim. *İslâm ve Batı*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Karşılıklı Muhtasar Meali*, Hayrat Neşriyat İlmi Araştırma Merkezi Meal Heyeti, Isparta: Hayrat Neşriyat, 2016.

ABDÜLFETTAH RAUF’UN ŞİİRLERİNDE RUMELİ’NİN TABİİ GÜZELLİĞİNE ÖVGÜ, KAYBOLAN DEĞERLERE AĞIT

Mehmet Güneş

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi

“Azîz-i kavm idik a’da zelîl kıldı bizi”¹

GİRİŞ

Fetihten bugüne Rumeli coğrafyası tarihi, folkloru, kendine özgü kültürüyle birlikte tabii güzellikleriyle de Türk şiirinde yansıma alanı bulur. Üsküp, Saraybosna, Gümülcine, Dobruca vb. Rumeli şehirleri başta olmak üzere bu coğrafyada yaşayan evlâd-ı fâtihân şairler, edebî nitelik bakımından son derece güçlü metinler yazmışlardır. Bugün sadece Makedonya’da değil tüm Rumeli’de en önemli kültür merkezleri ve Türk edebiyatına büyük sanatkârlar, eserler kazandıran şehirlerden bahsedildiğinde ilk akla gelenlerden biri Üsküp’tür. Üsküplü Türk şairleri söz konusu edildiğinde de çoğu Türk okuyucusunun ilk aklına gelen

1 Bu mısra bazı kaynaklarda “Azîz-i vakt idik a’dâ zelîl kıldı bizi.” şeklinde geçse de özgün hâli bu şekildedir. Bkz. Hüseyin Raci Efendi, *Zağra Müftüsünün Hatıraları Tarihçe-i Vak’a-i Zağra.*, Haz. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 56.

Yahya Kemal ise onunla birlikte hatırlanan, anılan şairlerden biri de hiç şüphesiz Abdülfettah Rauf olur. Abdülfettah Rauf'un şiirlerine bir bütün olarak bakıldığında bu şiirlerde aşka bakış ve aşk temasının işlenişinde klasik Türk şiiri tesiri belirgin biçimde hissedilirken tabii güzelliklerin tasvirinde ise Türk halk şiiriyle benzerlik dikkati çeker. Rumeli coğrafyasının ayrıntılarına da hâkim olan Abdülfettah Rauf, Rumeli'nin tabii güzelliklerini yer yer özgün imajlar da yaratarak yansıtır.

Vardar Nehri/Vardar Ovası, Makedonya için her bakımdan büyük öneme sahiptir. Üzerine birçok köprü inşa edilen Vardar Nehri'nin etrafında oluşan ova birçok yerleşim birimi kurulmasına imkân sağlamıştır. Bu yerleşim birimlerinden biri de şair Abdülfettah Rauf'un yaşadığı Üsküp'tür. Abdülfettah Rauf "Vardar" şiirinde Vardar Nehri'nin sularının coşarak akışını Mecnun gibi koştugu şeklinde yorumlar. Şair "Hangi dağın kalbinden dökülen gözyaşısın/ Benim de gözyaşımın mutlaka yoldaşısın."² şeklindeki mısralarla nehrin doğal akışına şairane yorumlar getirir:

*Kim bilir kaç gözyaşı buhar olup da uçmuş
Tesellisiz topraktan bulutlar üzre göçmüş
Kar u yağmur halinde sana derdini saçmış
Gözyaşına benzeyen suları temiz Vardar³*

Vardar Nehri, geçtiği toprakları her bakımdan güzelleştirir, bereketli hâle getirir. Bu doğal peyzaj/manzarayla görsel şölenler oluşur:

*Ovaları döşeyen yeşil ipek çimenler
Bağçeleri bezeyen sümbüller yaseminler*

2 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 13.

3 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 14.

*Gördüğüm hüsn adına ne varsa görünenler
Bütün senin eserin suları zengin Vardar⁴*

Tarih boyunca kıyısından/üzerinden geçenler, Vardar Nehri’nin suyundan içer, kenarında dinlenir ya da oraya otağ kurar; Vardar Nehri nice destansı akına tanık olur, nice kahramanları seyreder. Şair millî romantik duyuş tarzını öne çıkararak oldukça yalın bir anlatımla duygularını aktarır, bu duyguları okuyucular üzerinde de tesirli kılmak ister:

*Kim bilir kaç gazinin atı su içti senden
Kim bilir kaç şehidin şafaklandın deminden
Geçmişin destanını dinlerim ben sesinden
Tarihimin ezeli nevası coşkun Vardar*

*Kim bilir kenarında kaç yiğit meclis kurdu
Uçan kuş akan sudan kendine emsal sordu
Kılınçların aksinden üstünde şu’le vurdu
Kahramanlar uğrağı suları taşkın Vardar⁵*

Bu mısralar söylem ve eda bakımından Yahya Kemal’in “Bir Tepeden” şiirindeki şu mısraları hatırlatmaktadır:

*İrkin seni iklimine benzer yaratırken,
Kaç fethiye koşan tuğlar ufuklarla yarışmış.
Târihini aksettirebilsin diye çehren,
Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış.⁶*

4 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 14.

5 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 17-18.

6 Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gökkubemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2017, s. 11.

Her iki dörtlükte de bir toprağın yurt edinilmesi için verilen insani mücadele ifade edilmektedir. Abdülfettah Rauf'un Yahya Kemal'in şiirlerini okuyup ondan etkilenmesi yüksek ihtimaldir. Zeki Gürel "Makedonya'da Yahya Kemal bir mektep isim. Pek çok şairin yetişmesinde onun şiirlerinin etkisi var ve pek çok şair onun için şiirler yazmış."7 diyerek bu olasılığa işaret eder. Abdülfettah Rauf'un "Yahya!.. Bu hayatın bize bir devr-i edebdi Mevtinle edeb bağları yandı, solacaklar" mısralarıyla biten "Yahya Kemal'e" başlıklı şiiri de tesir ve hayranlığın belirgin ifadesidir.⁸

Asırlarca Türk akınlarını izleyen, kahraman Mehmetçiklere cömertçe sularından ikram eden, gölgeliğini yuva olarak sunan Vardar Nehri, şair özneye göre hâlihazırda oldukça üzgündür. Beş asır süren Türk hâkimiyetinde, etrafında kurulan yerleşim birimlerinde huzur ve barışın hâkim olduğunu gören, ezan ve tekbir sesleriyle çağılayan Vardar Nehri, Abdülfettah Rauf'un yaşadığı yirminci yüzyılda ne yazık ki hüznüyle tanık olur. Bu toprakları fethedip kısa sürede oldukça mamur hâle getiren evlâd-ı fâtihânın/"vefâli atalar"ın "vefasız evlatlar"ı o toprakları bir terk edince her bakımdan Müslüman Türk kimliğine sahip Vardar Havzası, "ağyar"a kalır. Her türlü olumsuzluğa rağmen o toprakları terk etmeyen Müslüman/Türklerin sözcüsü olan Vardar Nehri sürekli göç edilmesinden, Vardar Nehri havzasının kimliğinin ve silüetinin değişmesinden rahatsızdır:

Şimdi kan gibi kızıl mağriblerin alını

Bağrı yanık ümitsiz milletimin hâlini

7 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fâtihan Diyârı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdülfettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2023, s. 328.

8 Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fâtihan Diyârı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdülfettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 330.

*Gözlerinden dökülen kanlı yaş eşkalini
 Gurublarda resmeden suları dil-hûn Vardar
 Kavmim gibi ummânda suları nâ-bûd olan
 Akın akın kaçarak meçhûl içine dalan
 Bizim gibi nihayet yurdunda garib kalan
 Kalbim gibi suları hicranla inler Vardar (Vardar)⁹*

Abdülfettah Rauf “Vardar” başlıklı başka bir şiirinde de Vardar Nehri’nden kendisi de dâhil Rumeli’deki mazlum, mağdur Müslüman/Türklerin asırlardır yaşadığı ızdırabını duyurmasını ister. Şair özne “Tarihimi terennüm eden ses senin sesin/ Beş şanlı asrı resmediyor şanlı ma’kesin”¹⁰ şeklindeki mısralarda da görüleceği üzere Vardar Nehri’nin coşkun akan sularını o coğrafyada kalan mazlum evlâd-ı fâtiyhân’ın figan/feryatları olarak yorumlar. Şair “Vardar” başlıklı diğer şiirinde Vardar Nehri’nin suyunun akışını Mecnun gibi dolaştığı şeklinde yorumlarken burada ise nehrin bizzat inlediği yorumunu yapar.

“Şehîde-i Şedâ’id-i Üsküb’üm İçin” şiirinde de Üsküp şehri özelinde Balkan şehirlerinin/coğrafyasının yaşadığı talihsizlik karşısında duyulan üzüntüler dillendirilmektedir. Uzun bir süredir Müslüman kimlik ve nüfustan arındırılmaya çalışılan Üsküp’e yabancıların hâkim olması, orada yaşayan diğer mazlum Müslüman/Türkler gibi şair özneyi de rahatsız etmektedir:

*Üsküb’üme yandım bu acıklı kaderinde
 Yâd el dolaşır eski ahalisi yerinde
 Güller yerine gözlere batmakta dikenler
 Kuş nâmına baykuş ötüyor bahçelerinde
 (...)
 Ey Yıldırım’ın bizlere andacı Üsküb*

9 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 20-21.

10 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 53.

*Çıktın elimizden bu kader pek acı Üsküb
 Sen kimlere kaldın bugün eyvâh yanarım ben
 Hacende domuzlar güveyi ey cici Üsküb
 Al gülleri bir damla kanından şühedânın
 Şebnemleri gözyaşları hasret-zedegânın
 Bülbülleri kuş şekline girmiş öter inler
 Vicdanlarıdır dinmeyen efgân u bükeânın (Şehîde-i Şedâ'id-i
 Üsküb'üm İçin)¹¹*

Üsküp'ün Türk hâkimiyetinden çıkması, çoğu Müslüman/Türk gibi şair özneyi de yaralar. Yıldırım Beyazıt'ın kendilerine armağanı olduğu kadar emaneti de olan Üsküp'e ve ondaki değerlere sahip çıkamadığı için şair özne de vicdan azabı duyar. Bu şiirde geçen "Gittin ebediyen bize sen kalmadın eyvah/ Ellerde kalıp kalmadı hiçbir tadın eyvah" şeklindeki mısralar, yine Rumeli kökenli Mehmet Âkif'in *Hakkın Sesleri*'nde Arnavutluk özelinde Rumeli'nin kaybı için söylediği "Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti.../ Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!"¹² mısralarını hatırlatır. Abdülfettah Rauf, Mehmet Âkif'e hayran olduğu gibi ondan "Üsküp'ün Mehmet Âkif"¹³ şeklinde de söz edilmektedir. "Âkif denilince koca bir heykel-i irfân/ Bir âbide güyâ ki oyulmuş kayadan"¹⁴ şeklinde başlayan "Büyük Şair Mehmed Âkif" başlıklı şiirinde kendisi Âkif'e hayranlığını oldukça samimi bir dille ifade etmiştir.

11 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, s. 19-20.

12 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat III. Kitap Hakkın Sesleri*, Haz.: Fazıl Gökçek, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 28.

13 Ertuğrul Karakuş, "Balkanların Âkif'i Abdülfettah Rauf'un Şiirine Dair Bazı Hususiyetler", *Türk Dünyası Edebiyatı*, Ed. Soner Sağlam, İhlamur Kitap, Ankara 2021, s. 118.

14 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 66.

Abdülfettah Rauf’un “Kâdî Baba Türbesi Önünde” şiirinde şair özne, Rumeli’nin İslami kimliğinden arındırılmaya çalışılmasından, atalarının mezarlarının yok edilmesinden duyduğu rahatsızlığı Rumeli coğrafyasının manevi önderlerinden Kâdî Baba¹⁵ ile paylaşır. Şair bu şiirleriyle Rumeli’de kaybolmaya yüz tutan İslam medeniyetine ağıtlar yakar:

*Bir hemderd kalmadı ben sana koştum
Türbenden bir ilham alarak coştum
Coşturdu babamın yıkılmış kabri
İnsanın bu hükme kalır mı sabrı
Coşturdu annemin çökmüş mezarı
Toprakta çürümüş o gül-‘izârı
Rahatsız ettiler öz mezarında
Çattılar uhrevî lâlezârında
Kırdılar döktüler iliklerini
Savurup saçtılar kemiklerini
Hani büyükannem nerededir dedem?
Toprağı altında bunca muhterem
Yatan bu kabristân tebâh mı oldu?
Büsbütün bahtımız siyah mı oldu?
Müslüman diriler göçüp gittiler;
Kalan şu sırtlanlar gör ne ettiler
Diriler me’vâsız yuvasız kaldı
Ormansız, melce’siz, ovasız kaldı*

15 Klasik Türk Edebiyatının önemli şairlerinden/tezkirecilerinden Âşık Çelebi’ye halk, kadı olarak görevli bulunduğu için “Kâdî Baba” da demiştir. 1572’de Üsküp’te vefat eden Âşık Çelebi’nin türbesi “Gazi Baba Türbesi” olarak da bilinir, hatta bugün bu ad yaygındır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lidiya Kumbaracı Bogoyeviç, Üsküp’te Osmanlı Mimari Eserleri, Mas Matbaacılık, İstanbul 2008, s. 222; Ertuğrul, Karakuş, *Tunca’dan Tuna’ya Balkan Medeniyetimiz*, Uluslararası Kültür ve Dil Araştırmaları Derneği Yayınları, Ankara 2021, s. 124-125.

*Yıkıldı mescidler, mihrâb u minber
 Yıkıldı ne kudsî türbe vü makber
 Ölüler söküldü yerden atıldı
 Kalan son taşları bile satıldı
 Bir tarih yatardı hür toprağında
 Bir insan yâdı var her yaprağında (Kâdî Baba)¹⁶*

Şair özne öfke ve hüznün duygularını bir arada yaşar. Rumeli coğrafyasındaki birçok yerleşim biriminde bu mısralardakine benzer tahribat, arındırma eylemi gerçekleştirilmiştir. Şair öznenin “sırtlanlar” olarak söz ettiği Rumeli coğrafyasının yeni yöneticileri/hâkimleri, burayı Müslüman/Türkler için yaşanmaz hâle getirip onları göçe zorlarlar. O toprakları yerin üstündekiler/dirilerden arındırmayı yeterli görmeyip Müslümanlara ait şâhideler/nişâneler olarak görülen mezarları da ortadan kaldırırlar. Müslümanların dirisini kovmakla yetinmeyip ölülerinin mezarlarını çiğneyerek onların üzerinde yürümek isterler. Şair özne bir zamanlar barış ve huzurun hâkim olduğu bu yerleşim birimlerini hâlihazırda yaşanmaz hâle getirenlere “Bir tarih kapandı, ağzı kapansın/ Bir kitab yakıldı, yapanlar yansın”¹⁷ mısralarıyla lanetler okur. Şair özne “Kâdî Baba Türbesi”ni o topraklarda İslam’ı/Türklüğü temsil eden “ebedî nişâne” olarak nitelendirir.

Abdül Fettah Rauf, Balkanların hâlihazırdaki durumuna çok üzülse ve kaybolan medeniyet için ağıtlar yaksa da bu coğrafyanın eşsiz güzelliği karşısındaki hislerini de birçok şiirinde dile getirir. “Koçana’nın Bilaça’sına” şiirinde Bilaça kazasına bağlı Müslümanların yaşadığı Bilaça köyünün tabii güzelliğine övgüler düzer. Bilaça’nın sahip olduğu güzelliğin Allah’ın ona armağanı olduğunu ifade eden şair, ondaki bazı tabii unsurları Cennet’te var olduğuna inanılan tabii varlıklara benzetir:

16 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nura*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları 2022, s. 73-74.

17 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nura*, s. 75.

*Yeşil dağın eteğinde Bilaça güzel Bilaça
 Bu zîneti sana mutlak vermiş lütf-i ezel Bilaça
 Kuş yuvası ağaçların yeşil atlas yamaçların
 Neş’e dolu andaçların sana yoktur bedel Bilaça
 Etrafında zümrüd ağlar her yanında sular çağlar
 Bir göreni hemân bağlar verir zevk u emel Bilaça
 Tûbâ’dan mıdır dalların kevserden mi su yolların
 Bilmiyor kadrin kulların güzellikte özel Bilaça (Koçana’nın
 Bilaça’sına)¹⁸*

Şairin sakin, küçük bir yerleşim birimi olan Bilaça’ya bu şekilde övgüler düzmesi, beldenin tabii güzelliği karşısında duyduğu hayranlıkla ilintili olduğu kadar uzun yıllar süren istilalarla büyüğü bozulan Balkan coğrafyasında kendisini mistik/metafizik âleme götüren, kısa da olsa huzura gark eden, acı/hüzünlerden uzaklaştıran bir mekân bulmasından da ileri gelir. Şair özne bu köyü Cennet’teki bir köşeye benzetir ya da huzur beldesi olarak nitelendirirken “Koçana İçin” şiirinde ise Koçana şehri için ağıt yakar:

*Ey bahtı kara Koçana
 Ezanların dönmüş çana
 Bir cami’in, o da öksüz
 Hâlin alev katar câna
 Ne bir diri makbere
 Kim kaldı mihrâb, minbere
 Sanki okur akan dere
 Mersiye ni mahzûnâne¹⁹*

Bir zamanlar Müslümanlar için huzur beldesi olan Koçana, hâlihazırda oldukça perişan hâlde olup geçmişle arasındaki bağlar

18 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 24.

19 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, s. 83.

koparılarak, İslami kimliğinden neredeyse tamamen uzaklaştırılmış, görenleri hüznülendiren “yetim”lere dönmüştür. Şehirde yaşayan Müslümanların çoğu burayı terk etmiş; tüten ocaklar, konaklar harabeye dönmüştür. Geride kalan çok az sayıda Müslüman halk çok tedirgin olmuş ve her tarafta matem havası vardır. Şehir Müslüman nüfusun çoğunu kaybedince İslamiyet’i temsil eden tarihî eserler de bir bir yıkılıp kimliksizleştirilmiştir.

Şair “Nerez’de Vardar Karşısında Bahar” şiirinde de Vardar Nehri havzası özelinde Balkan coğrafyasını idealize eder:

*Nâz eylesinler yurduma o kadar sanki
Toprakları, yaprakları hep öyle yaman ki
Bir başka cihanda bulamazlar bu safâyı
Lâyık mı unutmak da ya kânûn-ı vefâyı
Onlarda eğer var ise bin neş’eli elhân
Yurdumda da var kalbi çalan haşmet ü elvân (Nerez’de Vardar
KarşısındaBahar)²⁰*

Bu mısralarda da ifade edildiği üzere Balkanları tabii güzellikleri bakımından oldukça şanslı gören şair, tüm olumsuzluklara rağmen huzur beldesi vasfını korumaya devam ettiğine dikkat çeker.

Yine “Üsküb’ün Islahhâne Parkı’nda” şiirinde Üsküb’ün sadece tabii güzelliklerinin değil, tabiatına ait bülbül, kuş, dilber vb. her türlü varlığın idealize edildiği görülür. Şairin Üsküb ve ona ait varlıkları bu şekilde idealize etmesinde Üsküb’e olan sevgisiyle birlikte Divan Edebiyatı’ndaki -özellikle Nedim’in şiirlerindeki- tasvirlerin etkisi vardır:

20 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 91.

*Güneşin ışıǵı emiyor yaprakları
 Ulu ulu ağaçlar, yeşil güzel tâkları
 Onlar bahar şâhının dikilmiş bayrakları
 Saraydır kurulmuş bu zümriüt çardakları
 Bülbüllerle kuşları mûsikîsi bu yerin
 Fıtrattandır notası burada her bir mehterin
 Çaldığı bu caz bantla çiçek yaprak oynuyor
 Başkadır güzelliği raks eden her dilberin (Üsküb’ün Islahhâne
 Parkı’nda)²¹*

Şiirin ikinci dördtlüğü çoğu okuyucuya Nedim’in gazel/şarkılarıyla birlikte Yahya Kemal’in şiirlerini özellikle de “Endülüste Raks”ı hatırlatacaktır.

“Vrapçişte Deresinde Bir Feryâd” şiirinde de “Vardar” şiirindeki ne benzer duygular dillendirilir. Vardar Nehri’nin geniş bir havzaya can vermesi gibi, Vrapçişte kasabasından geçen dere de o yerleşim birimleri/toprakları için önemli bir tabii varlıktır. Dere ve etrafındaki ormanlık, bu yerleşim birimini her bakımdan güzelleştirip huzur beldesine dönüştürmektedir:

*Köpürüp çıldırası bir sesle
 Akıyor bir dere taşkın taşkın
 Dökülür hür tepeler kalbinden
 Sanki gözyaşları gür bir aşkın
 Bu derinden demdemeler ardından
 Duyulur serçelerin zemzemesi
 Ne haşîn sesler içinde yâ Rab
 Ne güzel kuşların o tatlı sesi (Vrapçişte Deresinde Bir Feryâd)²²*

21 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 19-20.

22 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, s. 78.

Bu şiirinde Vrapçişte'nin tabii güzellikleri karşısında huzur ve sükûn bulduğunu ifade eden şair özne "Vrapçişte'de Dere Karşısında" şiirinde ise tabii güzellikler kendisini mutlu etse de tabiattaki sesler/unsurların ona mazide ya da hâlihazırda yaşanan talihsizlikleri hatırlattığını ifade eder:

*Önümde çıldırıp coşmuş, köpürmüş çağlayanlar var
Bu yerlerde galiba benimle çok ağlayanlar var
Güneş doğmuş baharı müjdelere toprak çimenlerle
Güler gönlüm, fakat dolmuş hazanlarla, dikenlerle
Değil bülbül nevâsı, çınlıyor baykuş kulaklarda
Figânlar fışkırır, hüsrân düğümlemiş dudaklarda
(...)*

*Silindi muhteşem mâzimize â'id bülend izler,
Gelen her hâdise, mutlak bize bir fâci'â gizler.(Vrapçişte'de
Dere Karşısında)²³*

Baştan sona ümitsizliğin ve hüznün hâkim olduğu bu şiirde bazen satır aralarında bazen belirgin biçimde bazen de sembolik anlatımla zaman içinde Vrapçişte'den de Türk tarihinin izlerinin silindiği ifade edilir. Tüm olumsuzluklara rağmen o topraklarda yaşama kararlılığını sürdüren çoğu Müslüman/Türk gibi şair özne de bu sarsıcı durum karşısında çareyi Allah'a sığınmakta bulur.

Yine "Manastır'da" şiirinde de doğal güzelliğiyle kendisini ziyaret eden, seyreden büyüleyen Manastır şehrine ilişkin duygular dillendirilir. Manastır şehri, Türklerin hâkimiyetinde iken her bakımdan Türk kimliğine sahip olup mamur hâle gelmiştir. Mazide oldukça "haşmet"li günler yaşayan bu şehirde hâlihazırda Osmanlı Medeniyeti'nden ne yazık ki çok az iz kalır. Maziden kalan en önemli eser, İshakiye Camii/İshak Çelebi Camii'dir. Şair

23 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, s. 81.

özne, bu abidevi eserin gerek mimarisiyle gerekse ondan yayılan tekbir ve ezan sesleriyle tek başına şehrin bir zamanlar İslam beldesi olduğunun göstergesi olduğunu ifade eder; ona göre bu abidevi eser, hâlihazırda İslami kimliği temsil eden en önemli yapılardan biri olduğunu haykırmaktadır:

*Bâtıllar içinde koca bir hakk-ı müheykel
Tezyiflere ma'rûzsa da makkûl u Mübeccel
Mahkûmsa da düşmen bile hayrân-ı cemâlî
Mesdûdsa da kâfir bile meftûn-ı kemâlî
Tekbir ü ezan nağmesi susmuşsa da dâ'im
İkrâr-ı Hudâ heykeli beş altı minârât
Tevhîd-i Hudâ nâmına bir hüccet-i kâ'im
Etmekte yine Rabb'ini bî-velvele isbât
Mahrûm-ı cemâ'atse de câmi'leri ma'mûr
Bîkesse de hâlâ o büyük haşmeti meşhûr
Bir taze gelin zîneti var dâr u derinde
Her manzarada tazeliği behceti manzûr (Manastır'da)²⁴*

Şair öznenin de dikkat çektiği üzere İshak Çelebi Camii; hâlihazırda cemaatten mahrum kalıp kaderine terk edilse de mimarisi, zarif işlemeleri ve etrafındaki tabii güzelliklerle hâlâ ihtişamlıdır. Şair özne; İshak Çelebi Camii'nin haşmetiyle teselli bulsa da şehrin Müslüman kimliğinden uzaklaştırılması karşısında oldukça hüznlenir, suçluluk duyar:

*Ey nazlı Manastır a güzel şehir-i müzeyyen
Bilmem ki niçin muztaribim böyle bugün ben
Sen altı asır bizde idin hem de bizimdin
Biz sende bugün ağlıyoruz sense yine sen*

24 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, s. 85.

*Biz sende bugün sen ise ağyara mı kaldın
 Cân düşmeni şân düşmeni küffâra mı kaldın?
 Artık yazacak kaldı mı hiç işte esîrim
 Ey köhne kalem ağla ve sus sen de bunaldın!*²⁵

Sonuç olarak Abdülfettah Rauf'un şiirlerine bir bütün olarak bakıldığında onun sadece Vardar havzası ve Üsküp şehriyle sınırlı kalmayıp tüm Balkanların tarihine ve coğrafyasına hâkim olduğu görülür. Şair coğrafyanın tabii güzelliğine hayranlığını dile getirirken bu topraklardan Türk/Müslüman kimliğinin silinmesine üzülmür. Şiirlerinde Divan Edebiyatı kadar halk şiirinin de etkisi görülen şairin bazı şiirleri güzellemelere bazıları ise ağıtlara benzer. Rumeli topraklarından Türk kültürüne ait değerlerin bir bir yok edilmesinin tarihî eserleri ve tabii varlıkları da üzdüğünü romantik bir edayla ifade ederek trajedinin boyutunu gösterir, acıklı durumu dramatize eder. Atalarının kendilerine bıraktığı emanete sahip çıkamadığını söyleyen şairin şiirlerine suçluluk ve çaresizlik psikolojisi hâkimdir. Şairin birçok şiirinde öfke ve hüznün duyguları bir aradadır.

KAYNAKÇA

- [Beyatlı], Yahya Kemal, *Kendi Gök kubemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2017.
- Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat III. Kitap Hakkın Sesleri*, Haz.: Fazıl Gökçek, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.
- Gürel, Zeki, *Evlâd-ı Fâtihan Diyârı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdülfettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2023.
- Hüseyin Raci Efendi, *Zağra Müftüsünün Hatıraları Tarihçe-i Vak'a-i Zağra*, Haz. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.

25 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, s. 86.

Karakuş, Ertuğrul, “Balkanların Âkif’i Abdülfettah Rauf’un Şiirine Dair Bazı Hususiyetler”, *Türk Dünyası Edebiyatı*, Ed. Soner Sağlam, İhlamur Kitap, Ankara 2021, s. 117-121.

Karakuş, Ertuğrul, “Balkan Şairi Abdülfettah Rauf’un Hilâl Dergisinde Yayınlanan Şiirleri Üzerine”, *Türk Bitig Türklük Bilimi Araştırmaları Kırklareli Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Yıllığı*, Ed. Bülent Hünerli, Paradigma Akademi, Çanakkale 2019, s. 19-33.

Karakuş, Ertuğrul, *Tunca’dan Tuna’ya Balkan Medeniyetimiz*, Uluslararası Kültür ve Dil Araştırmaları Derneği Yayınları, Ankara 2021.

Kumbaracı Bogoyeviç, Lidiya, *Üsküp’te Osmanlı Mimari Eserleri*, Mas Matbaacılık, İstanbul 2008.

Rauf, Abdülfettah, *Vardar*, Haz. Emre Aracı-Emrah Gökçe-Sevba Abdula, İdefe Yayınları, Üsküp 2022.

Rauf, Abdülfettah, *Yine Vatan İçin*, Haz. Emre Aracı-Emrah Gökçe-Sevba Abdula, İdefe Yayınları, Üsküp 2021.

Rauf, Abdülfettah, *Zulmetten Nura*, Haz. Emre Aracı-Emrah Gökçe-Sevda Abdula, İdefe Yayınları, Üsküp 2022.

ABDÜLFETTAH RAUF'UN ŞİİRLERİNDE KUŞ METAFORU

Raşit Koç

Doç.Dr., Kalkandelen Üniversitesi

Mustafa Said Kıymaz

Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi

GİRİŞ

İnsanoğlu duygu ve düşüncelerini aktarmak için her yolu denemiştir. Yazının icadına kadar aklından geçenleri, yaşadıklarını, hissettiklerini çizgiyle, resimle anlatan insan, yazıyı kullanmaya başladığı tarihten bugüne kadar her ne hissettiyse ne yaşadıysa yazıya dökmüş ve tarihe not düşmüştür. İnsanın yaşadıklarının ve hissettiklerinin yazıya aktarılması zamanla çeşitlenmiş, şekillenmiş, kendine mahsus hususiyetler kazanarak zaman içerisinde değişik türlerde adlandırılmaya başlanmıştır. Böylece yazılı anlatım türleri dediğimiz yazı çeşitleri oluşmuştur. Bu türler içerisinde en kadim olan türlerden birisi de şiidir.

Antik dönemlerden günümüze pek çok örneklerini gördüğümüz şiir, insanoğlunun her türlü duygusuna tercüman olmuş bir tür olarak edebiyat içerisinde kendisine mahsus bir yere sahiptir. Belki de bu nedenle her insanın bir şiiri vardır ve her insan biraz şairdir. Ömrü hayatında bir kez olsun şiir yazmamış ya da yazmaya teşebbüs etmemiş kişi yoktur denebilir.

Çok geniş bir okur ve yazar kitlesi olan şiir her kültürde, her ülkenin edebiyatı içerisinde çok müstesna bir yeri olan bir türdür. İslamiyet'ten önceki Arap toplumlarında şairler arasında güzel şiir söyleme ve okuma bir itibar vesilesi olmuş ve güzel şiirler söyleyen şairler övülmüş, beğenilen şiirler Kâbe'nin duvarına asılıp sergilenmiştir. Batı'da Yunan edebiyatında, Doğu'da klasik Arap ve Fars edebiyatında şiire büyük önem verilmiş ve büyük şairler yetişmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra Arap ve Fars diliyle ve kültürüyle tanışan Türkler Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra giderek etkisini artıran Arapça ve Farsça ağırlıklı kelimelerden oluşan bir kültür diline sahip olmuşlardır. Türk yazı dili tarihi içerisinde 15. yüzyıldan sonra Osmanlı Türkçesi olarak anılmaya başlayan bu yazı dilinde yazılı edebiyat da Arap ve Fars edebiyatının hâkimiyetinde gelişen ve divan edebiyatı olarak adlandırılacak klasik edebiyatın etkisine girmiştir. Bu edebiyatın temelini ölçü olarak hecelerin açıklık kapallılık esasına dayanan aruz vezni oluştururken; dilini ve anlatım özelliklerini ise belirli kalıplardan oluşan söz sanatlarını içeren “mazmunlar” meydana getirmiştir. Bu mazmunlar klasik şiiri oluşturan semboller olarak karşımıza çıkar. Bu mazmunlar içerisinde her bir güzellik bir başka sembolle aynileştirilerek imalı yollarla anlatılır.

Bu edebiyat içerisinde edebî tür olarak en yaygın kullanılanı “gazel” türüdür. Bu tür daha çok aşk, kadın, şarap temalarını içeren bir türdür. Divan şairleri bu ve benzeri türlerde değişik mazmunları kullanarak duygularını anlatmanın yollarını aramışlardır.

Üsküplü bir şair olan Abdülfettah Rauf Efendi Osmanlı bakiyesi bir memlekette yaşamış olması nedeniyle bu büyük medeniyetin müktesebatından nasibini almış bir Osmanlı aydınıdır. Her ne kadar dinî konularda kendisini yetiştirmiş olsa da medrese tahsili görmüş olması hasebiyle Divan şiirinin nazım özelliklerini

taşıyan şiirler yazarak duygu ve düşüncelerini anlatmaya çalışmıştır. Şiirlerini topladığı defterler şimdiye kadar dört kitapta yayımlanan Fettah Efendi her insan gibi farklı duygular yaşamış ve duygu durumuna göre; öfkeli, duygusal, satirik, dinî, pastoral, epik şiirler kaleme almıştır. Bu şiirler üslup olarak irdelendiğinde 19. yüzyıl divan şiirinin özelliklerini taşıyan şiirlerdir. Klasik şiirin tesirinde kalan şair, hemen her konuda yazdığı şiirlerinde bazen gazel bazen kıta bazen murabba gibi türleri kullanır. Şekil olarak divan şiiri özellikleri taşıyan eserlerinin içeriği ve dili de divan şiiri etkisini göstermektedir. Bu nedenle şiirlerinde eski şiirimizde kullanılan söz sanatlarını ve mazmunları da görmektediriz.

Klasik Türk şiirinde ifadeye güç katmak, bir duyguyu daha etkili anlatabilmek için, teşbih (benzetme), teşbih-i belîğ (güzel benzetme), istiare (ödünç alma, iğretileme) gibi söz sanatları kullanılır. Böylece şair meramını daha iyi anlatmış olur. Son yıllarda dilimize yerleşen “metafor” kelimesi her ne kadar “teşbih, benzetme, istiare, iğretileme, mecaz, mürsel mecaz” kavramlarının karşılığı gibi kullanılsa da tam olarak bu söz sanatlarını karşılamamaktadır. Eski Yunanca’dan beri Batı dillerinde kullanılan (Fr. *métaphore*, İng. *metaphor*) metafor sözcüğü Türkçemizde daha çok “söz figürü, sembol” anlamlarıyla karşılanmaktadır.¹

Bizim çalışmamızda metafor sözcüğü “söz figürü, sembol” anlamlarıyla kullanılmıştır. Fettah Efendi şiirlerinde duygularını aktarmada söz sanatlarından ve benzetmelerden faydalanır. Bunu yaparken de değişik sembolleri kullanılır. Fettah Efendi’nin kullandığı metaforlar arasında kuş metaforu ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada Abdülfettah Rauf Efendi’nin şiirlerinde

1 Celal Demir ve Özge Karakaş Yıldırım, “Türkçede Metaforlar ve Metaforik Anlatımlar,” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* / Cilt: 21, Sayı: 4, (Aralık 2019): 1085-1096.

hangi kuşları ne amaçla şiirlerinde benzetme unsuru olarak kullandığı incelenmiştir

Yöntem

Çalışmada betimsel araştırma yöntemlerinden ‘doküman incelemesi’ kullanılmıştır. Çalışma konusu olan Abdülfettah Rauf’un yayınlanmış şiirleri temin edilmiş ve elde edilen materyal araştırma amacına uygun olarak tarama metoduyla incelenerek; bu şiirlerde kullanılan kuş metaforları tespit edilerek bu benzetmelerin hangi amaçla kullanılmış olduğu değerlendirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Abdülfettah Rauf’un şiirleri oluştururken çalışmanın örneklemini şairin yayımlanmış dört şiir kitabında yer alan şiirler oluşturmaktadır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde araştırma amacı doğrultusunda elde edilen bulgular ve bulgulara ait yorumlara yer verilecektir. Abdülfettah Rauf’un şiirlerinde geçen kuş isimlerine göre bir sınıflama yapılmış ve metin örnekleriyle konu yorumlanmıştır.

Bülbül/Andelib/Hezar

Divan edebiyatında en çok kullanılan mazmunlardan birisi gül bülbül mazmunudur. Gül, bülbül ve diken üçlüsü klasik şiirde sevgili, âşık ve rakibi simgeleyen en yaygın öğelerdir.² Bülbül güle âşıktır ve onun aşkıyla yanık yanık ötmektedir. Fakat bu

2 Hasan Buğrul, “Van - Hakkâri İleri Kültür ve Sanatında Kuşlar”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 36, (2019): 477-512.

aşkta rakip olarak gülün dikenini araya girer. Bülbül seher vaktine kadar gülün açısını görmek için yanık yanık öter fakat sabaha karşı gülün tomurcuktan çiçek hâline dönüşünü göremeden takati kesilir gülün dikenlerine düşerek can verir. Rivayet odur ki bülbülün kanının rengi güle kızıl rengini verir. Bir şiirinde Fettah Efendi bu efsaneyi hatırlatırcasına şu beyti kaleme alır:

*Yeni bir aşk hırsıyla kızarmış şu al güller
Karşısında aşkını ilan eden bülbüller³*

Divan edebiyatında şairler âşık maşuk ilişkisini, anlatırken gül bülbül motifini kullanırlar. Bu benzetmenin dışında bülbülün yanık yanık ötüşü; sevdiğine kavuşamayan âşığın ağıtı, figanı olarak yorumlanır.

Abdül Fettah Rauf şiirlerinde en fazla bülbül metaforunu kullanır. Fettah Efendi'nin şiirlerinde geçen bülbül benzetmesine örnek metinler şunlardır:

*Bâğı virâne vü bülbülleri baykuşlar olup
Sâhasında ne terâne ne de yârân kalsın
İsterim böyle olunca ne akar bir ırmak
Ne açan gonca ne bir bülbül-i nâlân kalsın⁴*

*Gelip görsün seni cânâ zavallı bülbül-i şeydâ
Hısal-i verde dair nağmezenlikten usansınlar⁵*

3 Abdül Fettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları. s.78.

4 Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021, s. 11

5 Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021, s. 17.

Doğu edebiyatlarında önemli bir yeri olan bülbül güllerin açtığı günlerde daha canlı öttüğünden gül ile arasında muhayyel bir aşk ilişkisinin var olduğu kabul edilmiş, bülbül âşığı, gül de maşuk veya maşukaya benzetilmiştir.⁶

*Bülbül gibi hicrân-zedeyim hâr-ı sitemle
Ağlar yanarım nerde benim gonca-i zârım⁷*

*Ağlarım öksüz kalan bir bîkes-i giryân gibi
Şen gülünden ayrı düşmüş bülbül-i nâlân gibi⁸*

Türk edebiyatında bülbül, güle olan aşkı ile ün kazanmıştır. Bülbül, âşığı sembolize eder; gül ise sevgiliyi. Âşık her baharda gülün gülen yüzünün, yüzü suyu hürmetine öter. Böylece baharın gelişi âlemin en zerre noktalarında dahi nazar-ı dikkate verilerek öğrenilir.⁹

*Bahar garib, gül garib, bülbül ü gülşen garib
Güneş garib, ay garib, vatan garib ben garib¹⁰*

*Bülbül bir şey söylüyor, anlamadım dilinden
Medhiye mi söylüyor, şikâyet mi gülünden
Duygusunu anlatmak kimin gelir elinden
Ben de bir şey anlayım şu orman bülbülünden¹¹*

6 Özlem Güneş, Ayşe Yeşil ve Nurseda Öğreten, “Hüsni ü Aşk’ta Anlam Çeşitliliği Yönünden Kuşlar.” *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö5, 2019, s.239-260.

7 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları s. 46.

8 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 24.

9 Hulusi Gürbüz, “Everekli Seyranî Divanında ‘Kuşlar,’ *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/6, Spring 2014, s.485-504.

10 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 27.

11 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 39.

Ağaran saçlarımızdan açacak sümbüller
 Saçılan kanlarımızdan bitecektir güller
 Giryemizden doğacak nefha saçan bülbüller
 Serecek ufku muza ay ışığından tüller¹²

Her seher makbere semtinde öten bir bülbül
 İştirsensin o benim, bir kuşa dönmüş bu gönül¹³

Mezbele düşmeseydim amber gibi tüterdim
 Bir gül faslı göreydim bülbül gibi öterdim
 Uğradığım hazândan ne gül kaldı ne bülbül
 Neyi ümmîd etseydim günden güne biterdim¹⁴

Dağlar aşar at varmış neye yarar yok meydan
 Bir değeri var mıdır kargalara gülistan
 Körler içinde dilber, zındık elinde Kur'an
 Sağırlar arasında bir bülbül-i hoş-elhân¹⁵

Ne çâre ki kanadı yolunmuş bir tâ'irim
 Kendi hor mezarında ağlayan bie zâ'irim
 Gözsüzler diyarında doğan bir kış güneşi
 Sağırlar arasında öten bülbül şâ'irim¹⁶

Nerde nevâ-yı bülbül, nerde çimen, çiçek gül
 Sen gör bu hâli gel gül kâbil mi, ıstıbârı¹⁷

12 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 13.

13 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 23.

14 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 35.

15 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 37.

16 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 39.

17 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 64.

*Sarardı hasret ü hicrânla gül-izâr-ı vatan
Boğuldu nâle-i hüsrânla her hezâr-ı vatan*¹⁸

Edebiyatımızda bülbül daima gül ile birlikte zikredildiği için eski şairlerimiz nerede bir gül görseler, mevsime bakmadan, derhal bir bülbül hayal ederlermiş.¹⁹ Benzer bir yaklaşımı Fettah Efendi'nin şu beytinde de görmekteyiz.

*Gönlüm bu yeşil memleketin parkına kondu
Bülbüllerinin nağmesi tâ kalbe dokundu*²⁰

*Gül güller açılsın yine pejmürde bağında
Firdevs-i bekâ bülbülü ötsün kulağımda*²¹

*Fakat yine kâbil mi söküp atmak gönülden
Kart olsa da bülbüller vazgeçmiyormuş gülden*²²

*Hasretle yanan bülbüle benzer kafesinde
Bir hasta ki inler de durur son nefesinde*²³

Şiirimizde kuşlar içinde en çok söz konusu edilen bülbüldür ve gül ile birlikte anılmaktadır. Ağlayan, inleyen, feryat eden aşığı temsil etmektedir.²⁴

18 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 69.

19 Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Ankara: TDV Yayınları, 1992, s.83.

20 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 85.

21 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.17.

22 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 34

23 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 72.

24 Esra Öner, "Gevheri Divanı'nda 'Kuşlar,'" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Volume 1/5, Fall 2008, s.554-575.

*Tâze bir gonca önünde inledim bülbül gibi
Çağlayan şeklinde gönlüm türlü hisle çağladı²⁵*

*Ben senin bülbülünüm nâle benim kârımdır
Gül-dehânım! Bana gül gül ki sana gül dediler²⁶*

Bülbül için bahar mevsiminin gelişi büyük aşkı gülün gelişinin habercisidir. Bülbül özellikle bahar mevsiminde gül bahçesine gelerek sevgilisi gül için feryât edip dağı taşı aşkından haberdar etmektedir.²⁷

*Bülbül güle, gül bülbüle, bin nükte saçarken
Bizler de bugün hoş olalım nesl-i baharla²⁸*

*Kadr-i cevherden yine cevher-şinas anlar hemân
Kadr-i gülden haz alan şu bülbül-i nâlân imiş²⁹*

Baykuş

Türk şiirinde Baykuş, bilgeliğin sembolü olarak görülmesinin yanında şans veya tam zıt kavram olan şanssızlık, ölüm ile de ilişkilendirilir. Divan edebiyatında baykuş genellikle viranelerde, yıkık, dökük mekânlarda barındığı için uğursuzluk sembolü olarak da görülür. Bu nedenle halk arasında bir yere baykuş konması ya da baykuşun görülmesi o yer veya kişi için felaket ya da ölüm habercisi olarak yorumlanır. Fettah Efendi'nin şiirlerinde kullanılan baykuş motifi de geleneksel şiirimizdeki kullanımına

25 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 99.

26 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s. 116.

27 Güneş, *Yeşil ve Öğreten*, "Hüsn ü Aşk'ta Anlam Çeşitliliği Yönünden Kuşlar," s.245.

28 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 58.

29 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 67.

uygun olarak viran olmuşluğun, hüznün, yıkılmışlığın sembolüdür. Şair bazen doğup büyüdüğü Üsküp'ün içinde bulunduğu durumunu anlatırken bazen de yaşadıkları karşısındaki ümitsizliğini ve çaresizliğini anlatmada baykuşu bir metafor olarak kullanır. Bunlara örnek olarak aşağıya alınan mısraları gösterebiliriz.

*Bâğı virâne vü bülbülleri baykuşlar olup
Sâhasında ne terâne ne de yârân kalsın*³⁰

*Üsküb'üme yandım bu acıklı kaderinde
Yâd el dolaşır eski ahalisi yerinde
Güller yerine gözlere batmakta dikenler
Kuş nâmına baykuş ötüyor bahçelerinde*³¹

*Baykuş sesiyle ufku çınlayan vatanımda
Bahar olmaz, gül açmaz, bülbül ötmez olmuştur*³²

*Bense feryâdımla ol virânede bir baykuşum
Sanki kalbinde vurulmuş haykıran hor bir kuşum*³³

*Zılâl-i matemi sarmış küsuf-ı meş'ûmun
İçinde bir sürü baykuş perîde nâle eder*³⁴

*Hasret sesi tepmekte u coşkun derelerden
Hüsran okunur zâiri yok makberlerden
Çökmüş bu yeşil dağlarına perde-i hicrân
Baykuş duyulur kimsesi yok meşcerelerden*³⁵

30 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s.11

31 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 19.

32 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 23.

33 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, s. 25.

34 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 46.

35 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 53.

*İçinde kalmadı mı inlemek için bir yer
Vefalı baykuşuna ey harâbezâr-ı vatan³⁶*

*Değil bülbül nevâsı, çınlıyor baykuş kulaklarda
Figânlar fışkırır, hüsrân düğümlemiş dudaklarda³⁷*

*Bir gündü zifiri geceden beter
Dört yanda cahîmî dumanlar tüter
Bağçeler silindi, bülbüller sustu
Beynimde milyonla baykuşlar öter³⁸*

*Bâğ-ı bahtımdaki bülbül yerine baykuş öter
Muntâfî aşkımın içten ezeli dûdu tüter³⁹*

*Buralarda duyamazsın bâğ u bostan kuşları
Fenâ şarkısı okur berzahın baykuşları⁴⁰*

Serçe

Serçe, kuşlar arasında en küçük türlerden biridir hem her yerde çok yaygın olarak görülen bir kuş türüdür. Serçe, ürkekliğin, çekingenliğin ve korkunun sembolü olarak görülür. Bu yüzden bu küçük kuşun avlanması hoş karşılanmaz çünkü çaresiz, savunmasız bir kuştur. Sürüler halinde uçarak hep bir ağızdan ötüşleriyle insanlara yaşama sevinci ve iç huzuru verirler. Fetah Efendi'nin şiirlerinde sadece bir yerde serçeden bahsettiği

36 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 69.

37 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 81.

38 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 91.

39 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 73.

40 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s. 94.

görölmektedir. Burada da serçe tatlı sesi ve huzur veren sesiyle anılır.

Bu derinden demdemeler ardından

Duyulur serçelerin zemzemesi

Bu haşin sesler içinde yâ Rab

Ne güzel kuşların o tatlı sesi⁴¹

Kanarya

Türk edebiyatında sesleri ve ötüşleri ile kendisinden söz ettiren kuşlar arasında turaç (dürrac), turgay (toygay, çavuş kuşu, ibibik; İslamiyet'in kabulünden sonra bunlara bir de Arapça olan hüdhüd katılmıştır), kanarya, güvercin, keklik, turna vb. sayılabilir.⁴² Kanarya güzel ötüşlü kuşlar arasında olmasına rağmen klasik Türk edebiyatında bülbül kadar yer almaz. Fakat güzel sesiyle ve ötüşüyle Türk edebiyatında ve musikisinde ismi geçen kuşlardan birisidir. Modern Türk şiirinde Necip Fazıl Kısakürek'in *Sakarya Türküsü* şiirinde geçen "bin bir başlı kartalı nasıl taşır kanarya" mısraı şiirimizde kanarya metaforunun kullanıldığı en meşhur mısralardandır.

Gülşenlerin şafakların elvân-ı tazesini

Bülbüllerin kanaryanın elhân-ı gâzesini

Karga

Karga çoğu toplumun mitolojisinde yer alan bir hayvandır. Türk mitolojisinde ise kargaya başta olumlu bir anlama sahip daha

41 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 78.

42 Kübra Eskiğin, "Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.10.

sonra olumsuz anlam yüklenen bir şekilde rastlanmıştır.⁴³ Sesi ve rengi yüzünden olumsuz pek beğenilmeyen bir kuş olan karga daha çok kötülüğün sembolü olarak görülür. Avcı ve leş yiyici bir yırtıcı olan karga insanların mahsullerine ve besledikleri hayvanlara ve yavrularına zarar veren bir hayvan olduğu için sevilmeyen bir kuştur. Aslında uzun ömürlü olması ve zekâsı gibi özellikleriyle bilinen bu hayvanlar huylarının kötülüğünden dolayı sevilmezler. “Kılavuzu karga olanın burnu pislikten çıkmaz”, “leş kargası” gibi atasözleri ve deyimler kötülen ve çirkin huylu insanlar için kargadan analogi yoluyla türetilmiş ifadeler olarak istenmeyen durumlar için kullanılan sözler olarak dilimize yerleşmiştir. Halk arasında karakarga şeytanın ve kötülüğün sembolü olarak kabul edilir.⁴⁴ Fettah Efendi'nin şiirlerinde bir yerde karşımıza karga metaforu çıkar ve burada da “gül bahçesinin kıymetini bilmeyen bir kuş türü olarak” olumsuz anlamda kullanılır.

Dağlar aşan at varmış neye yarar yok meydan

Bir değeri var mıdır kargalara gülistân⁴⁵

Kumru

Güvercine benzer bir kuş olan kumru, aşkın, sevginin ve muhabbetin sembolü olarak kabul edilir. Birbirlerini çok seven insanlar için kullanılan “çifte kumrular” deyimini bu kuşun sevgi ve muhabbet sembolü oluşundan esinlenilerek dilimize yerleşmiştir. Bu kuşlar aynı zamanda eşlerine sadakatleri ile meşhurdurlar. İnanişâ göre eşlerden herhangi birisi ölecek olsa, geride kalan

43 Muhammed Fatih Demirdağ, “Alevi-Bektaşî Şiirinde Kuş Mitlojisi,” *Kültüriyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2017: s.12-18.

44 Buğrul, “Van-Hakkari İlleri Kültür ve Sanatında Kuşlar”, s.479.

45 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 37.

kumru artık hayatı boyunca bir başka kumru ile eşleşemez.⁴⁶ Fettah Efendi'nin şiirlerinde bir yerde geçen kumru metaforunda bu hayvanın narinliği ve nahifliğine atıf yapılır.

*Cılızı çünkü bu dünyada ezer, çiğnerler
Kumrunun lânesini yelle harâb eylerler⁴⁷*

*Canlı ova, şanlı yuva, temiz hava, şen toprak
Nazlı kumru, çapkın serçe, şu sevimli hoş yaprak⁴⁸*

*Kumrular müjdelemez nazlı şirin ilkyazı
Duyulmaz bir âşığın sevdiğine niyazı⁴⁹*

Kartal

Kuşlar âleminde gökyüzünün hâkimi olarak kabul edilen kartal, uzun kanatları, yırtıcı gagası, güçlü pençeleri ve keskin gözleriyle rakiplerine korku salan avcı bir kuştur. Arapça ukâb ve nesr manasına gelen kimi Türk lehçelerinde bürküt denilen kartal, kuşların kralı kabul edilir. Kartalın şiirimizdeki en yaygın kullanım alanı gökyüzü ile ilgilidir. Dokuz kat gökyüzünün bir mevlevihane olduğunu ima etmek için bütün yıldızlarıyla gökyüzünde dönen nesr / ukâb (kartal takımyıldızı), kanatlarını açarak sema eden bir semazene benzetilir.⁵⁰ Fettah Efendi'nin şiirlerinde üç

46 Ömür Ceylan, "Şahkulu Sultan Bektâşî Tekkesi Şeyhi Mustafa Azbi Baba ve Murgnâme Kasidesi", Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Harvard University, Günay Kut Armağanı I-II, (2003), s.232- 246.

47 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.26.

48 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s.86.

49 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s.93.

50 Güneş, Yeşil ve Öğreten, "Hüsn ü Aşk'ta Anlam Çeşitliliği Yönünden Kuşlar," s.252.

yerde karşımıza çıkan kartal, gücü ve cesareti açısından metafor unsuru olarak kullanılır.

*İşte mazideki kızlar bile erkeklerden
Daha merddi bugün erkek diyen ürkeklerden
Neye yahu şaşıyorsun bugünün zilletine
Hangi kartal çekinir söyle ya ördeklerden⁵¹*

*Yılanlar geberdi iman eliyle
Kartallar sürüldü rahmet yeliyle
Çalı çırpı gitti güfrân seliyle
Vidnlar canlandı hak emeliyle⁵²*

*Nice bin arslanın kartal yuvası
Nice bin yiğidin şanlı ovası⁵³*

Hümâ

Türk edebiyatında ve halk müziğinde ismi sıkça geçen kuşlardan birisi da efsanevî hümâ kuşudur. Ön Asya mitolojisinde iki efsane kuşu vardır. Bunlardan biri Arapların Anka, Türklerin Zümrüdüanka İranlıların Simurg ya da Sireng diye adlandırdıkları kuştur. Öteki ise Hümâ ya da Hümay kuşudur.⁵⁴ Devlet kuşu anlamına gelen hümâ talih ve şansı temsil eder. Canlı ele geçmeyen, yere konmayan bir kuştur. Zararlı hayvanları incitmez, yalnızca yırtıcı kuşları avlar ve onların kemiklerini yer. Kimin başına gölgesi değer ise zengin olur.⁵⁵ Bu efsanevî kuşun

51 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.19.

52 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.96.

53 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.130.

54 Eskigün, “Klasik Türk Şiirinde Efsanevî Kuşlar,” s.23.

55 Gürbüz, “Everekli Seyranî Divanında ‘Kuşlar,’ s.501.

ismi Fettah Efendi'nin şiirlerinde sadece bir kez benzetme unsuru olarak geçmektedir.

*Kadınsız bir yuva yıldızsız sema
Susuz bir sahradır kanatsız hüma⁵⁶*

Kebuter / Güvercin

Kebuter, güvercin, hamam isimleri ile de bilinir. Soluk gri, kahverengi ya da pembe renklidirler. Bacakları ve boyunları kısa, gövdeleri şişman, başları ufaktır. Kiraz, fındık, elma, tohum, tomurcuk ve yaprak gibi çok farklı maddelerle beslenirler. Kendilerine özgü bir sesleri vardır. Ötüşleri derin ve boğuktur. Çok uzak mesafelerden tekrar yuvasına ve dışisine döndüğü için zeki ve sadık bir kuş olarak bilinir. Güvercin Hıristiyan inancında 'kutsal ruh' simgesidir. İslam inancın da ise günahsız yaratıktır. Barış, sevgi ve masumiyetin sembolüdür. Hz. Muhammed Sevr mağarasında iken, onu saklamış ve korumuştur. Müslümanlar, saygı ve sevgilerinden ötürü güvercinlerin Kâbe'ye konmadığı hatta üstünden uçmadığı inancındadırlar. Dede Korkut Kitabı'nda Azrail güvercin olup uçmaktadır. Türk halkı tarafından da güvercin kutsal ve uğurlu sayılır.⁵⁷ Fettah Efendi şiirlerinde üç yerde geçen bu kuş, iki kez "kebûter" bir kez de "güvercin" ismiyle karşımıza çıkar.

*Na'im ü işve-perverde olur reftâr-ı nâzından
Kebûterler okur ders-i hırâmı şen bucağında⁵⁸*

*Duruşta ayrı nezaket bakışta başka eda
Kebûterâne tezellül ferîşte-i cângâh⁵⁹*

56 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.40.

57 Öner, "Gevheri Divanı'nda 'Kuşlar,' s.570.

58 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.86.

59 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.102.

*Aşkım la örüp göğsüne bir iç roba biçsem
 Bir bûsede bir bâde gibi hüsnünü içsem
 Sert pençesi bir nazlı güvercin kapıvermiş
 Kartal gibi göklerdeki en yükseğe uçsam⁶⁰*

Hüdhüd

Bir adı mürğ-i Süleyman olan Hüdhüd, Türkçede “çavuş kuşu”, “ibibik” gibi adlarla da anılır. Hz. Süleyman ile Sabâ melikesi Belkıs arasında haber götürüp getirdiğine inanıldığı için “Süleyman kuşu” olarak da bilinir. Kur’an-ı Kerim’de Süleyman kıssası olarak geçen hadise, edebiyatımızda efsanevi bir hâl alarak pek çok esere konu olmuş ve klasik Türk şiirinin mazmunları arasında yer almıştır. Fettah Efendi’nin şiirlerinde hüdhüd bir dört-lükte klasik edebiyatımızdaki gibi Sabâ ülkesinden haber getiren bir kuş olarak anılır.

*Dil bûy-ı visâl aldı bugün bâd-ı sâbâdan
 Hüdhüd yine îsâl-i peyâm etti Sebâ’dan
 Yâ Rab bu gelen nâme midir yoksa behîştî
 Bir nefhâ-i rahmet mi hübü’t etti semâdan⁶¹*

Keklik

Türk edebiyatının sevilen kuşlarından birisi olan keklik, rengi, sekerek yürüyüşü, kanat süzüşü gibi özellikleriyle sevgiliye benzetilir. Keklik hem eti hem de kafeste beslemek için tutulmak istenen bir kuştur. Taş keklîği, kınalı keklik, çöl keklîği, çil keklik gibi adlarla bilinen türleri vardır. Türk halk şiirinde ve

60 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.164.

61 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s.42.

folklorunda sıkça kullanılan bir kuş olan keklğin Fettah Efendi'nin şiirlerinde bir yerde ismi geçer. ('uzun boylu, endamlı keklği salınarak yürüyüşüne meylettir' anlamında kullanılmaktadır.)

*Nazenînâne hırâm et pîş-i sevdamızda bir
Kekliği serv-i bülendi mâ'il-i reftârın et*⁶²

Tavus

Tavus kuşu, ilkbahar, doğum, yeni nesil, uzun ömür, sevgi, iyi ilham kaynağı, başarılı ilişkilerin ve meslekte başarı kazanmanın simgesi gibi olumlu kavramların simgesi olmasının yanında göz alıcı güzel tüylerinin görüntüsü kibir, gurur ve gösterişin bir işareti olarak görülür. Kuyruk tüylerindeki halka desenler yıldızların, evrenin, güneşin, ayın ve "gök kubbenin" aynı zamanda her şeyi gören Tanrı'nın sembolü olarak değerlendirilir.⁶³

Fettah Efendi şiirlerinde iki yerde tavus metaforunu kullanılır. Şiirde tavus kuşunun renkli, göz alıcı renkleri ve gösterişli kuyruğundan bahsedilir.

*Yine bir gün doğacak bir özel oğlu Yavuz'un
Yolacak kuyruğunu Avrupa adlı tavuzun*⁶⁴

*Mehtâb o semâ üstüne bir murg-ı ziyâ-per
Her uçtuğu yerde nice bin şaşa serper
Tâvûs-ı semâ dense sezâ hâle-i nuru
Renklerle mutarraz ulu bir dâ'ire-i zer*⁶⁵

62 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.110.

63 Buğrul, "Van-Hakkari İlleri Kültür ve Sanatında Kuşlar", s.484.

64 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s.20

65 Abdülfettah Rauf, *Vardar*. s.138.

Huffâş (Yarasa)

Ön ayakları perdeli kanat biçiminde gelişmiş, vücudu yumuşak kıllarla kaplı, uçabilen memeli bir hayvandır. Yarasaların büyük çoğunluğu mağaralarda, sarp kayalıklarda ya da ağaçlarda yaşar. Yarasalar gündüz uyuyan, gece avlanan canlılardır.⁶⁶ Yarasa şiirimizde ışıktan rahatsız olması ve güneşin ilk ışıklarıyla hareket kabiliyetini kaybetmesi yönüyle kullanılır. Geceleri ürkütücü ve iç burkucu ötüşü de şairlerimizin sık sık andıkları bir özelliğidir.⁶⁷ Fethah Efendi'nin şiirlerinde bir yerde geçen yarasa metaforu “huffâş-ı cehl” tamlamasıyla, cahil yarasa anlamında kullanılmıştır.

Yarasa ışıktan rahatsız olması nedeniyle edebiyatımızda, kara cahil kişilerin bilgiden ve nurdan rahatsız olmalarını sembolize etmek için kullanılır. Bu kullanımlardan en bilineni Ziya Paşa'nın

*Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencide olur dide-i huffâş ziyadan*

beytidir.

*Esrâr-ı aşkı cilvesine Tûr olan bilir
Uşşâk-ı Hakk'ı hak ile mahmur olan bilir
Huffâş-ı cehle sorma şu'ûn-ı hakikati
Îmânla kalbi âmir-i pûr nûr olan bilir*

66 Cüveyriye İltu, “Sûfî Menâkıbnâmelerinde Yer Alan Bazı Hayvan Motiflerinin Tasavvufî Açıdan Değerlendirilmesi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, Mart 2021: s.305-326.

67 Ömür Ceylan, Kuş Dili, İstanbul: Kapı Yayınları, 2015, 244.

SONUÇ

Klasik Türk şiirinde ifadeye anlam katmak için belirli mazmunlardan ve söz sanatlarından yararlanılır. Klasik gelenekten beslenen yazarlar ve şairler de divan edebiyatı söz ve sanat unsurlarını şiirlerinde ve üsluplarında kullanmaktadırlar. Üsküplü şair Abdülfettah Rauf (Fettah Efendi) da geleneksel şiir anlayışının tesiri altında yazdığı şiirlerinde eski şiirimizin dil, üslup, his ve hayal özelliklerini şiirlerine taşımıştır. Şiirlerinde bazen Mehmed Âkif Ersoy bazen Ziya Paşa ve bazen de Nef'i söyleyişine benzer ifadeleri görürüz.

Fettah Efendi şiirlerinde divan edebiyatında ve halk edebiyatında kullanılan imgelerden ve sembollerden faydalanır. Bu sembollerden, metaforlardan birisi de kuş metaforudur. Onun şiirlerinde adı en çok geçen kuş bülbüldür. Fettah Efendi'nin şimdiye kadar yayımlanan çalışma konumuz olan dört şiir kitabında yetmiş yerde “bülbül”, iki yerde “hezar” kelimesi metaforik olarak kullanılmıştır. Bülbülden sonra en çok kullanılan kuş metaforu on dört yerde kullanılan “baykuş” metaforudur. Baykuştan sonra dörder kez “kartal” ismi sembol olarak kullanılırken iki yerde “güvercin” ve iki yerde “kebuter” olarak dört kez de güvercin ismi metaforik anlamda kullanılmıştır. Fettah Efendi şiirlerinde, üçer defa “kumru” ve “tavus”, iki yerde “serçe” isimlerini anlatımına ve ifadesine güç katmak amacıyla kullanırken; “hüdhüd, kanarya, hüma, keklik, karga ve huffaş (yarasa)” isimlerini de birer kez kullanır.

Abdülfettah Rauf çalışmaya konu şiir kitaplarında yer alan şiirlerde on dört farklı kuş ismini metafor olarak kullanır. Burada ismi geçen kuş türlerinin dışında şiirlerinde bir yerde “horoz” ve bir yerde de “ördek” ismi yer alır. Bu hayvanlar kümes hayvanı olarak kabul edildikleri için çalışmaya konu metaforik kuşlar arasına dahil edilmemişlerdir.

Sonuç olarak şu tespitler yapılabilir:

Fettah Efendi duygusal ve hassas bir kişiliğe sahip bir şairdir. Duygu yoğunluğunu daha çok melankolik sembollerle dile getirdiği için şiirlerinde en çok kullandığı kuş metaforu divan şairlerinin de hisli, ah eden, ıstırap çeken aşığa benzettikleri bülbüldür. Şair kişiliği gereği zaman zaman ümitsizliğe kapılıp karamsarlaştığında duygularını “baykuş” metaforuyla dile getirir. Zira baykuş gamın, kasavetin ve felaketin sembolüdür. Şair şiirlerinde gücün sembolü olarak “kartal”ı kullanırken, cehaletin sembolü olarak da “yarasa”yı (huffaş) kullanır. Narinliğin ve kırılğanlığın sembolü “serçe” ve “kumru” iken kabalığın sembolü “karga”dır.

KAYNAKÇA

- Buğrul, Hasan. “Van - Hakkâri İlleri Kültür ve Sanatında Kuşlar”. *Ulu-dağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 20, Sayı. 36, (2019): 477-512.
- Ceylan, Ömür. “Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi Şeyhi Mustafa Azbi Baba ve Murgnâme Kasidesi”, *Journal Of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Harvard University, Günay Kut Armağanı I-II, (2003): 232- 246.
- Demir, Celal &Özge Karakaş Yıldırım, “Türkçede Metaforlar ve Metaforik Anlatımlar,” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 21, Sayı: 4, Aralık 2019, s.1085-1096.*
- Demirdağ, Muhammed Fatih. “Alevi-Bektaşî Şiirinde Kuş Mitlojisi,” *Kültüryat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2017, s.12-18.
- Eskigün, Kübra. *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi , Kahramanmaraş, 2006.
- Güneş, Özlem, Ayşe Yeşil ve Nurseda Öğreten, “Hüsn ü Aşk'ta Anlam Çeşitliliği Yönünden Kuşlar.” *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö5, 2019, s.239-260.

Gürbüz, Hulusi. “Everekli Seyranî Divanında ‘Kuşlar,’” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/6 Spring 2014, s.485-504.

İltuş, Cüveyriye. “Sûfî Menâkıbnâmelerinde Yer Alan Bazı Hayvan Motiflerinin Tasavvufî Açından Değerlendirilmesi” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1 (Mart 2021): 305-326.

Rauf Abdülfettah, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.

Rauf Abdülfettah, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf Abdülfettah, *Gaeami Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Rauf Abdülfettah, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Onay, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Haz. Kurnaz, C.), Ankara: TDV Yayınları. 1992.

Öner, Esra. “Gevheri Divanı’nda ‘Kuşlar,’” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Volume 1/5, Fall 2008, s.554-575.

GELENEKTEN MODERNE FETTAH EFENDİ’NİN ŞİİRLERİNDE BEŞERÎ AŞK

Elif Ruşiti

Lisansüstü Öğrenci, Marmara Üniversitesi

GİRİŞ

Bugünkü Makedonya Cumhuriyeti, barındırdığı milletler açısından değerlendirildiğinde dünyanın değilse de, Balkanların ve hatta Avrupa’nın en karmaşık bölgelerinden bir tanesidir. Binlerce yıldan beri birçok ulusu ve değişik kültürleri barındırmış olan Balkan coğrafyası, yeni gelmiş kültürleri eskilerle harmanlayarak günümüzde hala yaşatmaya devam etmektedir.

Makedonya Cumhuriyeti’nin bu denli çeşitli millete ev sahipliği yapmış olması oldukça önemlidir. Bu durum Makedonya’daki Türklük ve kullanılan Türkçe bakımından incelendiğinde yerel halkın dilinde oluşan söyleyiş farklılıkları önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde yerel ağız özellikleri her ne kadar eski önemini kaybetmeye başladıysa da yerli halk tarafından sözlü olarak yaşatılmaya devam eden bu dil elbette Türkçenin zenginliğinin bir göstergesidir. Makedonya Türk edebiyatı bakımından ise durum biraz daha farklıdır. Türk yazarlar o dönemde de bir kültür merkezi olan İstanbul’u örnek olarak İstanbul ağzıyla yazmayı tercih etmişlerdir. Her ne kadar mahalli unsurlara yer vermiş olsalar bile yazılı eserlerde bu oran oldukça düşüktür.

Dilin bu denli yaşatılmış olması hiç şüphesiz bir edebiyatın da var olmasını sağlamıştır. Türkiye dışındaki Türk Edebiyatlarına bakıldığında Makedonya Türk Edebiyatı'nın önemi yadsınamaz bir durumdadır. Abdülfettah Rauf veya Üsküp çevrelerinde bilinen adıyla Fettah Efendi de Makedonya Türklerinden yetişmiş ve burada gelişen edebiyata katkı sağlamış önemli şahsiyetlerden biridir. O, benimsediği edebiyat anlayışı ve Balkan coğrafyasında doğup büyümüş olması itibarıyla Yahya Kemal Beyatlı ve Mehmed Âkif Ersoy gibi önemli şairlerin manevî öğrencisi ve onların başlattığı silsilenin de bir halkasıdır denebilir.

Fettah Efendi, halk arasında parlak zekası, etkin konuşma becerisi ve hocalığı ile meşhur olmuş ve döneminde halk tarafından saygı görmüş önemli bir ilim adamıdır. Şiirlerine yansıyan duyguları neticesiyle o vatan humması içinde Osmanlıya karşı duyduğu özlem ve gelecek kaygısı barındıran bir dava adamı görüntüsü çizmiş ve dönemin rejimine karşı yaşadığı siyasi ve fikri ayrışmalar neticesinde 7 yıl ağır hapse mahkûm edilmiştir.

Kaleminden çok değerli binlerce mısraının ortaya çıkması çektiği vatan ızdırabının onda yarattığı derin yaralar neticesinde oluşmuş olması tesadüfi bir hadise değildir. Kendisini yakından tanıyan Bekir Sadak onu anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Fettah Efendi daha parlak daha zengin bir zekâya sahip. Hayal ufku geniş, muhakeme gücü yeterli ve susmak bilmeyen bir natıkta... temas ettiği konular umumiyetle ilmi ve edebi."*¹

Şiirlerinin son derece zengin kelime hazinesiyle yazılmış olması yine kendisini çok yakından tanıyan öğrencisi Cavit Saraç'ın dilinden de şöyle ifade edilmiştir:

1 Bekir Sadak, "Biz Oralarda Kalmalıydık" ,Prof. Dr. Bekir Sadak ile Konuşma, *El-Hilal*, Mayıs 1991, S:26, s.17: Ertuğrul Karakuş, *Üsküp'ün Âkîf'i: Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler* İstanbul: Kriter, 2021, s.3.

‘... Lügat bilgisi, kelime haznesi çok geniş. Bu yüzden şiirleri de kafiye ve anlam bakımından kalitelidir. Bir de onun enteresan bir özelliği de anında bu şiiri tasarlamasıydı. Yani normal bilinenden öte kağıt kalem alıp, oturup, düşünüp, şiir yazmazdı. Mesela seninle burada otururken iki ya da üç şiir yazabilirdi. Bakarken, gülerken, konuşurken aniden herhangi bir mecliste olsa bile oradaki birine ‘yaz’ derdi ve mısralar dökülürdü dudaklarından. Bu hayret verici bir şey. Allah’ın müstesna kullarına nasip olduğu vehbi bir özellik. ‘’²

Şiire küçük yaşta başlamış olan Fettah Efendi halk tarafından aktarılan bilgilere göre şiirlerinin çoğunun kendisi veya dönemin ağır şartlarından dolayı rejim tarafından suç olarak kabul edilmesinden korktukları için arkadaşları tarafından yakılmış olduğu söylenmektedir. Günümüzde Fettah Efendiye ait yaklaşık 500 şiir bulunmaktadır. Yakılarak ortadan kaldırılan yüzlerce, belki de binlerce şiire rağmen 500’e yakın şiirinin günümüze kadar gelmiş olması şiirlerinin sayıca ne kadar kabarık olduğunun büyük bir göstergesidir.

Fettah Efendi’nin şiirleri hakkında yaptığımız bu çalışma onun farklı bir yönüne dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Çalışmamız bilinen kimliğiyle Fettah Efendi’nin müderrislik çerçevesi içinde çizdiği görüntüsünün dışında, içtenlikle hayran olduğu Osmanlıya ve Divan şiirine duyduğu sevdanın kalemine yansıyan satırlarına ayna tutmayı amaçlamaktadır.

Fettah Efendi’nin bilinmeyen yönlerine doğru attığımız bu adımlar umarız yolunu bulacak ve bir nehir gibi Makedonya Türk edebiyatında çağlayacaktır. Üsküp semâlarında bâkî kalacak hoş bir sada

2 Nedim Emin, “Üsküp’lü Cavit Bey ile Mülakat”, *Köprü Dergisi*, S:56, Nisan-Mayıs-Haziran 2013, s.31-35; Ertuğrul Karakuş, *Üsküp’ün Âkîf’i: Bal-kan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf’un Şiiri Üzerine Makaleler* İstanbul: Kriter, 2021, s.4.

bırakan bu değerli şahsiyeti Makedonya Türk edebiyatına kazandırmak; en başta tanıyarak, tanıtarak ve gelecek nesillere aktararak bir hoş sadâ da bizden olacak şekilde tarihe not düşmek isteriz.

Fettah Efendi Şiirinde Sevgili

Divan şiiri denildiğinde akla gelen ilk özellik hiç şüphesiz âşık-maşûk ilişkisi ve bunların da ötesinde âşığın aşk yolunda çektiği ızdırıp, yani eski şiirde kullanılan şekli ile belânın âşık ile olan yolculuğudur. Âşık, divan şiirinde genellikle sevgiliden uzakta ve bir kavuşamama haliyle belirir. Bu doğrultuda ilerleyen âşık kavuşamadığı sevgiliye hep özlem duyması ve hayalinde onu yüceltmesiyle bilinir. Divan şiirlerinin genel motiflerine bakıldığında âşığın maşûğuna kavuştuğu hiç görülmemiştir, bu da aslında şiirin asıl amacıdır. Şiirin arka planına baktığımızda kavuşulan bir aşk aslında şairin istediği bir şey değildir, çünkü kavuşma anında âşık artık ızdıraptan yoksun, mutlak bir mutluluğa ulaşır ve bu da şiirin büyüsunü ortadan kaldırır. Divan şiirlerinin en önemli özelliği olan bu derin anlam ağı Fettah Efendi'nin muazzam lügat bilgisi ve derin hüznüyle birleşince ortaya çok özel mısraların çıkması kaçınılmaz olmuştur. O âşığın çektiği ızdırabı kendi vatan ızdırâbıyla birleştirerek muhteşem kelime dünyasına kapı aralamıştır. Fettah Efendi'de aşk tıpkı Divan şâirlerinde olduğu gibi ızdırıp ile birlikte şöyle anılmıştır:

Aşk ey nice canlar, nice canlar yakan âfet

Aşk ey ne cihanlar, ne cihanlar yıkan âfet

Aşk ey nice bin müslimi mücrim eden illet

Aşk ey nice bin mücrimi müslim eden ülfet³

3 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları s.13.

Beyitlerden anlaşılacağı üzere Fethat Efendi'de aşkın derinliği öylesine yüklüdür ki aşk âfet kelimesiyle karşılanmıştır. Âfetler nasıl ki insan hayatını bir anda mahvedecek güce sahiptir aynı şekilde aşk da âşığı böyle yıkma gücüne sahiptir. Hatta şair burada şiirin ustalığı gereğince aşkı öyle büyük bir âfet olarak görür ki bu ateşin binlerce Müslümanı günahkâr edeceği gibi binlerce günahkârı da İslam üzere çevirebileceğini iddia eder. Aşk tasviriyle başlayan şair şiirin devamında âşıktan şöyle bahseder:

*Âşık ne demek sorma bana kâbil-i iş'ar
Olmaz bunu halletmedi bin defter-i eş'âr*

*Âşık şu kadar var ki o ma'sûku demektir
Ma'sûk ile âşık o bana kalsa yektir⁴*

Âşığın ne demek olduğu irdeleyen şair onu anlatmanın bin şiir defteriyle bile mümkün olmadığını vurgularken âşık demekle ma'sûk demenin hiçbir farkı olmadığını, âşık ile ma'sûğun bir olduğunu söyler. Evet aslında bu böyledir, çünkü âşık ma'sûku olduğu müddetçe vardır ve aşkın derûnî duygularını hissetmek ile yazmak arasında mutlak bir fark vardır. Ne yazılırsa yazılsın, hangi kelimeler kullanılırsa kullanılsın insanın hissî duygularını anlatacak kelimeler her zaman kifayetsiz kalmıştır. Şiirin sonunda da şair bu kifayetsizliği şöyle açıklamıştır:

*Aşkın bütün eşkâlini, elvânını gördüm
Aşkın bütün âsârına esrârına erdim*

*En sonra şunu söyledi bu âşık-ı nâ-kâm
Âşık edemez aşkını ber-vech ile ifhâm.⁵*

4 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.14.

5 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.14.

Daha önce de vurguladığımız gibi Divan şiirinde âşk demek ızdırıp demektir. Genellikle âşık aşkından duyduğu ızdırıp ile kendini mahveder durur. Fettah Efendi de bu aşkın ızdırabından bahsederken bu ızdırabın insanı ölüme kadar götüreceğini şu mısralarla ifade eder:

...

*Geldin yine hayalime ey bint-i âb u tâb
Doğdun yine fezâmıza ey cânlı mâh-tâb
Geldin yücel semâ-yı muhabbette pür-gurûr
Lâkin yeter şu fırkatin öldürdü ızdırâb⁶*

Divan şiirinde bir gelenek haline gelen aşğın bu ızdırabı aslında ne kadar yalvarıp yakarsa da şiirin sembolik dünyasının bir parçasıdır. Âşık, bu ızdırıp ile var olur ve ızdıraptan ayrılmak, başka bir deyişle aşığına kavuşmak istemez. Bu derin anlam evreninde âşık çoğu kez sevgilinin değil, sevgilinin yolunda çektiği ızdırabın peşindedir. Bu simgesel anlatış şekli Divan şiirinin öncü şairlerinden Fuzûlî'de şöyle yankı bulur:

*Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabib
Kılma dermân kim helâkim zehri dermânındadır⁷*

Aşk derdiyle hoşnut olduğunu söyleyen âşık bu ızdırabın onu ayakta tuttuğunu söylerken, bu ızdıraba son veren ilacın ona bir zehir mahiyetinde olacağını anlatır. Yani âşık kavuşma sevdalısı değil bu yolun yolcusu olmanın sevdalısıdır aslında. Bu simgesel anlatım Fettah Efendi'de de hiçbir şeyden mesut olmayan âşğın, maşuğuna duyduğu aşkın derdiyle sevinmesi olarak ifade edilmiştir:

⁶ Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.19.

⁷ İskender Pala, *Hoş Sadâ*, İstanbul: Kapı,2013, s.28.

*Bir şey ile avunmaz ve sevinmez iken işte
Gönlüm güzelim derd ü melâlinle sevindi* ⁸

Fettah Efendi Şiirlerinde Sevgili ile İlgili Tasavvurlar ve Semboller

Klasik şiirin en önemli özelliklerinden bir diğeri de sevgiliyi yüceltmesidir. Âşık için maşuğu her anlamda mükemmeldir ve bütün övgülere lâyıktır. Bundan dolayı âşık sevgilisinin bütün uzuvlarını çeşitli sembollerle övmektedir. Bu özelliğin en önemli sembollerinden biri de gamze sembolüdür. Gamze sembolü şiirlerde genellikle iki farklı anlamda kullanılmıştır. Birinci anlamı yaygın kullanım şekliyle yanakta oluşan çukura verilen isim iken klasik şiirde gamze aynı zamanda sevgilinin attığı nazlı bakış anlamına da gelmektedir. Fettah Efendi "Gamzen" isimli şiirinde sevgilinin gamzesini her iki anlamıyla da kullanarak şöyle anlatmıştır:

*Yordu elem-medîd-i gamzen
Vurdu yeter şedîd-i gamzen
Yazsınlar ölürl isem taşımada
Olmuş bu civân şehîd-i gamzen* ⁹

Gamzenin yanı sıra sevgilinin kaşları, kara gözleri ve boyu da bir övme unsuru olarak karşımıza en çok çıkan sembollerdendir. Sevgili çoğu zaman bir kuş (murg) veya dilber olarak anılırken gözleri siyah yıldızlara ve cennetlere benzetilmiştir. Şairin "Sevdim!" isimli şiirinde bu örnekleri bir arada görmek mümkündür.

...

⁸ Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.74.

⁹ Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.18.

*Ne ânlı heykel-i behcet ne nâzlı mürğ
Melîke-i ebediyyet-nümûn şîve-i penâh*

*O şânlı ruhlara bak görmedinse vird-i behişt (=Dillere dolan-
mış cennet)*

O sürme gözlere bak görmedinse necm-i siyâh (=Siyah yıldız)

*O ânlı kaşları süz görmedinse çifte hilâl
O servi kâmete bak sanki bir amûd-ı sabâh¹⁰*

Sevgili şiirde her yönüyle yüceltilen bir varlık olması hasebiyle her zaman en üstün sembollerle ifade edilmiştir. Sevgili kimi zaman bir melek, kimi zaman bir kuş kimi zaman da masallardan çıkmış bir peri sembolü ile anılmaktadır. Bu tasvirin en önemli örneği hiç şüphesiz klasik şiir denilince akla gelen en önemli şair olan Fuzûlî'nin dizelerinde şöyle yankı bulur:

*Aşîyan-i mürğ-i dil zülf-i perişanındadır
Kanda olsam ey peri gönlüm senin yanındadır¹¹*

Günümüz Türkçesiyle "Gönül kuşumun yuvası artık senin saçları-nın arasındadır, nerede olsam ey peri gönlüm yine senin yanındadır" diyen Fuzûlî bu dizesiyle hem kuş motifini hem de peri motifini bir arada kullanmıştır. Klasik şiirden ve özellikle de Fuzûlî'den etkilenmiş olması muhtemel olan Fattah Efendi'de de bu semboller şu şekilde kullanılmıştır:

*Bir perî hâlinde sen ettin tasallut gönlüme
Söyle yavrum sen perî mi yoksa bir insân mısın?¹²*

10 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.22.

11 Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK, 6. Baskı, 2000, s.63.

12 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.63.

*Benim yârim demem nûrdan perîdir
Fakat insân diyen de müfterîdir
Nedir bilmem nasıl bilmem o hüsne
Cihân hayrân ki benzerden berîdir*¹³

Klasik edebiyat döneminde Osmanlı hükümdarları, hükümdarlıkları dışında aynı zamanda şairlikleri ile de anılmışlardır. Birçok padişah güçlü kalemiyle dönemin şiir anlayışına uygun dizeler kaleme alırken genellikle kendi ismi dışında “mahlas” ismi verilen bir takma isimle şiirlerini neşretmişlerdir. En önemli şair padişahlardan biri de hiç şüphesiz “Selîmî” mahlasıyla yazan Yavuz Sultan Selim olmuştur. Yavuz Sultan Selim Osmanlı döneminin en güçlü padişahlarından biri olmasının yanında güçlü kalemi de ona ayrı bir özellik katmıştır. O da tıpkı diğer klasik şairler gibi maşuğunun elinden aşk ızdırabı çeken bir âşık modeli çizmiştir. Selîmî'nin en meşhur beyitlerinden birinde şair aşkını şöyle anlatmıştır:

*Merdûm-i dîdeme bilmem ne füsûn etti felek
Giryemi kıldı füzûn-eşkimi hûn etti felek
Şîrler pençe-i kahrından olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek*¹⁴

Şiirlerde fitrat olarak erkek modeli her zaman bir güç sembolü olarak anılırken kadınlar da naifliği ve güzelliği ile anılmışlardır. Bu dizelerde şair hükümdarlık konumu sebebiyle aslanların bile korktuğu bir durumdayken feleğin onu bir ceylan gözlü sevgiliye karşı güçsüz bırakmasından yakınır. Bunun bir benzerini de Fettah Efendi'nin kaleme aldığı gazellerden birinde şu şekilde görmek mümkündür:

13 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.77.

14 Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 7. Baskı, 2019, s.11.

*Bir arslanı sayd eyledi bir gözleri âhû
Bilmem nice arz eyleyeyim hâlîmî yâhû*

*Bir tel saç ile bağladı efsûnladı eyvâh
Zincirleri yırtan deli bir sîne iken bu¹⁵*

Anlam ağı bakımından değerlendirildiğinde Fettah Efendi de aynı duygulardan yakınmıştır. Aşkın zincirleri yırtan bir aslanı köleye döndürdüğünü söyleyen şair, bunun ancak saç teliyle yapılan bir büyü ile mümkün olacağını savunur. Bu anlam ağı aslında Fettah Efendi'nin Osmanlı devletine olan bağlılığının da bir nişanesi olarak değerlendirilebilir. Mecâzî olarak Osmanlı'nın onu bir büyü ile kendisine bağladığını ve deli sinesini köleye çevirdiğini anlatmıştır denilebilir..

Fettah Efendi, şiirlerinden de görüldüğü üzere klasik şiirin bütün özelliklerini benimsemiş ve Divan şiiri yolunda birçok başarılı şiir kaleme almıştır. Bunlardan biri de Klasik şiirde var olan nazire geleneğidir. Nazire, bir şairin şiirine başka bir şair tarafından aynı şekil, vezin, kafiye ve redifle yazılan şiir anlamına gelmektedir. Kelime Arapça “eş, değer” anlamlarındaki nazir’den gelir.¹⁶ Fettah Efendi’nin de bu geleneği benimseyerek bazı denemeler kaleme aldığını söylemek mümkündür. Örnek olarak Fettah Efendi’nin “Gazel” ismiyle kaleme aldığı ve “mısın?” redifiyle kafiyelendirdiği şiiri Klasik şairlerimizden Nedim’in meşhur “mısın?” redifli şiirini akıllara getirmektedir:

*Tahammül mülkünü yıktın Hülâgû Han mısın kâfir
Amân dünyâyı yaktın âteş-i sûzân mısın kâfir¹⁷ (Nedim)*

15 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.107.

16 Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 29. Baskı, 2012, s.952.

17 Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK, 6. Baskı, 2000, s.19.

Tercüman-ı kalb ü cânım ma'kes-i yâdım mısın?

Yaslı bülbül yoksa kuş şeklinde feryâdım mısın? ¹⁸ (Fettah Efendi)

Anlam bakımından değerlendirildiğinde iki beyitten de farklı anlamların çıkarılması mümkündür. Nedim'e ait olan beyitte şair sevgiliyi, verdiği acılar dolayısıyla Moğol hükümdarı Hülâgû Han'ın Batı Asya'da yaptığı yıkımla tarif eder. Fettah Efendi'nin beytinde ise "mısın?" redifi şair ile bülbülün konuşmasında kullanılmıştır. Bu bağlamda Nedim "mısın?" sorusunu sevgiliye yöneltirken, Fettah Efendi bülbül'e yöneltir ve kuşun feryâdını kendi kalbinin feryâdına benzeterek bülbül'ü bir dert ortağı olarak betimler.

Bir başka beytinde cân ve cânân ilişkisini kullanan Nedim sevgiliye "cân mısın cânân mısın kâfir?" sorusunu yöneltirken, Fettah Efendi de aynı anlam ağı çerçevesinde sevgiliden ayrı kalmaya dayanamayacağından yakını ve ona "cânım mı cânânım mısın?" sorusunu yönelterek hem şekil hem de anlam bakımından benzer bir beyit ortaya koymuş olur.

Sana kimisi cânım kimi cânânım deyü söyler

Nesin sen doğru söyle cân mısın cânân mısın kâfir ¹⁹ (Nedim)

Mutlakâ sensiz kalırsam istemem bir ân hayât

Ben de bilmem sevgilim cânım mı cânânım mısın? ²⁰ (Fettah Efendi)

Osmanlı dönemi padişahlarının kültür ve edebiyata verdikleri önem, onların bizzat bu alanlarla yakından ilgilenmiş olmaları

18 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.98.

19 Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK, 6. Baskı, 2000, s.19.

20 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.175.

bakımından değerlendirildiğinde çoğu padişahın şair olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri de Bahtî mahlasıyla bilinen Sultan I. Ahmed'tir. Fettah Efendi'nin "güzel" redifli şiiri Bahtî'nin aynı redifle kaleme aldığı gazelinin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bahtî şiirinde sevgiliyi gönül mülkünün şâhı olarak betimlerken aynı zamanda sevgilinin rakîbe yüz veriyor olmasından dolayı vefâsızlıkla suçlar. Fettah Efendi ise güzel'i uykuya dalmış gönlünü uyandırıp hayâlini renklerle dolurmasıyla yüceltir. İçerik bakımından sevgili birinde vefâsız diğerinde yüceltilen bir görüntüye sahip olsa da bu Klasik şiirin önemli özelliklerinden biridir. Âşık aşktan dolayı çektiği ızdırâbı dillendirse de aslında bu yolda çektiği çilenin sevdalısidir.

*Gönül mülkine şâh oldu yine ol bî-vefâ güzel
Rakîbe meyl ider her dem idüp mihr ü vefâ güzel*

*Gehî cevri ü cefâ ider gehî şîve vü nâz ider
Beni ferdâya salar neylesem ol pür-cefâ güzel²¹ (Bahtî)*

*Hâba dalmış gönlümü tekrâr uyandırdon güzel
Bin hayâli reng ü âhenkle boyandırdın güzel*

*Bir yıkılmış türbenin solgun sönük kandiline
Benzeyen şu kalbimi aşkınla yandırdın güzel²² (Fettah Efendi)*

Fettah Efendi'nin etkilendiği şairlere göz atacak olursak bu listenin başında hiç şüphesiz Divan şiirinin en önemli temsilcilerinden olan Fuzûlî gelmektedir. Şiirde âşık-maşuk-belâ üçlüsünü

21 İsa Kayaalp, *Bahtî Divânı*, Ankara: KTB, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri Dizisi-613, 2019, s.57.

22 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, s.15.

en çok irdelemiş ve bu alanda önemli şiirler kaleme almış olan Fuzûlî'nin meşhur "*Leylâ ve Mecnun*" eserindeki "benî" redifli şiirinin şekil olarak benzerini Fettah Efendi'de şu şekilde görmek mümkündür:

*Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşîna benî
Bir dem belâ-yı aşktan kılma cüdâ benî*

*Az eyleme inâyetini ehl-i dertten
Yani ki çoh belâlara kıl mübtelâ benî²³ (Fuzûlî)*

*Ga'ib oldun gözlerimden pür-fütûr ettin benî
Ey huzûr-ı kalb ü cânım bî-huzûr ettin benî*

*İlkbahâr-ı ömrümün tâ fecr-i sevdasında sen
Gark-ı hicrân eyledin mahrûm-ı nûr ettin benî (Fettah Efendi)*

Beyitlerde açıkça görüldüğü üzere her iki şair de "benî" redifini kullanarak sevda yolunda çektikleri cefâları farklı şekilde anlatmışlardır. Fuzûlî, Mecnun'un ağzıyla anlattığı belâ halinden memnun olduğunu ve bu aşkın belâsından bir ân bile ayrılmak istemediğini söyler. Belâlar aslında onun aşk ateşinin kaynağıdır ve Rabbinden bu aşktan ayrı kalmamak için daha da çok belâ göndermesini diler. Benzer şekilde Fettah Efendi âşığının kaybolmasından dolayı gama düşerek huzursuz olduğunu, ömrünün ilkbaharında hicranlara gark olduğundan yakınır. Buna göre her iki şiirde de âşıklar aşklarından dolayı cefâ çeker fakat bu cefâ aslında onların aşk ateşini diri tutan en önemli iksirdir.

23 Muhammed Nur Doğan, *Fuzûlî Leylâ ve Mecnun*, İstanbul: YKY, 2000, s.216.

SONUÇ

Fettah Efendi Üsküp Meddah medresesinin yeniden öğrenci yetiştirmeye başlamasıyla birlikte oradan mezun olan ilk nesilden olması itibarıyla her zaman dini kimliğiyle bilinmiş bir şahsiyet olmuştur. Şiirlerinin yayınlanmasıyla birlikte onun bu dinî ve vatanî karakterinin arka odasında, kalbinin derinliklerinde Osmanlı'ya karşı duyduğu özlem ve hasret itibarıyla kaleme aldığı şiirlerinin ortaya çıkması onun yeni bir yönünü keşfetmemize kapı aralamıştır.

Simgesel dil hiç şüphesiz şiirin en önemli özelliğidir. Bu tutum özellikle Divan şiiri söz konusu olduğunda büyük oranda öne çıkmaktadır. Fettah Efendi de Divan şairlerinin simge dünyasına girerek kendi iç dünyasında yaşadığı bilinçaltı özelemlerini bu derin anlam ağı çerçevesinde anlatmaya çalışmıştır. Âşık, maşuk ve belâ üçlüsü Fettah Efendi şiirlerinde büyük oranda görülürken, onun bu dizeleri kaleme alırken bilinçaltında yatan vatanî duygularını bu şekilde ifade etmiş olması da olası bir ihtimal sayılabilir. Kendi dönemindeki şartlar dâhilinde çektiği sıkıntılar ve özellikle de herkesçe bilinen ümitsiz tutumu şairin kalemine âşığın sevgiliden dolayı çektiği ızdırap ile de yansımış olabileceği söylenebilir. Şiirleri bu açıdan değerlendirildiğinde onun muhayyilesinde kendisi hasretiyle yanıp tutuşup zindanlara atılan âşık iken vatanı da sevgilinin ta kendisidir.

KAYNAKÇA

- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 29. Baskı, 2012.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK, 6. Baskı, 2000.
- Doğan, Muhammed Nur. *Fuzûlî Leylâ ve Mecnun*, İstanbul: YKY, 2000.
- Karakuş, Ertuğrul. Üsküp'ün Âkîf'i: Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler, İstanbul: Kriter, 2021.
- Kayaalp, İsa. *Bahtî Divânı*, Ankara: KTB, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri Dizisi-613, 2019.
- Öztuna, Yılmaz. *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 7. Baskı, 2019.
- Rauf, Abdülfettah. *Garâmî Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf, Abdülfettah. *Yine Vatan İçin*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021.
- Rauf, Abdülfettah. *Zulmetten Nûra*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*. C7, Ankara, 1997.

FETTAH EFENDİ ŞİİRLERİNDE İMAJ

Hanife Muchi

Lisanüstü Öğrenci, Trakya Üniversitesi

Gülden Mazreku Yirmibeşler

Lisansüstü Öğrenci, Trakya Üniversitesi

GİRİŞ

Balkan yarımadasında bugünkü adıyla yer alan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, içinde bulunan çeşitli uluslar açısından bakıldığında Balkanların en karışık ülkelerinden biridir. Asırlardır içinde birçok milleti ve onların kendi kültür öğelerini barındırmış olan Kuzey Makedonya, bugün bile hala yaşatmaktadır.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin bu kadar çeşitli ulusu barındırmış olması oldukça değerli ve önemlidir. Bu durum Kuzey Makedonya'daki Türkler ve onların kullandığı Türkçe yönünden araştırıldığında yöresel halkın ağızında oluşan ağız farklılıkları mühim bir etkidir. Bugünkü yöresel ağız özellikleri orada yaşayan Türk halk tarafından sözlü olarak canlılığını devam ettirmektedir. Ancak Türk edebiyatı açısından bu durum aynı değildir. Her ne kadar yöresel öğelere yer verseler de edebiyat ürünleri daha düşük bir derecededir. Yine de Türkiye dışındaki Türk Edebiyatlarını incelediğimizde Makedonya Türk Edebiyatı'nın ehemmiyeti büyüktür.

Fettah Efendi 1912 / 25 Nisan 1963 Makedonya/Üsküp'te doğdu. Devrinin önemli şahsiyetlerinden Üsküplü Rauf Efendi ve Refiye

Hanım'ın oğlu olan Abdülfettah Rauf, Makedonya Türkleri arasında "Fettah Efendi" adıyla bilindi. Üsküp'ün önemli Türk eğitim kurumlarından Meddah Medresesi'nde eğitim alarak 1934 yılında buradan mezun oldu. Osmanlı eğitim sisteminde dinî ilimlere hâkim bir din adamı olarak yetişen Fettah Efendi'nin aynı zamanda Arapça ve Farsçaya da geniş vukûfiyeti vardı. 1934-1946 yılları arasında Meddah Medresesi'nde çeşitli görevler aldı ve bir süre medresenin idareciliğini de yürüttü. Makedonya Türkleri arasında birçok münevverin yetişmesinde emeği vardır. 1945 sonrası başlayan sosyalist dönemde baskılara maruz kalarak tutuklandı, sürgün edildi ve hapse girdi. Vefatına kadar dinî görevlerde bulunmasına izin verilmedi. Üsküp'te vefat eden Abdülfettah Rauf Efendi, Butel mezarlığına defnedildi.

Abdülfettah Rauf Efendi yaşadığı dönem itibarıyla Balkan Türkleri Edebiyatının eski ile yeni şiir arasındaki geçiş dönemi temsilcileri arasında yer aldı. Şairin Osmanlı eğitim sisteminde yetişmiş olması onun klasik Türk Edebiyatı ve edebî sanatlar alanındaki hâkimiyetini artırdı. Şiirlerini toplu olarak yayımlatma imkânı bulamayan şairin ilk şiirleri Üsküp'te çıkan *Sada-yı Millet* gazetesi, *El-Hilal* dergisi ve Sofya'da çıkan *Medeniyet* gazetesi gibi süreli yayınlarda yer aldı. Kelime hazinesinin zenginliği ve Osmanlı Türkçesindeki başarısı ile 20. yüzyılda gelişen Balkan Türkleri şiirinde özgün bir yer edindi. Şairin, Mehmed Âkif, Yahya Kemal ve Necip Fazıl'a ithaf ettiği şiirleri vardır. Balkanlarda aruz vezni ile şiir yazan son temsilcilerden biri olan Abdülfettah Rauf Efendi, aruz ve hece vezni ile yazdığı şiirlerinde yoğun olarak vatan sevgisini işledi. Osmanlı medeniyetine duyduğu hürmet, Balkan Türklerinin toplumsal meseleleri ve bazı dinî konular şiirlerinin diğer temaları arasında yer aldı.¹

1 Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi", *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 12. Cilt, s.483-484.

Şiir Sanatında İmajın Yeri

Şiir sanatı günlük dilin yüceltilmesi gayesini taşır. Bunun için şair, şuursuz sayıklamayı cümle nehirlerine, kelime kanalları-na kadar düzenleyen kişidir. Bir dil mimarı olan şair, şiir evini kurarken günlük dil içerisinde bir takım seçmeler yapmasının yanı sıra kelime kombinasyonları vasıtasıyla şiirini arındırma ve süsleme işine girer. Şairin çift cepheli olan bu çalışmasındaki hedefi: şiirini kristalize etmek ve tefsire müsait bir hale getirmektir. Sanatın her şubesinde olduğu gibi şairin, şiir sahasında da muhayyilenin anlam ve yorum cephesini besleyen imajdan bu tür bir çalışma anında kaçınması mümkün değildir. Şiir, sadece imaja dayanmaz. Ancak imajsız şiir de şiir olmaz. İmaj, dilin günlük düzeni içerisinde ona söz olma vasfını kazandıran en önemli unsurdur. Sanatın büyüğü dünyasında yer alan güçlü şairlerin mutlaka güçlü bir imaj dünyası vardır.²

Bu çalışmada imaj üstünde durmamızın nedeni: İmajın tasniflemesinde karşılaştığımız sorunlardan kaynaklanmaktadır. Araştırmamızda imajla alakalı yaptığımız tasniflemenin sebepleri üzerinde inceleme yapmak istiyoruz. İncelediğimiz çalışmalar, çoğu şiirde yalnızca imajın tanım seviyesinde olduğunu ve yapılan tanımlar içerisinde bir birliktelik teşkil etmemektedir. Çoğu bölümde de sınırlı bir tasniflemeye bağımlı bulunduğunu belirtmektedir. Potebnya imajı; “aşkın fiziksel bir forma bürünmesi”,³ olarak tanımlarken; psikoloji ilmi; “bir şeyin insan zihnindeki temsili (yeniden yaratılmış bir sureti), bir hatırası, geçmişe ait

2 Tarık Özcan, “Şiir Sanatında İmajın Yeri-Önemi ve Bunun Cemal Süreya’nın Şiir Dünyasına Uygulaması” Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13.Cilt, 2003, s.115-136.

3 Tzvetan Todorov, Yazım Kuramı, çev: Mehmet ve Sema Rifat, İstanbul: YKY. Yayınları, 1995, s.66.

bir duygu ve düşüncenin izi;⁴ Perrine ise, imajı “duyuyla edinilen deneyimin dil aracıyla sunulması”⁵ olarak tanımlamaktadır.

İmajın tarifinde fark ettiğimiz belirsizliği onun tasniflemesinde de fark etmekteyiz. Amma velakin Bachelard’ın belirttiği gibi: “şiirsel imgenin yer aldığı dize ya da dörtlüğü, bir mekân-çözümleme (topo-analyse) aracılığıyla incelerken, bilimsel incelemenin gerektirdiği sınıflamaya tabi tutmak çözümlemenin yolunu kolaylaştıracığı için”,⁶ araştırmamızda var olan tasniflemelerden bahsederek, araştırmamızda izlediğimiz tasniflemeyi tercih ediş nedenimiz üstünde duracağız.⁷

Fettah Efendi Şiirlerinde İmaj

Edebiyatımızda şiir sanatının meydana gelmesinde imaj görüşü veya algısı büyük bir ehemmiyet göstermektedir. Zira imajlar bir sanat eserinde her şeyden önce de edebiyatla ilgili yazılan eserlerde sanatçının ortaya koyduğu esere orijinal mührünü basan bir kaşeye benzer. Sanatçının hayal gücünü aksettiren düzenekler(imajlar) sözcükleri değişik zihinsel safhalara ve diğer anlam safhasına aktararak onlara yeni özellikler elde ederler. Bu sebeple oluşan imajlar yeni bir boyut almış olurlar.

Fettah Efendi’nin yayınlanan şiirlerine bakıldığında, gerek beslediği geleneksel kaynaklar gerekse aldığı medrese eğitiminin

4 Rene Wellek-Augustin Warren, Edebiyat Biliminin Temelleri, çev.: Ahmet Edip Uysal Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, s.248.

5 Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Be-Ta Basım Yayım A.Ş, 1993, s.30.

6 Şerif Aktaş, Edebiyat Uslûp ve Problemleri, Ankara: Akçağ Yayınları, 1986, s.19.

7 Tarık Özcan, “Şiir Sanatında İmajın Yeri-Önemi ve Bunun Cemal Süreya’nın Şiir Dünyasına Uygulanması” 13. Cilt, s.115-136.

etkisi açıkça görülür. Şiirlerin kaleme alındığı tarih 20. Yüzyıl ortalarıdır. Şiirlerin içerdiği kelime hazinesi ise bölge ve dönemin yaygın edebiyat dilinden çok Klasik Türk Edebiyatı'nın kelime dünyasıyla örtüşmektedir. Şairin kelime hazinesi bakımından tam bir neo-klasik tarz sergilediği açıkça görülür.⁸ Bu tarzla da şair kendine has imajını oluşturmuş olur.

Fettah Efendi Şiirinde ilkbahar İmgesi ile Kurulan İmajlar

Fettah Efendi'nin yazmış olduğu şiirlerinde bahar mevsiminin öğelerini ifade eden sözcüklerle oluşturduğu imajları görmekteyiz. Şairin şiirlerinde oluşturduğu imajlar, onun huzurunda bizlere dünyayı anlatan imajlar değildir. Şairin kendi iç dünyasında onu geçmişe götüren ve ona geçmişin güzelliklerini hatırlatma görevini sunan imajlardır.

Fettah Efendi şiirlerinde ilkbahar konusuyla oluşturduğu imajlarında kimi zaman sevindiren, kimi zaman, hüznlendiren geçmiş ile istediği ve hayal ettiği Üsküp'ü şekillendirmiş olur. Bu sayede şairin ilkbahar imajları somut bir şekilde tasarımlarını gerçekleştirmiş olur.

Fettah Efendi, *Tasvîr-i Bahâr* isimli şiirinde de bizlere ilkbahar temasını kullanarak sevinç ve mutluluk imajları oluşturmuştur. Şair bu şiirde ilkbahar Üsküp'ü içinde bulunduran güzel bir obje olarak yansıtır. Bu şekilde şair hayalindeki Üsküp'ü bize ilkbahar imajıyla somutlaştırmış olur.

8 Ertuğrul Karakuş, 'Üsküp'ün Akîf-i: Balkan Şairi Üsküp'lü Abdülfettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler, İstanbul: Kriter Yayınları, 2021, s.97.

*“Bakın şu hoş âleme bütün koku, bütün renk
Her kuş konser veriyor bütün nağme hep âhenk*

*Her dalda şen bir çiçek gülümsüyor nâz ile
Cihân dolmuş çağlıyor şarkı ile sâz ile*

*Mâî deniz bahârın sevgisiyle kaynıyor
Dalgalanıp sıçrayıp sanki zeybek oynuyor*

*Gündüz mâvi semânın sırma saçlı güneşi
Bu semâvî dilberin var mı bahârda eşi...(Tasvîr-i Bahâr)”⁹*

Şair yukarıdaki şiirinde âlem, koku, renk, kuş, çiçek, deniz, güneş, dal, sema, bahar, gibi sözcükler ile bahara ait unsurları kullanarak muhayyeline düşüncelerini somutlaştıran imajlar oluşturmuş ve bu sözcüklerle zihninde güzel bir yolculuk yapmıştır. Bahara ait unsurlar, şairin hafızasında güzel bir yerde imaj haline dönüşen unsurlar olmuşlardır. Ayrıca şiirde baharın imajını oluşturan sözcükler, şairin iç benliğindeki estetikliği ve baharın şairde oluşturduğu unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şair Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şiirlerinde de bahar konusuyla oluşturulan imajlar değişik boyutlardadır. Tanpınar’ın *Kış Bahçesi* isimli şiiri olan bu şiir çok güzel imajları içinde bulundurur. İlkbahar ile dolu doğa için belirlenen imajlar mükemmel tasarımlardır.

*“Güllerin çok derinlerde çalışan uykusu
Sana bir bahar hazırlamak için.*

*Ana rahmi gibi sıcak ve yüklü idi hava
İyi mayalanmış hamur gibi*

9 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, s.68.

*Gizli nabızlarda atıyordu toprak
Belki çok derinlerde...”¹⁰*

Edebiyat alanımızdaki bu imajlar eşsizdir diyebiliriz. Aynı zamanda bu eserde yaşamın içinde zıt rolü üzerinde de vasıtalı olarak durulur. Denizlerde dış akıntı ve iç akıntı tezdadı, gece devam ederken, gündüze doğru gitmenin tezdadı, ölümün hayatı netice vermesi tezdadı, soğuk sıcak tezdadı gibi mevsimler de kendi içinde tezatla sürekliliği sağlar. Bahar yaşanırken, yaz hazırlanır, yaz yaşanırken içten ve dipten sonbahar ve arkasından kış hazırlanır.

Fettah Efendi Şiirinde Yaz İmgesi İle Kurulan İmajlar

Fettah Efendi, önceki şiir gurubunda gördüğümüz gibi birçok şiirlerinde doğa öğelerini ve mevsimlerin fiziksel öğelerinden yararlanarak farklı imaj kurulumları oluşturmuştur. Fettah Efendi’nin şiirlerinde bütün mevsimlerin somut imaja çevrilmiş şekliyle aşağıdaki şiirde yer alan anlatım ile aynı şekilde gerçekleşir. Fettah Efendi, somut gerçekliği ile hayal dünyasında var olan maddenin soyut yapısı arasındaki farklı çizgide seyreder. Fettah Efendi, oluşturduğu bu şekil ile imajlarını gözle görülür bir yapı içinde değil, somut olarak hafızasında imgeleri harekete geçiren yapıyı aksettirmesiyle biçimlendirerek kullanır.

Fettah Efendi’nin *Yeşil* isimli şiirinde yeşil kelimesinin insanın hafızasında imgelere sürüklediği şair, yeşil sözcüğünün şiir içine yayılan imge ile ortaya çıkması sözcükle bir imaj kurulumu oluşturarak gözle görülür bir şekle dönüştürmüştür.

10 Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri1-, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1944, s.128.

*“Yine bir yeşil nazarla bu yeşil cihânı süzdüm
Kuru dil yeşillenince bu yeşil nevâyı düzdüm*

*Nazarımda arz süflî yüce âsumân yeşildir
Şu zemîn ü zamân yeşildir şu mekân ü mekân yeşildir*

*Yeşile büründü dünyâ yeşil olmasın mı hülyâ
Yeşerip nigâha âyâ görünür yeşilli rü'yâ*

*Bu yeşil güzel yamaçlar o yeşil serîr ü tâclar
Bu yeşil uzun ağaçlar yeşerir o sırma saçlar*

*Şu civân yeşil giyinmiş
Ne yaman yeşil giyinmiş... (Yeşil)”¹¹*

Fettah Efendi'nin bu şiirinde yine bir yeşil nazarla bu yeşil cihanı süzdüm ve yeşile büründü dünya yeşil olmasın mı hülya, dizeleriyle bizlere yaz mevsiminde tabiatın resmini çizen sözcüklerdir. Şair, yaz mevsimindeki doğa öğelerinin iç dünyasında uyandırdığı imgelerle bulunduğu zamanda geçişler yapar ve yine bu sözcüklerle imaja dönüştürerek somutlaştırır. Yaz mevsimine ait öğelerle şair, yaz mevsimde yaşanan doğa olaylarını kendi iç dünyası arasında bağ kurarak yapar. Şair, bu bağı bizlere kullanmış olduğu yaz imajlarıyla yansıtır.

Fettah Efendi, *Yeşil* isimli şiirinde yaz imajları daha renkli ve daha canlı bir şekilde kullandığını görürüz. Bu şiirde yeşil konuyla şairin kurduğu imgeler hafızasındaki tasarımlarını bizlere daha belirgin bir şekilde aktarmaktadır.

11 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s.18.

Yahya Kemal'in Özleyen isimli şiirinde oluşturduğu yaz imajındaki sözcükler yazarın hayal gücündeki yaz mevsimini sözcük âleminde bırakır. Yahya Kemal, bu şiirinde de dönemler arasında geçiş oluşturur fakat hafızasındaki yaz mevsiminin tasarım âleminde kalır. Şiirdeki yaz imajları, hafızasında imgelerinin bulunduğu yeri aydınlatma görevini üstlenen ışık konumuna geçer.

*“Gönlümle oturdum da hüznümlendim o yerde,
Sen neredesin, ey sevgili, yaz günleri nerde!*

*Dağlar ağarırken konuşurduk tepelerde,
Sen nerde o fecrin ağaran dağları nerde!*

*Akşam, güneş artık deniz ufkunda silindi,
Hulya gibi yalnız gezinenler köye indi,*

*Ben kaldım, uzaklarda günün sesleri dindi,
Gönlümle, hayalet gibi, ben kaldım o yerde...”¹²*

Şairin, bu eserinde kurulan yaz imajında Yahya Kemal'in önceden ve sonradan bulunduğu yer aynı yerdir. Ama önceden üstünde varlık olarak bulunduğu yer Yahya Kemal'in hafızasında artık farklı biçimde tasarlanmış bir yer olmuştur. Şair, önceden de içinde bulunduğu yer soyut tarafını aksettirmek için bu zamanda olan yerin öğeleriyle gözle görülür kılma arzusundan ötürü yaz mevsimine ait aynı öğelerle imaj yaratma yoluna gitmiştir.

12 Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2015, s.91.

Fettah Efendi Şiirinde Sonbahar (Güz) İmgesi İle Kurulan İmajlar

Fettah Efendi'nin şiirlerine göz attığımızda mevsimlere ait öğelerle oluşturduğu imajların büyük bir kısmını kendi ruh dünyasını dışa aktarma gereksinimini gidermek amacıyla oluşturduğu imge ve imajları açık bir şekilde görürüz. Şair, imge ve imaj türlerini kuramsal olarak başka yerlerde değerlendirilmesiyle sonuca varılmış bir kanıdır. Fettah Efendi'nin eserlerine ele aldığımızda da bu ifadenin emsallerine rastlarız.

Bu ifadeler doğrultusunda söyleyebiliriz ki; imaj oluşumunda sonbahar (güz) imajları bizlere şairin hafızasındaki tasarımlarını gözle görülür resim şeklinde imajlardır. Yazarın hafızasının işleyişini çözen şifrelerdir. Yazarların eserlerinde estetik hayallerinin meydana gelmesinde önemli rolü olan sanatla ilgili biçimin küçük birimleridir.

Fettah Efendi'nin *Hazan* isimli şiirinde şairin hafızasındaki gözle görülmeyen imgeleri hazan imajıyla resim şekline dönüştürdüğünü ve bu şekilde imajlarına hüznün ve çarpıcılık kattığını görürüz.

*“Ey yeşil ey süslü yapraklar düşüp mahvolmayın
Ey zemîn-pîrâ çiçekler renkli güller solmayın
Meş'al-i rahşân-i kevnin iltimâ'ı sönmesin
Hüsn-i dehrin haclegâhı bir mezâra dönmesin*

*Dün güzel, nevber, mutarrâ bir gelinken her ağaç
Şimdi uryân iskelet hâlinde meksûru'l-cenâh
Dün benekli lâlelerle süslenen her bir yamaç
Şimdi bir mâtem-gede şeklinde loş vahşet-penâh...'(Hazan)¹³*

13 Abdülfeat Rauf, *Vardar*, s.66.

Şair, içindeki hazanın ona hissettirdiklerini ve hafızasındaki tasarımların duygusal boyutlarını güz imajlarını kullanarak gözle görülür bir şekle getirmiştir. Hayalinde oluşan tasarımları veya imgeleri güze ait öğeleri kullanarak imaj haline dönüştürmüştür. Ayrıca şair bu imajlarla bizlere daha somut bir tablo sunmuştur. Fakat sonbahara ait öğeler imaja dönüşmeden evvel şairin imgelerini harekete geçiren soyut bir özellikler göstermektedir. Yazar eserinde içindeki mutsuzluğu aynı zamanda da şiirin adı olan hazan imajlarıyla arzu ettiği mutluluğu *Tasvir-i Bahar* isimli şiirinde ilkbahar imajını biçimlendirmiştir. Tezat durumdaki imajlar arasında geçişler yaparak eserine canlılık katmıştır.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın meşhur *Otuz Beş Yaş* şiirinde soyut ölüm kavramını sonbahar yani güz imgeleriyle gözle görülür şekle getirmiştir. Güz mevsimine ait doğa olaylarını ilk önce sözcüklere anlam katarak bir imaj bir imge elde etmiş ve sonradan da elde ettiği imajlarla *hafızasında ölümü andıran imgeleri gözle görülür şekle getirmiştir*.

“Ayva sarı, nar kırmızı sonbahar?
Her yıl biraz daha benimsediğim.
Ne dönüp duruyor havada kuşlar?
Nerden çıktı bu cenaze? Ölen kim?
Bu kaçınıcı bahçe gördüm tarumar?

Neylersin ölüm herkesin başında
Uyudun uyanamadın olacak
Kim bilir nerede, nasıl, kaç yaşında?
Bir namazlık saltanatın olacak,
Taht misali o musalla taşında...”¹⁴

14 Asım Bezirci, *Cahit Sıtkı Tarancı / Otuz Beş Yaş, Bütün Şiirleri*, İstanbul: Can Yayınları, 2022.

Tarancı'nın *Otuz Beş Yaş* isimli şiirde Ayva sarı, nar kırmızı sonbahar? Ve bahçe bu kaçınıcı bahçe gördüm tarumar? Dizeler sonbahar imajları oluşturmuştur. Şair, bu dizelerle oluşturduğu sonbahar imajlarıyla hayal gücünü harekete geçiren doğaya ilişkin öğeleri ve soyut ölüm kavramını somutlaştırmıştır.

Fettah Efendi Şiirinde Kış İmgesi İle Kurulan İmajlar

Fettah Efendi'nin şiirlerinde imaj oluşumlarına baktığımızda sonbahar ve kış imajlarının daha fazla olduğunu görürüz. Fettah Efendi, kış imgelerini, hafızasında oluşan tasarımların onu sürüklediği iç dünyasını iletmek amacıyla kullanmıştır. Çoğu zaman yazarın içindeki vatan hasreti, çoğu zamanda hüznün ve şairde gördüğümüz büyük bir vatan sevgisi, şiirlerinde kış imajlarıyla farklı bir özellik kazanır.

Fettah Efendi'nin *Kar Yağıyor* isimli şiiri, şairin kış imajı ile oluşturduğu kendi şiir yönünü bu imajlarla aksettirdiği şiirlerden biridir.

*“Uçar fikr-i perîşânım gibi karlar nigâhımda
Uçar karlar gibi efkâr-ı târım pîş-gâhımda
Mücennah bir emel hâlinde kar durmaz yağar perrân
Bu ak levha ne ulvî manzara çeşm-i siyâhımda*

*Temâsâ et yağın karlar çeşit şekle bükülmüştür
Ne var bilmem bütün bir âlem-i bâlâ sökülmüştür
Dağılmış bir demet hâlinde rîzân yâsemînler mi
Bulutlarda perîler hacle-gâhından dökülmüştür... (Kar Yağıyor)¹⁵*

Fettah Efendi bu şiirinde, belirttiğimiz sözcük kurulumuyla kış imajları meydana getirmiştir. Ayrıca imajlar şairin hayal

15 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, s.91.

dünyasındaki resimleri çizmemize ve hayal gücünü tablo haline getirmemize olanak tanımıştır. Fettah Efendi yeryüzünün hakikatinde kış mevsimiyle edebi alanda imajlar oluşturmuştur. İmge veya tasarım ve gerçek yeryüzü arasındaki değişimleri imajlar aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Şairin hafızasında, yeryüzü gerçekliğinde ve imajlarındaki yağan karları resmeder ve şairin tasarım gücüne harekete geçirir. Bu sebeple şair, bulunduğu yer ve olmak istediği yer arasında bir geziye çıkar. Şairin bu şiirinde belirttiğimiz sözcüklerle oluşturduğu kış imajları hayal gücü kültürünün unsurlarını ve çok sevdiği vatanını Üsküp'ü hafızasında bulunduğu konumdan mevcut boyutuyla yine hafızasına yükler. Yine şair bu özelliğiyle ortaya çıkan kış imajlarıyla açığa vurur.

Kuşkusuz ki Cenap Şehabeddin'in *Elhan-ı Şita* isimli şiiri kış imajını en güzel şekilde kurgulandığı şiirlerden bir tanesidir. Cenap Şehabeddin'in kış mevsimine ait öğeleri imaja dönüşerek yazının hafızasında imgeleri okuyucuya gözle görülür şekilde aksettiren imajlar oluşturmuştur.

Cenap Şehabeddin'in hayalindeki düşünceleri tasarımları, güzel bir boyuta taşıma görevini üstlenen kış imajları, bizi büsbütün şairin zihin labirentlerinde gezdiren bir vasıta görevindedir. Kış imajları bu şiirde şairin ruh hali ile gerçek dünya arasındaki devamlı geçişleri düzenleyen ve şairin iç dünyasını birlikte bir süzülürcesine aksettiren ayna görevi görür.

*“Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş;
Eşini gaîb eyleyen bir kuş
gibi kar*

*Geçen eyyâm-ı nevbaharı arar...
Ey kulûbun sürûd-i şeydâsı,*

*Ey kebûterlerin neşideleri,
O baharın bu işte ferdâsı:
Kapladı bir derin sükûta yeri
karlar*

*Ki hamuşâne dem-be-dem ağlar!
Ey uçarken düşüp ölen kelebek,
Bir beyaz rîşe-i cenah-ı melek
gibi kar..."¹⁶*

Şairin, yukarıda aktardığımız *Elhan-ı Şita* şiirindeki bölümde sözcük ve dizeleriyle şair, iki mevsime ait yani yaz ve kış mevsimlerine ait imajları oluşturmuştur. Cenap Şehabeddin'in yukarıdaki şiirinde imajlar zıt bir şekilde hareket gösterirler. Yeryüzü hakikatinde kış mevsimine ait öğeler şairin hayal gücündeki tasarımlarında canlı imajlara dönüşürler. Sözcükler şairin bulunduğu ortam ile hafızasında oluşturduğu ortam arasında yolculuğa başlar. Şair tasarımlarında sonlandığı kısma yerleşen sözcükler şairin iç dünyasının aktarımını oluşturmak için imaj boyutuna taşınırlar.

SONUÇ

Fettah Efendi'nin mevsimlerle ilgili yazmış olduğu şiirlerindeki imaj imgelerini/tasarımlarını ve varyasyonları üzerine hazırladığımız bu çalışmada, Edebiyatımızda yer alan şiirlere yeni bir tenkit yöntemiyle yaklaşmaya çalıştık. Bu doğrultuda Türk Edebiyatında bu üslupta yazılmış şiirleri tetkik ettik. Bu tetkik doğrultusunda elde ettiğimiz verileri bir tasnife tabi tuttuk. Elde ettiğimiz verileri destekleyici özellikte olan ve daha önce yapılan çalışmaları kaynak olarak Fettah Efendi'nin şiirlerindeki

¹⁶ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*1-, s.97.

mevsimsel imgeler üzerinde elde ettiğimiz veriler ışığında yeni tabirler yapmaya çalıştık.

Çalışmanın tamamında, Türk şiirine yeni değerler katmaya ve Türk Edebiyatımızın tenkit alanını genişletmeye çalıştık. Bu gaye doğrultusunda önceden yapılan çalışmaların desteğiyle bir yöntem sağlayarak Fethah Efendi'nin onun adına yayımlanan şiir kitaplarındaki şiirlerini bu yöntemle inceledik. Ayrıca elde ettiğimiz veriler ve yapılan bulgular ışığında bu düşüncemizi temellendirmeyi amaçladık. Şiir eleştirisinde yeni bakış açısı ve araştıracağımız yeni kapılar açma çabasında çalışmamızı gerçekleştirdik. Ayrıca bu tabirlerimiz doğrultusunda çalışmamızı biçimlendirip elde ettiğimiz yeni yöntemler geliştirerek sonuçlandırdık.

Bütün bu incelemeler ve tetkikler neticesinde Türk Şiirinde ve Fethah Efendi'nin şiirlerinde gördüğümüz imaj tasarımlarının genelde şiirin şeklini oluşturan söz sanatları ve imla kuralları kadar değerli, şiirin ayrılmaz bir parçası oldukları kanısına vardık.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Be-Ta, Basım Yayım A.Ş., 1993.
- Aktaş, Şerif. Edebiyatta Uslûp ve Problemleri, Ankara: Akçağ Yayınları, 1986.
- Aruçi, Muhammed. "Fethah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara:TDV Yayınları, 1995.
- Beyatlı, Yahya Kemal. Kendi Gök Kubbemiz, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2015.
- Bezirci, Asım. Cahit Sıtkı Tarancı / Otuz Beş Yaş, Bütün Şiirleri, İstanbul: Can Yayınları, 2022.
- Kaplan, Mehmet. Şiir Tahlilleri-1, Dergâh Yayınları, 1944.

Karakuş, Ertuğrul, Üşküp'ün Akıfı Balkan şairi Üşküp'lü Abdülfettah Rauf'un şiiri Üzerine Makaleler, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021.

Özcan, Tarık. "şiir Sanatında İmajın Yeri-Önemi ve Bunun Cemal Süreya'nın şiir Dünyasına Uygulaması", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003.

Rauf Abdülfettah, Vardar, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdulla, Üşküp: İDEFE Yayınları, 2022.

Todorov, Tzvetan. Yazım Kuramı, çev: Mehmet ve Sema Rifat, İstanbul: YKY Yayınları, 1995.

Wellek, Rene-Warren, Augustin. Edebiyat Biliminin Temelleri, çev.: Ahmet Edip Uysal, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

ÜSKÜPLÜ ŞAİR ABDÜLFETTAH RAUF'UN ŞİİRLERİNDE İSTANBUL

Mümin Ali

Dr., Araştırmacı

GİRİŞ

İstanbul için yazılmış şiirler başlı başına bir derya deniz oluşturmaktadır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle birlikte Klasik Türk Edebiyatında, İstanbul şairlerin kaleminde tema edinen şehirlerin başında gelmektedir. Klasik edebiyattan, Yahya Kemal'e ve ondan sonra birçok şair İstanbul'a karşı duygularını şiir ile dile getirmiştir. Bu durum birçok romancı, yazar ve hikâyecinin kendini bir İstanbullu şair-yazar olarak görme isteğini de doğurmuştur. Hatta dünyada en çok şiir yazılan şehirlerden biri olarak da İstanbul karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Osmanlı döneminde bir bütün olarak uzun yıllar Osmanlı idaresinde kalmış olan Balkan coğrafyasının önde gelen şehri Üsküp'te doğmuş olan Abdülfettah Rauf da bu konuya bigâne kalmamıştır. Rauf, muhtemeldir ki payitahtı hiç ziyaret etmemiştir. Bunu şairin yaşam öyküsünden hareketle söylemek mümkündür. Şair bu durumu, İstanbul'u merkeze aldığı şiirlerinde özlemine vurgularken, yer yer de tarihini övmüş ve geçmişine hasret beslediğini payitahtı açıkça beyan ederek farklı duygularını şiiriyle dile getirmiştir.

Çalışmada İstanbul üzerine yazdığı şiirleri kapsama alınarak tematik bir yaklaşım ile incelenmiştir. Bu ekseninde yapılan çalışmada Fettah Efendi'nin kullanmış olduğu şiirindeki dil ustalığı, hem de Mehmed Âkif'e olan benzer yönleri ve tesiri şiirin de belirgin unsurlardır. Şairde “vatan” kavramından tutun da, İstanbul sevgisi yanında şiirlerinde farklı temaları da ele almıştır. Rauf, şairlik hayatına süreli yayınlarda neşredilen şiirleriyle başlar. Külliyyatı yayımlanmadan önce yer yer Balkanlarda yayımlanan dergilerde bazı eserleri yayımlanmış ve araştırmalara konu olmuştur. Ancak günümüz itibariyle daha detaylı çalışmalara yayımlanan eserleri zemin hazırlamıştır. Yapılan bu çalışma bunun bir örneğini teşkil etmektedir.

Bu çalışmada Abdülfettah Rauf'un şiir külliyyatı, *Yine Vatan İçin*, *Vardar*, *Garâmî Parçalar*, *Zulmetten Nûra* adlı eserleri taranarak İstanbul'u tema olarak şiirinde nasıl işlediği irdelenmiştir. Tematik bir bakış açısıyla şiirleri merkeze alınarak İstanbul'un konumu, manası ve nasıl ele alındığı tahkik edilmiştir. Şiirlerinde yoğun olarak görülen vatan kavramıyla, doğduğu şehir Üsküp'ü işlediği gibi İstanbul üzerine de şiirler yazmıştır. Yapılan okumalar, araştırma ve taramalar sonucunda *Vardar* ve *Yine Vatan İçin* adlı eserlerinde İstanbul'u tema olarak işlediği görülmektedir. *Yine Vatan İçin* adlı eserinde yer alan “Güzel İstanbul” isimli şiirde İstanbul şehri ele alınmıştır. Hakeza *Vardar* adlı eserinde “İstanbul” isimli uzun şiirinde payitahtı konu edinmiştir.

Rauf, 1912-1963 yılları arasında yaşam süren bir münevverdir. Balkanların kaynayan bir kazan olduğu devirlerde zor şartlarda hayatta kalarak inancına ve şiire liman olarak sığınmıştır. Dinî inancını hayatının var oluş amacı hâline getiren şair yaşam karşısında dinî yıkımlara, değişen dünya düzeninin çehresine karşı şiiriyle ok misali savunmaya geçmiştir. Ayrıca geleneği yaşatan bir şair olarak Yugoslavya Makedonya'sında aruz ile şiir yazan

son temsilcilerden biridir. Türkçedeki Farsça, Arapça dil unsurları harmanlayarak şiirlerini kurgulamıştır. İnsanoğlu doğduğu yerin ve aldığı eğitimin ürünü olarak kaçınılmaz bir şekilde konumunu da belirlemektedir. Şair de aldığı eğitimin gereği olarak şiirlerinde dinî bakış açısı ve yaklaşımıyla eserlerinde elzem bir konumu arz etmektedir. Bu çalışmada sadece İstanbul üzerine yazılan şiirler mercek altına alınarak tematik olarak incelenmiştir. Şiirler başlık, içerik, konu bütünlüğü esasları dikkate alınarak tahkik, yorum ve değerlendireler yapılmıştır.

Abdülfettah Rauf'un Hayatına Kısa Bir Bakış

Üsküplü şair ve müderris Abdülfettah Rauf, 1912 yılında Üsküp'te doğmuştur. Üsküp'te Fettâh Efendi ismiyle de tanınmaktadır. Üsküplü Hacı İshak ailesine mensuptur. İlköğrenimini Üsküp'te alır ve Meddah Medresesi'ne girer. 1934 yılında icazet alarak dönemin Makedonya'sında medrese hocalığı, vaizlik ve çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Meddah Medresesi'nde baş müderrislik yaptığı yıllarda talebeler yetiştirmiştir. 1945'te Yugoslavya'da komünist rejim hâkim olunca çeşitli dinî müesseseler ve medreselerle birlikte Meddah Medresesi de kapatılmıştır. Fettah Efendi bazı suçlamalara maruz kalarak yedi yıl hapis cezasına çarptırılmış ve cezaevinde iken taş kırmak üzere bir yıl Bosna-Hersek'teki Doboy kasabasına gönderilmiştir. Yaşamının son demlerinde ise Makedonya Arşivi'nde Makedonya'ya ait Osmanlı belgelerini tercüme etmek üzere uzman olarak görevlendirilmiştir. Şair olan Abdülfettah Rauf şiirlerini ağırlıklı olarak aruzla yazmıştır. Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı şiirlerden hareketle Arapça ve Farsça diline de hâkim olduğu görülmektedir. Şairlik hayatına gazetelerde yayımladığı şiirleriyle başlamıştır. Şiirlerinin içeriğini çoğunlukla din, vatan ve toplumsal konulardan müteşekkildir. Şiirlerinde Osmanlı medeniyetine,

tarihe karşı özlem ve teessürle bakmış, duygularını eserlerine bu minvalde yansıtmıştır. *Makedonya Türk Edebiyatı Dönemleri* açısından bakıldığında *Osmanlı Sonrası Makedonya Türk Edebiyatının* önemli temsilcilerden biri olduğu görülmektedir.¹ 24 Nisan 1963'te Üsküp'te vefat etmiştir.² Eserleri ise vefatından çok sonra transkripsiyon edilip kitap olarak basılmıştır. Günümüzde Abdülfettah Rauf'un şiir külliyatı ve yayımlanmış eserleri ise şunlardır: *Yine Vatan İçin*, *Vardar*, *Garâmî Parçalar*, *Na't ve Münâcât*, *Zulmetten Nûra* ve *Ey Yurdum*.

Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde İstanbul

Abdülfettah Rauf'un yayımlanmış şiir kitaplarına yönelik yapılan okumalar neticesinde *Güzel İstanbul* ve İstanbul adlı iki tane şiirinde İstanbul'a odaklandığı tespit edilmiştir. Şair birçok konuyu şiirlerine tema edinmiş, hâliyle İstanbul'a da şiirlerinde yer vermiştir. Şairin *Yine Vatan İçin* eserinde yer alan "Güzel İstanbul" adlı şiiri otuz iki beyitten oluşmaktadır. Şair bu şiirinde bir İstanbul güzellemesi yapmaktadır. Rauf şiirine İstanbul'un her yönü ile yeryüzünde yegâne güzelliğe sahip olan bir şehir olarak tasvir ederek başlar ve Fatih Sultan Mehmed'in tarihe bırakmış olduğu en güzel ve özel armağanı olduğunu belirtir.

"Güzellik yuvası özel İstanbul / Cihânda biricik güzel İstanbul"

"Havası denizi karası ganî / Fâtih'in târîhe tek armağanı"

İstanbul'un dünyada biricik olma özelliğine sahip olduğunun altını çizmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in tarihe 'tek' bir hediyesi olarak vurgu yapılarak şiir inşa edilmiştir.

1 Mümin Ali, *Köprü Dergisi Ekseninde Teşekkül Eden Makedonya Türk Edebiyatı (Şiir)*, Üsküp: Divan Yayıncılık, 2022, s. 32.

2 Ayrıntılı bilgi için bkz; Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12, Ankara: TDV Yayınları, 1995, s.483-484.

“Göklerin arşına işbu kubbesi / Bunca kahramânın yüce türbesi”

“Kucağında yatır zengin İstanbul / Bahârı nehârı zengîn İstanbul”

“Göklerde parlar aydın yıldızlar / Karasında yatır nice bin hızlar”

Güzel İstanbul adlı şiirde genellikle Fatih devrine, tarihe övgü, göklerde parlayan yıldızlarla birlikte toprağında, karasında yatan büyük şahıslarla, evliyalarla yatırırlarla dolu payitaht merkeze alınır. İstanbul büyük zatlarla dolu bir şehir olarak ifade edilir. İstanbul asırlar boyunca büyük âlimler, irfan sahibi şahıslara ev sahipliği yapmıştır. Şairde bu meseleyi şiirine tema edinmiştir. İstanbul'da ölümlerle diriler iç içe yaşamaktadır.

“Güneşi târîhe vuran İstanbul / Cihânda yegâne duran İstanbul”

“Nice taht ü tâcazemîn İstanbul /Cihânın hasreti şîrîn İstanbul”

İstanbul tarih boyunca medeniyetlerin beşiği olmuştur. Türkler İstanbul'u fethederek hem tarihin akışı değiştirmişler hem de tarihe yeni bir çağayla mühürlerini vurmuşlardır. Önceki dize-lerde de mevzu bahis olduğu gibi bu beyitlerde de dünyada “yegâne” tek, biricik olma meselesi tekrarlanarak İstanbul'un önemi vurgulanmıştır. Şiirde hem maziye bir hasret hem de üzüntü havası vardır.

“Saltanat u haşmet dolu dünlerin / Güneşler ma'kesi nice günlerin”

Şair maziye methiye niteliğinde “saltanat” güneş misali her yere aksetmiştir. Bolluk ve bereket içerisinde yaşanmış yıllara dair bir gönderme söz konusudur. Şiirde güneş kavramı da ayrıca yaşam enerjisi olarak devrin kendine has özelliğini vermesi açısından egemen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

*“Bunca saltanata otağ İstanbul / sayılmaz şöhrete yatak
İstanbul”*

İstanbul birçok ulusa mekân, bir nevi yatak olup bağrını açmıştır. Bu nedenledir ki ünü sayılamayacak kadar çoktur. Bunun için tarih kitaplarına sığmamış, edebiyat sanatında yerini alarak romana, şiire vb. edebî türlere konu olmuştur. Bu şöhreti cihana yayılmış ve birçok şair-yazar İstanbullu olarak anılmak ve bilinmek istemiştir.

*“Evliyâ merkadi her karış yerin / Ma’bed-i akdesi Rabb-i
Ekber’in”*

İstanbul hem evliyalarla dolu bir şehir hem de kutsal mekânlarıyla, ibadet yerleriyle iman ehline ideal bir yaşam ortamı sunmaktadır.

*“Peygamber bizlere müjdeler verdi / İslâmlar seninle murada
erdi”*

Hadisi şerifte de beyan edildiği gibi, fetihle müjdelenmiş olan İstanbul ve fethin Müslümanların eliyle gerçekleşmesiyle istenilen elde edilmiştir. İslam’ın ihyası şahlanarak bu şehirden yükselmiştir.

*“Târîhin seyrini yaran İstanbul / Nice bin haşmeti saran
İstanbul”*

İstanbul, hadisin müjdesiyle Fatih tarafından fethedilir. Böylece hemen ardından Ortaçağ sona ererek Yeniçağ başlamış olur. Bu hadise tarihin gidişatını da derinden etkileyerek görkemli devri tarih sahnesine silinmemek üzere ismini edebî eserlerle yazdırır. Ancak şiirin sonlarına doğru geldikçe şiirde bir burukluk havası hissedilmeye başlar. İstanbul artık eski ihtişamını ve İslam'ın yaşam esaslarını yitirmeye başlamış bir yer olarak sunulur. Üzerindeki bulutları yarmak mümkün müdür diye okuru bir soruyla muhatap kalır.

“Fakat bu senâya mümkün mü varmak / Bugünkü kesâfet eb-rini yarmak”

“Nerede dünkü o mu’azzam renvak / Nerede dünkü o aşk u şevk-i hak”

“Her yanın olmuştu zevke müstağrak / Bir belde olmuştu bel-de-i şafak”

Dümkü parlaklığını yitirdiğini, sarsılmaz olan şiddetli hak aşkı eksildiğine dikkat çekilir. Eski aydınlık günlerinin mazide kaldığına dair göndermelerde bulunulur. Şiirin son beyitleri ise dua niteliğindedir. Bir serzeniş, yakarma ve yalvarma söz konusudur.

“Yâ Rabbî! Dünleri bugüne çevir! / Önümdeki bu zâlim sedleri devir!”³

Şair son dizelerde mazideki o şanlı günleri, yaşadığı devri içinde talep etmektedir. Önündeki engelleri de aşabilmesi için Allah'tan yardım dilenir.

Şairin bir diğer şiiri ise *Vardar* adlı eserinde yer alan “İstanbul” isimli yüz yetmiş altı beyitten meydana gelen eseridir. Uzun bir

3 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021, s.64-65.

şiiir olması hasebiyle, anlam bakımından yoğun ve derinlikli bir yapıya sahiptir. Farklı açılardan yorumlanmaya ve değerlendirmeye müsait bir muhtevadan müteşekkildir.

“Dünyâyâ ışık u harâret saçmış / Kapanmış kalplere ufuklar açmış”

“Yıllarca İstanbul merkezi olmuş / İçine târîhin şânları dolmuş”

İstanbul’un Fetih’i sadece bir mekân olarak ele geçirilip egemenlik kurulan bir yer değildir. Aynı zamanda kalplere de dokunan, gönül fetihleri yapmış ve bu nedenle uzun yıllar İslam’ın sancağı bir nevi merkezi konumunu sürdürmüştür. Bununla yetinmemiş, dünyaya da örneklik teşkil eden bir içtimâi ihya gerçekteleştirmiştir. Bu model oluş tarihin sayfalarına şanlı bir mazi ile kayda geçmiştir. Fatih’in sadece İslam’ı değıl, ayrıca İstanbul’u birçok yönden imar ettiğı de aşıkârdır.

“Büyük Muhammed’in, Ulu Rehber’in / Cihâna nûr saçaın Hak Peygamber’in”

“Beş yüz yıl aşkıyla sinesi vurmuş / Gölgesi dünyâyı tutan taht kurmuş”

Hız. Muhammed’in işaret ettiğı hadis doğırlutusunda Dârülişlâm yurdu yapılan İstanbul, fetihten sonra da hep o düşturda hayatıyetini ikame ettirmiştir. Peygamber aşkı bu yolculukta kılavuzluk vazifesi görmüştür. Bu ilahi bakış açısıyla İstanbul beş yüz yıl dünyanın gündeminde kalmıştır. Bu haşmetli hükümdarlık süresi boyunca gölge misali cihanı kuşatarak gönülleri hep hoş etmiştir. Peygambere olan bağılılık Hakk’ı da gözetmelerine vesile olmuştur. Bu adalet yelpazesinde her zaman Resulullah tutundukları bir dal olmuştur.

“Fatihin ilk dağ deşen çelik adımı / Denizler atlayan yiğit adamı”

“Peygamber yüzünü gözüyle görmüş / Hamâset atını pervâsız sürmüş”

Beyitlerde görüldüğü üzere güçlü, yiğit bir komutan olarak Fatih Sultan Mehmed'ten büyük bir övgü ile bahsedilmektedir. Korkusuz bir şekilde atını denize sürdüğü anın tasviri yapılmıştır. Gemileri karadan yürüten bu büyük Mareşal, Balkanlı şairin dizelerinde de layıkıyla takdir edilmiş ve neredeyse İstanbul ve Fatih şiirin merkezinde aynı hizada tutulmuştur. Kısacası şiirin genel yapısına bakıldığında, İstanbul demek Fatih demektir.

“İslam'ın adını garba duyurmuş / Gür sesle, “İstanbul bizim!” buyurmuş”

“Ordusu yetişen şanlı İstanbul / Üç kıt'a emrinde cânlı İstanbul”

İslam'ın adı Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesi ile birlikte, onun sesi Batı dünyasında daha da büyük bir yankı uyandırarak, hatta tabiri caizse kelebek etkisi yaratmış denilebilir. İslam büyük kitleler tarafından da böylece duyulmuştur. Aynı zamanda fetih ile birlikte İstanbul üç kıtaya hükmeden dinamik bir şehir hâline gelmiştir. Şairin beyitlerinde İstanbul'un ebediyen İslam'ın sancağı olarak kalacağı vurgulanmaktadır. Başka bir tabirle ifade edilecek olursa eğer, şaire göre Fatih İstanbul'u ele geçirince “İstanbul bizim” söylemini garba fiilî olarak da göstermiştir. Ayrıca Sultan Ahmet Cami, Ayasofya gibi kutsal mekânlara da şiirde yer verilerek hem mimarî olarak hem birer ibadethane vasıflarıyla dile getirilmişlerdir. Fatih İstanbul'u fethedince her yönüyle imar ve ihya etmiştir. Bu durumun şiirde mimarî eserlere göndermeler yapılarak dikkat çekildiği görülmektedir.

Şiirin ilerleyen dizelerinde Balkanlar, Mohaç savaşı gibi tarihi hadiseler de vurgu yapılmıştır. Bunun yanında devrinde önemli simalar olan şahıslar da yer alır. Misal Ebu Eyyüb, İbn Kemal, Ebüssuûd Efendi gibi isimler de zikredilmiştir. Şair yer yer şiirinde İstanbul halkının dinî değerlerden yabancı ellerle uzaklaştırıldığı altını da ayrıca çizmektedir. Rauf, bu yüzden şiirinin son dizelerini bir ikaz ve dua niteliğinde nihayete erdirir.

*“İslâm’ın rûhuyla sen cânlat bizi / Yazıktır, silinsin bu yurt-
tan izi”*

*“Ey ümmet! Örneği târîhinde bul / O zamân hak olur sana
İstanbul!”⁴*

Şairin dikkat çektiği İslam ruhunu kuşanmak ve yeniden ihya olmaktır. Aksi takdirde bu diyarlardan silinme tehlikesi olduğunun tembihini yapmaktadır. Bu ideali de gerçekleştirmek için tarih sayfalarının örneklerle dolu olduğunu, oradan ilhamlar çıkarılması gerektiğinin üzerinde durulmaktadır. Kısaca mazi ve gelenekten yararlanılması gerektiği vurgusu yapılmıştır.

Sonuç

Abdül Fettah Rauf’un neşredilmiş eserlerinden hareketle *Yine Vatan İçin* ve *Vardar* adlı eserlerde yer alan iki şiirinde İstanbul’un tema edildiği tespit edilmiştir. Bu minvalde tespit edilen şiirler tematik olarak incelenerek değerlendirilmiştir. Şairin geniş bir sözcük hazinesine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Klasik Türk Edebiyatını benimseyen Rauf, eserlerini bu eğilimle kaleme alarak tavrını net bir şekilde tasdiklemiştir. Şirinde Mehmed Âkif tarzını örnek aldığı görülmektedir. Şairde dinî ve millî

4 Abdül Fettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdulla, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022, s.26-38.

duyguları ağır bastığı açıkça söylemek mümkündür. Şiirlerinde genel olarak aruz vezni kullanmıştır. Şair, “Güzel İstanbul” adlı şiirde Fatih dönemini bir yükseliş olarak değerlendirirken gelişen noktada bir gerileme olduğunu beyan etmektedir. Şiirin genel olarak iki kısma ayrıldığını söylemek yerinde olacaktır. Fatih devri yaşamı, olanakları ve her yönüyle görkemli bir sürecin yaşandığı zamanlar olarak betimlenir. Ancak varılan noktada ise geçmiş aratır bir atmosferin ve vaziyetin hâkim olduğu vurgulanır. Şairde vatan her zaman elzem bir mesele olarak şiirlerinin ruhuna sinmiştir. İstanbul’u ana merkeze olarak yazmış olduğu iki şiirinde bile vatan kavramına alt tema olarak rahatlıkla okunabilecek bir açık kapı bırakmaktadır. Şair, İstanbul’u hem tarihte oynadığı rolle hem de Türklere vatan olması noktasında İslamî açıdan elzem bir konuma yerleştirmiştir. Arapça ve Farsçaya hâkim olması Türkçe olarak yazdığı şiirlerde hissedilmektedir.

“İstanbul” adlı şiirin geneline bakıldığında beş asır üzerinde vurgu yapılmaktadır. Özellikle Fatih’in İstanbul’u alması ve buradan dünyaya yayılan İslam söylemi Hak ve bâtil mücadelesi görülmektedir. Şiirde ana tema olarak İstanbul’un, dinî temsil eden bir merkez olduğu yaklaşımı hâkimdir. İstanbul şairin gözünde İslamî yaşam biçiminin ana noktasıdır. Şiir Osmanlı dönemine yoğunlaşarak, Osmanlı’nın Balkanlarda vermiş olduğu savaflara da göndermelerde bulunur. Tarih üzerinden mazi ile ati arasında bir kıyaslama yaparak Osmanlı devri İstanbul’u övgüye mazhar olmaktadır. Yapılan dinî müesseseler hem sanat eseri hem de ibadet edilen mukaddes ve yüce mekânlar olarak betimlenmektedir. Şair, İstanbul’u Balkanlar’dan, Üsküp’ten yani tabloya uzaktan bakan bir göz olarak daha bütüncül bir yaklaşım sergileyerek bazı mukayeseler yapmaktadır. Şiirinde İstanbul’un Fatih sonrası bir gerileme sürecine girdiğini ifade eder. Mehmed Âkif’i meşrep olarak kendine yakın bulan Abdülfettah Rauf, Âkif-vârî serzenişlerde bulunarak realist bir tavırla İstanbul’un

hem iman açısından hem ahlakî olarak eskiye nazaran yozlaştığını aktarır. Doğu ve Batı göndermeleri yaparak iman meselesi de gündeme getirilmiş, Hak ile bâtil mücadelesi de böylece şiirin havasına sinmiştir. Rauf, şiirin sonlarına doğru karamsar, olumsuz bir tablo çizdikten sonra yeniden inşa olmak, canlanmak ve dirilmek için İslam ile imanın gereği olan ahlâkî kuşanarak, gelenekten yararlanılarak başta olduğu gibi şanlı maziye dönmek gerektiğini vurgular. Şairde İstanbul ancak o zaman hak edilmiş bir yer olacağı kanaatindedir. Maziden, İslam tarihinden ve örnek şahsiyetlerden de modelleme yapılarak, İslam toplumunun ancak kendini bu şekilde gelecekte var olacağı öngörülmektedir. Öneri olarak ise şairin kaleme aldığı eserleri birçok yönden incelenmeye tâbi tutmak için mümkün olduğu görülmüştür. Konu çeşitliliği ve derinliğiyle şiirleri farklı incelemelere, değerlendirilmelere ve yorumlamalara elverişli birer açık yapıttır.

Kaynakça

- Ali, Mümin. *Köprü Dergisi Ekseninde Teşekkül Eden Makedonya Türk Edebiyatı (Şiir)*, Üsküp: Divan Yayıncılık, 2022.
- Aruçi, Muhammed. “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12., Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Rauf Abdülfettah, Vardar, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2022.
- Rauf Abdülfettah, *Yine Vatan İçin*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp:İDEFE Yayınları, 2021.
- .

CIP - Каталогизација во публикација Национална и
универзитетска

библиотека “”Св. Климент Охридски””, Скопје

929R. Abdülfettah

Abdülfettah Rauf : şiiri, düşünce dünyası ve hayatı. - Skopje:
IDEFE-BSF, 2023 (Skopje: Ajgraf). - [342] стр. :

илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите.

ISBN 978-608-4944-13-3

Rauf, Abdülfettah

COBISS.MK-ID 62658821

Elinizdeki bu eser Balkanların şairi, alimi Abdülfettah Rauf üzerinedir.

O, Balkan coğrafyasında 20. yüzyılın ilk iki evresinde iktisadi, siyasi ve kültürel iktidarlarını kaybeden Müslümanların öne çıkan isimlerinden biri olmuştur. Aynı zamanda İslam medeniyetinin bu topraklarda inşa ettiği kurumların ve zihniyetin temsilcisi vasfını da bünyesinde taşımıştır. Özellikle 1927-63 arasında kaleme aldığı şiirler, buralardan geri çekilen, izi silinmeye çalışılan, ötekileştirilen Müslümanların kültürel varlığına sahip çıkan ve bu yönüyle tarihe not düşen bir manifesto niteliğine sahiptir.

Bu denli önemli bir şahsiyet hakkında 2016'ya kadar literatürde büyük bir sessizlik hakimdir. Bu sessizlikte, şiirlerinin, küçük bir kısmı hariç, 2020'ye kadar yayımlanmamış olmasının etkisi de vardır.

1947'deki yargılama süreci, komünist rejimin varlığı, Müslüman kimliği, şiirlerini Osmanlıca kaleme alması, öte yandan bu değerli hazinenin yayınlanması konusundaki irade eksikliği, onların gün yüzüne çıkmasına engel teşkil eden sebeplerden bazılarıdır. İşte bu çalışma Abdülfettah Rauf'un 60. ölüm yıldönümü ve daha önce İDEFE tarafından yayınlanan şiirleri vesilesiyle İstanbul'da 2023 yılında düzenlenen sempozyumun bildirileri üzerinden şekillenmiştir.

Çalışmanın diğer bir önemi, Fettah Efendi hakkında, birçok akademisyenin katkısıyla ortaya çıkan ilk akademik eser olmasıdır.

Sevba Abdula

İDEFE

